ION LOTREANU

Cămașa de mire

roman

EDITURA MILITARĂ

Cămașa de mire

DEFA

ION LOTREANU

Cămaşa de mire

roman

EDITURA MILITARĂ, BUCUREŞTI, 1985

Coperta : FL. CREANGĂ

MOTTO :

„Cărțile, ca niște paseri cu aripe sburătoare, alergă pînă la marginile pămîntului ; și luminînd lumea, fac cunoscuți dupe moarte pe aceia ce nu-i știa nimeni în viață."

CHESARIE AL RĂMNICULUI

1

Prin luna lui Floreal a anului șapte mii trei sute douăzeci de la zidirea lumii, una mie opt sute doisprezece de la nașterea Mîntuitorului, trei călăreți aprigi, cu pistoale la cobur, veneau întinși dinspre partea Craiovii. Soarele alunecase spre apus, dincolo de dealuri, bătînd cu aur vîrfurile pădurilor întunecate din dreapta Jiului. Umbrele cailor și ale bărbaților din șei se deșirau pe malul învelit în iarbă mătăsoasă și de acolo se aruncau, supte de apă, peste spinările vineții, mărunte, agitate, ale valurilor care zvîcneau între pietrișuri. Mergeau în susul rîului, pe un drumeag, tăcuți, ascultînd parcă-foșnetul undelor. Pîlcurile de anini pitici și sălciile revărsate ca niște ploi alburii tremurau pe maluri, în blînda bătaie a vîntului de primăvară. Vremea strălucea stinsă în aer, iar tîrgul nu era departe. Înainte, peste cracul cel mic al Jiului, se iveau cîteva coperișe țuguiate, nu prea înalte, de stuf. Erau casele cu temelii de bîlvani ale tîrgoveților fără de stare, risipite de-a stînga și de-a dreapta Uliței Țigăniei.

— Să trecem vadul! rosti bărbatul din mijloc, aruncîndu-şi ochii cercetători peste apă, spre a-i ghici adîncimea.

Copitele clipoceau prin stropii care se înălţau, lucitori ca argintul, pînă la burta cailor, iar potcoavele scrîşneau pe pietrele ovale. Sunetul metalului pierea surd în răcoarea apei, iar umbrele tot mai lungi ale călăreţilor păreau duse de văluri undeva, la vale, către miazăzi, parcă spre a le aduce aminte celor trei bărbaţi din ce parte veniseră. Trecură şi Jiul cel mic, un fir de apă rătăcit, ca şi pîrîiaşul Topila ce tăia în două crîngul de care se răzima spre apus Tîrgu-Jiului. Se aflau în apropierea bisericii Sfinţilor Împăraţi, care fusese de lemn şi acum era de zid, cînd călăreţul din mijloc opri sub coroana, răsfirată în pîcla de amurg, a unui dud. Se înălţă în scări, apoi se reaşeză în şa, răsucind calul în loc.

— Tu, Mihuţă, faci cale-ntoarsă! Pînă ce ieşi din tîrg, ţine-te departe de Uliţa cea Mare. Spune-le de sănătate ortacilor din Bărbăteşti... Şi nu uitaţi de iarba de puşcă, aşa cum am vorbit.

Mihuţă ascultase cu luare-aminte, legănîndu-şi trupul îndesat pe spinarea calului care păşea pe loc. Ochii lui vii, negri, străluceau sub marginea trasă pe frunte a căciulii de blană inelată. Împinse cu două degete căciula brumărie spre ceafă şi trase dîrlogii cu dreapta, atingînd cu cravaşa crucea şelelor calului, care se încordă. Un norişor de praf se ridică din şleaul drumului şi Mihuţă se pierdu înspre marginea apei.

— Iar tu, Cuţui, ştii ce ai de făcut...

— Ştiu, neică, răspunse flăcăul, ce avea faţa prelungă şi nasul ascuţit ca o ciuşcă de ardei. Îşi mîngîie bărbuţa gălbuie, abia împăienjenită.

— Treci apa Motrului şi stai o zi-două la ai tăi, la Broşteni...

— ...Şi pă urmă, la cula dumitale...

— Te duci la Cerneţi, cu putere de la mine, şi vezi ce face berbeacu ăla de Obedeanu. Aud că s-a-mbuibat de şedere, adoarme buimac printre butoaie şi lasă-n paragină acareturile. Vărului Ioniţă adu-i aminte că puştile din pădure şi de la vie sînt cam puţine şi-or fi ruginit... Cu bine!

— Să trăiești, neică !...

Și Cuțui lovi cu palma lui latã grumazul trăpașului și porni spre Ulița Sărarilor.

Cula serdarului Vasile Moangă își înălța vîrful coperișului printre niște tei și nuci bătrîni, cu crengi puternice, încă friguroși în luna lui mai, cînd frunza năvălește sănătoasă în aer. Soarele nu scăpătase, iar șindila de sus, adunată într-un gurgui ascuțit ca un stog de grîu, scînteia în bătaia razelor care-o împrejmuiau cu lumină și răcori. Peste curtea boierească se așternuse liniștea, numai dinspre grajduri se auzea cîte un nechezat sau vreun strigăt, domolite și ele în umbra rară a serii ce se apropia.

Călărețul rămas în tîrg, sub dudul de la biserica la care se prăznuia hramul Sfinților Împărați Costandin și Elena, mai zăbovi preț de un sfert de ceas. Calul, nărăvaș, bătea din picior, ridica genunchii pînă la zăbală, și bărbatul își aduse aminte cum, la grajdurile boierului Costache Samurcași, zvăpăiatul de murg spărsese cu copita dinainte felinarul atîrnat de grindă.

Privi atent împrejur. Trase gugiumanul spre frunte și își încopcie sub bărbie scurteica tivită cu fir. Dete pinteni calului și o luă spre Ulița Sărarilor. Mergea cu fereală și, la prima încrucișare de uliți, smuci dîrlogii. În dreapta, la cotul drumului, se ivi zidul înalt de bolovani și cărămidă al casei serdarului. Descălecă lîngă poarta cea mică făcută din lemn de stejar greu, împodobit cu încrustații. De cîte ori nu intrase pe poarta aceea ! ? Venea ca la el acasă, trăgea zăvorul tăinuit doar pentru alții și intra în curte. De acolo pornea spre grajduri. Așa făcu și acum.

— Să trăești, boerule ! rosti sugrumat de spaimă rîndașul de la grajduri, uimit, rămas cîteva clipe cu palma lipită de buzele întredeschise. Flăcăul, pe care-l chema Grigorie, apucă apoi dîrlogii și pieri, cu cal cu tot, în bezna încăperii dinspre care veneau mirosuri iuți.

Bărbatul cu fermeneaua strînsă pe gîtlej porni în grabă pe potecuța pietruită ce ducea la una din scări. Îl dureau genunchii, iar tălpile îi amorțiseră în cismele de meșină înfipte în scărițe și arcuite peste burta calului. Se afla în dreptul scării celei mari, păzită de doi dulăi

meşteriţi din piatră, cînd fu atins de o mireasmă dulce care-i pişcă nările. Întoarse capul : liliacul pitit în colţul zidului îşi desfăcea florile în lumina stinsă a serii. Buchetele albe, risipite prin ramuri, străluceau în snopul gălbui ce ieşea prin una din ferestrele mici ale culei. „În hodaia cea mare s-au aprins făcliile !“ îşi spuse bărbatul şi urcă mîngîind din mers urechea clăpăugă a unuia din dulăii de piatră ce se odihneau de ani de zile rezemaţi în şezuturi. Deschise portiţa de la privor cu grijă şi portiţa nu scîrţîi, cum se întîmplase în atîtea alte dăţi. Auzi sunete melodioase şi se opri.

Dumitra, slujnica, tocmai intrase în odaia cea mare ducînd un pahar pe o tavă argintie.

— Cum să nu răguşeşti, jupîniţă ! începuse femeia înaintînd spre pian. Toată ziulica numai guriţa domnieitale se-aude...

Puse paharul pe măsuţa din apropierea pianului, în vreme ce Lucsiţa tuşi uşor, parcă spre a-i da dreptate slujnicei. Se ridică de pe scăunel surîzînd.

— Te ţii de glume domnia-ta, şopti slujnica.

Fata începu să fredoneze o melodie.

— Chiar mi-am pierdut glasul, Dumitro, spune ? ! Uite că am tăcut şi acum am să cînt cu... degetele.

— Aşa da ! Ele nu răguşesc.

— Iar aici... Aici am răcit la Jiu, zise fata. Tuşi încă o dată şi se ciupi de sub bărbie.

— Să ai grijă, jupîniţă, pe la Jiu e tare răcoare !

Şi după un moment de tăcere, femeia vorbi uitîndu-se pe fereastră către turla bisericii din apropiere ce abia se mai ghicea prin beznă.

— Ce face conaşu Zanfirache ? Jucăm la nuntă ?

Fata se întoarse brusc spre geamuri. Puse pe pian paharul din care sorbise.

— Ce spui, Dumitro ? N-am fost cu el. M-am plimbat singură, aşa să ştii.

Şi Lucsiţa se îndreptă în paşi de dans spre instrumentul ce părea împins de cineva în colţul odăii, în apropierea unei făclii aprinse.

— Şi chiar nu-ţi place cum cînt din piano ?

Dumitra o învălui cu privirea ei blîndă.

— Cum să nu ?... N-oi pricepe io ce cînţ', da'... Ia şi mai bea, e cu lămîie. Mînca-o-ar lupii de tusă !...

Lucsiţa bău încă o dată din pahar, îl aşează sus, în dreapta partiturii, şi continuă să cînte. În mijlocul încăperii, Dumitra asculta mărmurită, sorbind-o cu privirile pe fata ale cărei degete alergau nebuneşte pe clape. Femeia începu să se legene, apoi se îndreptă spre uşă, învîrtindu-se cu tava de argint strînsă la piept.

Cîntecul, care devenise domol, se răspîndea în odaia cea mare, ieşea prin deschizătura uşii, ocolind stîlpii frumos sculptaţi ai tindei, pierzîndu-se mai departe spre arborii peste care cădea duhul întraripat al serii.

Bărbatul sosit cu fereală la cula serdarului Vasile Moangă apăruse în cadrul uşii. Desfăcu copcile scurteicii. Îşi scoase căciula de samur şi-şi netezi părul cu palma. În odaie era cald. În soba nemţească din colţ, cu trei olane lustruite, ardea focul. O masă lungă era dată la perete, iar lîngă ea se orînduiau cîteva jeţuri zugrăvite. Pe masă se odihnea un vas pîntecos, mare, încărcat cu flori de zambilă şi avrămeasă. Para gălbuie a făcliei din preajma pianului tremura lin aruncînd spre grinzile groase ale tavanului un fir de fum, de-abia văzut. Suportul cu trandafir sculptat al făcliei era înecat în umbră.

Fata îşi legăna capul în ritmul muzicii. Părul negru, lung, sticlos în bătaia luminii, aluneca într-o parte şi-n alta, peste cămaşa albă de in.

— Frumos le mai zici, domniţă !

Un moment, fata continuă să cînte privind în foaia de hîrtie de pe suport. Apoi întoarse capul. Scaunul, mişcat şi el, scîrţîi scurt. Lucsiţa îşi adună palmele la piept, spăimîntată.

— Ah !...

Atît reuşi să rostească. Bărbatul înainta pe muchiile pardoselii, călcînd uşor. Fata, rămasă cu mîinile încleştate la piept, privea chipul, mai curînd oval decît uscăţiv, al noului venit. Îşi dădea bine seama că nu e înalt, dar parcă ceva îl înălţa pe cismele galbene. Iar sprîncenele bogate, împreunate la rădăcina nasului, împrumutau uităturii o agerime greu de suportat.

— De ce te-ai oprit din cîntat, copila mea ?

Bărbatul era aproape și privea încruntat suportul înclinat cu hîrtia, ale cărei semne risipite în șire nu le pricepea.

— Cine ești, străinule ? vorbi Lucsița. Tuși încet, rușinată, și apucă să mai întrebe : Cum ai intrat ?...

Fața necunoscutului, cruntă și aspră pînă atunci, se lumină deodată. Rîse fără opreliște, iar fata, văzîndu-i dinții albi, sănătoși, ca de fiară, orînduiți sub mustața lată ce părea neagră, lăsă mîinile pe genunchi. Se pregătea să se ridice de pe scaun. Bărbatul se îndreptă spre soba cu olane, o atinse cu mîna, apoi se răsuci pe călcîie rîzînd cu poftă. Căciula de samur i se legăna în mînă.

— Sînt hoț de codru și răpesc copilele frumoase ale boerilor. Uite că a venit și rîndul domniei-tale...

Uitătura îl trăda : fata băgă de seamă că necunoscutul face un joc. Continuă și ea jocul ei. Se ridică uluită de pe scaun și-și trecu un deget pe claviatura pianului. Un sunet subțire, ca un țiuit, umplu odaia luminată slab numai de o făclie.

— A venit rîndul meu ? Cum ? Dar...

Bărbatul păși spre Lucsița. Se prefăcea din nou că e fioros. Fata s-a apropiat și ea, în vîrful picioarelor, parcă dansînd. Ținea sprîncenele ridicate. Abia acum văzu pe obrazul necunoscutului, lîngă colțul din stînga al mustății, un punctișor negru. „Nu pare a fi om rău !" își spuse ea. Rămăsese înălțată pe vîrful picioarelor și parcă aștepta. Curajul fetei îl făcu pe bărbat să roșească. Se încruntă, spre a alunga de pe chipul său orice urmă de blîndețe și slăbiciune.

— Uite că te-ai pierdut de tot, domniță. Hai, gătește-te de drum ! Cum am intrat ? Ca zmeii din poveste, pe fereastră.

Se apropie de fată și-i atinse șuvița de păr cu degetele. Lucsița se retrase baletînd.

— Și... unde trebuie să merg ?

Bărbatul observă că fata nu e speriată și, de-acum, știu că jocul de-a furatul, ca-n povești, poate continua.

Lucsița întrebă, acoperindu-și fața cu palmele :

— Să mă despart de-ai mei, de casă ?...

— Lași totul în urmă, odăi frumoase, țoale, cărți și cîntece...

Văzu pe pian o carte. Se duse, privi coperta şi atinse o clapă a pianului.

— Încălecăm şi ne ducem departe, în munţii cei zăpeziţi sau la Dunăre.

Fata, însufleţită, voioasă, întrebă :

— La Dunăre ? Şi caii unde se află ?

Bărbatul îi atinse cotul ; privindu-se cu viclenie şi curiozitate, porniră amîndoi spre fereastra cea mare dinspre uliţă.

— Caii sînt la poartă, spuse bărbatul. Albi ca ninsoarea, cu coama cînepie şi potcoave de argint. Ne duc ca vîntul şi ca gîndul !

Lucsiţa vorbea acum cu mare însufleţire.

— Şi cum o să mă urc în şa ?

— Ca o pasăre uşoară ce eşti.

O cuprinse cu braţul de mijloc, o ridică, se depărtă de fereastră, apoi o reaşeză pe pardoseală, după ce se rotiră împreună în mijlocul încăperii.

— Uite-aşa o să urci...

Lucsiţa îşi pipăi mijlocul, aranjîndu-şi cămaşa de in.

— Puternic mai eşti, voinicule !

— Acolo, la Dunăre — mai spuse voinicul — am să-ţi ridic colibă de bîrne, unde-am să te las cînd oi pleca pe văi cu poterele...

Fata era beată de încîntare.

— Am să te-aştept să vii, voinicule. Am să stau în uşa... colibei şi...

— Am să-ţi aduc flori albe de soc şi de salcîm, domniţă, să ţi le atîrn în plete.

— Şi-ai să-mi cînţi ?

— Am să-ţi cînt.

Bărbatul îşi scoase fermeneaua, desfăcu cămaşa la gît şi, uitîndu-se-n ochii albaştri, rotunzi ai fetişcanei, începu să cînte încet, rostind cuvintele rar, un cîntec mai mult vorbit, abia aducînd aminte de melodie.

„Frunză verde foi şi-o floare,
Cîmpu-i plin de căprioare,
Măi Jiene, măi.

Și tu pleci în codru verde
Unde mierla nu se vede,
Măi Jiene, măi...“

După ce ascultă primele stihuri, Lucsița începu să se rotească prin odaie, legănîndu-și brațele în ritmul cîntecului.

Din tindă, Dumitra împinse ușa cu piciorul și trecu pragul. Rămase locului, uluită de ceea ce vedea.

— Aoleu ! Doamne...

Și slujnica scăpă tăvița pe care o ținea cu amîndouă mîinile. Țîrîitul cioburilor împrăștiate pe pardoseală întrerupse dansul fetei.

— Doamne iartă-mă !

Și, ridicînd privirea de la paharul făcut bucățele, slujnica rosti nedumerită :

— Da' cu cine te hîrjonești, jupîniță ?

Îl recunoscu îndată pe bărbatul tînăr, rămas nemișcat, cu hăinița pe braț și căciula de jder în mînă.

— Dumneata să fii, boerule ? ! rosti Dumitra ducînd mîna la frunte ca să-și aranjeze bezneaua. Era să nu te cunosc...

— Mă fac bogat... N-am trecut cam demult pe la cula conului Vasile. Și-acum... uite cine mi-a ieșit în cale !...

Bărbatul se răsuci, aruncînd o privire plină de șagă spre Lucsița. Pe chipul fetei se lăsase o umbră. Făcuse ochii mari și, cu mișcări domoale, și-a-mpreunat palmele la piept. Dumitra se apropie de bărbatul tînăr care-și aruncase pe umeri scurteica blănită pe dinăuntru. Femeia îi prinse mîna și se aplecă să i-o sărute. Bărbatul își feri palma, iar Dumitra începu să-l dumirească :

— Păi... nu-ți aduci aminte de copiliță, conașule ? E Lucsița, fata boerului. Ei, nu mai e ea chiar copiliță... A trecut de optîspe...

— Unde se afla acum un an, cînd am trecut pe la conu Moangă ?

— Aaa !... Era la carte, în Nemțiia, departe, spuse femeia.

Începuse să adune cioburile de pe jos. Din cînd în cînd, ridica privirea blîndă spre Lucsița care ședea nemișcată lîngă pian. Fata, a cărei față se rotunjise a mi-

rare, avea ochii mai mult cenușii decît albaștri și gene lungi care se zbăteau ca aripa unei păsări mici ce fusese ascunsă în orbite.

— Și... unde-i serdarul ? se interesă bărbatul, înaintînd spre masa lungă de lîngă perete.

— În privoru al mic, ăla de dă spre salcîm. Se uită-n jurnale. Îi spui c-ai venit, coane Tudore. Uite-acuș !

Porni grăbită spre ușă, dar aducîndu-și aminte de ceva se opri.

— Aoleu ! Să aprind și lumînările alelalte. S-a lăsat beznă peste case...

Femeia aprinse încă trei făclii. Odaia se umplu de lumină. Cu mîinile la piept, adunîndu-și pînza subțire a cămășii, Lucsița privea cu luare-aminte la bărbatul care se rezemase de colțul mesei și se uita într-o parte, la pîlpîirea grăbită a unei făclii. Dumitra ieșise.

— Domnia-ta e... domnul Theodor ? abia reuși să articuleze fata.

— Așa-mi zic boerii veliți și toți cei ce mă pizmuiesc.

— Și ți se zice sluger...

— Vorbă goală, domniță, bună de pus lîngă iscălitură și pecete, pe acte de hotărnicie...

Se auzi scîrțiit de ușă. Tudor se răsuci într-acolo. Trecuse pragul Vasile Moangă. Lăsase jurnalele nemțești, cărțile grecești și ciubucul pe scăunelul de lîngă fotelul pe care șezuse lungit. Întinse brațele și înaintă filfîindu-și straiul lung, subțire, ce-i cădea pînă la papucii de marochin cărămiziu cu moțul încovoiat. Era un bărbat la peste cincizeci de ani, nu înalt, dar îndesat și lat în umeri, cu o barbă rotundă, de culoarea castanei coapte ; ici, colo cîte-o șuviță căruntă se deslușea la lumina feștilelor de seu. Ochii mari, albaștri, ai serdarului străluceau de bucurie. El, care rîdea atît de rar, își arătă pentru un moment șirul alb al dinților ce răsăreau din barba bogată, lăsată spre piept.

— Bine te-am găsit, cocoane Vasile ! spuse Tudor înaintînd spre serdar.

— Treci cam rar pe la noi, Tudore, în ultima vreme...

— Și intru-n cula domniei-tale ca un pungaș...

Slugerul întoarse capul spre ușița pe care s-a strecurat, în vîrful picioarelor, Lucsița.

— ...Ai o fată pe cinste, cucoane. Am vrut să ți-o fur... N-o știam. Sau s-o fi uitat...

Cei doi se îmbrățișară. Serdarul făcu un pas înapoi. Ochii lui, îngustați și blînzi, îl cercetară în grabă pe sluger. Boierului Moangă parcă nu-i venea să creadă că-l are oaspete, la acel ceas al serii, pe Tudor din Vladimiri. Își mîngîia barba cu palma întinsă, atent, de parcă ar fi voit s-o facă mai rotundă.

— Zici de fată... de Lucsița. A fost la Viena, slugere. Am adus-o în iarnă... de cînd cu spaima în fața Corsicanului, care s-a năpustit pe tot Apusul...

— Și poate că nu numai pe Apus... Nu s-a dus el și-n țara faraonilor ?

— Dar... bine-ai venit, Tudore ! Și să ne trăiești. Hai să ne-așezăm. Și de ce stai cu haina și căciula ?...

Serdarul bătu din palme.

— Dumitră ! strigă el.

— Ei, uite c-am și uitat de straie, vorbi ca pentru sine Tudor, adăugînd : Cîntecul copilei dumitale e de vină...

Slujnica apăruse în prag.

— Săru' mîna, conașule...

— Du țoalele slugerului și spune să pregătească de mîncare și beutură. Avem oaspeți...

— Săru'mîna, conașule, spuse femeia. Apoi ieși. pășind mărunt.

Tudor încă mai privea ușița pe care ieșise, ca o nălucă, Lucsița.

— E ochioasă fata... ca dumneata, cocoane serdare !

— Se ține după ea unul al lu Beleuja, un bleg și jumătate. Au casele spre apă, aproape de pod... Muierea, serdăreasa, cică să ne pregătim...

— De nuntă, cocoane Vasile ? zise într-o doară Tudor, mișcîndu-se în jețul pe care se așezase.

— Prostii, slugere ! Prostii... Spune-mi, mai bine, ce e pe la București !

Slugerul respiră adînc. Privi icoana, cu chipuri nedeslușite, atîrnată de peretele cel lat dinspre răsărit. Ce să-i spună serdarului ? Că boierii veliți sînt cu un ochi spre Paris și cu altul la Petersburg ? Că se va pecetlui curînd înțelegere între ruși și turci ? Vești din acestea ajunseseră

și în Tîrgu-Jiului, iar serdarul avea, nici vorbă, știre de ele.

La anul acela, una mie opt sute doisprezece, primăvara, zvonurile și șușotelile umblau ca vîntul pe ulițele Bucureștilor, duse de colo dincolo nu numai de boierii căftăniți, de tîrgoveți și de cei scăpătați, dar și de sofragii, bărbieri, feciori, dădace, vizitii, ciohodari, cămărășițe ursari, lingurari și tulumbagii. Boierii munteni bejeniți spre părțile Brașovului își aduceau înapoi, în trăsuri pe arcuri, calabalîcul. Alții, care fugiseră pe la mînăstiri și biserici, reveneau cu lăzile încărcate la casele lor. Mulți boieri oploșiți pe lîngă divan credeau că salvarea țării trebuie să vină de la vijeliosul împărat al Franciei. Oștirile pravoslavnice secătuiseră pămîntul. Cu doi ani în urmă se spunea că ar fi mers la Napoleon, cu rugăminți, un Catargiu din Moldova și un Dudescu din partea boierilor munteni. Nu se știa ce făgăduieli li se făcuseră de „omul fatal", „dărîmătorul de țări", fostul căpitan de chesoane din Toulon. Dar se știa că nebunul de Dudescu se ruinase în Francia, la mese cu lux. La sfîrșitul uneia din aceste petreceri trăsnite, femeile francese găsiseră la plecare, fiecare sub șervețelul ei stropit cu vin, cîte un scump juvaer lăsat acolo de neînfrînatul și iubărețul boier muntean... Chiolhanurile nu lipseau nici din București. Slugile serveau la masă cu mănuși albe, după moda franțozască, dar bețiile începeau și se sfîrșeau potrivit obiceiurilor moscălești. În Moldova, bătrînul mareșal cneaz Prozorovski adusese un dansator, pe nume Ivanov, să-i deprindă pe boierii locului cu dansul cel nou, pe care rusul îl învățase în Apus ! Grecimea cărturărească scanda stihuri din proclamația lui Rhigas, cel înecat cu ani în urmă de pașa din Belgrad. Fiii elinilor visau, ca și profetul tesalian în cartea „Thurios", nu o Grecie națională, ci un nou Bizanț ! Un suflu nou, dădător de speranță, bîntuia popoarele, amintindu-le că va să sune în curînd ceasul mîntuirii, al liberării lor.

— Mă-ntrebi ce e la București, cocoane Vasile ? murmură slugerul rupîndu-se din prea lunga lui muțenie. Eh, ce să fie ? ! Boierii petrec, beau holercă franțozască, se-mbată...

— Nu prea pricep...

Tudor continuă, ca și cînd nu l-ar fi auzit pe serdar. Pe chipul lui ostenit, zîmbetului îi luă locul acreala.

— ...Mănîncă mere pătulate și cruginești, mestecă sîmburii-n gură și-i dau vecinilor de jilț să-i molfăie și ei. Plăceri...

— Tudore, simt că mi se face silă !...

— Te cred, boier serdare. Și mie... Aici, la Jiu, n-au ajuns *bunele* obiceiuri de la curte.

— Să petreacă așa cum vor ei !... Noi, aici...

Tudor lăsă să-i scape palma pe învelișul mesei.

— Prea multe sărbători pe an, cocoane ! Mult peste o sută... Boierii vicleni strîng dări pentru turci, apoi se-ndoapă și joacă boston pînă la ziuă. Au învățat de la moscali.

Pe Moangă îl interesa altceva.

— Și... Vodă Caragea ? Fostul dragoman ce face ?

— Hm ! Nu s-a pus încă în scaun... Ce să facă ? Ascultă ce-i spun oamenii trimeși la Viena. Și-i pîndește pe solii Vizirului. Parcă n-ai ști, boier serdare ! Doar cetești gazeturile nemțești.

— Vin din ce în ce mai greu. Poșta austriacă n-a mers o vreme... Cum, zici că-i pîndește pe soli ?

— Altfel îl belesc ei pe el. Cică ar fi șiret și descuiat la minte Ioan Gheorghe ăsta. Turcii-l cred dedat rușilor.

— Și turcii or să-l ierte, slugere ?

— Nu sînt ghicitoare, nu știu. Caragea e viclean. Spre toamnă cică s-ar urca în palatul din Dealul Spirei. Are trăsurile gata de fugă... Și arnăuți pregătiți a-l însoți. Să treacă granița la Brașov, în caz că... Ei, ce îți pare rău, cocoane ? Ai nădejdea să te pună ispravnic ?

Serdarul tresări.

— Glumești, Tudore ? Eu...

— Cei de la Curte știu că ești cinstit și om de-al pămîntului. Cocoane Vasile, n-ai preț pentru ei. Numai eu te-aș putea pune ispravnic peste gorjenii noștri...

— Cum, tu ? Dar...

— Vreau să știi de glumă, serdare !

— Da'... păcătosu de Moruz ce-a făcut ?

— L-au împuns ceaușii cu iataganele. A meritat-o. A jucat și sîrba și hora de mînă. A crezut că-i păcălește pe toți.

Intraseră, aproape fără băgare de seamă, în discuții politicești. Pe Tudor nu-l surprindea interesul pe care-l arăta serdarul pentru mersul vremurilor, în țară și dincolo de granițe, la murii Vienei, la Paris, la Peterburg și la miază-ziua Dunării, la vitejii sîrbi, la macedoneni și în împărăția frămîntată a sultanilor, vizirilor, pașilor și nazirilor. Dar era grăbit, ceea ce nu arătase la venirea în casa boierului jian. Cum să spună că e urmărit ? În sufletul junelui sluger, care știa multe și simțea și mai multe, rușinea fugarului întuneca fala rece a pandurului și a săteanului din Vladimiri, ajuns sluger și decorat cu înalt ordin în război.

„Mă ascund și fug ca un pîrlit. Se spune că trebuie să trăiești întru Dumnezeu și întru pravilă. Unde sînt pravilele ? Au făcut mucegai în catastifurile cancelariilor. Iar eu sînt nevoit să mă furișez ca o fiară de pădure. Ce va face coconu Vasile cînd va afla de rostul trecerii mele prin Tîrgu-Jiului ? Dar coana Safta ? Și ce aș putea să pretind de la ei ? Să mă astruce în beciul cel friguros ? Am venit, totdeauna, aici, la culă, ca la părinții mei. Cîndva, nu prea demult, îi spuneam boierului *tată*. Va zice că sînt un *copil* nelalocul lui. La care liniște veghează arnăuții agești ?"

Simțea cum i se-mpurpurează obrazul și cum i se-nfierbîntă urechile. Parcă spre a-i liniști focul din piept, îi sunau în auz cîntece murmurate pe potecile plaiului Cloșanilor.

„Ploaie, mare, d'apă vie
Ce sămînța ți-o învie ;
Și mi-ți dau un sămănat
Ce demult nu s-a mai dat.
Sămănat de poterași
Să răsaie Românași ;
Semincioară d-aia, nene,
T t cu ochi și cu sprîncene."

Străbătuse, cu Mihuță și Cuțui alături, cîmpurile acoperite cu iarbă și floare ale Argeșului și Olteniei. Grîul înfrățit, înălțat de trei șchioape și mai bine deasupra pămîntului, avea fața sănătoasă și velința țesută des : vîntul

o adia ca un copil blînd și parcă peste lanul crud trecea o pasăre pieptoasă și mare sub zborul căreia verdele se mlădia în pale cînd cenușii, cînd noptatice. Porumbii, răsăriți în arătură, tremurau pe cuibare ca pe mușuroaiele cîrtiței ce orbecăie pe sub pămînt. Pe potecile călcate de copita grăbită a calului frunza de alun și floarea de soc se-mpreunau în coama fluturată și se agățau de fruntarele căpestrelor. Aprigii bărbați căutau numai înainte, iar Tudor nu vedea nimic din minunățiile cîmpurilor în care snaga verde zbucnea spre cer...

Tudor se simți privit de serdar și vorbi ca un căzut de pe altă lume. Uitase și de Moruz, și de cîntările apelpisiților elenici, și de mizeria uliților bucureștene.

— Cocoane Vasile — aproape că strigă slugerul —, nu se bea nimic în casa dumitale binecuvîntată ?

Moangă se ridică de pe locul său, își mîngîie barba și-i chemă pe servitori.

— Unde sînteți, Voicane și tu... Dumitră ?

Dar înaintea servitorilor intră în odaie Safta, nevasta serdarului. O muiere năltuță, cu părul adunat sub un șal de lînă săină și purtînd peste cămașă o vestă catifelată. Era sprintenă, asta se văzuse de cum a deschis ușa și a făcut cîțiva pași. Păru mirată, dar își reveni iute. Se uită la sluger, clipi de cîteva ori și se opri în mijlocul odăii. Făclioarele dădeau lumină puțină, iar Tudor încerca să vadă culoarea ochilor Saftei. Își aduse aminte cum, cu ani în urmă, sosise în tîrg cu treburi și, trăgînd la cula lui Moangă, o găsise acasă doar pe cocoană. O-ntrebase atunci: „Ce ochi ai, domnia-ta, cocoană Saftă ? Că nu le poci ghici felul ?" Iar ea-i răspunsese în șagă, și-n timp ce vorbea îi tremurau nările : „Dimineața sînt căprui, iar cînd cade seara au culoarea verzuie a frunzei de dudău, cum e ea în luna lui Agost..." Rîsese și scosese o carte din raft, prefăcîndu-se că cetește.

„Acum trebuie să-i aivă ca frunza dudăului spre toamnă", gîndi Tudor. Se ridică și se îndreaptă spre serdăreasă.

— Săru'mîna, cocoană Saftă. Ai întinerit de cînd nu te-am văzut !

Femeia își revenise din ameţeală, dar nările tot îi mai tremurau. Se sprijini de spătarul unui scaun.

— Treci rar pe la noi, Tudore...

— Vin rar, da'... stau puţin, spuse slugerul şi sărută apăsat mîna mică a femeii.

Simţi răceala dosului palmei atins cu buzele şi cu mustaţa:

— Acum o să rămîi mai mult pe la noi...

— Mulţămesc pentru găzduire ! Să vedem...

Serdarul se dusese în pridvor. Acum revenea urmat de Voican şi Dumitra. Feciorul şi femeia aduceau de-ale gurii. Străbătuseră curtea, de la cunia afumată pitită în apropierea unuia din scosurile culei, pînă la scăriţa de lemn ce da spre tindă. Pe masa din odaia cea mare, devenită sofragerie, se depuneau tăvile largi cu mezelicuri, friptură tocată la frigare şi alte feluri preparate cu unt-delemn, toate gustoase şi cu mirosuri care se strecurau de-a dreptul sub limbă, după ce gîdilau nările.

— A venit dascălu, cucoană ! şi-a anunţat Dumitra stăpîna, în vreme ce orînduia bunătăţile pe masă.

Tudor, care se plimbase cu pas neastîmpărat de la masă la fereastră şi înapoi, se rezemă de un jilţ şi, aranjîndu-şi mustaţa cu un deget, întrebă :

— Care dascăl ?

Îi răspunse Moangă, pregătit să se aşeze la masă.

— Tanasis Mavros. Un grec...

— S-au înfipt şi pe-aici, serdare, în mîna Gorjului ?

— Eh... Ştie franţozeşte şi limba lui Vergil... Ia hai să bem o ulcică de vin, slugere ! Nu ţi-e sete ? Să ne aşezăm...

Tudor tăcu vreo cîteva clipe privind în gol, spre partea unde se odihnea pianul cel întunecat la culoare. Foaia cu semne înşiruite parcă în neorînduială rămăsese pe micul grilaj de scînduri.

— Ba mi-e sete, cocoane. Un rachiu tare ca focu mi-ar face bine acum. Sînt năcăjit, boier serdare !

Deşi nedumerit de ultimele vorbe ale slugerului, Moangă încercă să arate că e fericit să-i facă pofta oaspetelui.

— Voicane, adă ţuică ! porunci serdarul.

— Nu ! Lasă-l pe fecior ! Ai uitat, cocoane Vasile,... că-mi place să mă duc eu la butoi ?... Altfel, parcă n-ar avea nici un gust...

Slugerul porni spre uşă.

— Voicane, e lumină pe scara de la beci ?

Vorbise serdăreasa, mişcîndu-se graţios, preocupată ca treburile să meargă cît mai bine.

— Mă duc io înainte cu lumînarea, cocoană ! spuse feciorul şi alergă spre tindă.

— ...Şi tu, Dumitră, rosti mustrător Safta, mai uită-te la făcliile astea !...

Slujnica pricepu îndată. Merse întîi la fereastră şi o deschise. În odaie se simţea un miros tare de seu ars. Apoi Dumitra alergă într-o odaie alăturată, aduse foarfeca şi tăie, pe rînd, mucurile tăciunite ale lumînărilor care începuseră să pîlpîie grăbit, cu flăcărui pîrîind ca nişte vreascuri fragile. Serdăreasa nu isprăvise cu poruncile. I se păruse că nu-i destulă lumină în încăpere.

— Aprinde, femeie, şi făcliile de la icoană !

— Uite-acuş, jupîniţă...

Tudor cobora pe treptele beciului, în urma lui Voican, care ţinea lumînarea cu amîndouă mîinile, ascunsă între palmele adunate rotund spre a apăra flacăra ce se zbătea de adierea aerului, ca o pasăre galbenă gata să zboare din cuibar. Păşeau rar, căutînd cu vîrful piciorului fiecare treaptă. Din cînd în cînd feciorul întorcea capul. Cînd uşa beciului fu deschisă, un miros de mere, curat şi îmbătător, năvăli spre ieşire.

— Ce amiroase aşa, băiete ? întreba slugerul, deşi n-avea nici o îndoială în privinţa acelei miresme care parcă purta în ea chiar imaginea dealurilor din Vladimiri, Cerneţi sau Prejna, cu merii încărcaţi către toamnă de roade.

— Uite-aici, în colţ, boerule... Sub paiele eştea sînt mere dungate. Are domnia-ta poftă ?

— Nu. Unde-i butoiu ?

— Uite-aici. Vino după mine, conaşule.

— Dă-mi tîlvu şi arată-mi vrana, că de tras, trag io...

Cînd a simțit că țeava tîlvului a dat de lichid, a pus buzele pe gaura de sus și a tras. Locul mirosului de mere dungate, miros alintător, l-a luat damful de rachiu care i-a înțepat nările cu o mie de ghimpi.

— Aaah ! a icnit slugerul după ce a scos tîlvul, grăbindu-se să-i astupe gaura mică a țevii. Trăsese și o-nghițitură. E tare ca focul ! a vorbit el, răsuflînd cu putere, ca pentru a alunga din cerul gurii duhul aprins al țuicii. A adăugat : Parcă a dat tîlvul de doagă...

— Butoiu ăsta-i pă sfîrșite, l-a lămurit Voican. Dacă vrea domnia-ta să tragă din ăsta, care-i plin ochi...

Și a arătat spre alt colț, mișcînd cu grijă mîinile făcute puică în jurul lumînării aprinse.

— E de-ajuns cît am tras...

Apoi slugerul s-a așezat pe butoi. Întorsese tîlvul cu partea umflată în jos, astupînd cu un deget răsuflătoarea.

Sus, în odaia cea mare, apăruse Tanasis Mavros, didascalul grec, care hoinărise prin capitala proaspetei împărății a Franciei, stabilindu-se din toamna lui o mie opt sute unsprezece, pentru o vreme numai de el știută, în sărmanul tîrg al Jiului, spre a le învăța pe odraslele boierilor cu stare francesa, latineasca sau limba elinească a lui Omer. Era un bărbat trecut de cincizeci de ani, trupeș, la care întîi și-ntîi puteai remarca gîtul gros ce era una cu capul acoperit de un păr negru, lipit de țeastă. Ținea pe braț o pelerină subțire ce a fîlfîit cînd didascalul a tras ușa după el. Purta o haină de culoare închisă, încheiată la un nasture, după moda parisiană. Pantalonii dungați lăsau să se vadă ciorapii albi ce se asortau cu cravata, albă și ea și strălucitoare.

— Ai oaspeți de preț, biv vel serdar Moangă ! ? se adresă Mavros boierului care rămăsese singur în încăpere și trăgea din cînd în cînd din ciubucul cel lung ce i se adusese din privor. Serdăreasa ieșise, urmată de Dumitra, pe ușa ce da spre iatac.

Serdarul răspunse tot cu o întrebare.

— Îl știi pe Tudor, dascăle ?

— Numai din auzite. Se vorbește că ar fi prea iute la mînie. Un *impulsif*...

Mavros vorbea și ridica spre tavan fruntea lată, gest în care se putea citi nu numai pasiune și comunicativitate,

dar și o urmă de dispreț. Cînd dascălul se așează pe divan, serdarul observă ceea ce știa din primele zile în care Mavros îi intrase în casă : grecul avea gîtul țeapăn, iar cînd trebuia să se întoarcă într-o parte, se răsucea cu tot bustul, ca lupul. Așa făcu și acum, ca să fie cu fața spre serdar.

Moangă, ca să nu zăbovească în vorbire asupra mîniei slugerului, spuse :

— S-a bătut bine cu turcul.

Între timp, Dumitra revenise și, după ce orîndui pe masă niște vase, vorbi ca pentru sine : „Le-am arînjat pă toate. Gata !" Apoi ieși, călcînd atent să nu-i supere pe cei doi bărbați ce se conversau.

— Se-aude că l-au răsplătit rușii cu titluri și daruri, vorbi Mavros, lingîndu-și buzele subțiri care se încrețeau cînd dascălul zîmbea cu subînțelesuri. Ambițios trebuie să fie acest domn Theodor. Nu-mi plac cei ce persuadează cu orice preț, serdare Moangă ! De unde e de loc ?

— De prin părțile noastre.

— E boier de neam ?

— E gorjan, dintr-un sat... dincolo de apa Gilortului. Cei mai mulți îl admiră. E sluger, are rang boieresc.

— E june, serdare Moangă ?

— Ai să-l vezi, dascăle... S-a dus în pimniță. Are un obicei : să tragă rachiu cu tîlvu.

— Obicei curios, ca la haiducii voștri. Nu mai pot rămîne. *Escusez-moi, monsieur. Il se fait tard.* Am lecție cu *mademoiselle...*

— Cum merge cu învățătura ?

— *Nous faisons des progrès...* De-acum e o domnișoară veritabilă. Aud de un... mariaj posibil...

— Vorbe, domnule Mavros...

Serdarul își mîngîie barba cu vîrfurile degetelor și privi într-o parte. „De unde-o fi aflat și dascălul ?" Asta însemna că zvonul umbla și pe la alte case. Iar boierului povestea cu preparațiile de nuntă, spusă prin odăi sau pe ulițe, nu-i era pe plac. Grecul nu părăsi subiectul, de parcă ar fi fost el cel interesat în afacere.

— Poate că nu-s numai vorbe.

— Ce vrei să spui, dascăle ?

— A uitat domnia-ta că Zanfirache, fiul domnului Beleuja, învață franțuzeasca și elina cu mine ? Sînt bogați și cu maniere. E-adevărat că n-ar fi de prin partea locului ?

— S-au așezat la Jiu acum cincizeci-șaizeci de ani. Băiatul e cam molîu, nu-mi place.

— Poate că-l place fata. *Ou... chez vous c'est ne pas l'enfant qui decide ? !...*

— Se pare că urcă slugerul, schimbă vorba boierul, auzind zgomote spre camera de la tindă. Nu stai să-l cunoști ?

— După lecția cu domnișoara, boier serdare. *Au revoire !*

Și dascălul porni spre ușă, vînturîndu-și pelerina, care se unduia în urma lui ca un steag.

Ușa camerei dinspre tindă se crăpă. Voican apăru singur, aducînd cîteva căni mici și una mai mare, o ulcea frumos zmălțuită. După el intră Dumitra, care, simțind miros de seu, deschise o ferestruică.

Tudor rămăsese în beci, așezat pe butoi. N-avea poftă să bea, trăsese o dușcă, simțise o arsură pe beregată și, după ce-i spusese feciorului să-l lase singur, căzuse pe gînduri. Lumînarea din firidă arunca o lumină moartă în jur.

„Cum să-i spun serdarului ?... Ei cred c-am venit de dorul Gorjului și Mehedințiului. Sau cu treburi la Cloșani, să prind și să judec vrun hoț... Ori, cine știe... să mă fălesc... că m-am luptat la Dunăre... Și-apoi... ce vină are boier Moangă ? O să-i caute osmanlîii casa. Cine nu știe că eu, cînd vin aici, la el trag ? M-au văzut slugile... Și cine știe cine m-o mai fi zărit !...“

Trebăluind pe lîngă masă, sus, în odaia cea mare, Dumitra bombănea întruna, vorbea suficient de tare ca să fie auzită de boier.

— Vesel mai e conașu Tudor ! Și ce frumos e, Doamne !

Apoi femeia ieși, urmată de Voican.

— Hai mai iute, Mitră... Să lăsăm boieru în pace.

Și, ajungînd la ușă, feciorul o ciupește de șold, furiș, apoi rîde coțcărește și aleargă prin tindă.

2

După ce străbătu scara întortocheată ce părea mai curînd scufundată în umbre și întunecime decît adiată de gălbineala mucului aprins în firidă, Tudor apăru în privor. Ținea tîlvul rezemat de piept, cu tiuga răcoroasă lipită de bărbie. Mirosul rachiului, ce-i intra în nară, parcă îi făcea silă.

— Unde-i ulcica, neică Vasile ? întrebă slugerul, grăbit să golească tîlvul. Uite-așa, încetinel ! vorbi el și dete drumul țuțuroiului, slăbind degetul de la capătul țevii. Încerca și reușea să pară voios dar simțea cum îl împing ceasurile serii din urmă.

— Ești vesel, slugere ! vorbi serdarul.

Tudor scoase din buzunarul vestei ceasornicul cu repetiție, îi răsuci cheița și-l puse la loc. Se uită în ochii rotunzi ai serdarului, care clipiră de cîteva ori.

— Sînt trist, neică Vasile !

Se răsuci, se trînti pe canapea și rămase cu ochii pironiți spre perdeaua roșie care-și unduia pînza peste fereastră. Afară se lăsase demult întunericul.

— Ce spui, Tudore ? Poate glumești...

— Nu-mi arde de glumă. Altădată mă-ntrebai ce vînt m-aduce la Tîrgu-Jiului...

— Cum să... te-ntreb ? ! La mine ai venit mereu ca la tine acasă. Așază-te la masă. Hai, Tudore !...

Slugerul se întoarse încet către masă. Îndepărtă cu băgare de seamă străchioara, privind în gol, undeva către soba cu olane frumos rotunjite.

— N-am poftă de nimic. Poate de o-nghițitură de rachiu...

Luă cănița smălțuită și, după ce-și muie doar buzele în băutură, îndepărtă și cana, așezînd-o spre mijlocul mesei, între alte vase.

— Dar... de băut îmi arde mie, coane Vasile ?

Moangă simțise că slugerul nu se află în apele lui. Își zise, de aceea, că ar fi mai nimerit s-o ia cu binișorul.

— Și... ce vînt te-aduce, Tudore ?

— De nea Costache Samurcaşi nu mă-ntrebi ? Te pomeneşti că l-ai uitat...

— Poate că el pe mine ! Că de cînd nu mai trece prin Bănia Craiovei... De tîrgu nostru ce să mai vorbim... n-a ajuns el pe-aici. Acum, că s-a aşezat în Divan, are angarale pe cap. Şi-apoi... lîngă Vodă, omul se mai schimbă...

De parcă nici nu l-ar fi auzit pe serdar, Tudor se ridică brusc de pe locul său şi făcu cîţiva paşi spre fereastra cea mare. Serdarul se săltă şi el îndată, ca speriat de neliniştea tînărului său oaspe, şi-l urmă. Tudor simţi că serdarul e lîngă el, întoarse capul şi atinse umărul boierului cu palma.

— Neică Vasile, ştii de ce e bun somnu' ?

— Cum... care somn ?

— Acela pe care-l dormim noaptea, cînd avem parte de-un căpătîi.

— Păi...

— Îţi spun eu. Gustă din el şi bogatul şi săracul.

— Şi ?...

Cei doi bărbaţi se mişcară încet prin odaie. Serdarul, tot mai atent la vorbele slugerului, care-l descumpăniră, se ţinu mai în urmă. Din cînd în cînd ridică degetele spre barbă, ca şi cînd ar vrea s-o aranjeze. Dar, de fapt, nici nu o atinge.

— Eu nu sînt nici bogat, nici sărac. Nici în căruţă, nici în teleguţă... În noaptea asta nu întîrzii la dumneata, cocoane. Sînt pe urmele mele !

— Tu, urmărit ?

Tudor îl trase pe boier într-o parte. Îi vorbi grăbit, cu voce joasă, privind cînd spre o uşă, cînd spre alta.

— Serdare Moangă, sînt urmărit ! Sultanul cică a pus să-mi taie capul. Am plecat ca vîntul de la casele conului Costache Samurcaşi, din Bucureşti, de sub Mitropolie. Nu puteam rămîne. N-avea unde şi... cum să mă ascundă. Acolo-i multă pîrîciune... Am venit cu doi din băieţii mei, cu caii în spume.

Fruntea serdarului albise. Rămăsese cu un deget lipit de buze.

— Pe unde-ai venit ?

— Cum pe unde ? Pe drumul Craiovii.

— Şi te-o fi văzut cineva ?

— Am ţinut-o noi mai de-o parte de şleaul drumului. Da'... ne-o fi văzut, c-am ajuns în tîrg aproape de ziuă...

— Vai de mine ! Poate glumeşti, slugere ? !

— Neică Vasile, îmi eşti ca un tată, cum aş putea să glumesc cu dumneata ? Îţi spusei cum e...

Serdarul se apropie.

— Norocu a fost c-a aflat coconu Costache la vreme. Cică vine capegiul... şi are ferman. Fără capul meu nu se-ntoarce la Stambul !

— Şi boier Samurcaşi ce te-a sfătuit ?

— Să fug în Gorj... aici, la Tîrgu-Jiului. Să mă astruc pe unde-oi putea.

— Şi cînd vine capegiul ? întrebă Moangă ca luat de friguri pe la ceafă şi subţiori.

— Asta numai Alah al lor ştie. Cică a plecat de la Giurgiu... alalteri, cînd am luat-o şi noi încoace. Ce spui, să mă adăpostesc aici, la cula dumitale ? Ai beciuri umbroase şi grajduri unde nu intră nici dihorul şi nevestuica...

— Cum... aici ?

Rămas locului, lîngă divanul peste care fusese aruncată o velinţă vărgată, serdarul îl privea pe Tudor nedumerit, oprit cu sufletul între teama care-l seca în gîtlej şi nehotărîrea de a spune ce gîndeşte cu adevărat. Adăugă cu un glas stins, după ce tuşise de cîteva ori, ca să-şi mai domolească vorbele :

— Aici... nu-i loc bun, Tudore ! Io nu spun că... Dar trebuie să...

Între timp slugerul se liniştise. În orice caz, pe chipul său se reaşezase limpezimea, corectată numai de agerimea privirilor şi de dunga albăstrie, şerpuită pe sub pielea frunţii şi pierită acolo unde se-mpreună sprîncenele stufoase, uşor înfoiate spre lăsătura tîmplelor.

— Nu te spăria, neică Vasile ! Ştii cît de mult ţin la dumneata. N-am să te bag tomnai eu în bucluc...

— Am familie, băiete. Şi-apăi... sînt un om bătrîn. Aşa că... eu cred că... să rămîi noaptea asta la noi, iar mîne în zori...

Slugerul se duse la masă şi luă căniţa smălţuită. Gustă din rachiu. Apoi, privindu-l pe boier, îi vorbi apăsat, ca să fie crezut :

— M-oi duce la Cerneți, coane serdare, la amiruiala mea ! Acolo pot muri liniștit, chiar dacă-mi vor duce scăfîrlia la sultan. E locul frumos la apa Topolniței. Acum, în luna lui Florar, a dat frunza peste tot. Și Dunărea-i la doi pași.

— O să pleci în zori...

— Nu, pornesc în noaptea asta ! Și să știi că n-a văzut nimeni c-am tras la cula dumitale.

— Dacă o fi aflat ispravnicul ?

— Cine, bivolu de Ianache Sîmboteanu ? O afla mîine-poimîine... Pînă acum n-a avut cum să afle.

— Lasă-l în plata Domnului pe Ianache !

Tudor îl privi mirat pe serdar.

— Da..., de ce, a murit ?

— Nu, n-a murit... Da' nu mai e el ispravnic. Au pus pe altu.

— Cum, așa de repede ? Și cine-i neprocopsitu ?

— Pitaru Simeon Pești enaru, ăl de are casele la Drumu Poștii. Și... de ce-i spui neprocopsit, Tudore ?

Obrajii boierului se mai coloraseră. Sorbise și el dintr-o căniță smălțuită. Spaima, care-i pusese gheara nevăzută tocmai în gîtlej, se risipise.

Slugerul vorbea ca pentru sine și, așezat pe scaun, își sprijinea fruntea în palme.

— Îi prefiră beiu mai iute ca pe ciubote. N-are încredere în nimeni, nici în mumă-sa care l-a făcut.

Apoi, zîmbind cu acreală, continuă :

— ...Noaptea, în palat, cînd se-ntîmplă să-l ia somnu, visează măria-sa Vodă că-l strîng de gît, dacă nu capegiii, barim ispravnicii din județe... Și de cînd e Pești enaru ispravnic ?

— Ceva mai mult de două săptămîni.

— A pus și un grec la isprăvnicie ?

— Numai unu ? ! A pus, ca toți cei trimeși de la Fanar... Și spui că pleci chiar în seara asta ? Unde ?

— Se zice că e bine să mori precum cocoșu, în sîngele tău.

— Aha. La Cerneți... Nu vorbi de moarte, Tudore. Nu e în felu tău să vorbești așa...

Slugerul atinse din nou umărul serdarului cu o mînă.

— Sînt bătrîn, neică Vasile ! Nu te lua după număru anilor ! N-am stat locului la viaţa mea. I-am căsăpit şi io pe mulţi. Mă urăsc de moarte osmanlîii. Venise timpu să-mi fac rostu meu. Să am şi io nevastă, copii... E mult rău în lume, cine poate să-l stîrpească ?

— Nu ţi se potriveşte ţie odihna, Tudore. Te ştiu de cînd erai flăcău. Te ştie lumea peste tot, nu numai prin părţile Gorjului nostru. Oamenii aşteaptă ceva de la tine. Le-ai dat nădejdi.

— Care nădejdi ? Te ştiu om luminat, neică Vasile ! Ţara-i mică şi boierii căftăniţi se vor înţelepţi cînd o cînta ştiuca-n baltă ! Şi poate nici atunci... Le ia lăcomia ochii şi auzul !

Moangă dete drumul cuvintelor cu teamă şi, după ce vorbele i se dezlipiră de buze, boierului îi păru rău. Parcă mai atinsese povestea asta gingaşă cu mai bine de un an în urmă, şi tînărul său prieten se burzuluise.

— Să nu te superi pe mine — rosti serdarul —, da' ceva avere ai făcut şi tu acum. Nu spun că nu ţi se cuvenea...

Tudor se întărîtă şi de data asta.

— Nu poţi face nimic, în vremile astea, serdare Moangă, dacă eşti sărac lipit pămîntului ! Aveam planurile mele. M-am bătut cu osmanlîii, războiul s-a sfîrşit. Acum, la Bucureşti se iscălesc hîrtii cu condeiele... Şi, uite... pămînturi româneşti, muncite de-ai noştri din moşi strămoşi, sînt împărţite de Mahmud de parcă erau ale lui de cînd lumea... Şi înăuntru ? E putred tot ! Uite, spuneai că a pus alt ispravnic... Peştenaru ăsta...

Liniştit de hotărîrea slugerului, care nu rămînea la cula sa, Moangă încerca totuşi să ţină conversaţia calmă, fără aprindere, cu toate că trecerea prea repede a slugerului de la mînie la seninătate şi-apoi din nou la sudalmă încă îi încurca gîndurile. Serdarul ştia acum că Tudor e urmărit şi că turcul trimis peste Dunăre se mişcă repede. Vorbi aproape cu indiferenţă despre înlocuirea demnitarilor.

— Îi schimbă des Vodă. Aşa e...

— De ce oare ? întrebă slugerul ridicînd bărbia într-un mod ce vrea să spună că răspunsul la întrebarea lui e la mintea oricărui tîrgoveț, darmite la aceea a unui boier cu rang și slujbă în județ.

— Ca să nu prindă putere în județe, nu ?

— Ba bine că nu ! Da' și ei, cît apucă, huzuresc și strîng. Știu că vor fi schimbați repede, și scot șapte piei de pe sărmanul român.

— O fi cum spui tu, Tudore, numai că...

— Cocoane Vasile, spuse slugerul, prinzîndu-l de umăr pe serdar, uite-ncoa ! Știu tot ce se petrece în pricăjitul ăsta de tîrg. Ispravnicii își văd de afacerile lor. Biv vel paharnicul Stan Jianu a făcut o nuntă în Dealu Tîrgului de-au chefuit patru zile. Și ce daruri s-au mai dat ! Și ce cheltuială nesăbuită ! De unde, boier Moangă ? Cine muncește pentru chiolhanuri și zaiafeturi ?...

Tudor își sprijini fruntea în palmă. După o tăcere de cîteva clipe, avu o tresărire care-l făcu atent pe serdar.

— Boier Moangă, mă tot încearcă un gînd... Dumneata ai o ascunzătoare tăinuită. Și... parcă ai și o cămară pentru pușți... ca serdar ce ești...

— Ce tot spui, slugere ? abia reuși să murmure boierul.

Tudor își aruncă privirile drept în ochii rotunzi și albaștri ai serdarului.

— Ce-ai spune dacă-l aștept pe turc aici, la casele domniei-tale ?

Moangă schiță un gest cu mîna, ca și cum ar fi vrut să se ciupească de barba castanie.

— Cum să te bați aici cu capegiul ? Are ferman, slugere. Îți închipui tu ce s-alege de noi ? Ce va spune tîrgu ? Și-apoi...

O tăcere se așternu lin peste masa încărcată de bunătăți, peste canapeaua lungă de lîngă perete și peste pianul în luciul căruia tremura flăcăruia ostenită a unei lumînări.

„Cum aș putea să mă fac că sînt surd și că mi-am pierdut simțul vederii ? Și inima cum s-o fac să fie nesimțitoare ? De ce trebuie să iau gîndul și sufletul oamenilor în palme și să le cîntăresc ? Țin prea mult la mine, asta am știut-o de zeci de ori, și sînt în stare să-i neprețuiesc pe alții. Boierul, mîngîiat de avuția sa, tot boier

rămîne ! Mă usucă neputința de a-i spune adevărul, adevărul care stă pitulat în mine și de care mi-e frică și în somn... Am venit ca un oaspete demult așteptat și acum sînt o pacoste pe capul serdarului ! Am simțit că-i este teamă și că, oricît de mult i-aș fi prieten, tot mai pline de preț sînt agoniseala, familia lui liniștită, slujba lui pe care i-o întrețin cei de sus, de la Vodă pînă la ispravnic. Trebuie să i-o spun verde în ochi !... Știu că pe minciună nu se poate ridica nimic, așa cum o temelie de casă nu se poate ridica pe un loc mlăștinos ori pe o grămadă de nisip. Zadarnic vorbesc, pe unde umblu, de adevăr... și oamenii mă cred... și așteaptă de la mine fapte de dreptate... Dacă nu sînt în stare să-i spun că-i e teamă și că prieteniile înșiropite pe politețuri, de ochii lumii, nu pot ține !... Nici prin minte nu-mi trecea să rămîn la cula serdarului. Dar l-am făcut să creadă că asta-mi e voința... L-am făcut să creadă... Astfel sîntem lăsați de la Dumnezeu : să vedem beteșugul numai în sufletele altora. Pe cînd în al nostru... Este oare cinstit să pierzi un prieten numai și numai pentru că tu, care te crezi în mijlocul lumii, te socotești cinstit, drept și mărinimos ? Ceva se ține ca scaiul după sufletul meu. O fi un lucru adevărat sau mi s-a năzărit mie ? Sînt mai curat pe dinăuntru decît alții ? Ce să-i spun serdarului, cînd văd cum se spăimîntează ? Că e un fricos ? Și că eu sînt mai curat decît lacrima ? Ceva trebuie să înțeleagă acest boier, care m-a cinstit cu blîndețea și bunătatea lui, dar care acum..."

— Îți este teamă, boier serdare ?

Vasile Moangă vorbi calm, ca și cînd ar fi știut prea bine ce va spune slugerul.

— Ești ca un copil care caută gîlceava cu luminarea, Tudore... Tu ce-ai face în locul meu ? Aici e prea nesigur... Și eu știu că n-ai vrea să rămîi aici, chiar dacă m-aș ruga de tine în genunchi...

— Ba aș rămîne...

— Lasă hîrjoana, slugere ! Nu spun că nu-mi e teamă. Mi-e teamă pentru ai mei și pentru tine. Sîngele tău e încă înfierbîntat. Și tînăr...

— Mi se pare că ești prea grijuliu cu casa dumitale, boier serdare.

— Şi tu eşti grijuliu cu tine ! Îmi spuneai mai adineaori de ce-ai amiruit la Cerneţi...

Tudor se ridicase de pe locul său. Luase ceşcuţa în mînă. Îi făcu semn serdarului să ridice şi el cana cu rachiu.

— Nu ştii de glumă, neică Vasile ? ! Ce, ai intrat la idei ?

Slugerul rîdea cu poftă. Ciocniră cănile.

— Şi te rog, cocoane, iartă-l pe păcătosul care ţi-a trecut pragul în seara asta...

Pe uşă intrase, neauzită, serdăreasa.

— Ei, v-aţi sfătuit ? a vorbit Safta şoptit, plimbîndu-şi privirile de la unul la celălalt. Şi, apropiindu-se de sluger, îi spuse : Ţi-a fost gătită camera, Tudore. Ai să te hodineşti bine la noi.

— Poftim, ce spui de asta, cocoane Vasile ? Am ştiut totdeauna că dumneaei, coana serdăreasa, are o inimă mare. N-am să rămîn, coană Saftă.

Tudor scoase ceasornicul, răsuci de cîteva ori cheiţa şi privi spre perdelele ferestrei celei mari.

— Ar cam fi timpul să mă gătesc de plecare...

— Mai e timp, slugere ! rosti cu blîndeţe serdarul. Hai să gustăm ceva, că ne-am luat cu vorba...

Cei doi bărbaţi se aşezară la masă şi începură să înfulece nişte măruntaie de clapon care se răciseră împreună cu pilaful.

— Vrea să-ţi vorbească dascălul Mavros, Tudore ! E tare curios să te cunoască. A terminat lecţia cu fata şi o să apară aici.

Tudor îi răspunse femeii, după ce aşeză pe masă şervetul de in de care se folosise.

— Ce o vrea să afle ?... Vorbim cu bucurie, da'... parcă se apropie ceasul plecării.

Didascalul Tanasis Mavros intrase impetuos pe uşa din apropierea sobei nemţeşti.

— Uite că a terminat cu..., apucă să spună serdăreasa, care fu întreruptă de volubilul petagog grecesc.

— Încîntat să te cunosc, domnule Theodor ! Am citit în gazete despre domnia-ta, minţi grecul.

Apucă în palmele amîndouă mîna slugerului, înclinîndu-şi bustul ţeapăn.

— Vii de la București acum ? se interesă Mavros.

— Am fost și la București de curînd...

— Ce știi de Bonaparte, domnule Theodor ? Ce se spune pe la Curte ? Ce se mai pregătește ?...

Repeziciunea cu care dascălul îndreptase discuția spre treburile politicești ale Europei, care fierbea ca oala pusă la foc, îl surprinse pe sluger. Se gîndi dacă trebuie să-i răspundă, să-i spună ce se zvonea despre planurile celui încoronat cu opt ani în urmă. Sau să-i vorbească în dodii, pe alături de miezul întîmplărilor, pînă cînd grecul îl va lăsa în pace. Rosti cu prefăcută încetineală în glas :

— Pregătiri... zice domnia-ta ? În București se zice că... franțuzul e nebun...

Mavros făcu ochii mari și-și aranjă cravata la mijlocul gulerului cămășii lui albe cu dungulițe. Apoi ridică două degete lemnoase în aer.

— *Il est fou ? Crois pas !* E un mare comandant ! Italienii rivolini l-au trimis Franței macerate de lăcomie și dezorientare ca s-o înalțe în slăvi între națiile lumii... Chiar dacă ambiția Cezarului *parisien* este *la domination universelle*, noi, grecii, n-avem de ce să ne temem. Nimeni nu se va atinge de vatra civilizației lumii ! Otomanii sînt niște sălbatici, iar Franța revoluționată nu e *une infâme*, așa cum au numit-o dezertorii și înfricoșații de pe la o mie șapte sute nouăzeci și unu. Revoluția a voit progresul tuturor... Ea s-a încheiat în Franța, dar pentru noi, grecii, și pentru voi, românii, abia acum începe. Trăim timpuri magnifice ! Iar *la Grande Armée*, condusă de impetuosul general cu mînă de oțel, a strălucit la Austerlitz... Acesta e adevărul, domnilor, și noi trebuie să-l știm, dacă vrem să fim liberi...

Dascălul se înflăcărase, gesticula întruna și-și întorcea umerii cu gîtul țintuit între ei cînd spre Tudor, cînd spre serdar. O privise și pe Safta care, neinteresată de politică, era uimită de verva grecului, care parcă se adresa unei mulțimi. Slugerul tăcea rezemat de colțul mesei, iar Moangă se tot pregătea să întrerupă oratoria dascălului, dar nu reușise încă.

— Lucrurile sînt mai încurcate, dascăle Mavros, apucă să spună serdarul. Auzisem, cu ani în urmă, că năvalnicul

corsican a promis că el e acela care va salva Împărăția otomanilor... Sau nu țin eu bine minte ?...

— E ceva adevărat în ce spui, arhon serdare. Nu te poți bate cu întreaga lume deodată. Pe atunci...

— ...Marele Anibal, ce și-a pus singur coroană pe cap în biserica franțozească, avea în minte să lovească Răsăritul ! Și căuta un razim.

Vorbise slugerul, care aflase în mai multe rînduri că Napoleon schimba zeci de planuri pe an.

Mavros se răsuci, ca lupul, cu gîtul țeapăn strîns de cămașa dungată. Îl măsură pe Tudor cu o privire aproape uluită.

— Și domnia-ta știi *quelques choses*. Dar... care Răsărit ! Bonaparte e un copil al Revoluției și iubitorul libertății. Trebuie să-l aclamăm ca pe un trimis al providenței. El e Cezar și Cromwell la un loc ! Are intuițiunea istoriei și va izbîndi. Franța înseamnă pentru el libertate. Și... libertate nu numai pentru francezi. Ci pentru noi, toți. El e un roman *véritable*. Un tribun, un consul, *un imperateur* și chiar un senat *du tout au tout*. El va sta pe Capitoliul său, pentru că va clădi o Nouă Romă, a sa ! Chiar și vouă, valahilor, v-ar sta bine în *le Grand Empire*...

La aceste ultime cuvinte, serdarul începu să zîmbească, lucru care i se întîmpla atît de rar.

— Napoleon ar vrea, cum se aude peste tot, să supună lumea, își dete cu părerea Moangă.

Mavros îl aprobă, clătinînd din capul lui masiv.

— *C'est la vérité*. Și ce e rău în asta ? Poate că a și sugrumat-o. Acum pregătește campanii spre Răsărit...

— Domnia-ta vorbești de parcă ai fi de prin părțile Franciei ! spuse slugerul.

— Nu, eu sînt grec din Lavra Peloponesului, dar îmi place corsicanul...

— ...Micul caporal, îl completă serdarul, spre a se amuza și a-l îndîrji pe învățătorul grec.

— Astea-s vorbe nesăbuite ale gazetelor austriece. Domniei-tale îți place Bonaparte, domnule Theodor ?

— Hm ! Prea multe capete tăiate în Francia. Pe cînd prin alte părți... prea multe stau pe umeri...

— Nu este prea multă eroare în cele ce spui, îl asigură Mavros pe sluger. *Mais...*

Serdăreasa părăsise în vîrful picioarelor încăperea, iar boierul Moangă se așezase pe canapea. Slugerul rămăsese în picioare, puțin încovoiat și cu degetul mare al mîinii stîngi atîrnat de marginea unui buzunar de la vestă. Și-a privit lănțugul ceasornicului. În odaie se făcuse liniște. Iar în mintea slugerului se întretăiau zeci de gînduri pe care încerca și nu putea să le orînduiască. Ochii-i alunecau pe desemnele covorului turcesc prins de perete.

„Îmi vorbește de Bonaparte ca de Cristos. Ce-o aștepta de la el ?"

În umblările lui, ochiul îi văzuse multe, iar auzul îi fusese mereu ascuțit. Nu prea vorbea de politichie, dar simțea în ce parte se mișcă vremurile. Știa că bieții români se zbat de veacuri, ca în coarnele cu zimți ale răgaciei, între *eternele* imperii : Turcia, Rusia și Austria. „Ce scofală ar fi să mai duci în cîrcă și pe al patrulea balaur spăimîntător ?"

Principatele se legănau de multă vreme — după vorba nimerită a unui *segretario privato,* venit prin părțile Dunării tocmai de la Toscana — ca niște vase cu pînze împinse de furtună pe o mare neodihnită. Nu mult după o mie opt sute, apeluri ale boierilor valahi porneau în direcția Franciei imperiale, cu cereri de drepturi asupra pămînturilor românești. Căci, între o pace și alta ,între o întîlnire la Slobozia și alta la Erfurt, granițele românești se plimbau pe hărți după cum băteau vînturile dinspre Țaligrad, Peterburg și Paris. Senatul francez comunica „Sfinxului de la Nord", Alexandru I, nepotul Ecaterinei celei Mari, pentru a-l liniști, că e stăpînul Iașilor și al Bucureștilor. Consulul englezesc Summérer apăra și el interesele „mărețe" ale țării sale în Principate : se îngrijea de protecția curierilor Regatului Unit care treceau pe la Dunăre ! Bătrînul general Prozorovschi intrase năvalnic în București, unde lumea bună trăia în plăceri, trecuse în fugă prin părțile Olteniei, apoi venise la Iași ca să-și dea obștescul sfîrșit pe pămînt românesc. La Cladova și Negotin pandurii români se luptau cu turcul și primeau grade și decorații rusești. Pe aici își călise brațul și mintea un sătean din Gorj, pe numele lui Tudor. Au fost luate, pe rînd, Turnul și Nicopolul, apoi Rusciucul și Ismailul. Iar oștile care-l împingeau pe turc spre

birlogul său se mișcau — cum scria un caligraf pitoresc — într-o parte și-ntr-alta, „ca potîrnichile". În capitala valahă sosise, în locul răposatului Camenschi, un general cu capul găurit cîndva de un glonț, un cunctator, bărbat tîrziu la vîrstă, dar mustăcind încă pe lîngă fustele muierilor muntence și strigîndu-și ofurile în sălile cu străluciri orientale ale hanului lui Manuc. Țarul își arunca privirea pînă spre Adriatica și pusese în fruntea flotei un amiral tînăr, Ciceagov.

Dar dărîmătorul de țări, imperatorul proclamat la Notre-Dame, învingătorul de la Eylau și Friedland, noul Diocletianus răsărit din cenușa veacurilor, profetul tuturor națiunilor, deșteptătorul și regele autoîncoronat al Italiei însomnorate, vrăjmașul de moarte al „Perfidului Albion", uzurpatorul de tronuri mîncate de putregai, dătătorul de viață, cuceritorul Vienei, fratele regilor Olandei, Siciliei și Neapolelui, pe care însuși îi așezase în tronuri, pretendentul la mîna nepoatei țarului rusesc, mirele arhiducesei Maria Luisa, dătătorul de lege... ce gînduri avea și ce punea la cale ? Nimeni nu-l pricepea pe de-a-ntregul și tocmai de aici i se trăgeau măreția și fala fără de măsură. Și tot de aici veneau spaima și nesiguranța. Pe la casele boierului Samurcași, din București, se spunea că Bonaparte s-ar fi interesat în mai multe rînduri de țările române. Taleyrand îl pusese pe consulul francez la Iași, Reinhard, fost un timp ministru la Florența, apoi în Swizera, să trimită Parisului date despre situația țărilor din stînga Dunării. Împăratul se interesa, prin ambasadorii săi, ce bogății poate oferi pămîntul Valahiei și Moldovei. Doamna Reinhard, care-și urmează soțul împreună cu un copil, scrie în epistoliile ei că în Banat nu i-a plăcut decît parcul unui conte și că în Ardeal a trecut printr-un „sat mizerabil" ! Țara Românească o sperie pe nevasta germană a trimesului francez : la un popas, dincoace de Turnu Roșu, gazda se duce să doarmă „în grajd", pentru a lăsa odăile la dispoziția oaspeților din străinătate. În casele boierești canapelele sînt puține, în unele paturi foșnesc ploșnițele, din odăi lipsesc oglinzile. Bucureștiul nu-i amiroase atît de urît mofturoasei doamne : femeile de pe ulițe sînt elegante în rochiile lor de tăietură grecească ; pe piept, bucureștencele poartă cîte un *fichu* subțire. Dar

bunăvoința acestei *voyageuse* cu condei față de capitala valahă ar fi putut avea o explicație : plecînd de la Curte spre apa Milcovului, familia Reinhard primește o tabacheră cu diamante și două cașmire. În drum spre Iași, *la femme du diplomate* contemplă, prin fereastra caleștii, coșerele de nuiele ale ciobanilor, bălăriile din cîmpuri, iar la popasuri se înfruptă cu plăcere din pulpe de paseri și din plăcinte. În capitala moldavă, nevasta trimisului francez strîmbă iarăși din nas : podurile străzilor sînt *difformes*, din case lipsesc covoarele, oamenii de rînd sînt osteniți, boierii *fainéants*, lipsește teatrul, „Isaia dănțuiește" i se pare un joc cu urși, în biserici se pomenea numele țarului... Ambasadorul francez Horace Sebastiani raporta ministerului său de la Paris că Poarta otomană nesocotise, la cererea expresă a Cezarului de la Notre-Dame, hatișeriful din 1802 și-i mazilise pe Constantin Ipsilanti și Alexandru Moruzi. Apoi veni întîlnirea romantică de la Tilsit, pe Niemen : cei doi împărați, cel de la Apus și cel din Răsărit, se conversează clătinați pe o plută, își făgăduiesc prietenie și gîndesc, fiecare în parte, să domine lumea. Iar Napoleon, care ar fi declarat că „Imperiul Otoman nu mai poate exista", spusese totuși, cu deplină seninătate : „Soarta m-a ales să salvez Imperiul Otoman" ! De la castelul său „imperial" varșovian, Napoleon îi scria, de Anul Nou 1807, o epistolă aproape amoroasă „scumpului" și „iubitului" Padișah : „A venit vremea de a sălta Imperiul Otoman la vechea lui măreție. Nu este timp de pierdut. Aduceți-i pe toți supușii voștri devotați să apere ce aveți mai sfînt. Cetățile voastre, moscheele voastre și numele de musulman însuși, toate astea țarismul ar vrea să le dărîme, iar planurile vrăjmașilor voștri vă obligă să-i învingeți." Deputății muntene și moldovene se întreptaseră, încă pe la începutul veacului, spre Paris, unde încercau să-și încropească un anturaj care le-ar fi putut apropia de generalul Bonaparte. Cîțiva boieri munteni pretindeau că ar fi stat la mese cu Jeanne Françoise Julie Adelaïde Bernard, *Madame de Récamier*, cu generalul Poniatovski și chiar cu doamna Germaine Necker, fiica unui bancher elvețian, căsătorită cu baronul de Staël-Holstein, ambasadorul suedez la Paris. Această

doamnă de Staël, femeie intelectuală, care aşteptase cu însufleţire reformele lui 18 Brumar, părăseşte Franţa sub escortă de jandarmi, trece prin Weimar, îl întîlneşte pe Goethe, se instalează un timp la Berlin, revine la proprietatea sa de la Coppet, călătoreşte în Italia, revine în Franţa de unde o alungă cu ordin Împăratul... Femeie umblată prin lume, nefranţuzoaică la origine, Germaine Necker iubea ţara „liberală" a Angliei şi-l ura pe „tiranul" Bonaparte, pe dispreţuitorul de arte, pe vicleanul machiavelist...

Continentul şi lumea, văzute din oraşele moldave şi valahe, semănau, la începutul de veac nouăsprezece — cum scrie pana cu vîrful dulce a unui ţiitor de hronograf — cu un „muşuroi de furnigi" peste care se aştepta să cadă în curînd picătura ploii cereşti. Beii din Fanar nici n-apucau să se pună bine în scaun că se trezeau maziliţi : sforile jucăriei politiceşti din Principate erau trase din cele patru puncte cardinale. Dar primăvara lui una mie opt sute doisprezece veni cu oarecare linişte. Şi afacerile boiereşti continuară cu aceeaşi îndîrjire, patimă şi uitare de sine. Cei porniţi, cu ani în urmă, în bejenie se-ntorceau la culele lor. Boierii trimeteau oameni de negoţ în Ţara Nemţească să le cumpere caleşti de frunte ce valorau mii de florinţi, să procure balsamuri şi pietre de breliant, inele şi brăţări, cutii cu miroase tari, căciuli şi şaluri faine pentru cocoane, precum şi funţi de ciocolată, pantofiori, mănuşi şi ţucaluri pentru coconiţe. În această vreme, turcii de la Dunăre cereau zaharele şi le strîngeau cu hapca, prădau şi ucideau, iar sătenii, care frămîntau pămîntul din care să scoată ceva, vieţuiau ca dobitoacele, strîmtoraţi de sărăcie.

— Pentru mine — rupse tăcerea preceptorul grec —, în ceea ce priveşte Franţa, este vorba nu numai de un *amor intelectualis*... Noi aşteptăm mai mult. *La Grande Armée* se va îndrepta, în curînd, spre Constantinopolea care nu a uitat că pe cupola de la Agia Sophia se înalţa crucea ortodoxiei şi nu semiluna lui Mahomet !

Vigoarea şi limbariţa grecului începură să-i placă slugerului. Moangă îl asculta şi el cu interes pe Mavros, cu toate că ştia de mai nainte că preceptorul e un maestru aproape desăvîrşit al discursurilor sofistice.

— Şi unde spui c-ai învăţat frînceşte ? îl încercă Tudor pe grec. Slugerul băgase de seamă că are în faţă un om umblat. Şi totuşi, pusese această întrebare inocentă, parcă pentru a asculta slovele înfierbîntate ale unui om şcolit, dar trăind printre chimere, care credea că puşca franţujilor va fi deşertată în carne de turc.

— Unde puteam să-nvăţ ? La Paris, *grande ville de la liberté*. Cînd îmi aduc aminte... *Mes copains de Paris !* L-am cunoscut pe Rhigas, de care domniile-voastre au auzit, *à coup sûr*.

— Rhigas, zice domnia-ta ? Acela care striga stihuri întărîtate ?

Preceptorului nu-i plăcură întrebările slugerului, ce păreau învăluite cu o undă de dispreţ. Serdarul simţi iritarea grecului şi interveni :

— Rhigas, de care s-a auzit demult la Bucureşti, a tipărit carte grecească la Viena...

— ...Iar stihurile lui, vorbi Mavros, *sont merveilleuses*... „Pănă cînd vom fi noi oare, o, iubiţi compatrioţi, sclavii crunţilor musulmani, tiranii Eladei ?"

— Frumoase vorbe ! murmură Tudor.

— *Adevărate*, vrea să spună domnia-ta ! ţinu să precizeze Mavros. Apoi, lingîndu-şi buzele subţiri ce se mişcau ca două frunze sub nasul albicios, continuă să scandeze : „Deşteptaţi-vă, copii ai Elenilor, ziua gloriei a sosit." *Non, non, par ma fois !* Nu sînt numai vorbe. Rhigas s-a luptat cu duşmanul şi a murit cu Patria în inimă.

— Stihurile astea aduc a Marsilieză, îşi dete cu părerea Moangă, care auzise multe despre acest Rhigas şi despre emulii săi care-i cîntau plăsmuirile prin tunelele de viaţă ale Bucureştilor şi chiar prin bănia Craiovei.

— Ce importanţă are că traducea sau compunea, arhon serdare ? Auziţi ?

„Vive le son,
Vive le son
Du canon !"

De Constantin Rhigas, serdarul Vasile Moangă auzise pentru întîia dată la Craiova, apoi la Viena, unde boierul oltean, tînăr şi însetat de înţelepciunea cărţilor, petrecuse

aproape un an de zile. Acest Rhigas de loc era din Thessalia, regiune grecească spre care, anual, înaintea primei ninsori, coborau turmele de oi pentru a fi puse la iernat. Venise, ca secretar în Valahia, la casele vornicului Grigore Brâncoveanu, cel ce a tradus în greceşte scrierile de logică şi filosofie morală ale lui Heinecke. Sîngele fierbinte şi ochiul alunecos al secretarului îl împinseră către încurcături sentimentale, iar pana încinsă a poetului aşternu pe hîrtie gînduri care obligară divanul să treacă la judecăţi. Se alipise sufleteşte şi de grecul din Arhipelag, Nicolae Mavrogheni, ajuns pe tronul muntean cu protecţia amiralului Hasan Paşa ; despre acest domn nefanariot s-a spus de către unii că a fost înţelept, i-a spînzurat pe tîlhari, a întocmit oaste cu steaguri frumoase şi i-a îndemnat pe credincioşi să respecte sărbătorile ; alţii, din contră, l-au cónsiderat nebun, dedat înşelătoriei şi rău conducător de oaste : Prinţul austriac de Coburg cucereşte Bucureştiul, iar Vodă Mavrogheni e ucis de turci la anul 1790. Rhigas îl slujise, tot ca secretar, şi pe Alexandru Ipsilante, pe care-l însoţise la Constantinopole, unde rămăsese patru ani, îndemnîndu-i pe grecii de acolo să fie gata de luptă, căci Elada va fi liberată cu ajutor rusesc...

Serdarul gorjean, care asculta slovele întraripate ale didascalului, îşi aduse aminte că ar fi putut să-l întîlnească pe Rhigas în două rînduri. Întîi, la Craiova, unde thessalianul ajunsese chiar caimacam al lui Mavrogheni ; Moangă avea neamuri în Bănie, pe care le vizita adesea, dar nu-şi pusese în gînd să-l vadă pe guvernatorul care era cunoscut de unii ca macedonean din Velestin. Pornit la Viena, la şcoli, junele cocon gorjan auzise, acolo, de frămîntările creştinilor din Balcani, de spiritul de revoltă pe care-l întreţinea cu suflet înflăcărat toată grecimea aciuată în capitala austriacă. Un albanez, pe nume Baky Imerè, care ştia româneşte şi pe care Moangă îl cunoscuse într-o locantă vieneză, întîmplător, îi spusese că un scriitor grec, Rhigas, ţine cuvîntări de escitaţiune în numele democraţiei, în nişte case dosite. Moangă, temător de cine ştie ce năsărîmbă, îl ascultase pe albanez, dar îşi văzuse de învăţătura de carte.

Om umblat, trăit prin cancelarii domneşti, trecînd dintr-o ţară într-alta cum ai trece dintr-un sat în alt sat,

Rhigas întreținuse în jurul lui o legendă, a cărei întindere nu mai cunoștea margini, de la Paris la Țaligrad și de la Viena în capitala valahă. Ce era adevăr în toate aceste întîmplări și ce era închipuire ? Poetul revoluționat încropise la București „Societatea amicilor" cu deviza „Trăiască iubirea de țară !" Escitați de ideile deșteptătoare ale lui Rhigas, grecii din insulele Ionice, Epir, Macedonia și Albania alergau spre Bucureștiul care devenise inima vie a elenismului. După ce războiul încetase a mai dudui la Dunăre și pacea se încheiase, în august, 1791 la Sistov, Rhigas, care crezuse că mîntuirea conaționalilor săi poate veni de la Curtea peterburgheză, ori de la cea vieneză, își schimbă opiniunea. El își puse, definitiv, toate speranțele în răsunetul revoluției franceze ; traducea în grecește proclamațiuni și cîntece, scrieri poeticești și îndemnuri prosaice. Cele mai multe veneau, în lăzile negustorilor, la București, unde grecimea tînără le scanda prin pimnițe. Unul din cîntece era chiar *La Carmagnole*, din versurile căruia înfoiatul preceptor Tanasis Mavros recita în odaia culei boierului Moangă.

— ...Dansons *la Carmagnole !* rostea cu entuziasm grecul. Noi, fiii Eladei, vrem libertate. Și revenirea la naționalitatea noastră curată.

— Asta nu e rău ! vorbi Tudor.

Moangă aruncă o privire nelămurită slugerului : nu ar fi vrut ca acesta să se încurce în frazele alunecoase ale lui Mavros, care cînta pe o singură strună și care, uns cu alifiile sofisticei, nu era ușor de încontrat. Tudor însă avea gîndul lui pe care trebuia să-l spună :

— Treaba... cu naționalitatea e un fapt drept. Știe cumva domnia-ta că Bucureștii sînt plini de greci care strigă despre libertate pentru ei ? Da'... nu tot grecii sînt aceia care-i împilează pe macedoneni ? Oare macedonenii nu au și ei drepturile lor ?

Derutat, dascălul își ridică gulerul cămășii, care se lăsase, apoi vorbi domol, ca și cînd ar fi bătut în retragere :

— Adică... nu crezi în noi, *monsieur le commandant ?*

— Cum să nu ?..! Dar cum să spun ?... Eu m-aș încrede mai bine în ai mei și cel mai mult... în mine ! Nu marele Bonaparte e mîntuitorul Răsăritului nostru ! Va trebui

să ne mîntuim noi. Crucea nu va fi înălțată din nou pe Sfînta Sofia numai cu ziceri măiestrite. Sora... voastră, Galia, nu vă va da mură-n gură.

— *Tache donc de protester !* Dar e sora voastră întru latinitate. Agitațiunea din Paris v-a plăcut și vouă, valahilor. De unde și expresiunea : „Cînd Parisul strănută, Bucureștii au guturai...".

— Cine-a mai scornit și vorbele pe care le spune domnia-ta ? apucă să întrebe slugerul, fiindcă tocmai în momentul acela intră grăbită în încăpere Safta, serdăreasa. Femeia călca moale, parcă aluneca pe pardoseală. Ținea pleoapele coborîte, era roșie în obraz și, trecînd pe lîngă sluger, acesta îi simți respirația iute. Se apropie de serdar, îi spuse ceva cu voce șoptită. Moangă se ridică în grabă de pe canapeaua acoperită cu blană de animal sălbatic.

— Vă las oleacă singuri... vă cer iertare, se scuză Moangă ieșind în urma serdăresei care da semne de neliniște. Un om de la isprăvnicie, mai spuse, de lîngă ușă, boierului. Mă întorc îndată...

Rămas numai cu perceptorul grec, Tudor simțea o stingherealâ. Ce să-l întrebe pe dascăl ? Ce să-i răspundă ? Alte gînduri îl frămîntau pe sluger la acest ceas de seară tîrzie. Făcu cîțiva pași spre fereastra în care lumina și umbra tremurau ca frunzele pluților adiate de vînt.

— ...Să privim, domnule Theodor, la steaua fără de pereche ce se înalță la Apus, în Francia revoluționată ! *Omul* trimis de providență a dărîmat castelele șubrede ale bătrînului continent. Și mai are de dărîmat...

Mavros vorbea avîntat, cu aceeași însuflețire cu care-și începuse peroraţia, dar, observînd că nu e ascultat cu luare-aminte, se mai muiase, iar tonul îi căzuse în acea *nonchalance* pe care o adoptă cei ce-și dau seama la un moment dat că n-au partener. Totuși dascălul mai încercă să-l intereseze pe bărbatul care ședea absent în dreptul ferestrei.

— ...Orice țară, declamă Mavros, poate deveni o putere, ca Roma Cezarilor. Chiar și voi, valahii, care sînteți făcuți din trunchiul latinității...

Tudor rămăsese tăcut în continuare, iar cînd întoarse fața de la fereastră, grecul îl întrebă :

— Ce afaceri ai în tîrg, domnule Theodor ? Rămîi mult pe-aici ?

— De-abia am sosit. Nu știu cît stau. Am nește treburi...

— Am aflat că ai case în partea Dunării...

Pe ușa cea mică intră Safta, de data aceasta agitată. Îl luă pe Tudor de braț și-l trase într-o parte.

Mavros, rămas în mijlocul încăperii, își aranjă hainele, își trecu palmele peste păr, apoi spuse, privind spre serdăreasă și sluger :

— Am să plec. Vă las. *Mes hommages, madame ! Au revoir, monsieur Theodor...*

Serdăreasa ridică ochii spre sluger ; genele femeii vibrau ușor, nările tremurau și ele abia simțit.

— Trebuie să vorbești cu Vasile. Hai să mergem dincolo ! spuse repede femeia, arătînd ușa dinspre partea icoanei.

Trecură într-un salonaș, înalt și lunguieț, cu o singură fereastră ce pornea chiar de la podea și sfîrșea la tavan. Lîngă un perete era împins un scrin împodobit cu inscripții frumos meșteșugite în lemnul prețios. Peretele întreg de care se lipise dulăpiorul era acoperit cu pînză de bumbac de culoarea penelor de bibilică. Într-un colț ardea o luminare. Moangă căuta ceva în sertărașul scrinului, pe tăblia căruia ciubucul fumega domol.

— Tudore !... rosti apăsat serdarul. Apoi se întoarse către nevastă. Coană Saftă ! Trimite-l pe Grigorie de la remiza trăsurilor...

— Unde să-l trimit ?

— La părintele Andrei, în Drumu Poștii... E acolo Agaton, egumenul de la Lainici. Să-i spună egumenului că-l rog să vie aici. Și să ia cu el un rînd de haine preoțești în plus...

Serdăreasa ieși din cămăruță.

— Ce e, neică Vasile ?

Serdarul se așezase pe un crivat îngust acoperit de o pătură mițoasă, lucrată în pătrățele. Se șterse cu mâhrama pe frunte și ridică fața nădușită către Tudor. Ochii i se bulbucaseră, iar piepții obrajilor păreau pământii.

— Am zis că glumești, slugere ! Te urmărește turcul... Într-un ceas, două, Capegiu-pașa cică ar sosi la casele ispravnicului. Vine cu Răgep din Rușava, turcitu ăla... și cu o ceată de adalîi. Ce mă fac ? Ce să le spun ?

Boierul era tulburat. Niciodată nu-l mai văzuse Tudor în starea aceasta. Se ridica de pe pat, se ducea la fereastră, apoi se învîrtea prin cameră.

„Se gîndește că n-ar fi trebuit să mă abat pe la casele dumisale. Dar, oare, nu se cădea să mă sfătuiesc cu serdarul ? Și-apoi, chiar boier Samurcași m-a-ndemnat. Du-te acolo, zisese, boier Vasile va ști ce trebuie să faceți !"

Și, într-o clipă, slugerul se simți singur pe lume, lăsat în voia întîmplării și, poate, la cheremul turcului care, iată, trecînd pe la Curtea din București ca pe lîngă o adunătură de slugi, vine în inima Gorjului să pedepsească.

„Unde s-or fi dus zilele cînd înaintam cu ortacii mei spre piscurile de la Lovcea ? Și unde sînt pandurii porniți de la coarnele plugului ca să se bată în numele sfintei cruci și a slobozeniei ? Și unde erau cei ce se odihnesc pe cîmpul acuma înverzit al Rahovei și Fetislanului ?"

Tudor primise de la Miloradovici, general al împăratului pravoslavnic, mulțumire, grad militar și ordin înalt. Căpătase rang în boieria valahă...

— Ce să le spun, dacă-mi vin în casă ? întrebă din nou serdarul care parcă se mai liniștise și-și mîngîia barba cu palma încă tremurătoare.

— Adevărul, ce să le spui, cocoane Vasile ?

— Ce ?

— Că am fost pe-aici și am plecat.

— Unde ? La Cerneți ?

— Spui că nu știi, îl sfătui Tudor. În țara asta nu se mai poate dormi liniștit...

— Da'... ce-ai făcut ? Ai încurcături pe la Curtea din București ?...

— Nici o încurcătură. I-am snopit pe turci la Dunăre și acum trebuie să trag ponoasele. Nu te apără nimeni ; dacă poți, te ferești singur. Așa să știi, cocoane...

3

Părintele Andrei nu fu găsit, de slujbașul serdarului, la casele din Drumu Poștii. I se spuse că e plecat, împreună cu egumenul de Lainici, la Biserica Sfinții Apostoli de lîngă pîrîul Hodinăului. Cum locul nu era departe, Grigorie străbătu în fugă cîteva ulițe, orbecăind printre puținele opaițe ce licăreau pe lîngă culele boierești ale Măldăreștilor, Șoimănești lor și Bâltenilor. Îi găsi pe slujbașii altarului, care, văzîndu-l pe fecior cu sufletul la gură, îl întrebară ce s-a-ntîmplat.

— Păi... să vedeți, sfinția voastă... Săru'mîinile... îi spuse slujbașul preotului care-i vorbise.

Cînd află că e chemat de serdarul Vasile Moangă, egumenul Agaton, care venise în tîrg cu treburi monahicești, se grăbi, și ar fi pornit-o de-a dreptul spre cula serdarului, dacă servitorul nu și-ar fi adus aminte ce-i porîncise cocoana Safta.

— Mi-a spus să luați un rînd de țoale de-ale domniilor-voaste... într-o legătură...

Părintele Agaton păru mirat de aceste vorbe ale feciorului și-l întrebă pe Andrei :

— Ce-o face cu ele ? Că doar n-o vrea să se popească tocmai acuma...

— Cine știe ?...

— O să iau de la domnia-ta o rasă și un potcap. Eu n-am decît ce-i pe mine...

Grigorie plecase ca din pușcă, speriat parcă de siluetele ce se făceau una cu noaptea și se deslușeau, din cînd în cînd, la lumina vreunei candele ce-și trimitea puținul luminii prin ferestrele bisericii. Feciorul ocoli curtea scundă a argintarului Paraschiveanu, apoi se ținu de albia aproape seacă a Voivodiciului. În locul unde pîrîiașul trecea, pe sub o podișcă, de Uliția Sărarilor, Grigorie zări o mogîldeață dezlipindu-se de o ulucă. O mînă puternică îl înșfăcă de piept.

— Dacă strigi, îți tai beregata, se răsti cu voce hîrșită mogîldeața. Ia spune, de unde vii ?

Pierdut cu firea, feciorul nu putu să rostească nici un cuvînt.

Insul care-l apucase de piept şi-l împinsese cu spatele spre stacheţii ulucii întrebă cu acelaşi glas scăzut şi ameninţător :

— A plecat Tudor de la casele serdarului ? Cît mai stă ? Spune ! Şi unde se duce ?

— Păi... io ştiu ? Are calu în grajdurile coconului Vasile...

— E însoţit de cineva ?

— Nu ştiu...

Scăpat din strînsoare, Grigorie alergă spre cula stăpînului său. Omul care-i ţinuse calea zisese la urmă : „Dacă spui cuiva ceva... nu scapi cu zile !"

Egumenul de Lainici sosise la cula boierului Moangă. Tudor şi serdarul trecuseră în odaia cea mare. Voican băgase capul pe uşă şi-şi anunţase stăpînul :

— E aici părintele, boierule !

Apoi feciorul dete uşa la părete, făcîndu-i loc egumenului.

— Bine-ai venit, părinte, că plesnea fierea-n noi de aşteptare. Şi să ne trăieşti !

Agaton băgă de seamă, din primul moment al şederii sale în încăpere, că e ceva în neregulă pe-aici. Nici vorvirea serdarului nu i se păru obişnuită.

— Iacă, am sosit, boier serdare. Ce e spaima asta ? Parcă a-nceput răzmiriţa.

Tudor, care se aşezase pe canapeaua de lîngă pian, se ridicase cînd intrase egumenul.

— Săru'mîna, sfinte părinte ! rostise el şi se reaşezase pe canapea. Agaton văzuse că slugerul e abătut.

— Ei, ce e, ce s-a-ntîmplat ? Ce trebuinţă aveţi de mine ? s-a interesat egumenul.

L-a lămurit serdarul, vorbindu-i de aproape.

— Trebuie să-l scoţi din tîrg pe slugerul Tudor.

— Da' de cine se ascunde vrednicul comandir ?

Agaton îl privea, de data aceasta, pe Tudor, care-şi sprijinise fruntea în podul unei palme.

— De Iuda, prea sfinte ! vorbi slugerul aproape răstit şi se săltă de pe canapea.

Călugărul puse legătura de ţoale pe colţul mesei.

— Îmbraci rasa asta, slugere ! Caii domniei-voastre sînt gata ?

— Sînt, părinte ! îi răspunse serdarul. I-au înşeuat oamenii de la grajduri.

Agaton îi vorbi lui Tudor :

— Cine te însoţeşte, fiule ?

— Domnia-ta, dacă binevoieşte, pînă ce ies din tîrg. Apoi, la Jiu, mă laşi singur, prea-sfinte. M-oi descurca eu...

— Vă aştept în bătătură, şopti Moangă, ieşind.

Slugerul, retras lîngă sobă îşi trase peste dulamă veşmîntul călugăresc. Se încopcie la gît şi privi faldurile negre de şeiac ce-i cădeau pînă peste căputele cizmelor. „Uite-mă ajuns şi popă", îşi spunea în gînd Tudor, privind la potcapul ce părea un căpeţ pus cu gura-n jos pe faţa de masă.

Egumenul îl privea cu o curiozitate amestecată cu nelămurire şi nelinişte. Nu ştia ce se-ntîmplă de fapt în casa învăţatului serdar şi, după graba celor de la culă, nici nu avea cum să se dumirească. Înţelesese, totuşi, că slugerul trebuie să iasă, în ascuns, din culă şi din tîrg. Dar călugărul bănuia mult mai mult decît aflase.

— Te zbaţi de-n zadar, fiul meu ! Ai făcut lucruri mari, de care s-a auzit pînă şi la schitul nostru. Mulţi îndrăzneţi au pierit. Cu capul rătezat sau... cu gîtul în streang. Ori loviţi cu roata peste mădulare...

Tudor învîrtea potcapul în mîini şi, simţind unde bate cu vorba stareţul, crezu că nu e bine să tacă. Agaton aştepta, privind spre vătaful de plai, un răspus.

— Nu-i acuma vreme de vorbe politiceşti, părinte. Şi-apoi... Eu ştiu preţul. Da' nimic nu se urneşte din loc sub soare fără dare de sînge.

— Şi... domnia-ta se apropie de moarte fără teamă ?

— N-aş spune că nu-mi place să trăiesc...

— Sîntem datori, fiule, faţă de viaţa carele ne-a fost dăruită de Cel de Sus...

— Datori cu ce ? Avem datorii şi faţă de cei năpăstuiţi de soartă, părinte. Trebui trasă brazdă adîncă în Ţara Românească... Şi în Ţara Moldovei şi a Ardealului.

— Şi cei puternici de prinprejur... Ei ce spun ?

— Ei vor fi mereu în jurul nostru, sfinția ta. Nu ne putem muta de-aici ! Și nu e totul pecetluit pentru totdeauna !

— Să ne rugăm Domnului !

Egumenul se întoarse spre icoana prinsă pe pînza catifelată din perete și se închină de trei ori.

— Să ne rugăm ! continuă monahul cu palmele adunate la piept. Și rugăciunea ne va fi primită cum se cuvine.

— Să ne rugăm, părinte, să ne rugăm în genunchi și spoliatorul să ne ia pielea ! Bunăoară, în numele Mîntuitorului nostru. Nu crede sfinția-ta că umilința le-a fost dată numai la unii ?... Dar e vremea plecării, părinte...

— Ei, atunci mă duc și eu să-mi iau lucrurile lăsate în privor.

Și egumenul Agaton ieși pe ușa cea mare.

Rămas singur în odaie, Tudor își făcea în gînd socotelile : unde-l va lăsa pe egumen, cum va ocoli ulițele mai lungi ale tîrgului și-apoi...

În deschizătura ușii mici din partea sobei apăruse fata serdarului. Purta o rochie lungă, gălbuie cu flori violete împrăștiate pînă la poalele ce atingeau pardoseala. O tivilichie de culoarea vișinelor răscoapte îi strîngea pieptul mic ce-i tresălta de respirarea-i grăbită.

Tudor se trase cîțiva pași înapoi, stînjenit de ivirea Lucsiței, pe care o credea adormită și visînd în crevatul ei amirosind a tămîioară.

— Domnia-ta... aici... acum ? vorbi cu uimire slugerul.

Suavă, străină cu toată ființa ei de zăpăceala ce încolțise la cula serdarului, Lucsița înainta cu mers mărunt. Poalele rochiei se legănau și grațioasa domnișoară cu ochi mari, albaștri și plini de curiozitate, părea că plutește.

— Pleci la mînăstire, voinicule ? se auzi vorbirea șugubeață a fetei care-și adunase mîinile la piept.

Slugerul își aduse aminte de venirea lui la culă, odată cu lăsarea serii, cînd îi spusese fetișcanei, ce se afla la pian, că e lotru și fură jupînițele...

— Mama spune că ești urmărit și te vei duce undeva, departe, șopti Lucsița, mișcînd din genele ei mai subțiri decît firele galbene ale soarelui.

— Are dreptate mama domniei-tale. Am să plec.

Tudor vorbea cu căldură, liniștit, de parcă s-ar fi jucat cu șugubeața fiică a serdarului.

— Ai să pleci...

— Ca vîntul și ca gîndul.

— Ia-mă și pe mine, neică Tudore ! se rugă fata, întristîndu-se și înaintînd spre sluger în vîrful picioarelor. N-avea podoabe la degete, nici în urechi și semăna cu un fluture ce zboară pe un cîmp, în căutarea unei flori.

— Domnia-ta trebuie să rămîie ca să cetească...

— M-am săturat de... *Prințesa din Babilon* și de *Tîlcuirea celor șapte taine*... „Toate iubirile adevărate vin din cer... Atunci de ce Dumnezeu n-ar ocroti ce a trimis pe pămînt ?"

— Despre ce vorbește domnia-ta ?...

Lucsița se rotise deodată, fîlfîind poalele straiului ei înflorat și ușor ca aburul. Tudor, încurcat de ce declama fata, plimba geobenul preoțesc dintr-o mînă în alta și privea cu ochi mirat dansul jupîniței, care oprindu-se continuă să declame cu vocea ei cristalină :

— ....„Pe acest pod m-am gîndit pentru prima oară la dumneata !"

— Cum ? Care pod ?...

— „Dincolo de ziduri se află o temniță spăimîntătoare"...

— Astea-s vorbe din cărți... Cetite cu dascălul grecesc.

— ...Romanțurile doamnei de Staël... Vreau să călătoresc prin păduri și pe maluri de ape. Mi-ai spus că mă iei, *domnule Theodor*...

Fata apăsase pe ultimele cuvinte și privea spre fereastra în care bezna de-afară se cuibărise de cîteva ceasuri.

— Hm ! Îmi aduc aminte, domniță... Am spus că te voi lua cu mine. E mult de atunci...

— Mult ? Abia se înserase...

— Iar acum s-a lăsat noaptea. Și eu simt că am îmbătrînit.

Slugerul se îndreptă spre ușă, își puse potcapul, adunînd cu mîna pletele sub țilindrul de postav care-i venea strîmt. Fata se apropiase de pian.

— Mai rămîi ! rosti ea cu glas rugător. Aș fi vrut să-ți cînt din piano.

Apoi, după ce lovi cu un deget o clapă, îl măsură pe sluger cu privirile.

— Nu-ţi cad bine straiele astea, voinicule !

Ajuns lîngă uşă, Tudor netezea cu palma rasa în care parcă nu era el, ci altul.

— Ai să-mi cînţi ! Cînd m-oi întoarce. Dacă m-oi întoarce...

— Şi cînd va fi ziua aceea ?

— Poate că după nunta domniei-tale.

Fata tresări şi se-ntunecă la chip.

— Care nuntă ? Cine a vorbit de asta ? Eu nu mă mărit.

— Ai să te măriţi, îi spuse bărbatul înveşmîntat în negru, care era gata de plecare. Şi ai să ai copii... Să le pui nume frumoase, domniţă !

În privor se auziră paşi. Tudor ieşi.

— Sînt gata, părinte. Pornim îndată ! Îţi aduc necazuri, prea-sfinte...

— Numai de n-am da de bucluc cu arnăuţii răgepeşti. Ajută, Doamne !

Egumenul Agaton se închină de trei ori şi porni către scară.

— Încotro o luăm, slugere ?

— Mă duci pînă la Jiu, cum am spus, şi de acolo oi vedea eu.

Şi cei doi coborîră treptele spre curte.

Lucsiţa se aşezase la pian. O melodie abia picurată învăluia odaia. Degetele subţiri, tremurate, ale jupîniţei se mişcau domol pe clape. Se opri din cîntat. De afară se auzise scîrţîit de poartă. Apoi un fornăit de cal şi ciocănituri de copite pe loc pietros. Alergă la fereastră. Văzu liliacul înflorit nins de lumina lunii. Tropotul cailor se stinse pe uliţi, în depărtare. Fata reveni la pian şi continuă să-şi plimbe alene degetele pe clapele care parcă erau de gheaţă.

Serdăreasa intră agitată şi împinse uşa la perete. Dar Lucsiţa nu se clinti de pe scăunel. Nici măcar nu întoarse capul. Safta se opri, respiră adînc, apoi continuă să înainteze spre masa cea mare încărcată de vase.

— Uuf !... Ce păcate om fi făcut ?

Fata rămase nemișcată, atingînd din cînd în cînd cîte o clapă.

— ...Și ție-ți arde de cîntat, Lucsiță, mamă !

Jupîniţa se ridică.

— Cine a păcătuit, mami ? Te-ai uitat pe fereastră ? A dat floarea... Și cît sînt de întunecate crengile cînd se lasă noaptea ! Cînt pentru sălciile care se apleacă spre apa Jiului...

— Ce e cu tine, Lucsiță ? Și... Dumitra asta unde este ?

Serdăreasa deschise ușa cea mică.

— Dumitră !

Slujnica apăru îndată.

— Uite cum a rămas masa !... Unde umbli, femeie ?

Dumitra, care se apucase de treabă, bodogănea aproape neauzită, în timp ce punea vasele unul peste altul.

— M-am uitat și io din privor, coniță, cum au plecat cu caii. Le-a deschis Grigorie...

— Cam stai nas în nas cu Voican ! o mustră stăpîna.

Valsînd pe lîngă perdele, Lucsiţa arunca vorbe cu vocea ei de catifea.

— ...Și cărăbușii bat cu aripile geamul... Și melcii se adapă după ploaie...

Cuvintele fetei păreau a fi cîntate.

— ...Copacii, vara, nu mai sînt bătrîni...

După ce a ascultat, uimită, cuvintele melodioase ale fetei, serdăreasa a rostit, strîngîndu-și peste păr învelitura care alunecase într-o parte :

— Lucsiță-mamă, nu crezi că e timpul să te duci la culcare ? Noapte bună, fetițo !

Fata s-a îndreptat spre iatacul ei șoptind :

— O ceață ni se-așterne peste vise... La revedere, mamă. Și noapte bună !...

Dascălul grecesc trecuse, în seara aceea, pe la casa proprietarului Nicolae Beleuja, care pretindea a fi avut cîndva titlu de logofăt, dat cică prin hrisov de cancelaria domnească a lui Constantin Hangerli, cel ucis de omul înfricoșător al Seraiului, după o scurtă ședere în scaun. Beleuja mai căzuse, ca stare, dar avea încă bunurile lui : o moară în vecinătatea culei, mai la vale de locul unde

părăul Poschia își varsă firul în apele repezi ale Jiului cel mic ; cîteva siliști, între care una dădea cu capul în locul dăruit, la începutul veacului, bisericii Sfinților Împărați Costandin și mama sa Elena, de către unul Ioan Roșoiu, despre care se știa că s-a împușcat ; în sfîrșit, avea mai multe livadii, locuri arătoase cu pruni și vii în partea despre munte a districtului gorjenesc.

— Spune, dascăle, ce s-aude pe la cula Mongeștilor ? îl luase în primire muierea fostului logofăt ipotetic, o femeie pe la cincizeci de ani, inimoasă, căreia prin tîrg i se zicea „Paparuda", fiindcă la petreceri boierești, și chiar cînd se ducea să aprindă o lumînare în biserică, punea țoale pe ea cu nemiluita și-și atîrna de urechi cerceii cei mai zornăitori.

Înfiptă cu auzul în neîntreruptă pîndire, Beleujoaica aștepta știri despre fata serdarului, gîndurile părinților...

Răspunsul lui Mavros n-o prea mulțumi.

— Fata e isteață, dar *s'amuse sans raison*... Parcă e pe altă lume...

— I-ai zis ceva... cum vorbisem ?

— Am întrebat-o de căsătorie. Și știi ce a spus, *madame* ? Că... se mărită *à la saint-glinglin*...

— Cum ? Adică... la sfîntu-așteaptă... Mi se pare că grăești *à mots couverts*, domnule Mavros, se arătă nedumerită proprietăreasa care se fălea, pe oriunde se afla, că a învățat frîncește cu Gheorghe Dascălul ot Tîrgu-Jiului.

Între timp, venise în odaie capul familiei, Nicolae Beleuja, scund și gros, cu o bărbiță roșcovană, rară, scămoșată, și ochi mici licărind sub sprîncenele spălăcite, aproape albe. Înainta spre un jilț și tîra după el un anteriu de culoare maronie. Se tolăni și o rugă pe cocoană să-l lase numai pe el cu didascalul.

— Știi, arhon Nicolae, cine se află la cula serdarului Moangă ? !

Beleuja dete din umeri și-și făcu gura pungă.

— De unde să știu ?

— Domnul Theodor, vătaful... *le marquis de Clocheani* !

— Nu vorbi ! Atunci, ia să... Știi ce, domnule Tanasis ? ! Zanfirache e în odaia de alături. N-ai vrea să te conversezi cu el ? Eu am un pic de treabă...

Beleuja ieși în tindă, gata să se împiedice în iminei care-i veneau cam largi și-i clefeteau în picioare.

Proprietarul îl trimese pe Arvinte, gașperul de la cuhnie, spre casele serdarului Moangă. Îi dete porunci și reveni în odaie.

De la Tanasis Mavros află că prin odăile serdarului se simțise ceva tulburare. Și o grabă a slugerului pe care n-o înțelesese.

— E un om simplu, dar face impresie.

— Cine, dascăle ? întrebă proprietarul clătinînd din cap și făcînd să se legene, pe ceafă, moțul de la cipilica făcută cu ingliță, pe care o purta prin casă.

— Comandirul, acest Theodor, îl lămuri Mavros care băgase de seamă, de mai multă vreme, că Beleuja e cam neatent în conversație, întrebînd de cîteva ori despre același lucru. E bine cunoscut prin districtul de aici, de sub munte, slugerul...

Beleuja tocmai își băgase un deget în ureche și se scărpina de zor. Apoi, privind cu silă vîrful degetelui scos din ureche, spuse :

— Se zbate peste tot... A luptat în armia împărătească de la răsărit. Acum umblă după venituri, pămînt...

În tindă se afla Arvinte, care-și aștepta rebegit stăpînul. Acesta ieși.

— Ce-ai făcut, spurcatule ? Spune !

— Păi... coane, se codi el, l-am văzut pă Grigorie, de la grajd... Venea în fugă pă Voivodici la vale. L-am luat de piept... A spus că boieru Tudor are calu în grajd.

— Și cît stă în tîrg, Arvinte ?

— Nu știu. Că prostu de Grigorie tremura ca varga. Cre' că s-a scăpat în pantaloni...

— Și ?

— Și a intrat un popă la conu Vasilie...

— Un popă ? Și ?...

— Și pă urmă a ieșit doi popi, boerule !

— Cum ? Ești un nărod și jumătate. Pleacă la cuhnie !

— Săru'mîna, cocoane...

Și Arvinte coborî ca vîntul scările și se auzi alergînd pe pietrișul din curte.

Familia lui Beleuja și cea a serdarului Moangă se vizitau rar. Cu un an în urmă, spre sfîrșitul lui februarie,

proprietarul jian şi serdarul luaseră parte la o vînătoare ţinută pe dealurile de la Sahodol, la izvoare, mai sus de Topeşti. Fusese un ger năprasnic. La întoarcere, Beleuja venise cocoţat în sania încăpătoare a lui Moangă. Atunci adusese vorba de Zanfirache, fiu-său, şi de Lucsiţa, care era încă în capitala austriacă. O luase pe departe roşcovanul proprietar, dar serdarul pricepuse unde bate şi înfofolit în pături miţoase, mai mult tăcuse, spunînd totuşi că băiatul, adică Zanfirache, e isteţ şi-l îndemnase mormăit pe Beleuja să le lase pe cocoane să se sfătuiască...

Mai cu seamă Beleujoaica ardea de nerăbdare să se-ncuscrească cu avuţii Mongeşti, număraţi între cei mai de vază boieri ai tîrgului, veniţi dinspre Brădiceni, unde încă deţineau pămînturi, conace şi vite. Moangă, după ce a pus picior stabil în inima judeţului, şi-a sporit starea şi a urcat cu sufletul spre învăţătură şi înţelepciune. Adunase multe cărţi în casele sale, mai ales cu scriere grecească, dar şi româneşti, nemţeşti şi din depărtata Francie. Tanasis Mavros, cînd vorbea de serdar, spunea că e un *homme de poids*, om cu greutate, şi recunoştea că a găsit, în rafturile împănate cu cărţi ale boierului, scrieri de care el, didascalul, ştia numai din auzite : „Polustavul", „Chiriacodromiul" scris de rusul Nichifor, mitropolit de Astrahan, „Propovedaniile la îngropăciunea oamenilor morţi", „Filosofia cea lucrătoare a rînduialelor Dreptului firii", pe care preceptorul o credea decursă dintr-o operă a genevezului Jean-Jacques Rousseau, „Oarecare secreturi ale lucrării pămîntului", scrisă de un anume *chir* Doart, precum şi pacheturi de foi „musicale" de Metastasio, puse acestea pe lîngă instrumentul cu clape al jupîniţei Lucsiţa. Jupîniţă pe care „Paparuda", doamna cu urechea în veşnică ciulire, ar fi vrut-o adusă în casa lor de lîngă Jiul cel mic. Şi asta nu pentru că fata i-ar fi plăcut atît de tare, căci o ştia zvăpăiată şi cu capul în nouări, ci din motive de zestre şi de ambiţie. Nu venise demult Moangă de la Brădiceni, dar prin zbatere şi înţelepciune izbutise să facă pas înaintea mai tuturor boierilor din district : îl respectau ispravnicii craioveşti şi se auzise de el, numai de bine, chiar la curtea domnească a Valahiei.

– Prieteşugul serdarului cu Tudor, pe care-l cunoscuse la casele Glogovenilor, nu le cădea bine soţilor Beleuja.

— E tînăr şi plin de pofte ! îl făcuse atent într-o zi Beleujoaia pe omul ei.

Gîndul, încă tăinuit al femeii, era că slugerul ar putea să se lipească prin rudire de familia serdarului. Nu le spusese Mavros, Beleujoaiei şi lui Zanfirache, că plutitoarea copilă tot vorbeşte de *viteazul* Theodor, aşa, din senin, fără s-o întrebe nimeni ?

Şi atunci, ori de cîte ori slugerul trăgea la casa mai vîrstnicului său prieten şi protector, ai lui Beleuja trimiteau iscoade să afle ce se întîmplă la cula din apropierea Uliţei celei Mari.

Noaptea, cît mai rămăsese din ea, trecu anevoie la casa serdarului. După plecarea celor doi preoţi încălecaţi pe cai, văzuţi de lîngă o curte de Arvinte, sluga ţigănească a lui Beleuja, boier Vasile Moangă intră la idei. Întîmplările serii căzuseră cu iuţeală, iar gîndurile se învălmăşau tocmai acum cînd Tudor nu mai era în tîrg. Moangă şi doamna sa nu se culcaseră, cu toate că miezul nopţii trecuse.

— Nu te culci, Vasile ?

Serdarul se întinsese pe un divan, ţinea mîinile sub cap şi se uita ca prin ceaţă la serdăreasă.

— Nu se lipeşte somnu de mine, Saftă. Auzi, coană ?...

Moangă se ridică, parcă împins de o putere nevăzută, de pe divan.

— Ce e ? Aud, cum să n-aud !...

— Dacă o fi vro pîră la mijloc ? Slugerul e urmărit de turc. Nu-i basnă, coană, e urmărit.

— Am crezut că...

Moangă luase ciubucul de pe mesuţă şi-l plimba dintr-o mînă în alta.

— Coană Saftă ! Nu ştim unde a plecat Tudor, înţelegi ? Nu ştim !...

Apăsase pe ultimele cuvinte, strîngînd ciubucul rece în palme. Safta, încurcată o clipă, pricepu vorbele serdarului.

— Păi — spuse ea — știi tu încotro au luat-o ? Ți-a spus slugerul ceva ?

— Și dacă-mi spunea, și tot nu scoteam o vorbă.

Femeia ținea palma pe obraz și privea aproape îngrozită spre serdar. Abia acum i se arăta în minte întreaga poveste a venirii și plecării slugerului. Bucuria și un dulce zbucium sufletesc, pe care serdăreasa, încă tînără și plină de foc, le trăia cînd Tudor trecea pe la cula, se risipiseră. Femeia era îngrijorată, și, nevenindu-i să creadă ce-i auziseră urechile, îl întrebă pe serdar.

— Chiar vine capegiul, Vasile ? Ce-o fi făcut de-l urmăresc ?...

— Crezi că e glumă, coană serdărească ? Cîte n-a făcut ? !...

— O să ne umble prin casă ? Asta ne lipsea...

— Nu te mai văita atîta ! Mai bine să spunem servitorilor ca să nu scoată o vorbă despre...

— O să mă duc io la Dumitra.

Nu l-au văzut de un an și mai bine ! Asta să știe ei.

— Bine.

Femeia înțelese. Rezemată de jețul sidefiu, ce sticlea în pîlpîirea făcliei, serdăreasa simțea că e urmărită de un gînd pe care nu îndrăznea să-l împărtășească boierului. „Dacă n-ar fi trecut pe la cula noastră, am dormi liniștiți...". Și totuși sufletul ei se bucurase cînd îl văzuse pe sluger. Parcă nici acum inima ei nu se oprise din vibrare.

— Ce ne trebuia nouă bramburealâ în bătătură, Vasile ? Fata are și ea o vîrstă... Iar băiatul boierului Beleuja îi cam dă zor.

— Îl împinge mumă-sa de la spate ! Mai bine spune-i copilei tale să stea în iatacul ei, în caz că vine turcul. Și dacă o s-o-ntrebe de Tudor, să tacă din gură ! Cît despre nuntă...

— Fusese vorba numai de o vedere...

— Ce vedere ?

— Să vină ei pe la noi.

— Cînd ar fi să vină ?

— Săptămîna viitoare. Așa i-a spus Zanfirache fetei. Cu spaima de-acum... cine știe ce-o fi ? !...

Safta lipi un deget de buze. Vroia și nu vroia să rostească niște vorbe.

— Auzi, Vasile ? !... Nu putea să nu treacă pe la noi ?

— Cine, Tudor ? Totdeauna s-a abătut pe aici. Altădată mă-ntrebai de ce ne ocolește ! Și te uitai la el ca la un sfînt. Acum... Uf ! Parcă mi s-a-ncins capul !

— Odihnește-te, Vasile. A trecut de miezul nopții.

— Mai am de umblat în niște acte...

Serdarul se îndreptă spre ușă. În prag se opri.

— Mă duc în odaia cu condicile... Mergi la culcare, coană ! Noapte bună !

Lîngă fereastră, serdăreasa împinse perdeaua cu brațul și privi în bezna de afară. „Ajută, Doamne !" Părăsi și ea încăperea șoptind : „Turc la casa noastră ne mai lipsea, că încolo..."

În crevatul ei, între pînzeturi de damasc, foșnitoare și amirosind a salvie, mintă și rută, învești mîntată în pijamaua de voal *rosé-de-nuit*, Lucsița se visa călare pe un cal zăpeziu alături de un voinic cu ochi de foc și mustăcioară. Iar serdarul, care adormi spre ziuă, se visă înconjurat de seimeni și pus în fiare.

A doua zi, soarele își vărsă cu dărnicie lumina dulce ca mierea peste piscurile de șindrilă ale culelor de la Tîrgu-Jiului. Ulițele, năpădite de floare și verdeață, erau încă răcoroase, căci dinspre Parîng sufla, pe firul apei, un vînticel care primenea aerul și făcea să se clatine, ca niște oglinjoare, frunzele mestecănișului crescut de-a stînga Topilei.

Gînditor, nițel somnoros, serdarul Vasile Moangă se legăna în lădița rădvanului tras de doi cai, unul îmbuestraș cu mers de gîscă, celălalt pe-jumătate-trăpaș, amîndoi cu pieptare turcheze, struniți de vizitiul care din cînd în cînd îi atingea peste crupe cu vîrful de la frișcă. În stînga boierului, către colțul lădiței din spate a trăsurii, ședea țanțoș junele Costin Teteleanu, fiul unui abagiu din Ulița Țigăniei, care vindea postavuri procurate de la negustători brașoveni călătoriți la Lipsca ori de la creditorii turci, care fuseseră mulți cu cinsprezece-douăzeci de ani în urmă, dar se mai împuținaseră. Costin, știutor de ceva carte, descheiat la cap și avînd un scris mărunt și îngrijit, fusese luat de condicar pe lîngă cancelaria serdarului. Lîngă tă-

cutul boier, tînărul, care purta pe el o scurteică de sevaiu şi pe cap o căciulă borcănată era gureş şi cu ochiul mereu aruncat cînd spre o dugheană, cînd peste ulucile curţii vreunui proprietar.

— Cresc prunele popeşti, boierule, vorbi Costîn, arătînd spre un pîlc de pomi în care, dintre frunze, se iveau fructele verzi, rotunde, abia ieşite din floare, mici, mai mici decît ţiţa de mieluşică.

— Aşa o fi, Costine, răspunse moale serdarul, trăgîndu-şi peste genunchi antereul.

— Vine vara, cocoane ! Uite ce frumos e în tîrg...

— Vine greu, băiatule. Aici, sub munte, soarele ne dă lumină multă şi căldură puţină...

Moangă vorbea privind înainte, spre vizitiu, cu gîndurile risipite în cine ştie ce parte.

Înaintau pe Uliţa Sărarilor. De prin grădini îşi scoteau capetele bobocii de trandafir, pretutindeni ciripeau brabeţii, iar în hudiţe se auzeau strigătele vînzătorilor umblători : „Ia căşuleanu, că e dulce !“ şi „Lapte covăsît de oae ţurcană !“

— Şi... unde spui că ne ducem, boier serdare ?

— Parcă nu spusăi nimic, Costine...

Cînd se apropiară de casa boierului Monescu, serdarul îi spuse vizitiului :

— Trecem apa. Avem o treabă în Bîrsăşti....

Rădvanul aluneca pe Uliţa Băroi, pînă în dreptul podului, cînd vizitiul cîrmi caii spre dreapta.

Din Bîrseşti, fostul căpitan de panduri în timpul bătăliilor purtate alături de oştirile moscăleşti, pe nume Dumitru Corneanu, dusese încă în iarnă o jalbă la isprăvnicat. Corneanu primise carte domnească pentru scutire de dăjdii şi corvezi, dar oamenii visteriei districtuale îi pretindeau bani, îl obligau la podvoadă şi alte angarale. Arzul pandurului zăcuse în catastif împreună cu alte jalbe — a unui Modroiu din Cîmpu Fomii, a unui Vijulan din Arcani şi ale mai multor săteni stolojeneni — pînă cînd scriptologii puşi de noii ispravnici dedeseră peste ele. Serdarul Moangă fusese poftit să facă cercetare în cîteva din aceste cazuri.

Dumitru Corneanu arătă cartea pentru scutire, care se termina cu slovele : „Tolico pisah gospodstvo mi“, şi

serdarul îi spuse junelui Costin Teteleanu să scrie în condică.

— Săru' mîna, boierule, îi mulțumi săteanul celui venit din partea dregătoriei și rămase cu căciula în mînă lîngă căsoaia sa acoperită cu papură.

Rădvanul făcu drum întors, trecu podul și porni spre Ulița Mică, de unde o coti la dreapta, către Jiul cel îngust. Morile din susul apei uruiau ascunse de aninișul verde-gălbui ce învelea malurile. Opriră.

— Ce s-a făcut cu pricina înghețării apei, astă-iarnă, Costine ? se interesă serdarul, care încă nu se făcuse vioi, cu toate că aerul era tare și soarele ridicat la prîn'șor.

— Pîra nu s-a adeverit. Moara cu trei alergători a pitarului Costache Chepeteanu a mers toată iarna, și cînd crăpau lemnele de ger... Și apa n-a înghețat...

— Fă doi pași pînă acolo și vezi dacă-i liniște ! îl îndemnă serdarul pe condicar.

Costin sări din trăsură și dispăru prin umbra zăvoiului. Cînd reveni, spuse că gîlceava s-a astîmpărat.

— Trecem și pe la casa poștei...

Vizitiul auzi și îndreptă trăsura spre locul ce se numise pe vremi vama cerei. „De cînd n-am mai umblat atîta prin tîrg ? !" se întreba în gînd boierul și, în mersul hurducat al rădvanului, se uita pe uliți, întîlnea locuri pe care parcă nu le-a știut niciodată. Trecură de ceșmeaua cea mare a Sâmbotenilor. Atîrnată de sagnasiu, strălucea, deasupra unei grădini cu puieți de piersic și cu răzoare lungi pierdute pe sub doi nuci o scoarță bătută cu patru-cinci culori atît de vii, încît serdarul deschise ochii mari și simți cum se dezmorțește. Părea că un strat de flori urcase cu un capăt către pridvorul clădirii. Era casa lui Dinu Pătrașcu, jian la patruzeci de ani și mai bine, tînăr încă și chivernisit, pe care cei ce nu-l aveau la inimă îl numeau „Mustăciosul", cu toate că boierul nu purta nici barbă, nici musteață.

— Unde mai mergem, cocoane ? întrebase Costin, după ce se depărtaseră de poștă.

Boierul nu răspunse. Privea locurile de parcă era călător venit pe aici din altă parte și gurețul condicar băgase de seamă, încă de dimineață, că serdarul, nefiind tocmai în apele lui, căutase niște pricini ca să mai iasă de la cula

și să se plimbe. Se mai înveselise boierul. Roțile duduiau pe blănile de ulm ale podețului de peste Voivodici ; serdarul aștepta pînă ce trăsura se așternu pe drum lin și-l întrebă pe junele ce-l însoțea :

— Auzit-ai de regele Cyrus, băiete ?

— Mi se pare că n-am auzit...

— Un filosof din cei vechi scrie în carte latinească de el... Cică împăratul din Persia a vrut să treacă o apă și un cal de la căruță a fost luat de vîrtej... Și atunci a pus să împartă apa în sute de păraie, ca să săce. S-a războit cu apa...

— Și ?

— Și atît.

— Voivodiciu nost sacă singur, cocoane !

Caii își legănau șoldurile lucioase, curelele harnașamentului strîngeau trupurile masive din care ieșeau aburi, iar cîte un norișor trecea prin dreptul soarelui aruncînd peste case și grădini umbre ce pluteau ca niște stoluri de păsări cenușii. Dintre frunzele hălîngilor urcate prin meri sau boltite peste poteci răsăreau fragede cîrciurile.

Serdarul ar fi vrut să-i poruncească vizitiului să abată caii spre partea Drumului poștii unde-și aveau prăvăliile dughengiii. Dar nu mai fu cazul. În fața atelajului apăruse un călăreț cu ciucure la căciulă, în care fu lesne recunoscut trimesul ispravnicatului.

— Să trăiești boierule ! vorbi omul de pe cal, printre gîfîieli, bălăbănindu-și picioarele în scări. Au venit. Sînt la domnia-ta în curte !

Trimesul smuci dîrlogii, în gura spumată a calului ; zăbala scrîșni mut. Întoarse, plesnind animalul peste burtă cu biciușca.

Curtea era plină de arnăuți agești înțoliți în dulame de culoarea racului pus la copt, albanezi mustăcioși și cu pletele scăpate de sub dunga căciulii frînte la vîrf. Viermuiau în fața culei cu mîinile pe hangere și pistoale.

Pe scara păzită de cei doi dulăi de piatră sta crăcănat Răgep, șeful agiei din Ostrov, scund, cu capul mare strîns de un turban lipit de frunte, cu o mînă în buzunarul șalvarilor lăsați pînă-n pămînt, cu cealaltă pe mînerul sabiei legate de cingătoare. Dolofan cum era, părea gata să se

rostogolească pe trepte : un maldăr de trențe adunate sub un brîu de mătase prăzulie.

Serdarul coborî din rădvan. Picioarele îi amorțiseră ; parcă nu mai pusese talpa pe pămînt, nu de cîteva ceasuri, ci de cîțiva ani. Soarele, rotund și gălbui, se agățase de creanga cu frunză rară a unui salcîm și semăna cu o gutuie răscoaptă, cu puful cojii arzînd în haos. De departe, de peste nucetul boierului Broșteanu, sosi ecoul cîntecului trăznit, aducînd cu un dulce pocnet de bici al păsării de-i zice pișcanflorea, pe care nimeni nu pretindea c-o văzuse vreodată și despre care se credea că vine numai cu prevestiri de bine. Moangă urcă în grabă treptele ; nici nu-l auzi pe Răgep, care se ținu după el pînă la portița tindei, vorbindu-i șoptit :

— Arhon serdare, n-am nici o vină... Am fost chemat și trimes... M-au luat ca tălmaciu.. Doar știi că l-am salvat odată pe Theodor...

Nu trecu mult și la culă sosiră două trăsuri de la ispravnicat. Din una, coperită și dusă de patru cai, coborîră ispravnicul Simeon Peștenaru și capegiul ; din cealaltă, o birjă simplă cu roțile mici și un singur cal, judecătorul Chiriță Corbeanu.

În odaia cea mare, perdelele, strînse la marginea vergelelor, lăsau să se strecoare lumina după-amiezii, o lumină discretă și lenevoasă. Pe masa de lîngă perete, într-un vas de pămînt dat cu smalț verde ca pielea gușterelui, își aplecau căpșoarele ostenite cîteva narcise, puse acolo de o mînă subțire.

Primul apăru în prag capegiul, ins înalt și lat în umeri, apăsat de cealmaua sa, un căciuloi de catifea cu semiluna cusută în dreptul frunții. Un snop de barbă i se revărsa pe piept ; în mîna dreaptă trimesul Seraiului ținea strîns un baston cu măciulie de alamă. Cum înainta prin odaie și-și împingea burdihanul înainte, tîrînd apoi alene pașii după el, s-ar fi crezut că nu se află într-o casă străină. Haina lui grea, largă, cu mînecile încrețite, mătura pardoseala.

— Boier serdare, începu ispravnicul Simeon Peștenaru care se retrăsese lîngă sobă, Capegi-pașa a venit cu ferman de la Înalta Poartă... Are de vorbit cu slugerul Theodor.

Între timp, la uşă se rînduiseră cîţiva arnăuţi domneşti, care se uitau încruntaţi la serdar.

— Păi..., rosti nedumerit Moangă, boier ispravnice... Cum să spun ?... Noi...

În stînga capegiului se proptise Răgep, care strîngea în palmă mînerul cu apărătoare lustruită al sabiei. Mai într-o parte se ţinea un turc hidos, cu mîinile mari şi cu doi ochi negri ascunşi sub o frunte îngustă. El trebuia să fie harapul.

Capegiul legănă bastonul şi îşi împinse deodată barba înainte ; printre sprîncenele stufoase, apele nelimpezi ale ochilor îşi aruncau către grinda groasă din tavan sclipirile puţine. Vorbi, lovind podeaua cu bastonul.

— *Theodor Komandir neredèdir ?*

Răgep, care-şi tot ferea ochii de ai serdarului, tălmăci :

— Capegi-paşa vrea să ştie unde se află comandirul Theodor.

Cum boierul Moangă nu scoase încă vreo vorbă, şeful agiei din Ostrov înaintă cîţiva paşi. Se afla în apropierea serdarului. Ochii rotunzi, de un albastru stins, ai boierului gorjean îl străpunseră pe Răgep care, într-o clipă, se simţi umilit. Moangă auzise mai multe zvonuri despre ciudata ridicare la rang a acestui bărbat îndesat venit acum în tîrg cu atribuţiunile unui nevinovat şi umil tălmaciu. Se vorbea, de către unii, că s-ar fi născut prin părţile Almăjului, într-un sat numit Dalboşeţ. Alţii spuneau că Răgep era de loc din Rudăria şi că s-ar fi turcit în tinereţe, urmînd pilda unchilor lui deveniţi unul Ibrahim aga, iar celălalt Cioasa Mustafa aga. Ca Răgep au făcut şi fraţii lui Adam, Bechir şi Salih, şi un văr de-al lor, anume Osman, toţi trecuţi la religiunea Profetului Mohamet ce a răsărit din tribul Koreişilor. Toţi ar fi fost împinşi sub steagul fără cruce al mohametanilor de lăcomia şi fărădelegile făcute, în Banat şi Oltenia, de raitării împărăţiei austriece care au luat bucatele şi verdeţurile cîmpului şi au lăsat oamenii înfometaţi. Ager la minte, Răgep ajunse agă, după ce învăţase să mînuiască armele chiar în inima împărăţiei otomane. Se însurase cu Durduca, fiica paşei Smail, şi ajunsese, astfel, comandant al cetăţii din Ostrov. Era tare fălos şi, cînd se umplea cu vin, spunea că are să ajungă

vizir la Vidin sau la Rusciuk și că, dacă-și pune el în cap, poate să urce și pe scaunul daurit al Sultanului din Czaligrad ! Pus mai mare peste agia din Ada Kaleh, Răgep ar fi întreținut legături, nedorite de turci, cu Karagheorghevici, capul sîrbilor răzvrătiți. Dădea, în aceeași vreme, raite prin satele oltenești, unde se crede că ar fi făcut comerț cu vite și alte bunuri, dar și jafuri, aprinzînd case și ocupînd mînăstiri. Răgep cică ar fi jucat cartea politicii pe mai multe muchii și ar fi strîns bani ca să ridice o biserică pentru creștinii din satul Tufări, spre a-l mai îmbuna astfel pe Iisus, pe care-l părăsise încă din tinerețe...

— Avem ferman, își molfăi Răgep grăbit vorbele, parcă spre a scăpa de ochii serdarului. Și învoială de la Beiul din București. Unde e Theodor ?

Moangă rosti senin uitîndu-se cînd la capegiu, cînd la ispravnic :

— Nu știm. S-a văzut prin tîrg, dar a plecat.

— *Onù Istanbulà ellerì bagli gottüreyim*, glăsui cu vocea dugoasă capegiul.

— Spune — își făcu datoria din nou tălmaciul — că Sultanul i-a porîncit să-l ducă pe Theodor legat la Istanbul.

Pe ușița din stînga pianului intrase, neluată în seamă de nimeni, serdăreasa, albită la chip și cu o ciudă abia ascunsă sub pleoapele grele, ușor învinețite. Venise de la cuhnie, unde se preparau dulcețuri și șerbete din trandafiri cu petala îngustă, aduși pentru sădire de niște negustori tocmai de la Cazalîcul bulgăresc. O vînă de aer încărcată de mireasmă lină își făcu loc prin lărgimea odăii, se încîlci în barba stufoasă a capegiului și atinse nările largi ale ispravnicului care se rezemase cu un cot de sobă. Peștenaru se urni apoi din loc, socotind că nu e bine, în aceste momente de înțepeneală, să stea deoparte și să tacă. În tonul lui reținut, în felul cum își legăna capul, se putea desluși grija de a nu supăra familia serdarului, dar și voința de a fi în sprijinul trimesului de peste Dunăre.

— Nu e bine, zise el plimbîndu-și uitătura de la serdar la serdăreasă..., nu e bine să-l dosiți la casele domniei-voastre.

— A fost în tîrg și a plecat, nu știm unde o fi...

Safta şoptise ca pentru sine aceste vorbe. Prinsese curaj, dar cine ar fi urmărit-o cu atenţie i-ar fi zărit degetele subţiri ce tremurau pe lîngă straiul cenuşiu ce şi-l pusese cînd pornise spre cuhnie.

— *Theodor' un evi ve degirmenì neredèdir ?*

— Întreabă că... unde se află cula şi moara lui, lămuri Răgep vorbele capegiului. Apoi turcitul din Almăj întoarse capul înfăşurat în cîrpe spre Peştenaru :

— Un boier haleà vorbeşte drept ! Altfel, Padişahul nostru pedepseşte fără milă...

Moangă nu luă în seamă cuvintele de la urmă ale lui Răgep, care ameninţa în numele chiar al împăratului turcesc.

— Are casă la Dunăre, efendi-aga, zise serdarul.

— La Cerneţi, rupse tăcerea în care stătuse judecătorul districtual Chiriţă Corbeanu, bărbat înalt, deşirat, cu un cap mic de codobatură obosită. Şi adăugă, ţuguindu-şi buzele cu care parcă sufla în muştiucul unei goarne: Undeva, spre apa Topolniţei, la Dunăre.

— S-a dus acolo, arhon serdare ? se interesă Răgep, a cărui umilinţă din glas se mai risipise.

— Nu ştim, efendi-aga.

Capegiul da semne de nerăbdare, se răsucea pe loc filfiindu-şi benişul greu şi lovind cu degetele groase măciulia bastonului.

— *Her yerdè arayiniz !*

Răgep tălmăci :

— Porîncește să fie răscolită toată casa !

La semnul cu degetul al convertitului întru mohametanism, arnăuţii ieşiră din odaie.

— *Başkalarîn aldatarak, mal ve mük edindì...*

— Comandirul Theodor a adunat averi prin înşelăciune !

La auzul acestor cuvinte, pe care căpetenia agiei le tălmăcise nu tocmai în litera lor, ispravnicul se depărtă de sobă şi veni lîngă judecător.

— Aşa o fi, boier Chiriţă ?

Corbeanu îşi linse buzele şi, după ce-şi pocni degetele osoase, încropi un răspuns mai curînd bălmăjit, în care se ghicea îndoiala amestecată cu teama de a nu fi bănuit de nepricepere în chestiuni care-l priveau.

— Păi... am umblat în condicile de la județ... N-am găsit înșelătorie. Pînă acum... Sînt numai nește plîngeri ale unor proprietari...

— Nu e Tudor omul care să fure, vorbi tare serdarul Moangă în timp ce-și mîngîia barba în care luceau, în lumina ce năvălea prin geam, șuvițele cărunte.

Răgep observase urechea ciulită a capegiului, care voia să știe ce spune omul casei ; îl informă scurt :

— *Theodor calmaz...*

Arnăuții se împrăștiaseră, între timp, în jurul culei ; cîțiva se duseseră spre grajduri sau scormoneau prin magazii. Porțile zăbrelite ale beciului au fost deszăvorîte, iar micile ferestre cu dreve de fier fură trase din țîțîni pentru a face loc fuioarelor subțiri de lumină să intre în încăperea răcoroasă. S-au dus întîi la ghizdele puțului, au aruncat pietre în el, iar un arnăut l-a pus pe un servitor să scoată ciutura ce atîrna de lanț. Au bodicăit printre butii, au umblat prin colțurile ce miroseau a mucegai și, după ce au sorbit la repezeală din vinuri și rachiuri, și-au umflat buzunarele cu mere, au urcat scările și s-au răspîndit prin curte. Cîțiva seimeni cercetau grajdurile ; fu răscolită fiecare încăpere, fiecare ieșire. Grigorie, băiatul ce se îngrijea de cai și de starea trăsurilor, fu îmbrîncit și întrebat unde-i comandirul. Spuse că nu știe. Arnăuții umblau prin grădina în care pometul era încă înflorit. Nu s-a găsit nimic nici în remiza de lemne, nici în pătuiage. Au trecut apoi pe la stupii de albine înveliți în zumzete, au înconjurat heleșteul în care viermuiau plăticile și crăpceanii, iar cînd au ajuns pe sub coperișul fînarului au dat peste o cloță albă care a sărit de pe cuibar cotcodăcind.

În odaia cea mare intraseră, pe una din ușile lăturalnice, Lucsița, Dumitra și Voican. Rămaseră, ca și neobservați, într-un colț și ascultară vorbele ce se schimbau pe un ton mai potolit decît la venirea capegiului.

— Ce zicea, la isprăvnicat, az' dimineață, conu Beleuja? îl întrebă Peștenaru pe judecător, apăsîndu-și degetele pe orbite, spre a da a înțelege că nu-și aduce bine aminte.

Moangă avu o tresărire care trecu, ca un vînt de februarie, în trupul încordat al serdăresei.

„Ce-o fi căutat Beleuja, cu noaptea-n cap, la casele ispravnicului ? L-o fi chemat cineva sau... ?"

Serdarul, pe care privirile Lucsiței îl învăluiau cu îngrijorare, dar și cu o mîndrie ce o liniștea, aștepta să audă ce spune judecătorul. Dar ispravnicul luă mîna de pe frunte și făcu ochii mari.

— ...Ceva de moșia lui Costandin Dănciulescu, luată cică de comandir cu japca.

— E numai o plîngere, boier ispravnice, îl lămuri Chiriță Corbeanu. Și dacă ar fi singura jalbă în contra slugerului ! Poate că știe conu Moangă ceva despre astea...

— Moșia Dănciuleștilor, atîta cît a fost, s-a cumpărat în agost trecut. Sînt făcute acte, pecetluite, cu martori în regulă...

Arnăuții reapărură tocmai cînd serdarul vorbea de martori și acte de proprietate.

Capegiul îi spusese ceva turcitului din Rudărie ; acesta trăgîndu-și șalvarii ce-i alunecau întruna pe trupul umflat, dete din cap a aprobare :

— *Onù yàrin sehirde araiagaiz...*

Apoi Răgep rosti, ca să priceapă și ceilalți ce hotărîse omul Semilunei :

— ...Îl căutăm mîne în tîrg. Trebuie să-i dăm de urmă.

Turcul își flutură barba ca de fîn înspre partea în care serdarul se simțea readus într-o mare stăpînire de sine. Și, răsucind bastonul, vorbi, uitîndu-se prin stufărișul sprîncenelor lăsate peste ochi la serdarul Moangă, dar așteptînd ca rostirea sa hurducată să fie tălmăcită :

— *Bu Theodor bizim Padișahimiza pek fenalîk yaptî ! Ruslar' la birlești...*

— Capegi-pașa spune că acest Theodor mult rău a făcut Padișahului. Și nu e bine. A prădat împreună cu moscalii.

Capegiul o luase spre ușa cea mare. Porniră valvîrtej în urma lui ispravnicul, judecătorul, arnăuții și, mai apoi, Ragep-aga care, înainte de a trece pragul, întoarse capul său mare înfofolit în pînze sclipitoare și-i aruncă serdarului aceeași uitătură de la început, care trebuia înțeleasă de cumpănitul boier gorjan în același fel : „N-am

nici o vină... M-au chemat să tălmăcesc...". Dar un glas stins, pitulat în sufletul senin al serdarului, îi spunea că în ochii neguroşi ai făcutului mohametan e neadevăr şi prefăcătorie.

— Dumitră, parcă am o ameţeală, şopti Safta. N-am aer...

Slujnica alergă spre stăpîna care se muiase. Sări şi Voican.

— Mami ! strigă Lucsiţa. Tatule...

Fata rămase neclintită pe locul ei, cu mîinile adunate la piept.

Ţinută de fecior şi slujnică, serdăreasa fu dusă în iatacul ei.

— Linişteşte-te, coniţă ! vorbi rugătoare Dumitra.

Şi, după ce o aşeză pe crevat, slujnica bombăni cu ciudă :

— ...A spăriat-o urîţii ăştia... Mînca-i-ar lupii să-i mănînce !...

O zi a mai rămas în Tîrgu-Jiului omul care venise în căutarea lui Tudor — duşman al împărăţiei aliotmăneşti. Pîlcul de arnăuţi, avîndu-l în cap pe Răgep, mai marele agiei din Ruşavăţ, a intrat prin mai multe curţi, a cercetat cîteva locuri dosite, dar n-a dat de urmele celui ce părăsise de curînd capitala valahă, şi se îndreptase spre inima Gorjului. Mai tîrziu se aflase dintr-o gură slobodă a tîrgului, că un om de la isprăvnicit ar fi trecut, împreună cu doi arnăuţi, pe la cula boierului Beleuja şi că, după cele aflate acolo, planul urmăritorilor ar fi suferit o mică modificare : în loc să pornească de-a dreptul spre apa Topolniţei, ceata capegiului s-a dus la Brădiceni. Aici, urmăritorii au întrebat pe la mai multe case ; au cutreierat împrejurimile, au trecut dîmbul Chiciorei, s-au dus la Frînceşti şi Arcani şi s-au întors, pe Jaleş, la Cîmpu Fomii şi Buduhala.

În mare grabă, capegiul şi-a luat oamenii şi a pornit-o pe drumul Cerneţilor, trecînd pe rînd apele Bistriţei, Tismanei şi Motrului.

Luna florilor se apropia de capătul ei şi viaţa naturii zvîcnea în ierburi şi arbori, în păsările ce tăiau văzduhul

și-l umpleau cu fluierat și ciripitură, în insectele ce se pîndeau unele pe altele, în iazuri, în sufletele oamenilor peste care vremurile țeseau cînd o pînză albă și îngustă, cînd una cenușie, lată cît marginile cerului. Și, în această beție a puterilor dezlănțuite de o mînă necunoscută, dacă te-ai fi putut înălța în piscul nins al cugetării neîntinate, ai fi crezut că sufletul omenesc este rotund, fără colțuri, și curat ca o icoană sau ca o lacrimă de bucurie.

4

În Obreja, în partea de răsărit a tîrgului, unde-și avea izvorul pîrîul Putnei, sub crengile vînjoase ale unor nuci bătrîni, cu coajă scorojită, sta ascunsă o cocioabă coperită cu snopi de coceni, lăsată într-o rînă, cu pereții negurosi prin a căror brișcuială se vedeau, ca niște coaste de cal jupuit, nuielele de alun scofîlcite. În jur, crîmpeie de mărăcini uscați, înșirate prin buruieni, aduceau aminte de un gard care nu avusese pari niciodată. Pe un coș scund de cărămizi pămîntii, nearse, ieșea, iarna-vara, o dîră de fum care se împrăștia prin ramurile nucilor. După luna lui mai, cînd verdeața buștea pretutindeni, căsuța pricăjită, ce avea doar un ochi de fereastră, se scufunda atît de adînc în frunziș, încît mulți treceau pe lîngă ea, pe o potecă, fără s-o vadă. Acolo, departe de lumea gălăgioasă a tîrgului, trăia Carfoana, pe care o chema și Gherghina, dar acest din urmă nume fusese aproape uitat. Nevestele boierilor, cînd aveau nevoie de ea, trimiteau slugile spunîndu-le doar atît : „Du-te și ad-o pe Carfoana încoa' !" Și muierea singuratică, trecută bine de șaizeci de ani, venea la cule, unde știa ce-o așteaptă, aducînd cu ea și bobii, și ghiocul.

Cînd Voican, trimis de serdăreasă, a trecut pîrleazul grădinii în care lăptucile, ridichiile, mărarul și pătrunjelul se-ncurcau în mustața morcovului, iar vrejul crud

de castravete se strecura printre brazde ca un șerpișor. Carfoana plivea răzoarele de buruiana ce le năpădise. În colțul grădinii, trei maci sălbatici, roșii ca focul, parcă erau gata să dea foc gardurilor de mărăcini, coșmeliei și întregii Obreje.

— Te-așteaptă cocoana, leliță Carfoană ! îi spusese feciorul. Zice să vii după prînz...

Femeia se-ndreptase de șele și, sprijinită în codârîștea săpăligii, își îngustase ochii spre a-l recunoaște pe bărbatul care intrase între legume.

— Bine, muicăle... O să viu.

Rămăsese dreaptă și-și ștergea obrazul cu mîneca largă a cămășii. Pentru cine-o vedea întîia dată, Carfoana era o arătare de muiere, mai scundă cu două dește decît stînjenul cu care se măsoară tarlalele, subțire, osoasă, cu un gît lung pe care era atîrnat gulerul cămășii cu cheotoarea înnodată într-o parte, pe o vînă întinsă pe sub piele ca o sfoară. Nu era prea îmbătrînită, buzele-i rămăseseră cărnoase și, cum femeia le tot mușca fără să-și dea seama, erau mai tot timpul roșii, umede și de o prospețime care împrumuta întregului chip o undă de vigoare și sănătate. Nu cumpăra niciodată nimic de la dughengii, iar venirea ei în tîrg era totdeauna urmarea chemării și rugămintei cuiva. Avea o vacă, două capre, porci și orătenii, se îngrijea de stupi, iar grădina gemea toată vara de legume. Pe un părete al singurei odăi a casei se înșirau zeci de covețele, mai mici și mai mari, în care erau îngrămădite ierburi și prafuri pe care numai Carfoana știa de unde le ia și cum le pregătește. Nu era numai ghicitoare, ci și doftoroaie. În cei peste treizeci de ani de cînd trăia în Obreja, prin Tîrgu-Jiului trecuseră fel de fel de hirurgi, care de care mai iscusit ; se spunea că nici unul n-ar fi întrecut-o în tămăduiri. Cînd, aflîndu-se pe la vreo casă boierească, se nimerea să tragă ceva la măsea, Carfoana dădea drumul gurii ei iuți și spunea ce știe ea să facă. „Scap de mușcătură de șerpe, de scrîntitură și ologeală, vindec de beșică umflată, de ceas rău, de albeață, de limbrici și mătreață, de năjit și junghi la rărunchi, de beție și negei, de buhăeală, de bube dulci și obrinteală, gălbinare, mana vacii, găuază încuiată, durere de dinți, vărsat, mîncărime în sfîrcul țîțălor, ne-

putința bărbatului, stârpesc omida prunilor, buboiu și mușchiul de culoare verde, vindec gălbeaza și dălacu, oftica iepelor și căpietura..." Pretindea că are trei sute de leacuri și cunoaște șaptezeci și opt de descîntece. „Nu plîngea, nu te văicăra, eu cu haine noi te-oi îmbrăca, cu fir de peliniță oi face o măturiță și te-ai curăța și te-oi mătura..." începea ea cînd intra în vro casă de om căzut la pat. Iar cînd era chemată de vrun spăriat, rostea cu vocea ei groasă : „Ceas rău cu lipitură, ceas rău cu întîlnitură, ceas rău cu izbitură, spaimă spăimînta, spaimă din spaimă, spaimă din fiară sălbatică, din vinu ăsta cîn ai gusta..."

În iatacul serdăresei, pitit în partea de miazăzi a culei, lumina de afară intra puțină, pe o ferestruică îngustă și înaltă peste care atîrna o perdeluță verzuie. Safta aprinsese candela ce pîlpîia sub o icoană în care chipurile sfinților se deslușeau cu greu ; lumina tremurată se împrăștia pînă spre colțurile neguroase ale încăperii. Carfoana venise și urcase pe scărița dosnică, înotînd în fustele ei nenumărate și sprijinindu-se de un ciumag de corn, noduros și lustruit de vremuri.

— Să scot ghiocu, jupînească, saŭ ?...

O privea pe Safta cu niște ochi mari, parcă înlăcrămați, și-și mușca buza de jos.

A scos bobii, i-a făcut grămăjoară pe mesuță, i-a tăiat cu palma, i-a împărțit, i-a adunat la loc, i-a desfăcut iar... Serdăreasa se așezase pe scăunel, își aranjase camizolul de culoarea pieptului de turturea și aștepta.

— Cumpănă... cu sumedenie de oameni, cocoană !

— Ce să fie, Carfoană ? ! Ia spune.

— Stăi să vedem... Parcă s-ar vesti plîns...

Ridică privirile spre chipul liniștit al serdăresei, trecu mîna peste bobi și-i repuse în grămăjoare, aranjîndu-i apoi în linii și pătrățele. Spuse pe un ton aproape întărîtat :

— Patruzăci și unu de bobi... Cum știț a-ncolți și-a-nverzi și din crivină a ieși... Așa să știț să spuneț coniței...

— Ce să-mi spună ? Mai iasă cumpănă ?

Carfoana își plimbă degetele lungi, răsfirate, pe deasupra mesuței.

— ...Peste un bob zăbavă, parcă vine o veste... De la strini... Uite o bucurie, da' e de la strini... Şi vine cu patru cai pintenogi înhămaţ la o căruţă cu şasă roate. Aşa să vede, aşa îţ spui... Unu din cai are stea în frunte. Şi unu e o dîrloagă cu şoldurile să atîrni geacu de ele. Şi-l ţîne de juveţ un om cu faţă roşie fără nici un fir de păr pă ea. De ăsta să te fereşti întotdeauna...

— Cum să mă feresc, femee ?...

Safta privea îngîndurată spre perdeluţa verzuie : i se părea că pînza uşoară tremură încet ca bătută de un vînt mărunţel. Dar nu era vînt, şi serdăreasa băgă de seamă că doar fitilul candelei îşi juca flacăra sub iconiţă, aruncînd în tot iatacul dunguliţe de lumină şi umbră.

— Cum ştii, aşa să te fereşti, cocoană...

— Şi ce mai arată bobii ?...

Carfoana săltă ochii, o privi cîteva momente pe serdăreasă, apoi coborî pleoapele ei grele, negricioase şi unse, ce păreau făcute din tindichea, nu din piele. Le vorbi bobilor.

— Să cădeţ patru cîte patru cu bucurie şî cum oi vrea io aşa să fie ! Parcă s-ar arăta petrecere... Şi de nu e petrecere, să cădeţ unu şi doi, să nu să aleagă nimic de voi ! Ei, uite că e petrecere, cu vesălie... Da' în grămăjoara asta e o adunare de oameni cu lacrămi în ochi...

— Cum, iar plîns ?

— Şi o potecă plină de gropi, cocoană. Asta iepure cu trei picioare însamnă.

— Vai de mine, Carfoană !

— Nu te spăria, jupîneasă, o linişteşte femeia din Obreja pe serdăreasă în vreme ce face boabele grămăjoară, apoi le împarte, descîntîndu-le cu vocea ei groasă, bărbătească : Cum ştiţ a-ncolţî şi-a-nverzî şi din arătură a ieşi. Aşa să adeveriţ... Linie de unu ! Asta-i bine.

— Ce e bine, Carfoană ?

— Păi uite... Să-ntretaie cu altă linie de unu. Asta ar fi...

Îşi adună fustele între genunchi şi se uită ţintă la serdăreasă.

— Ce-ar fi ?

— Ar fi înmormîntare, da' nu e ! Aşteaptă, cocoană ! Să-i fac din nou... Uite, aici ar fi o bucurie mare, poate

că o nuntă cu dar. Mai jos adunare de oameni cu vorbe. O potecă pă malu unei ape limpez. Și... din loc în loc gropi. Asta-i viezure fără un picior, cocoană ! Viezure care s-ascunde la răsăritu soarelui.

— Cum e asta... fără un picior ?

— Așa s-arată, bobii nu mint... Și parc-ar mai fi un heleșteu împărțit în două cu pește solzos aruncat în iarbă... Să fie bănuit boieru de-nșelăciune ?

— Doamne ferește ! Ce-nșelăciune ?

— Uite că aici se arată ceafă de taur cu coarnele verz. Și asta musafiri nepoftiț însamnă.

— Ce musafiri, Carfoană ?

— Drum deschis, la scăpătatul soarelui. Călătorie. Adunare de oameni răi. Parcă ar fi între două drumuri ! Și aici... patru bobi...

Femeia, cocoșată asupra mesuței, își trece degetele osoase, cu unghii late, peste grămăjoara de boabe.

— Ce vrea să zică ? întreabă serdăreasa strîngîndu-și la piept camizolul porumbac.

— Nu te spăria, jupînească... Ar putea fi și moarte de om, da' parcă...

— Vai de mine, Doamne ! aproape că strigă serdăreasa ridicîndu-se de pe scăunel.

Carfoana o liniști, punîndu-i mîna pe umăr.

— Așază-te, cocoană, că n-o fi diavolu atît de-ncornorat...

În deschizătura ușii apăruse Lucsița, îmbrăcată într-o rochiță ușoară, de cameră, mirie cu flori mari ca de pobdeal, cu mînecile largi ca niște aripi ; pe piept lucea, la flăcăruia candelei, un pozînar galben în care sta ascunsă o oglinjoară. Înaintase, neobservată, către cele două femei. Panglicile albăstrii, ce-i gîtuiau mijlocul, fîlfîiau în urma fetii care se apropiase, în mersul ei furiș, pînă lîngă mama sa. Sprjinită de un dulăpior, privea grămăjoarele de porumb, împrăștiate pe mesuță.

Carfoana își continua descîntecele ei.

— Patruzeci și unu de bobi ! Cum știț să-ncolțiț, să-nverzîț, din pămînt să ieșiț, să faceț mustață și spic și drugă cu bobul mic, așa să spuneț despre jupînița Lucsița...

Fata, care crezuse că nu e văzută, nu scăpase totuși de ochiul viclean al femeii cu o mie de fuste.

— Mica, nu vreau să-mi ghicească...

Carfoana se înfoie supărată și o privi pe Lucsița cu ochii ei mari.

— Ai uitat, jupîniță, cînd ți s-a pus în gît de m-a chemat cocoana. Am venit într-un suflet... Ia să mă lași acuma în pace !

— Bine, bine — fu de acord Lucsița —, mie ce mi se arată ?

Și, făcînd un pas spre mesuță, dete ochii peste cap.

— Uite-acuș, jupîniță ! o liniști Carfoana.

În timp ce bobii erau amestecați și împărțiți, serdăreasa o rugă pe fată să fie cuminte.

— ...Să cădeț trei cîte trei... Iasă cu bucurie pentru copilă. Aici înaintează un viteaz...

Lucsița o-ntrerupse, răsucindu-se pe călcîie :

— Poate un bleg... cu un sfranciog de mustață sub nas...

Carfoana continua, făcîndu-se că nu aude ce spune zvăpăiata de Lucsița.

— ...Iar de nu să lasă cu nuntă, să cădeț patru și doi... prafu și pulberea să s-aleagă de voi...

— ...Un nătîng care are-n cap numai moșii, bani de argint și slugi.

— Lucsița, ce tot spui ?

Nici dojeneala serdăresei n-o făcu pe fată să înceteze a se amuza.

— Vine cineva de la drum lung. Apăi... pică o cumpănă.

Lucsița o completează :

— Și lume adunată...

— Da, da, lume adunată.

— Un vînt și-o ploaie se abat și strică petrecerea.

Carfoana repetă ce-a spus fata :

— Strică petrecerea...

— Ia mai amestecă-i o dată, îi spune fata.

— Gata, jupîniță. Cum o știț a-ncolți și-a-nverzî și din arătură a ieși...

— Un bob zăbavă. Parcă ar veni o veste.

Lucsița așteptă confirmarea ghicitoarei.

— E o veste, da-i de la strini.

— Și un voinic pe un cal alb ?...

— Asta nu apare.

— ...Un cal alb care zboară ca vîntul și ca gîndul...

— Păi... nu cad trei cîte trei...

Lucsița își continuă dulcile ei năzdrăvănii :

— Uite, sînt doi pe linie. Asta-nseamnă viteaz alergînd pe poteci de codru verde.

Și, spunînd acestea, își trece mîna ei mică peste grămăjoarele de bobi.

Carfoana, supărată, ridică fața spre serdăreasă.

— Cocoană !...

Safta nu apucă decît să-și strige fata pe nume, că aceasta zîmbi și, înainte de a păși spre ușă, întrebă :

— Și ce mai spun grăunțele astea ?

Între timp în iatac întrase Dumitra, slujnica. Îi șopti serdăresei la ureche :

— A venit boeru. Cică aveți de vorbit.

— Acum ! îi spuse încet Safta.

Lucsița, care a ajuns la prag, nu s-a lăsat pînă ce n-a aruncat încă o vorbă :

— Cum știți a-ncolți și-a-nverzi...

Supărată, Carfoana își strînse bobii și i se plînge serdăresei.

— ...Or să cadă și bobii ăștia cumva, cocoană, că n-o să-i dau la găini.

În iatac rămăsese femeia din Obreja și serdăreasa. Ușa era închisă.

— Coană serdăreasă, începu Carfoana așezîndu-se și răscolindu-și fustele. Să știi că nu m-am supărat pă jupîniță. Așa e ea, șturliubatică. Uite-ncoa !

Femeia bagă mîna în sîn și scoase o punguță de tort, strînsă la gură de o sfoară înnodată. Desfăcu nodul și lărgi cu degetele gura pungii.

— Vez iarba asta ? E floarea pădurii și am culeș-o acum cinci ani de la Gornăcel, de sub munte, într-o dimineață, înainte de răsăritu soarelui și cîntatu cocoșilor. Ăm trecut-o prin vin și rachiu tare ca focu, fruntea de la țava căzanului. Am adunat-o înaintea Rusalelor, cum ar fi acum și, la Înviere, am sfințît-o la biserică. Măi am o floare, de anu trecut, smulsă de la Dobrița. Da aia-i prea tare ! Și, uite, că în legăturica mea am și un smoc de pelin. Pune-l bine !

Carfoana-i întinse buruiana uscată.

— Ce să fac cu ea ? întrebă serdăreasa ferindu-şi mîinile.

— Am să-ţi spui într-o zi... Ia şi frunza asta ! Şi pune-o sub căpătîiu fetii. Uite c-o şi descînt :

„Mătrăgună, iarbă bună,
Mărită-mă peste-o lună !"

Că, de, cu fata dumitale trebuie să se-ntîmple ceva. N-am visat, da' aşa-i zîs, să se-ntîmple. N-o mai lăsaţ mult... Că adoarme tomnai cînd bîzîie gîndacu de prun !

— De unde ştii tu toate astea, Carfoană ?

— Eu ? Păi dumneata ştii, cocoană, de cîte ori am leşinat în viaţa mea ?

În prag apăruse din nou slujnica. Serdăreasa înţelese îndată că era aşteptată.

— Spune-i că vin acum...

Carfoana se ridicase şi-şi aranja mulţimea de fuste.

— Hai să-ţi dau ceva, Carfoană. N-o să pleci de la noi aşa... Ceva de mîncare, de îmbrăcăminte...

— Mie să-mi dai, cocoană ? Nu ştii că vin Rusalele şi-i păcat de la Dumnezău să primesc pomană. Am de toate în Obreja mea.

A coborît cocoşată în bătătură, căutînd treptele cu picioarele strînse în opinci şi sprijinindu-se de ciumagul noduros care lucea în lumina soarelui. Ajunsă în curte şi-a răsucit gîtul ei lung şi le-a spus celor ce-o urmăreau din tindă :

— Să ştiţ că un cap va fi blăstămat de soartă !...

Apoi a luat-o agale spre căsoaia ei din Obreja.

În cabinetul său, aşezat la o masă de gorun, serdarul Moangă întinde din cînd în cînd mîna spre dulăpiorul cu oglindă pe uşa deschisă, scoţînd ori aşezînd în rafturi actele de care se ocupă. Cu zurbalîcul petrecut în tîrg în ultima săptămînă, a uitat şi de condici, şi de provizii, şi de salahori. Iar junele Costin, cel cu scris frumos, fiul abagiului Teteleanu, dispăruse de parcă-l înghiţise pămîntul. „Ori i-a intrat frica-n oasă, ori a luat-o după fusta vre-

unei muieri" — se gîndea serdarul care credea mai mult în situaţia dintîi.

Umbla nervos prin condici, căutînd cîteva cărţulii ce-i erau cerute la poştă, cînd în cabinet apăru serdăreasa. Femeia ştia că bărbatul fusese chemat, pe la ora prînzului, la isprăvnicat.

— Ei, Vasile, ai venit ? Ce s-aude pe-acolo ? Păţim ceva ?

Serdarul stătu cîteva clipe gînditor şi-şi mîngîie barba privind într-o parte, spre uşa deschisă a dulapului. O văzu pe serdăreasă, numai pînă la brîu, în oglindă.

— Ce să s-audă ? ! Au întors trimişii turcului tîrgu pe dos.

— Şi-acum unde-or fi ?

Trezit din mahmureală, serdarul întoarse capul şi o privi pe Safta.

— Au plecat de două zile. Nu se ştie în ce parte. Boier Peştenaru parcă-i fiert în oală...

— Şi noi, noi ce facem ?

— Păi... ce-ai vrea să facem ? Ne vedem de treburile noastre...

La drept vorbind, liniştea serdarului era numai părelnică. În inima lui parcă fierbea o ulcică : şi în somn îi simţea clocotul. E drept că la isprăvnicat nu i se spusese nici o vorbă cu pizmă, dar privirile multor slujbaşi, mai mărunţi sau mai însemnaţi, îi căutau serdarului ochii, dar acesta trecea grăbit dintr-o încăpere în alta, pînă cînd a coborît scările şi a pornit-o spre casă cu trăsura.

— Ne vedem de treburile noastre, Saftă ! repetă serdarul voios.

Femeia se apropie de masă, îşi prinse bărbia cu palma şi rămase aşa pînă cînd boierul o întrebă :

— Ce e, ia spune ? !

— Uite ce e, Vasile ! De-o săptămînă nu mai e liniş-te-n casa noastră. De ce trebuia să ajungem aici ? Am ieşit ieri în privor. Cum crezi că se uitau oamenii încoace ?

— Cum se uitau ?

— Chiorîş, aşa se uitau. Ce păcate om fi făcut, Vasile ?

— Nu vorbi de păcate, cocoană !

Femeia-şi şterse o lacrimă cu năframa şi boierul se ridică de la masă s-o-mpace. O prinse de mînă şi-i spuse cu vocea lui caldă :

— Lasă, că nu se-ntîmplă nimic !

— Cum nimic ?... Ne fac arnăuţii căutare peste tot, ne-ntorc lucrurile din casă pe dos şi tu spui că...

— Prea spărioasă eşti, Saftă.

— N-avem noi nevoie de zarvă ! Tocmai acum...

— Adică de ce... acum ?

— Uiţi, Vasile, că fata a crescut ? Vara trece ca vîntul, toamna vine... Ştii ce veste ne-a dat boier Beleuja ?

— De unde să ştiu ?

— Uite că ştiu eu. Cică vine cu fiu-so, Zanfirache, pe la cula noastră... aşa, vezi-doamne, în trecere, pentru două-trei vorbe... Nu spui nimic de asta ?

— Ce să spun ? N-o să facem acum cine ştie ce pregătiri ! Vin şi pleacă. Vor să fie şi fata aici ?

— Or vrea. O chemăm.

Serdarul se reaşezase pe scaun şi frunzărea nişte hîrtii fără a fi însă atent la ele. Safta se apropie de scaunul cu spătarul împodobit cu încrustaţii în formă de mac. După privirea ei şi după tremurul abia văzut al nărilor se putea deduce că vrea să-i spună soţului cîteva vorbe pe care pînă atunci le ţinuse în fiinţa ei delicată.

— Vasile, ştii că nu mă mai ia somnul ? Ce a devenit casa noastră ? Te-a chemat ispravnicul şi nu-mi spui nimic...

Serdarul o ascultă, are privirile blînde. Nu găseşte de cuviinţă că trebuie să-i răspundă. Presimţea însă unde vrea să ajungă serdăreasa cu plîngerea ei. „O să-mi vorbească de sluger, să-mi spună suspinînd... că de ce s-a abătut pe-aici. N-ar fi prima dată, mi-a mai spus-o înainte de a scormoni trimişii turcului întreaga casă...". Şi, făcîndu-şi în minte aceste socoteli, boierul Moangă începu el însuşi să-şi răsucească gîndurile, să le privească şi dintr-o parte şi din alta. „E tare neastîmpărat flăcăul ăsta. Nu vrea să stea locului, parcă are jar sub tălpile cizmelor. Mi-a băgat familia la idei..." Vorbele aţiţate ale cocoanei parcă-l treziră dintr-un somn adînc.

— Tudor ăsta are pe diavolul în el. De ce nu s-așează și el undeva, la Vladimiri, sau la Cerneți, la Cloșani sau unde-o vrea el... A venit la noi, aici, să ne...

Serdarul se îndreptă de șale, își trecu degetele prin părul rar. Parcă voia să se-nveselească.

— Cum poți vorbi așa, coană Saftă ? ! L-am primit totdeauna cu bucurie la casele noastre. Ne este prieten. Nu-i prea în vîrstă, da' copt la minte este. Sau... o fi intrat spaima-n tine ? !...

— Îți faci curaj, Vasile... Parcă eu nu văd cît ești de abătut. Ce spune Simeon Peștenaru ?

— Păi... ce să spună ? Are și el teama lui...

Ca s-o liniștească pe serdăreasă, boierul schimbă vorba :

— Da' mai bine spune-mi ce zice Lucsița... Ce facem ? Îi place băiatul ?

— Mie îmi pare că se plac. Așa mi-a spus Lucsița, da' știi cum e ea. Cînd glumește, cînd...

— Trebuie să vorbești tu cu fata. Să-i spui pe șleau. Să știm ce facem. Nu mă văd eu încuscrit cu Beleuja.

— Vasile, cu Lucsița am vorbit de-atîtea ori. Ce vrei să mai fac ?

— Și ce spune ?

— Uneori zice că e băiat bun.

— Și alteori ?

— N-are rost să ne tot ciorovăim, Vasile... O știi cum e...

Serdăreasa porni spre ușă foșnindu-și rochia de casă, lungă, că aproape mătura podeaua. Cînd să iasă, auzi vocea morocănoasă a boierului care ridicase capul din condici.

— Și-apoi... coană Saftă, cine ne zorește cu nunta ? Că n-au intrat zilele-n sac...

Serdăreasa se opri cu un picior pe prag, întoarse capul, ascultă vorbele boierului, apoi dispăru pe sălița îngustă ce ducea în odaia mare.

Pe la începutul lui Cireșar, cu o săptămînă înainte de sărbătoarea Duminecii Mari, familia Beleuja sosi la cula serdarului Moangă. Soarele încă nu trecuse de ziua jumate. Au venit cu un rădvan mare cu cutia văpsită în culoarea

portocalei. Sub acoperișul cenușiu se aflau proprietarul și cocoana lui. În urma trăsurii cu patru roți și doi cai înainte, într-o cabrioletă ușoară, venea Zanfirache care, legănîndu-se pe arcuri, stăpînea din hățuri mișcările repezi ale calului nărăvaș care trăgea tot înainte, parcă spre a-i ajunge din urmă pe caii înhămați la rădvan. Ieșit în pridvor, serdarul n-a înțeles de ce era nevoie de două trăsuri pentru trei oameni.

Porțile, deschise de slujitori, au scîrțîit, apoi cele două atelaje au fost luate și duse spre grajduri.

Oaspeții au fost invitați în sofragerie. Dumitra și Voican au apărut cu tăvile cu șerbet de trandafir de culoare smeurie. Din puțul cu ghizdurile brumate, săpat în fundul beciului, fuseseră aduse căni smălțuite pline cu apă mai rece ca gheața.

Se așezaseră la masă tuspatru și nici unul nu rostea încă vreun cuvînt. Tăcerea dură pînă cînd serdarul, căruia o slugă-i adusese ciubucul, trase cîteva fumuri și spuse ceea ce mai spusese și în pridvor :

— Bun venit la casa noastră !

Beleuja tocmai își scotea luleaua. Răspunse în locul lui Beleujoaia, care întorcea capul dintr-o parte în alta, spre a cerceta odaia, de-i zăngănea salba de la gît.

— Bine v-am găsit și cerem iertare pentru deranj.

Serdăreasa bătu din palme și în ușă apăru Voican.

— Unde-i Zanfirache, Voicane ? întrebă Safta.

— La grajduri, coniță. A spus că numai el știe să se grijească de cal.

— Lăsați-l că vine el, îi liniști Beleujoaia. Astă-i pasionul lui, caii...

Apoi nevasta proprietarului gustă din șerbet, se linse pe buze și se uimi :

— *Est une chose unique !* Sînt moartă după confitura asta...

În tindă se auzi călcătură de cizmă și în sofragerie dete buzna Zanfirache scuturîndu-și mînecile hainei de postav roșcat. Sărută mîna serdăresei și se înclină în fața boierului Moangă. Respira des, de parcă alergase de la grajduri pînă în tindă, iar în odaia cea mare nu-și găsea un loc potrivit.

— Stai aici, Zanfirache ! îl pofti serdăreasa, arătîndu-i o canapea.

Zanfirache gustă din șerbetul ce sclipea în străchioară. Privea în jos, iar în atitudinea lui se putea ghici o nedumerire. Nu șezu mult pe gînduri și întrebă :

— Da'... Lucsița unde e ?

— În camera de alături, spuse serdăreasa. Trebuie să vină îndată.

O strigă pe servitoare. Dumitra apăru în prag.

— Ce face Lucsița ?

— Cică mai are de citit un pic, cocoană. Și apăi vine...

Cu pipa rece între dinți, licărindu-și ochii mici și mîngîindu-și bărbița roșcovană, Beleuja vorbi moale, dar clar, ca să fie auzit de cei de față :

— Eh, boier serdare, ce facem ? Bem vin de Cîmpu Mare la toamnă ?

Moangă se răsuci spre oaspetele său. Umerii obrajilor, albi de obicei, i se împurpurară.

— Mă gîndesc dacă s-o face vinul. Și-apoi... ce spun ăi tineri ?

Zanfirache întoarse capul lui mare, pletoșat, și se uită țintă în barba cu șuvițe cărunte a serdarului.

— Sînt semne de rod bun — vorbi Beleuja — chiar dacă primăvara e un pic tîrzioară. O să fie un vin...

Și proprietarul clătină mîna, cu pipă cu tot, prin aer, pentru a întări ceea ce spusese și a-l convinge pe Moangă că podgoriile vor umple butile.

Cum Beleujoaia încă se înfrupta din șerbet, ținîndu-se cu o mînă de pălăria cît o claie de înaltă, făcută din mai multe rînduri, care putea să se prăbușească pe masă, serdăreasa găsi potrivit să schimbe două vorbe cu Zanfirache care și așa părea stingherit.

— Cum merge cu călăria, Zanfirache ?

Tînărul fu încîntat de întrebare, și începu să vorbească repede, cu sufletul la gură.

— Merge, merge !... Acum mă chinuiesc cu un cîrlan... ne-nvățat...

— L-a trîntit de trei ori — interveni Beleujoaia, care tocmai se ștergea cu peșchirul la gură. Zanfirache, ia mișcă tu umărul !

Băiatul se prinse cu palma dreaptă de umărul stîng.

— E țeapăn, mamă ! Tot îl domolesc io pînă la urmă... N-a scăpat nici unul ne-nvățat.

Brusc, Zanfirache se ridică de la locul lui și, plimbîndu-și ochii de la serdar la serdăreasă, vorbi :

— Știți la ce m-am gîndit ?

Pentru proprietar și nevasta lui, gestul tînărului n-a însemnat o pornire neașteptată. Totul fusese aranjat de acasă : de aceea nu veniseră tustrei în rădvanul cel mare.

Moangă îl privi cu ochii lui rotunzi, albaștri. Zanfirache continuă :

— Ce-ar fi să mergem pe la Jiu ? ! Eu și Lucsița. E atît de frumos ! Numai dacă ea vrea...

Fata a vrut. I-a trebuit cîtva timp să se îmbrace pentru o plimbare la Jiu ; a ajutat-o Dumitra și iat-o, răsucind evantaiul ușor ca aripa fluturelui, plecînd în cabrioleta cu un cal cenușiu, nărăvaș, strunit de corpolentul fiu al proprietarului Beleuja.

Soarele se aplecase dincolo de Jiu, peste căsoaiele Arcanilor. Era o după-amiază cu lumină blîndă ce curgea ca mierea printre ramurile aninilor, teilor și castanilor. Și-n vreme ce trăsura ușoară înainta legănată spre malul apei, la cula serdarului Moangă se trecuse la discuții politicești. Planul cu plecarea copiilor la Jiu fusese croit de Beleujoaia cu multe zile înainte, dar de unde era să știe serdarul toate aceste lucruri ?

— Boier serdare, începu Beleuja, cică ispravnicul n-ar fi în apele lui. Ce zici de asta ?

— Ce să zic ? ! Ce necazuri are ?

Serdarul știa de-acum unde bate blonzuliul proprietar. Atent ce spune gura tîrgului, mereu cu urechea făcută pîlnie spre ispravnicat, Beleuja voia probabil să afle unele lucruri chiar de la serdar. De cînd trecuse gealatul turcesc pe la Jiu, răscolind mai multe case, între care și a serdarului, mulți jieni din cei cu stare își aruncau ochiul bănuitor dar și flămînd spre casa cu temelia de bolovani și cărămidă din apropierea Uliței Sărarilor. Beleujoaia, cu nasul ei de codoașcă, spera să se folosească de împrejurări și-l împingea de la spate pe omul ei care ar fi fost un moliu : „Acum e bine să ne ducem... Și spune-i de năsărîmba în care a intrat !..."

— Parcă dumneata nu știi ? vorbi printre zîmbete Beleuja. Întîmplarea cu Tudor...

— Ce e cu Tudor ? Ce s-a-ntîmplat ?

— Se spune că domnia-ta l-a ascuns.

— Unde ? Că s-au făcut căutări peste tot...

— Nu știu. Spui și io ce s-aude în tîrg. Știi ce zicea ieri Chiriță Corbeanu, județul ?

— Ce ?

— Că ai putea să-l superi chiar pe Vodă !

— Cum ? Slujindu-l cu credință ?

— Uiți, boier serdare, că trimisul Sultanului a trecut și pe la Curtea din București ?

Cum schimbul de vorbe dintre boieri luase o întorsătură la început nebănuită, fu rîndul serdăresei s-o întrebe, ca din senin, pe Beleujoaia de unde și-a procurat cele două buhurdaruri despre care se vorbește în tîrg că le are.

Beleujoaia, fericită, a făcut ochii mari și, pipăindu-și pălăria încurcată ca o leasă, a plescăit din buze :

— Ehe, coană serdăreasă ! Tocmai de la Veneția, acum...

Și, neaducîndu-și aminte, îl îmboldi cu cotul pe soțul ei.

— ...Cîți ani să fie, Nicolae ?

— Păi, după nuntă...

Femeile discutau despre rochii de beliacos, brățeri de aur, șiruri de ormuz, paftale și alte scumpeturi. Iar serdarul, slăbit în acest timp de întrebările proprietarului jian, trăgea arare din ciubucul lui lung făcut din lemn de iasomie adus tocmai din Indii.

Lucsița și Zanfirache ajunseseră dincolo de Jiul cel mic și se opriseră pe o pajiște din apropierea pîrîului aproape uscat, Topila. Băiatul adusese un țol, ca să fie, și-l întinsese pe iarbă, dar Lucsița se fîțăia de colo-colo, avînd grijă să țină ridicate, cu amîndouă mîinile, marginile de jos ale fustei galbene ce se lăsa pînă la vîrfurile pantofiorilor cusuți din piele de țap. S-a oprit lîngă o tufă mare de măcieș cu ramurile despletite ca niște coame de lei albe și roze. Florile curate, peste care parcă trecuse o

pasăre de cerneală, îmbrăcau rugii înconvoiați și răspîndeau împrejur un miros îmbătător.

— Vreau să-mi găsești, i-a spus ea băiatului care venise lîngă tufa trandafirului sălbatic, o floare cu șase petale ! Măcar una.

— Am să caut...

Zanfirache a luat-o pe lîngă șirurile de măcieș, atent la fiecare ramură, la fiecare floare. Albinele alergau bîzîind după polenuri.

Între timp, fata începuse să adune flori și plante de pe pajiște. Pălărioara cu marginile late, gălbuie, o ferea de bătaia soarelui și chiar de privirile lui Zanfirache care, cînd coborîseră din cabrioletă, încerca să se uite fără încetare în ochii fetei. Rupsese întîi fire de fîn albicios la spic, apoi cîteva frunze de lipan, mari, late cît să doarmă șopîrla pe ele. Lîngă traista ciobanului, cu flori mărunțele și frunze în trei colțuri, pusese capete violete de trifoi din care sugeau albinele cu trompele lor de ață.

Zanfirache n-a găsît floarea de măcieș cu șase petale.

— Dacă vrei, îți caut trifoi cu patru foi...

— Nu ! Uite ce ți s-a agățat de pantaloni.

Zanfirache și-a privit îmbrăcămintea.

— Da... am vrut să-ți aduc flori de turiță, mici cît gămălia acului. Dar mi s-au lipit de haine...

Fata se așezase pe țol, cu fusta acoperindu-i picioarele pînă la încălțăminte și cu pieptarul scump, de culoarea urzicilor moarte, încopcit cu găitane violete.

Înalt, cu capul mare și obrajii moi ca aluatul de pîine, ce-i tremurau la mers, cu mustața cănită, și o bărbiță roșcată, de țap, Zanfirache se simțea stingherit : ședea lîngă țol, își muta greutatea corpului de pe un picior pe altul, iar cu mîinile umbla pe la buzunare.

Lucsița, cu fața-n sus, privea cerul senin ca sticla, forfecat fără încetare de lăstunii și rîndunicile ce zburau atît de sus încît păreau mici cît fluturii. Dinspre arborii de dincolo de cracul Jiului se auzea ciripit de brabeți și fluierat de mierlă.

Băiatul se tolănise mai într-o parte, la cîțiva pași de fată ; își pusese mîinile sub cap.

— Tu știi unde se termină albastrul ăsta ?

— Care albastru ? ! spuse luat în pripă Zanfirache.

— Uită-te-n sus !

Privi cîteva momente spre bolta albastră care strălucea în nemişcarea ei.

— Păi... ştiu eu ? ! Poate că nu se termină...

Lucsiţa izbucni în rîs ; băiatul, cam înţepenit la vorbă şi la gesturi, încă nu ştia cu ce diavol de fată are de-a face. Îl luă din nou la întrebări.

— Ia spune, cînd stai aşa... cu ochii la cer sau la apa Jiului, ce ţi se pare ciudat ?

— Cum... ciudat ? Lucrurile sînt normale, cum au fost ele lăsate...

— Să ştii că nu e nici măcar o clipă de linişte în jur. Ascultă ! Păsările cîntă, ciripesc. Asta-i viaţa lor. Un dascăl ne-a spus, la Viena, că dacă în natură ar fi măcar o clipă de linişte, noi, oamenii, am înnebuni. Îl chema Rinsenbrink... pe dascăl.

— Cum să înnebunim ? se arătă nedumerit Zanfirache.

— Nu ştiu... Hai la stufărişul de lîngă baltă !

Undeva, în partea dreaptă a pajiştei, se zărea un petec de pămînt învelit în vegetaţie moartă. Ajunseră acolo. Nenumărate ţevi fragile, împinse unele în altele, se mişcau lin, se îndoiau şi reveneau, de parcă zeci de mîini mici le încliau de la rădăcină. Smocurile mătăsoase ale stufărişului se legănau şi ele şi locul întreg părea o ţesătură uriaşă, cenuşie în partea de sus — unde se clătinau ciucurii gata să se spulbere la prima adiere de vînt — şi verde la pămînt, de unde înaintau ca nişte spade foile stufului din anul acela.

— Vezi firele de stuf vechi, de anul trecut ? l-a întrebat fata pe Zanfirache, prinzîndu-l de mînă. Flăcăul s-a înfiorat. Era foarte atent.

— ...Nu se mişcă două smicele la fel. Se aseamănă cu oamenii. Nu gîndesc doi la fel... Iar stufui verde... îl vezi ?

— Da, cum să nu-l văd ? !

Pe Zanfirache, felul de a discuta al fetei începuse să-l cam uluiască.

— ...Stufui verde, răsărit în primăvara asta, îi va lua locul celui uscat. *Le vert prende la place de ce qui a vieilli...* E ca în viaţa oamenilor. Valuri după valuri...

Lucsiţa îl lăsase pe flăcău lîngă stufăriş şi alerga pe pajişte, fîlfîindu-şi fusta şi ţinîndu-se cu o mînă de pălă-

ria lăsată pe-o parte. A văzut un fluture tigrat și-l urmărea. În lunca Jiului, prin anini și salcîmi, gărăiau ciorile ce-și aveau cuiburile în vîrfurile arborilor. În apropiere, într-un măr sălbatic înflorit, drept, ce părea o păpădie uriașă, cînta un cuc, iar mai încolo spre Jiul cel mare uruiau turturele.

Cînd s-au reîntîlnit, Zanfirache purta în mîini un buchet de flori.

— Vezi trandafirii ăștia de pădure ? a întrebat-o pe fată.

— Da, și ?

— Slujnica noastră, Linca, a făcut acum un an niște dulcețuri...

— N-ar trebui să se facă dulceață din minunile astea. Hai să mergem, e tîrziu.

Se îndreptau spre cabrioletă și Zanfirache zări doi porumbei ce se odihneau pe creanga unui cîrstan încărcat cu flori piramidale, ca niște candele.

Îi spuse fetei :

— Știi că porumbeii nu pot trăi decît doi cîte doi ? Am citit într-o carte că dacă moare unul, se omoară și celălalt... Asta am citit-o cît am fost la Viena.

Mai în vîrstă cu patru ani decît Lucsița, fiul Beleujaților fusese trimes în capitala imperială unde rămăsese numai un an. Se spunea, prin casele unor boieri, că Zanfirache nu s-ar fi omorît acolo, departe, cu învățătura. Umblase prin prăvălii, căscînd gura după toale, își cumpărase chiar cîteva costumuri evropenești și pierduse o mare parte din bani la jocuri de noroc. La colegiu se ducea o dată la zece zile. Un dascăl vienez, care se interesa de cariera celor ce învățau cu el, l-a întrebat într-o zi : „Dumneata ce vrei să te faci ?“ Zanfirache răspunsese fără să stea pe gînduri : „Nu știu precis. Dar vreau să ajung mare, să capăt rang !“

Porniseră spre tîrg. Cabrioleta se legăna pe arcurile ei moi. Rîndul de salcîmi din ograda boierului Dinu Pătrașcu începuse să încărunțească. Frunzele lunguiețe erau acoperite de flori cu miros trăznitor. Dacă cineva ar fi adormit sub salcîmii aceia uriași, atunci acela ar fi avut parte de moartea cea mai frumoasă. Neatent la mirosurile

îmbătătoare ale uliței, Zanfirache conducea cabrioleta și, cînd și cînd, trăgea cu coada ochiului spre Lucsița.

— O vezi ? spuse el scoțînd din buzunarul scurtei o potcoavă lustruită.

Fata făcu ochii mari, iar băiatul continuă.

— ...Am atîta putere-n mînă... că îndoi potcoava asta. Am uitat, că-ți arătam la Jiu, pe pajiște... Treaba asta, cică, o mai făcea Lionardo din Vinci, un italian... de cioplea parcă în piatră și desemna frumos...

Au ajuns la poarta casei serdarului. Zanfirache a ajutat-o pe Lucsița să coboare. Băiatul avea în lada cabrioletei un buchet în care erau strînse ramuri de măcieș, flori de fasolică gălbuie cu bobițe rotunde, fire de trifoi, ovăjor și cîteva rapițe. I le-a întins fetei, s-a înțepat într-un rug băgîndu-și la repezeală degetul rănit în gură. Iar Lucsița, după ce i-a mulțumit pentru plimbare și flori, a intrat pe poartă rostind mai mult pentru sine :

— Buchetul e frumos... rapița e bună de lături pentru porci...

Proprietarul Nicolae Beleuja și nevastă-sa plecaseră de la cula serdarului. Moangă încercase să ocolească discuțiile cu privire la Tudor, dar nu reușise decît în parte. La început se interesaseră mai mult de fată, dar pînă la urmă o tot țineau una și bună cu slugerul. „De ce îl primiți, boier serdare ? Tudor ăsta parcă n-ar avea astîmpăr." În zadar le spunea serdarul, cu glasul lui blînd, că Tudor s-a luptat ca un leu dincolo de Dunăre și că de-aia îl urăște turcul ; că, altfel, n-a făcut nici un rău și că e un bărbat destoinic. În fine, Beleujoaia, nerăbdătoare, l-a întrebat pe Moangă, încercînd să-i prindă privirile : „Ei, spune, coane Vasile, ne-ncuscrim sau nu ?" Serdarul, știind că nu poate răspunde limpede, a vorbit în dodii uitîndu-se undeva spre fereastră.

În timp ce Moangă îi însoțea pe oaspeți prin tindă, spre scară, apăruse Voican care arătînd c-o mînă spre uliță încercase să-i vorbească în secret stăpînului său. Dar fusese auzit de Beleuja și atunci renunțase la șoaptă și vorbise pe șleau : „Boierule, iar a venit omu ăla după Olteț..." Serdarul, neaducîndu-și aminte despre ce om e

vorba, l-a întrebat pe fecior : „Care ?“ „Ăla care vrea să tăinuie cu slugerul. E în uliță, la poartă.“ Beleujoaia era numai ochi și urechi. Moangă s-a interesat : „Cum îl cheamă ? Ce vrea ?“ „Parcă Mitoi Șancă. Spune că nu să lasă pînă nu vorbește cu Tudor. Ce să-i spui ?“ „Că Tudor nu-i aici...“ Și feciorul tăcuse cîteva clipe, roșindu-se în obraji și răsucindu-și ochii în cap cînd spre Beleuja, cînd spre stăpînul său. Apoi a vorbit parcă strîns de gît : „A aflat că Tudor a trecut pe-aici, pe la casele domniei-tale...“ Beleuja își scosese pipa dintre dinți, pasă-mi-te ca să și-o scuture. Zîmbea și vorbea ca pentru sine : „Hm ! A aflat că a trecut...“ Voican își aduse aminte ce-i mai spusese omul din uliță : „Cică-i din Corșoru, boie-rule... un sat de sub munte... către Hurezu...“ Coborau scările. „Să aștepte !“ îi porînci Moangă feciorului, în vreme ce-i petrecea pe oaspeți spre rădvanul galben-roșcat ce aștepta la poartă.

Serdarul nu-l certă pe fecior pentru neiscusința lui, iar pe omul venit să-l vadă pe sluger îl pofti în cabine-tul său.

Era un tînăr cam la treizeci de ani, pieptos, cu fața lată, acoperită de păr ca de-o pînză de păianjen. Purta laibăr de dimie săină, cioareci albi bine strînși pe vînă și opinci din piele de porc cu nojițele adunate la glezne, pe turecii care se țineau tari pe fluierul piciorului, ca niște carîmbi.

— Ia spune... ce vrei ? l-a întîmpinat serdarul.

Corșoreanul ținea căciula fumurie în mînă. A tras teașca lucioasă pe șold și a pus palma pe ea.

— Îl căutam pe slugerul Tudor. S-a auzit că a trecut prin Tîrgu-Jiului și că a tras la casa dumitale.

— Pe unde s-a auzit ? a întrebat boierul mișcîndu-și umerii mari și îngustîndu-și ochii de culoarea tămîioarei.

— Păi... pe-aci, prin tîrg... Am o vorbă pentru sluger de la cumnatu-mio din Baia de Fier...

— Care cumnat ?

— Mitru Gârbea, comandiru di la linia muntelui... sub Păpușa și Micaia.

Serdarul auzise de acest căpitan de poteră ce trăia dincolo de apa Galbenului. Tresări, deveni mai atent și își mîngîie barba rotundă.

— Şi mai am şi neşte hîrtii din partea băieşilor şi corşorenilor... cu pămînturile luate cu japca de mînăstiri... Uitaţi aici ! Şi cu clăcile...

Mitoi Şancă desfăcuse capacul de la teaşcă şi, aruncîndu-şi privirile sfredelitoare spre serdar, bodicăia cu degetele prin hîrtii. Scoase una şi o puse pe masă.

Boierul o trase spre el şi îşi aruncă ochii peste rîndurile lungi, aşternute de o mînă iute. Citea repede, atent la pricinile clăcaşilor de pe Olteţ şi de la picioarele muntelui Corneşul. „Dijma fînului de anu trecut... catastihul de dijmuire... cîtă sumă de bani rătează şi din ceia ce s-a împlinit... Iconomu sfintei mînăstiri spune că nu s-a loat şi sătenii corşoreni ştiu că i-ar fi împlinit... Nu să găsăsc rămăşită zile nelucrate de anu trecut. Mînăstirea a silit să le facă la un aşezămînt sfînt dimprejur cale mai mare de trei poşte..."

Corşoreanul îl urmărea pe boier, îi cerceta faţa, doar-doar i-o ghici gîndul. Neîncrezător, săteanul vorbea din cînd în cînd, lămurindu-l pe serdar în legătură cu păsurile însemnate în jalbă.

— Oamenii mînăstirii Hurezu ne scot după moşii, iar noi am făcut clacă şi am dat dijmă...

Moangă continua citirea actului, atent şi la ce spunea săteanul care se încruntase şi îşi uitase mîna băgată în despărţitura micii genţi de piele ce i se hodinea pe şold. „Că sînt livezi şi dăm dijma din fîn... cum că este muşcel, iar nu munte de stîni... Să dăm mînăstirii zeciuiala, în praştilă, iar nu bani... Pădurea să se lase slobodă pentru trebuinţa oaminilor... Sfîntu lăcaş pretinde taleri şi pentru cîrdurile de oi ce fac fătăciune pe la case... Şi nu ni se lasă izlazuri trebuitoare pentru păşunea vitelor..."

Săteanul scosese altă hîrtie, pe care o desfăcuse, o netezise cu palma şi o întinsese boierului. Acesta îşi aruncă ochii şi peste acest act, în vreme ce Şancă încerca să-l lămurească :

— S-a luat varul cu silnicie...

Serdarul căuta cu ochii pricinile noului act. „Ne-au luat anul trecut 40 000 oca de var şi 200 de taleri şi altă sumă de oca var iarăşi... Au venit strașnicii mumbaşiri ca să plătim de fieşcare casă cîte taleri 12 pentru 12 zile de clacă... ne-au luat 200 de boi şi vaci şi 90 de oi şi capre

și taleri 800... Și acum ne-am pomenit cu un boierinaș și cu slujitori și iarăși mumbașiri ne-au apucat de boi și de vaci..."

— Ei, mai ai acte ? spuse serdarul care-și luase ochii din hîrtii. Îl privea atent pe cruntul sătean de pe Olteț, care-și strîngea buzele și apăsa cu palma clapa genții.

— Acum... eștea ar fi...

— Înțeleg că le lași aici... sînt pentru isprăvnicat ori pentru divanul din Craiova...

Mitoi Șancă ridică brusc bărbia și prinse pulpanele laibărului cu mîinile.

— Nu, acolo au fost trimese și... degeaba ! Le voi da slugerului. Numai lui, în mînă.

— Cine știe cînd o mai trece prin tîrg...

— O să așteptăm ziua aia. Acuma plec.

Ajunsese la ușă, dăduse bună ziua, cînd se auzi strigat de serdar.

— Auzi ? !...

Se răsuci pe călcîie, atent să nu strice aranjamentul covorului de pe pardoseala ce se zărea numai pe lîngă pereți. Îndesase hîrtiile în teașca lucitoare care-i bătea, în mers, șoldul.

„Ia să vedem el ce crede !" își spusese în gînd Moangă. Îi vorbea sătenului și mîngîia cu uitătura lui blîndă mînerul auriu al comodei de tisă maronie ce ședea, împinsă într-un colț, pe cele patru picioare de leu.

— Ce așteptați voi de la slugerul Tudor ? Ce credeți că vă poate da ?...

Erau cuvinte răsărite dintr-un simțămînt nelămurit, ceva între curata admirație și o leacă de pizmă. De multe ori se întrebase serdarul cu ce-i atrage pe oameni Tudor, prietenul lui mai tînăr pe care-l admira, îl iubea, dar îl înțelegea, la o adică, numai pe jumătate. „Cînd va avea muierea și copiii lui se va liniști și se va griji de pămînturi, conace, mori și cirezi de vite. Cînd va ajunge boier mare, ca boierii pe care i-a cunoscut în multele lui preumblări... Cînd va căpăta putere, ca puternicii pe care i-a văzut în tinerețea lui neastîmpărată... Atunci își va găsi pacea sufletească pe care nu o are și la care nu se poate să nu rîmnească." Așa gîndea — pentru a cîta oară ? — luminatul boier gorjean care simțise, în același timp, că

slugerul vrea și altceva, ceva mai greu de înțeles. Parcă intrase în el un diavol care nu-l lăsa să se astîmpere. „Ce-or crede sătenii despre el ? De ce-l caută ?"

— Ce să așteptăm ? ! Dreptate ! răspunse săteanul și deschise ușa, trăgînd-o apoi după el, lăsîndu-l pe boier cu privirile pironite pe scrisul tutuniu ce semăna cu un animal răpus.

În mica încăpere rămăsese un gol, lăsat de vînjosul și ciudatul sătean care ținea morțiș să arate actele unui vătaf de plai și să nu le trimeată divanului Valahiei cei Mici.

5

Lucsița intră în biroul serdarului baletînd. Purta o rochiță din material cu șănțulețe, de culoarea foilor de ceapă, un galben decolorat de lumina ce pătrundea puțină pe ferestruica lîngă care era trasă o canapea de mătasă.

— M-ai chemat, tati ? rosti fata rotindu-se prin mijlocul camerei și azvîrlind poalele veștmîntului ei plutitor într-un rotocol larg.

Serdarul își chemase într-adevăr fata pentru un schimb de vorbe și, la întîlnire, fusese chemată și Safta, care-și făcu îndată apariția.

— De ce ești mohorît, tati ? rosti cu vîrful buzelor fata, lipindu-se de umărul puternic al boierului.

— Că ești tu prea veselă...

— Ei, Lucsiță, te-ai convorbit cu băiatul ? spuse serdăreasa, oprindu-se în stînga bărbatului ei. Safta părea grăbită să afle ce e în mintea copilei.

— Am vorbit, mami, da' mai mult am alergat pe sub anini. Era atît de frumos ! Și firele de stuf își legănau trupurile ușoare de ai fi zis că nu e adevărat...

Serdăreasa spuse, întrerupînd-o pe Lucsița din reverie :

— Ai vorbit, și ?...

— Și l-am întrebat dacă-i place cîntecul la pian. Și știi ce-a spus, mami ?

— Ce ?

— Că-i place, da' nu pricepe nimic.

— Lucsiță, să vorbim serios ! Cu taică-tu de față.

— Da, mica.

— Ce spui de Zanfirache ?

Fata plecase de lîngă serdar, tăiase în vîrful picioarelor odaia și se rezemase de scrinul din colț. Răspunse dînd ochii peste cap :

— Păi... ce să spun ? ! E un tîmpit fără pereche.

Serdarul tresări pe locul său și se ciupi de un perciune. Serdăreasa se încruntă și-și privi cu ciudă fata, apoi se întoarse spre bărbat.

— Auzi, Vasile ? !

Și spre Lucsița, cu glasul muiat.

— Cum vorbești, fetița mea ! ? E un băiat așa de liniștit !

— N-am văzut bleg mai mare ca ăsta. Știi ce mi-a spus, mami ? Că odată, cînd m-a văzut cîntînd, mișcam degetele prea iute pe clape...

Fata ridică brațele și își plimbă degetele subțiri pe o claviatură închipuită, de aer.

— ...Și că el amețește.

— Vai de mine, Lucsiță !

— Și mai ales de mine, maman ! Știi ce mi-a mai spus ? Că... să vînd pianul și cu banii luați să cumpărăm un murg englezesc cu sîngele fierbinte.

Discuția se purta între mamă și fiică. Serdăreasa își pusese o mînă la bărbie și, uimită, își asculta fata care pîlpîia prin încăpere.

— Și tu ce i-ai răspuns ?

— I-am zis că pentru calul acela, visat de el, trebuie vîndute două piane. La care el : „Păi... să-ți cumpere tac-tu încă un pian, că are destui bani... Și le-om vînde pe amîndouă..."

— Așa, și ?

— Și... cică a aflat de la dascălul Mavros că avem prea multe cărți... care ar trebui vîndute.

Serdarul, care ațipise pe scaunul său, tresări.

— Cum ? Ce-a spus ?

— Da, tati... Că eşti putred de bogat. Că ţi-a dat Vodă rang boieresc... Şi că...

Safta o întrerupse, rostind mai mult pentru sine :

— Şi noi credeam că ne gătim de nuntă...

Apoi, privind cu coada ochiului la serdar :

— Ce facem, Lucsiţă, îl iei ?

— O să-l ia apele Jiului, mami, înaintea mea.

Şi, fluturîndu-şi părul pe umeri şi pe spate, fata alergă spre uşă ţinînd cu degetele rochia cu margine ripsată ce foşnea ca bătută de vînturi.

Părinţii rămaseră singuri. Femeia, care se apropiase de canapea, reveni lîngă biroul serdarului.

— Of, respiră ea. Copilu' ăsta e tare zănatic.

Serdăreasa crezu că e momentul să afle ce crede bărbatul despre nişte treburi care o preocupau în ultimele zile.

— Vasile, vreau să vorbim... Vine 'Nălţarea. Vin apoi Rusalele... Mai sînt...

Şi, însufleţindu-se, începu să numere pe degete.

— ...Aşa... şapte zile... o săptămînă. Ce spui, mai facem petrecerea de Rusale ? Am avut oaspeţi de vază în fiecare an.

— Cum ? se arată surprins serdarul. De ce să n-o facem ?

— Păi... cu zăpăceala asta ? L-or fi găsit pe Tudor ?

— N-am nici o ştire. Şi-apoi... eu nu cred că i-au cerut turcii capul. Putea să dea gologani, şi scăpa.

— Ţi-aduci aminte, Vasile ? A spus că s-o face pace şi ar vrea să vină şi el de Rusale la noi ? !

— Cine, nevastă ?...

— Cum cine ? Tudor... Nu-ţi aduci aminte... acum un an, cînd umbla cum îi place lui... cu tîlvul plin prin tîndă ?...

— Trebuie să fie petrecere ca în fiecare an, rosti apăsat serdarul. Spuneţi oamenilor să pregătească totul din vreme.

— Şi pe cine chemăm ? Ispravnicul...

— Ispravnicul Peştenaru, judecătorul... Toţi ceilalţi. Ca în fiecare an. Ca şi cînd nu s-ar fi întîmplat nimic. Ce, s-a întîmplat ceva ?

Safta se apropie de scaunul serdarului.

— De mult nu se mai întîmplă aproape nimic.

Moangă o privește uimit, neînțelegător față de ultimele cuvinte ale nevestei.

— Ești abătut rău, Vasile ! Se bucură cei care ne vor răul. Spui că la Rusale să-i chemăm pe toți cei ce-au venit și anul trecut...

— De ce să nu-i chemăm ?

Femeia avea oful ei, pe care acum se hotărîse să nu-l mai țină ascuns.

— Îl chemăm și pe boier Pătrașcu ? Ai uitat ce tămbălău a ieșit anul trecut, cînd ai lui Beleuja au vrut să plece la jumătatea petrecerii din cauza lui Dinu Pătrașcu ? „Mustăciosul", cum îi spun ei ?...

— Cum să nu-l chemăm ? !

Boier de vază al tîrgului, tînăr și înfloritor, Dinu Pătrașcu se făcuse neplăcut multora nu prin felul său de a fi, simplu, neprefăcut și îndatoritor, ci prin modul cum vedea treburile politicești ce mocneau sub învelișul aparent liniștit al vremii aceleia. Cu ani în urmă, cînd începuse să se audă tunul la Dunăre, se vorbea că junele proprietar voise să plece la război în contra turcului și numai o păcătoasă de răceală îl doborîse la pat cîteva luni de zile. Dar gestul lui fusese ținut minte mai ales de boierii cei vechi care socoteau că rangul trebuie păstrat cu socoteală și că gustul preumblării nesăbuite este ori al sărăcilor nu numai cu duhul, ori al celor cu pofte prealumești. Mai tîrziu se spunea că vorba cu răceală a boierului era o scorneală, că Pătrașcu se călătorise către Vîlcea unde avea treburi de puține știute. Dar fețele boierești din inima Gorjului auziseră din mai multe părți și în mai multe rînduri că Dinu Pătrașcu fremăta de bucurie și se turbura înăuntru cînd avea prilejul să-l întîlnească pe Tudor din Vladimiri, pe care de altfel îl avea în adorație. Începuse chiar să glăsuiască în felul în care vorbea slugerul. Pătrașcu trăise o vreme prin părțile Făgărașului, ale Brașovului și ale Sibiului, cunoștea păsurile oamenilor din părțile de peste munți și spunea adesea : „Umbra cruntului Arpad ateluzanul se lasă grea peste Scheii Brașovului cărturăresc !" Nevasta judecătorului Chiriță Corbeanu, care le știa pe toate cîte se întîmplau

la Jiu și care, cînd glăsuia, lua în gură cuvinte iuți, jura că povestea cu umbra ateluzanului o auzise Pătrașcu de la sluger. Alții susțineau însă că tînărul boier avea cărți în casă, deasupra cărora își apleca ochiul mai ales în serile de iarnă și afla de acolo fel de fel de lucruri.

Serdăreasa lăsă deoparte delicata chestiune a invitaților la petrecerea de la Rusale. Acum resfira cu mîna mică hîrtiile de pe masa omului ei.

— Stai numai cu nasu-n acte, Vasile !...

— Îmi fac treburile, cocoană.

— Vream să-ți spui mai demult... da' parcă mi-a luat cineva mințile...

— Ce să-mi spui ?

— Că ești posomorît rău. Nu te-am mai văzut rîzînd... de cînd ?... Parcă de la botezul Lucsiței...

— Ce tot spui, nevastă ? !

Femeia începu să-și miște brațele peste masă. Devenise plină de viață și ridicase glasul.

— Mai rîzi și tu, Vasile ! Ce naiba ?... Că, uite, nu mai sîntem chiar tineri. Vezi, ai fire albe și în barbă.

Mîngîindu-i barba cu palma, continuă :

— Că necazurile, vrem — nu vrem, vin ca ploile.

Boierul s-a legănat în scaun, apoi s-a ridicat.

— E tîrziu, coană Saftă. E vremea să mergem la culcare. Noapte bună !

După ce serdăreasa ieși trăgînd ușa după ea, Moangă se reașeză în scaun. Îi rămăsese gîndul la o întrebare a serdăresei : „Îl chemăm și pe boier Pătrașcu ?". Fiindcă situația acestui boier tînăr, viața lui aveau multe umbre și mai puține lumini. Serdarul știa cîte ceva, mai mult decît cei care-l bîrfeau pe Dinu Pătrașcu în neștiința faptelor, dar istorioara nașterii, creșterii și așezării tînărului proprietar în stînga Jiului era mult mai întortocheată și mai plină de secreturi.

Aproape de apa firavă a Otăsăului, la miazăzi de Rîmnicul Vîlcii, în clinul unui deal, printre brazi, sălcii, stejari de-o sută de ani, lămîi și salcîmi care umplu cu mirosul lor, cînd dau în floare, toate văile de prin preajmă se ridica, mică și îmbălsămată de natura mumă, o mî-

năstire pe care cei vechi o numeau Den un Lemn. Multe povestiri s-au țesut împrejurul acelui lăcaș care, la începuturi, a fost o bisericuță rezemată de un dîmb acoperit de iarbă. Învățatul diacon Paul din Alep, însoțitor al patriarhului de Antiohia ce călătorea prin Țările Românești la jumătatea veacului al șaptesprezecelea, scria de un călugăr care a găsit icoana Imaculatei într-un stejar. Din arbore s-ar fi auzit un glas : „Dorința mea este ca tu să zidești aici, pentru mine, o mînăstire din acest pom." Și astfel, acel monah norocos ar fi ridicat pe deal, între merișori și magnolii, o bisericuță dintr-un singur lemn. Alt călător, mitropolitul Neofit Cretanul, vorbea de un păstor pe nume Radu, care ar fi văzut în vis icoana Verginei, pe care a găsit-o apoi în inima unui stejar : a tăiat pomul și a făcut din el lăcașul sfînt. Pe la anul una mie șapte sute șaizeci și mai bine, lăcașul călugăresc apărea îmbogățit cu o biserică de zid și cu mai multe chilii. La anii aceia a fost pomăzuită ca stareță monahia Nectaria. Fusese a șaptea fată a unui pădurar de sub munte, din satul Ruget, un creștin sărman pe nume Ureche, care, lipsit de orice avere, hotărîse s-o încredințese Celui de Sus pe ultima sa odraslă, pe care ar fi vrut-o băiat, dar s-a nimerit fată. Fusese adusă la apa Otăsăului cînd încă nu împlinise treisprezece primăveri, îmbrăcase veșmînt cernit și de-atunci, prin nesfîrșite cetiri, își împodobise sufletul cu învățături, canoane și pilde. Pășise în stărețiie tînără, la douăzeci și nouă de ani și, în scurtă vreme, făcuse să i se simtă mîna pretutindeni în cuprinsul mînăstirii. Era o femeie de statură mijlocie, cu pas grăbit, care trecea nevăzută pe alei ori printre sfeșnice de alpaca și argint. Fața rotundă, ușor palidă, nici oacheșă, dar nici zăpezie, era luminată de niște ochi mari, desenați adînc sub dunga pînzei negre ce-i învăluia capul. Chelăreasa Teodosia, care o crescuse pe fata de treisprezece ani venită din Ruget, spunea adesea, cînd trăgea la măsea din vinul de Băbeni, că tînăra stareță are niște ochi care pun ceva la cale. În ajunul hramului prea curatei Născătoare, sosi la mînăstire un boier ardelean pe nume Inochentie Pătrașcu, adus prin părțile Olteniei de un prieten de la Hurezi. Veni însoțit de cîteva slugi pe care, odată stabilit într-o chilie, le trimise într-un sat din partea Novacilor,

în Piticu, unde avea o moșie. Inochentie ședea mult în camera sa, dedîndu-se cetitului, iar cînd cobora din privor se plimba gînditor pe poteci. Era pe la începutul lunii lui Răpciune ; cînd îl adusese, boierul hurezean îl asigurase că va petrece zile minunate în preajma lăcașului pitit între arbori.

— E aerul bun, o să dormi ca un copilandru...

Chelăreasa Teodosia, care era și primitoare de streini, se grijea să i se aducă zilnic tăcutului boier ardelean laptele și smîntîna din care acesta mînca cu poftă. Teodosia era o femeie măruntă, cu mișcări nervoase, o față lătăreață și un nas mic sub care perișorii se înnegriseră unindu-se într-o dunguliță ce dădea aparența unor mustăți. În mînăstire și afară de ea i se spunea „Mustăcioasa", vorbă care nu o bucura și care, oricum, era rostită nu în fața chelăresei, ci pe la spate. Chelăreasa, femeie cucernică trecută bine de cincizeci de ani, era prietenoasă, lega vorbă cu oricine, repede, fără sclifoseală, și, în ciuda înfățișării ei aspre, avea un suflet mare și înțelegător de păsuri. Asta o și adusese foarte aproape de inima stareței cu care întîrzia uneori în vorbiri pînă dincolo de miezul nopții. Și de fiecare dată, la despărțire, repetau în șoaptă cuvintele Salvatorului : „Cel ce vrea să fie desăvîrșit să se lepede de toate și de sine însuși și să-mi urmeze mie."

La prăznuiala din acel an a mînăstirii au stat cu picioarele sub mese, în îngustul refectoriu, oaspeți veniți care de prin părțile Ilfovului, Mehedinților sau Băniei Craiovești, care din apropiere, de prin satele Vîlcii și ale Gorjului. Erau la praznic boieri, boierinași și negustori, precum și fețe bisericești. Venise însuși episcopul de Rîmnic pe care stareța îl așezase, după rînduială, în capul mesei.

Inochentie Pătrașcu șezuse liniștit pe locul său, nu prea răsturnase paharul și își aruncase în cîteva rînduri ochii spre fețișoara umbrită ca de o părere de rău a stareței. O privise în ochi, n-o privise ? O lumină îi lucise în minte, și, retras în coliba sa, boierul ardelean adormi tîrziu și avu vise frumoase. În sîmbăta care urmă, seara, ascultă soborul, iar duminică luă parte la slujba vecerniei și a dupăcinării, apoi reveni la chilia ce-i fusese

dată, o căsoaie văruită care ziua strălucea în soare, iar seara parcă se micșora sub povara de umbră a doi stejari. „Mustăcioasa" trecu pe la camera boierului și-l întrebă dacă are vreo trebuință. Nu avea. Însă după ce chelărița ieși, boierul simți că-l împinge cineva afară. O opri pe bătrîna femeie pe scările de lemn ce se răsuceau pînă în bătătură. Călca atent la treptele ușor scîrțîitoare.

— Măicuță... aș vrea să-ți spun o vorbă.

Chelăreasa s-a întors mirată.

— Ce e, ce s-a-ntîmplat ?

— În două zile trebuie să plec... Sînt așteptat la Piticu... Unde e maica stareță ?

Ultimele vorbe ieșiseră strangulate din gura cărnoasă și delicată a boierului.

— Unde să fie, în chilia ei.

— Vreau să-i vorbesc. Acum, dacă se poate...

— Acum ? întrebă ca trăznită chelăreasa și dispăru pe o alee bătută de lună.

Inochentie se retrase rușinat în odaia lui și dacă ar fi găsit acolo, atîrnată, de perete, o oglindă, și-ar fi văzut chipul împurpurat pînă în vîrful urechilor. Dar oglinzile lipseau de peste tot și boierul, care se minuna el însuși de ce-i putuse spune chelăresei, se trînti în pat cu ochii pironiți în tavan și adormi îmbrăcat. Plecă a doua zi la curtea din Piticu, unde nu putu rămîne mai mult de patru zile. Ceva îl rechema la mînăstire și Inochentie bătu din nou, într-o dimineață de pe la jumătatea lui septembrie, la poarta lăcașului de pe valea Otăsăului. Chelăreasa îl duse, de astă-dată, în altă chilie, către pîlcul de salcîmi, într-o odaie largă într-un colț cu pat legănător acoperit sus, lîngă tavan, cu baldachin din stofă scumpă de culoarea tutunului. Ieșind, femeia i-a zis :

— Știam c-ai să te întorci, boierule...

— De unde să știi ?

Chelăreasa nu i-a răspuns și a plecat mustăcind pe sub nasul ei mic cît o pătlăgică necoaptă. A doua zi plouă și Inochentie nu ieși din chilie. Răsfoia cu degete tremurate hîrtia grea a unei evanghelii legate în table de argint, ce fusese pusă pe o masă, sub candela ce ardea neîntrerupt, ca o cloșcă, înconjurată de șase candele mai mici lucrate toate cu înflorătură de foaie alămită. Cînd

și cînd se ducea la fereastră, împingea la o parte perdeaua și se uita pe alei cu ochiul lui aprig de cloncan. Dar stareța Nectaria nu se arăta. Era prinsă în trebi gospodărești, cerceta condici, trecea pe la bucătărie și brutărie, îi primea pe închinătorii ce veneau de pe afară, mergea la heleșteu unde oameni iscusiți făceau prinsoarea de pește, umbla prin grădina de pomi și călca brazdele în care creșteau legume... Odată i se păru boierului că o vede pășind mărunt prin ploaie, grăbită, ținîndu-se de poala straiului cu o mînă. Și atunci tremurase la geam și voise să iasă în privor ; se oprise însă în fața ușii, moleșit, neputincios a mai înainta, și iarăși răsfoise cartea cu scoarțe grele ce se odihnea pe masă. Își spusese că va pleca a doua zi și nu va mai călca niciodată prin aceste locuri năpădite de verdeață, prospețimi și parfumuri. Dar spre seară, la ora cînd lămpile înfloresc la geamuri, în pragul odăii apăru chelăreasa.

— Așteaptă că vine..., a spus ea și l-a săgetat cu ochii mici și licăritori. Apoi a dispărut prin tindă.

Boierul și-a netezit hainele cu palma. Cu sîngele bătîndu-i în tîmple a început să se învîrtească prin încăpere. Era un bărbat înalt și spătos, trecut abia de patruzeci și cinci de ani, cu ochii mari, albaștri, rotunzi sub sprîncenele puternic arcuite pe sub fruntea bombată, umbrită de un păr bogat, răsucit în cîrlionți. A auzit călcătură moale pe scări, apoi prin tindă. În geam băteau picăturile ploii, iar mai departe, în frunza copacilor se deslușea dulceața unui foșnet de noapte. Pașii parcă s-au oprit dinaintea ușii. Inochentie își simțea inima cum se zbate în pieptul lui tare.

— De ce te-ai întors ? a șoptit Nectaria, care crăpase ușa și intrase.

Gura boierului ardelean parcă a vorbit singură, fără nici un îndemn dinspre suflet :

— Ca să revăd niște ochi pe care i-am visat de douăzeci de ori...

Și tot așa, fără să-și dea seama ce vorbește, a continuat învăluind-o pe femeie cu o privire iute :

— Trebuia să vii aici...

Boierul credea că tot ceea ce se întîmplă cu el și cu tînăra femeie, în seara aceea, era lucrare a minții scormo-

nitoare a chelăresei. Şi nu greşea. Căci, în adevăr, „Mustăcioasa" o îndemnase pe stareţă : „Nu mai sta, du-te !" Chelăreasa, ce-şi luase numele Teodosia, fusese o fetişcană sburdalnică, ostoindu-şi neastîmpărul vîrstei tinere pe coclaurile de la Slătioara, unde copilărise. Au dat-o la mînăstire împinşi de sărăcie, iar fata a lăcrimat adesea, printre chivoturi de argint, policandre poleite, potire cu disc, cruci îmbrăcate în sîrmă, icoane şi mese pentru prinoase, după ceea ce putea să fie, nemulţumită de ceea ce a devenit. Urmărind-o pe Nectaria, femeie ţapănă, cu carnea tare pe ea, îşi spusese că e păcat mare că tinereţea se stinge încet, mai încet ca făcliile, se pierde fără nici un rost, cînd ar putea să fie altfel. La anii ei, bătrîioara măicuţă nu mai aştepta minuni de la viaţă. Bărbaţii, cîţi trecuseră pe la schit, nu o prea priveau în ochi, femeia era uriţică şi se uscase de timpuriu. În tinereţea ei, care i se păruse atît de scurtă, aşteptase zadarnic să se întîmple o nebunie, s-o fure un voinic şi s-o ducă departe, astfel încît viaţa ei s-o ia pe altă cărăruie. De repetate ori, în timpul slujbei întemeiate pe şapte stîlpi şi pe şapte laude, se gîndea o clipă la cele lumeşti şi se ruşina de păcatele ce-i dădeau ocol. Ce mai putea să facă acum, la cei peste cincizeci de ani ai ei ? Şi atunci îşi pusese în minte s-o împingă spre bucurie pe alta, care trecuse de prima tinereţe, dar se păstra pietroasă, sprintenă şi plină de mlădieri. Teodosia pusese ochii pe chipeşul boier ardelean. Nu, nu i se păruse: văzuse limpede că Inochentie se topea după stareţă, dar că nu ştie pe unde s-o ia ca să ajungă la inima femeii. „Îi arăt io calea !" îşi spusese chelăreasa şi se pusese pe treabă. Iar cînd ajunse s-o împingă pe Nectaria în odaia cu baldachin tutuniu, parcă îşi regăsi o parte din tinereţea ei înseşi. Era fericită că nu lăsase o floare să se ofilească şi o minune să se stingă.

Cîteva ceasuri a întîrziat Nectaria în încăperea boierului de dincolo de munţi şi de Olt. Vreme în care sufletul ei a cunoscut gustul mai dulce ca mierea al răzvrătirii. Apoi monahia s-a prelins pe lîngă ziduri lăsînd în urmă, alături de pîlpîirea unei flăcări, o căinţă şi un surîs. Pe masă, lîngă cartea cu ferecătură, rămăsese o sticlă de vin beută numai jumătate şi două cănі smălţuite. În ure-

chea încîntată a lui Inochentie răsuna doar un îndemn pe care abia-şi aducea aminte cînd îl auzise : „Pleacă şi uită-mă !“ A doua zi, dimineaţa, stareţa nu îndrăznea s-o privească în ochi pe chelăreasă. Au trecut cîteva zile pînă s-au uitat una la alta. Iar boierul ardelean a plecat după un prînz, dus de un om al său cu cabrioleta. Frunzele crîngului prin care treceau începuseră să cadă, iar cînd s-au mai depărtat s-au auzit din urmă dangătele stinse ale unui clopot care nu se ştie dacă îi chema pe credincioşi la rugăciune, îi jelea pe cei adormiţi sau suna să alunge ploile reci ale toamnei ce sta să vie.

Pînă după Anul Nou, treburile curseră fără zdruncinătură la mînăstirea Den un Lemn. Dar pe la sfîrşitul lui ghenar, cînd se nimerise un ger năpraznic, Nectaria simţi că-i mişcă ceva în pîntec ! Cu cine să vorbească ? Să se sfătuiască ? O cuprinsese spaima. Îi spuse chelăresei :

— Ce mă fac, maică Teodosio ? Afurisenia mă aşteaptă...

— Să nu ne pripim ! o liniştise chelăreasa care, de altfel, era şi ea speriată de veste.

Căzură la înţelegere să facă mărturisire părintelui Zăgănescu, duhovnic şi leturghisitor, care avea casa tocmai la Pietrari, dar care venea des la Govora, unde-l putea întîlni.

Chelăreasa a-ndemnat-o să nu se grăbească.

— Poate-i numa o părere, maică stareţă...

— Nu-i părere, Teodosio, că mişcă.

Chelăreasa nu şezu cu degetul în gură : spuse maicilor veşmîntare să croiască straie largi pe care le puse bine.

Cînd află, părintele Zăgănescu intră la idei, dar, văzînd-o sfîrşită pe stareţă, chibzui cîteva zile şi găsi o rezolvire. El ştia că, spuind la chiriarhie faptele întîmplate, păcătoasa va fi alungată din ceata dreptcredincioşilor şi poate că locaşul însuşi va fi închis pentru o vreme, iar maicile mutate la Surpatele sau cine ştie unde.

Pe la începutul lui Florar, cînd îndrăznesc să scoată capul în lume boboci mirositori, Nectaria fu dusă de părintele leturghisitor în Polovragi. Aici preotul avea un frate şi se gîndise s-o găzduiască acela pentru un timp pe cea căzută în greşeală.

— La mînăstire spunem că te călătorești spre Mormîntul cel Sfînt, unde altfel poți să te și duci. Asta pînă scăpăm de pocinog...

Copilul se născu la jumatea lui Cireșar și-i puseră numele Costandin. Tot atunci aduse pe lume un făt Rada, femeie săracă din Polovragi. Părintele Zăgănescu stărui pe lîngă femeie să-l ia la sîn și pe micul Costandin. Rada îl ascultă pe blîndul părinte și astfel Nectaria putu chiar să plece la Sfîntul Mormînt, de unde reveni tocmai în septemvrie, de hramul mînăstirii.

Întîmplarea a făcut ca, la puține zile de la naștere, copilul Radei să se săvîrșească din viață și așa sărmana femeie rămase să-l crească la sîn numai pe micul Costandin, fiind pusă să jure în fața duhovnicului că nu va dezveli nimănui taina ce-o poartă. Iar copilul, venit pe lume în urma ispitei celui rău, a fost hărăzit, chiar de la început, vieții călugărești, căreia urma a-i fi dat la timpul cuvenit.

— Pînă atunci să n-ai grijă de cele trebuitoare traiului, i-a spus duhovnicul nenorocitei Rada, care se întîmplase să rămînă și văduvă. Te-oi duce pe lîngă mînăstire, iar acolo s-o mai găsi un codru de mălai. Despre ale hranei, acolo nu-i mare strîmtorarea...

Astfel, femeia cu copilul care nu era al ei, dar care a fost trecut pe numele ei în zapisurile bisericii din Polovragi, a pornit, dusă de istețul preot, care era și iscusit podgorean, spre apa Otăsăului, la mînăstirea Den un Lemn, unde, cu timpul, ei a început să-i placă, iar pruncului să-i meargă cît se poate de bine.

Acolo, între dealuri și arbori vînjoși, învață Costandin buchiile și începu să asculte minunatele vieți ale sfinților, dar și povești despre viteji ce se bat cu zmei și pătrund la curți împărătești. Era sîrguincios la carte, isteț la minte și cu inimă simțitoare. Ochiul blînd al stareței Nectaria îl învălui, în tot acest timp, cu o căldură totdeauna tăinuită, niciodată arătată de-a dreptul. Pe măsură ce copilul creștea, maicile ghiceau, în tăietura buzelor ori în încruntarea sprîncenelor, o adiere care se dezlipea și de pe chipul Nectariei. Dar taina rămase taină, iar copilul crescu înconjurat de evlavie și îndemnat la învățătură de carte pînă cînd, într-o dimineață de toamnă, la mînăstire

sosi un om de peste munți. Era trimisul boierului Inochentie Pătrașcu. Se duse de-a dreptul la chelăreasă...

La poala despre Ardeal a muntelui, într-o padină a Țării Făgărașului, se înșirau casele Porumbacului, sat împărțit în două : cel de sus și cel de jos. În Porumbacu de Sus ardeau fără încetare cuptoarele glăjeriei aflate pe una din moșiile preaavutului boier Inochentie Pătrașcu. Acolo, lîngă flacără și sticlă ce curgea în pîrîașe, fu adus Costandin. Împlinise patrusprezece ani. Tot „Mustăcioasa", dăruită cu vederea înainte, pusese la cale fuga. „De ce să se vestejească minunăție de om pe lîngă ziduri umbroase și în chilii pline de răcoare ?" Așa gîndise Teodosia și trimisese vorbă, pe un ins, boierului ardelean, pe care știa unde să-l găsească. Trecuseră luni de zile de așteptare și iată că trimisul de peste munți sosise.

— Îl luăm cu mamă cu tot ? întrebase trimisul, pe care-l chema Onisifor.

Îi răspunse chelăreasa :

— Cu mama lui vitregă, da, căci mama lui de-adevăratelea nici nu trebue să afle...

Călătoriseră cu rădvanul pe firul Oltului, pe la Cozia și Avrig, pe la Cîrța și Arpaș, și ajunseseră cu bine la Porumbacu, la glăjerie, unde Inochentie adusese meseriași iscusiți, vetrieri dibaci, tocmai de la Veneția. Între ei era un *mastro italiano* pe nume Zuseppe, om foarte vorbăreț care, cînd se-ntîmpla să tragă la măsea un pahar de horincă, amesteca groaznic vorbele românești cu cele italienești și ungurești într-un talmeș-balmeș totuși ușor de înțeles. Zuseppe, care ajunsese șovîrnog de piciorul drept, spunea că în tinerețe a fost maestru de floretă și că i-a obișnuit cu fandările și asaltul pe vreo cîțiva dogi. Ieșit de la umbră la soare, Costandin începu să-l îndrăgească pe italian, de la care avea de învățat multe și mărunte. Glăjarul italian îl striga uneori Dino, alteori Dinu și copilului i-a rămas numele acesta din urmă.

La cîteva luni de la venirea junelui Dinu la Porumbacu, apăru la moșie și boierul Pătrașcu. De-atunci, privindu-și chipul în oglinzi cu rame înflorate și prinse-n bumbi la colțuri, cel mic înțelese ceea ce nu știuse : că țandăra nu sare departe. Avea fruntea, nasul și uitătura boierului.

Acesta-l luă cu el în umblări, la Sibiu și Alba Iulia, la Cluj și Debrecen. Copilul creștea și-și sporea învățătura de carte. La castelul de lemn din Șelimbăr al boierului găsi Dinu, în rafturi încărcate, cărți din care află ce e cu neamul acesta, de unde vine și încotro merge. Apoi, cînd mai crescu, umblă, dus de tatăl său, departe prin chesariceasca împărăție. Ochiul lui vedea multe și sufletul îi vibra la priveliști și la învățături. Revenea la glăjerie, unde vetrierii scoteau din foc pocale pentru beuturi și fructe, sfeșnice împodobite cu ghirlande, sticle pentru lămpi și felinare, oglinzi cu față verzuie. Zuseppe îi spunea adesea, cînd îl vedea întors din călătorie :

— *Dino, tutto il mondo è paese...*

Și, în adevăr, flăcăul, care se împlinise nu numai la trup ci și la minte, pricepea că orașele seamănă între ele, iar oamenii par munciți de aceleași întrebări și fantasme.

Din ce creștea, copilul semăna tot mai bine cu enigmaticul său tată, iar meșterul șchiopîrlan îi zicea lui Dinu, care începuse să rupă vorbe italienești :

— *Il sangue non è acqua !*

La vîrsta de nouăsprezece ani, după umblări folositoare și învățătură de carte cu dascăli pricepuți, Dinu trebui să plece la proprietatea din Piticul gorjenesc, unde părintele său ridicase o culă de toată frumusețea. Veni cu el și meșterul Zuseppe.

Călătorind pe valea Oltului, tînărul își aduse aminte cu fior de pereții zugrăviți subțire de la Den un Lemn, de icoanele poleite de argintari, de policandrele de aramă, de tabernacolele dăruite de episcopi, de cruciulițe și discosuri, dar mai ales de ochii mari, umbriți mereu de-o tristețe, ai femeii învesmîntate cernit despre care aflase că e chiar mama sa. La Piticu găsi o moșie în regulă, cu vechil și argați, cu oi și vaci cu ugerele mari, cu acareturi și încăperi largi ce te-mbiau să le locuiești. O aduseseră în satul gorjenesc și pe Rada, care se trecuse repede, drept care cei de la glăjeria din Porumbacu îi spuneau *mam'bătrînă*. Așa se obișnuise să-i spună și Dinu, care multă vreme crezuse că e mama sa adevărată. Își aduse aminte cum îl povățuia această femeie demnă de toată lauda, cînd îl vedea zburdînd pe coclauri : „Costandine, nu mai sări

atîta c-o să sari și peste noroc !" Și el știa că nu va fi așa, că norocul nu-l va ocoli. Dar încă nu știa că aceea care se luptase și reușise să-l rupă de viața de schit era „Mustăcioasa", femeie aprigă care nu voia în ruptul capului ca acest copil, venit pe lume în împrejurări atît de tainice, să devie frate cu potcap și călugăr cu culion negru, să se ofilească în rugăciune așa cum se petrecuseră lucrurile cu ea. „Vreau să-l dăm luminii de ziuă, nu fumului de lumînare !" gîndise ea și reușise să-l trimită la tatăl său, peste munți, unde copilului îi năvălise viața în simțuri. Nectaria nu voise să fie dus Costandin în Ardeal, dar Teodosia nu se lăsase : „Să nu-l lăsăm să se scufunde în singurătate ca Faraon în marea cea roșie !" și vorbele acestea o mai înmuiaseră pe stareță.

Nu se-mplini anul de ședere la Pițicu și veni vestea că boierul Inochentie Pătrașcu a pierit, în împrejurări de nimeni știute bine, tocmai cînd era plecat în inima împărăției creștine de Apus. În curînd sosiră din Ardeal oameni ce aduseră diata boierului dispărut : ce revine copiilor din căsătoria creștinească a lui Inochentie și ce lui Dinu Pătrașcu, vrednic clironom al celui răposat, rămas de atunci pe pămînt gorjenesc. Devenise stăpînul unei mari moșii pe care începu s-o gospodărească cu multă grijă. Iar tristețea pierderii părintelui se risipi încet-încet, căci, cum îi spunea adesea Zuseppe, *„il tempo è un gran medico"*, timpul vindecă totul, iar viața își urmează cursul ei, cînd lin, cînd semănat cu suiș și coborîre.

Gospodăria tînărului boier prospița, turmele de oi ce păsteau iarba pînă sus, în panta muntelui, iar la răsărit, pînă la Cernădia, se înmulțiseră, sporiseră și acareturile curții, pielea tăurașilor lucea de sănătate, iar pămînturile, cu toate că nu erau la loc neted, umpleau pătulurile cu roadă. Zuseppe, care visa în zadar să orînduiască o sticlărie și aici, pe plai oltenesc, ținea socotelile curții și-l întreba adesea pe Dinu cînd are de gînd să se-nsoare. La care boierul îi răspundea mereu în același mod :

— Întîi te-nsori dumneata și după aceea eu...

Italianul îi spunea că el e bătrîn și-i repeta o vorbă pe care Dinu ajunsese să o știe pe dinafară : *„Moglie e buoi, dai paesi tuoi"*.

Trecură trei ani de cînd Dinu Pătrașcu își stăpînea pămînturile, casele și vitele de la Piţicu. Și iată că se-ntîmplară niște fapte la care nici șugubățul Zuseppe, cu puterea lui de a-și închipui lucruri nebănuite, nu s-ar fi gîndit. Era în ajun de Sfîntu Ilie, căldura era mare și brabetele se scălda în nisip ca în apă. De la cula boierului jian Barbu Piersiceanu din Uliţa Mică a Tîrgu-Jiului porni spre Cîmpu Mare și de acolo spre Polovragi o caleașcă pe gume în care se afla, însoțită de *institutrice* și doi vizitii, copila Gliceria care abia păsise dincolo de cincisprezece ani de viață. Pînă la rîul Galben, trăsura merse bine, dar la o podișcă îi pîrăi osia și vizitiii săriră de pe capră. Nu se putu repara nimic. În jurul caleștii se adună lume. Veniră și cîţiva servitori de la curtea lui Dinu Pătrașcu. Apoi apăru, șontîc-șontîc, și bătrînul vetrier Zuseppe. Italianul îi spuse stăpînului să le împrumute o căruță celor aflați la necaz. Căruțele erau plecate care-ncotro. Și astfel trecu după prînzul și se lăsă seara. Dinu o zărise de cu ziuă pe mlădioasa Gliceria și-i întîlnise uitătura galeșă a ochilor verzi ca piatra de agată. Călătorii jieni înnoptară la Piţicu. Și-n timp ce frumoasa Gliceria visa cu timpla în pernele dintr-o odaie a culei, în mintea tînărului boier înflori o nebunie. Ce-ar fi s-o fure pe necoapta jiancă ? A luat-o în miez de noapte, cu vise cu tot, și a dus-o la un conac din Poenari, unde a ținut-o trei zile. Nu s-a atins de copilă. A patra zi era, împreună cu fata, în uliţa Mică a Tîrgu-Jiului, la casele lui Barbu Piersiceanu care-i deveni socru. Gliceria, căreia furtul îi plăcuse, îi dărui celui ce se arătase neiubitor de viață pustnicească, în zece ani, șase copilași mai rumeni ca spicul de grîu în luna lui Cuptor.

Doi ani mai rămase Dinu la moșia din Piţicu, după care își alese scaun de casă la Jiu, aproape de socrul său, unde oameni pricepuți ridicară pe bolovani o culă procopsită. Și astfel deveni jian acest boier tînăr căruia o fiică a Domnului îi dăduse viață, iar un ardelean îi dăduse nume, pămînturi, taleri și învățătură de cum să se poarte în lume. La cumpăna veacului, cînd trecuse de treizeci de ani, Dinu Pătrașcu prinsese rădăcină tare între proprietarii tîrgujieni, și cei ce-l cunoșteau bine nu întîrziau să-l bravosească în gînd pentru sufletul său neprefăcut.

L-a întîlnit în cîteva rînduri pe Tudor din Vladimiri și a văzut în el ceea ce nu mai întîlnise în nimeni pînă atunci : o privire care te zăpăcea și o lipsă de ocoluri în vorbire care te atrăgea. Într-o împrejurare spusese despre Tudor că n-ar fi om ca toți oamenii, ci un *heraclid ;* auzind vorba asta cam umflată, ce era luată din cărți, cei de față l-ar fi privit pe Dinu cu uimire. Cînd Tudor s-a întors din războiul cu turcul, Pătrașcu se oprea des pe la casa lui Moangă întrebînd întruna :

— Cînd trece pe-aici slugerul ?

Prin tîrg se auzise cîte ceva de nașterea și tribulațiunea din tinerețe a lui Dinu Pătrașcu, iar la urechile ciulite ale unor cocoane ajunsese vestea că el ar fi copilul unei muieri mustăcioase din partea Vîlcii. Cînd, în o mie opt sute șase, Dinu luase drumul Băbenilor, se spunea că s-ar fi dus la înmormîntarea „Mustăcioasei", cînd adevărul era că la anul acela se ridicase la Domnul cuvioasa Nectaria, care cîndva cunoscuse ispita sîngelui și se iubise cu un boier blagocesiv, trăind după aceea în plină reculegere și cuvioșie. Nestatornica Beleujoaia, care-și plimba claia de păr în stînga și-n dreapta, ca să spuie și să afle, jura că la casa lui Dinu Pătrașcu s-ar afla o oglindă nemaipomenită, înflorată pe margini, cu ape albăstrii înăuntru, adusă cu bani grei tocmai de la Veneția, unde fusese croită. Oglinda era, strălucea în sofrageria lui Dinu, dar fusese făcută nu la Italia, pe malul lagunelor cu mirosuri grele, ci mult mai aproape, la Porumbacu de Sus, în Făgăraș, țară a berzelor și a cartofului.

Într-o zi, pe la început de Cireșar, după ce prin Tîrgu-Jiului trecuse ca un viscol ceata capugiului însoțită de Răgep, judecătorul Chiriță Corbeanu dete pe-acas' pe la Dinu Pătrașcu.

— Bine te-am găsit, îi spusese judecătorul, mîngîindu-și cu degetele nasul albicios, subțire ca un moț de curcan.

— Bine-ai venit...

Și-l întrebase dacă s-a întîlnit cu slugerul la trecerea acestuia prin tîrg.

— Se vorbește că v-ați văzut...

— Nu mi-ar fi părut rău, coane Chiriță... Dar n-a fost să fie.

Întîmpinat astfel, judecătorul scoase niște hîrtii din pozînar, le prefiră cu mîinile pînă cînd se opri cu ochii pe una. Privi cînd la hîrtie, cînd la Pătrașcu.

— Boier Dinule, știi ce se spune, că s-ar afla la curtea dumitale de la Pițicu ?...

— Nu, nu știu.

Fusese luat prea repede și nu pricepea de ce judecătorul îl trăsese într-o parte parcă spre a-i vorbi în taină. În ochii mici și umezi ai lui Corbeanu se ghicea o undă de teamă, dar și mulțumirea celui ce crede că știe ceva.

— Un tun ce ar fi rămas de la muscali, de cînd s-au bătut la Pureți, acolo unde a fost și Tudor. Ce spui ?

— Nu spui nimic. Nu știu...

— Cum !? Doar e averea dumitale... Eu nu fac acum cercetare. Îți vorbesc cu prietenie. Cică tunul ar fi stricat la așcă și că oamenii slugerului... unu Gârbea de la Baia, din munți, ar fi încercat să-l facă bun.

— N-am mai fost la Pițicu de luni de zile. Și-apoi... zvonurile astea cu tunuri și puști...

— Bine zici ! Și cu puști... Și puști cică ar fi dosite în părțile acelea. Cu umpluturi de iarbă cu tot.

Dinu Pătrașcu tăcea, privind într-o parte. Pricepea el unde bate judecătorul, dar gîndea că n-are nici un rost să-i spună cu amănuntul cum stau treburile.

— Are oameni care se pregătesc, la Tismana, la Motru, la Strehaia și prin Coțofeni...

— Cine, cine are oameni ? vorbi Pătrașcu, prefăcîndu-se că n-a priceput despre cine i se povestea.

— Tudor, cum cine ? ! Ascultă, boier Dinule ! Nu crezi că pe unde pășește slugerul începe să se ridice praful ?... Ai familie, ca și mine. Nu-ți prieste liniștea ? Uite, n-a trecut mult de cînd trimesul Porții a-ntors tîrgul cu curul în sus... Sau la dumneata n-au cotrobăit...

— Ba au umblat, că fusesem pîrît de cine știe cine...

— Eh, vezi ? Războiul s-a sfîrșit... ce mai vrea slugerul ? Prea umblă de colo-colo. De ce nu stă locului, să-și încropească familie ? Că, slavă Domnului, a strîns ceva

avere... A ațițat atîția contribuabili, de la Sohodol și Olteț, din Garnovița și de la Gilort... Și cică se împrietenește cu vînători de urși și căprioare.

— Nu-i diavolul atît de negru. Și-apoi... n-ai vrea să-l ia turcii în brațe! Le-a făcut destule pagube la Dunăre.

Judecătorul plecă pe șleaul uliței, iar Pătrașcu urcă în privor unde-l aștepta duioasa Gliceria, care-l întrebă ce vrea Chiriță Corbeanu. Boierul îi răspunse în dodii, rîzînd:

— E spăriat rău. Îi e frică de-un om care cînd trece pe undeva se clătește pămîntul...

6

În seara aceea, serdarul Vasile Moangă umblase mult prin catastihurile sale și se culcase foarte tîrziu. Noaptea nu se lăsase numai cu beznele ei, dar și cu fulgere și bubuituri. Plouase în rafală, geamurile se luminau des de parcă ardeau focuri în ele, iar ploaia picura furioasă pe acoperișuri. Trecuse de miezul nopții cînd boierul, lăsînd hîrtiile vraiște pe masă, se lungise în crivat. Nu-l lua somnul. Ședea întins și asculta răpăiala ploii pe șindrila culei. Apoi aținei. Pe la primul cîntat al cocoșilor auzi, ca prin vis, lovituri în ușă.

— Io sînt, boierule, Voican... Deschide!

Serdarul se urni greu din strat și porni leneș spre ușă, unde nu conteneau bătăile.

— Vești de la Dunăre, cocoane!

Cînd crăpă ușa, zări, la lumina feștilei ce sfîrăia în ceară, spre tindă, un ins bărbos cu cămașă cenușie și cu mijlocul strîns de un curmeț de brecinar. Voican îl chemă în deschizătură și boierul putu să vadă niște ochi spăriați clipind mărunt în orbite.

— Un om vrea să-ți vorbească, cocoane. Uite-l ici-șa!

Pe cămășoiul alb și lung al serdarului liniat de sus pînă jos de cusătură neagră, lumina juca adiată de vînt. Boierul spuse somnoros :

— Ce e, mă ? Ce s-a-ntîmplat ?

Îl lămuri feciorul.

— Un om are veşti. Cică vine de la Dunăre. Uite-l...

— Sosesc de la Malovăţ, boierule !

În pîlpăirea luminii, boierul putu să deslușească o față prelungă și doi ochi întărîtați, coperiți de lăsătura unor sprîncene înfoiate. Solul de departe răsufla greu. Venise în fugă.

— I-a tăiat gîtu slugerului Tudor...

— Cum ? a șoptit boierul mîngîindu-și barba.

I se părea a nu fi auzit bine vorbele gîtuite de grabă ale omului venit la culă. Acesta vorbea printre gîfăituri și sughițuri.

— Cică l-a prins la marginea Dunării. Corpu i l-a aruncat în apă...

Serdarul, care se mai dezmeticise, se freca la un ochi. I se părea că are un vis.

— De unde știi ?

— De la neşte oameni din Cerneţ.

— Și ce spun oamenii ?

— Că omu turcului a luat numa capu...

— Și ?

— Și a trecut cu el dincolo. Eu plec, sînt grăbit.

Trimesul de la Malovăţ dispăruse în bezna ca de catran a nopții. Se auziseră copite de cal lovindu-se de piatra caldarîmului. Serdarul, care nu știa cît mai e pînă la ziuă, abia mai putu să adoarmă. Şedea răsturnat în pat și se tot gîndea. „Chiar să-l fi prins ?“ Se scursese mai bine de-o săptămînă de cînd slugerul trecuse, urmărit de capugiu, prin tîrg, unde nu întîrziase nici măcar o noapte. „Și dacă au aflat că i-am dat găzduire ?“ Sub apăsarea beznei, în liniștea ca de mormînt a odăii, serdarul simțea cum îi trece o răcoare pe șerteață.

Dimineața, după un somn buimac și vise cu sperietură, serdarul se gîndi să treacă pe la isprăvnicat ; se îmbrăcă, porni pe uliță, dar se întoarse din drum. Nu

voia să vadă niște oameni care poate se bucurau. În ziua aceea fu abătut, serdăreasa îi observă melancolia, dar nu vorbiră despre Tudor. Moangă aștepta veşti noi care însă nu veniră atît de repede.

În odaia cea mare pianul şedea mut. Dascălul Tanasis Mavros, care venise îmbrăcat într-un costum alburiu şi purtînd, largă la gît, o cravată roşie ca focul, tocmai sfîrşea lecţia de franceză cu Lucsiţa şi, strîngînd în mîini pălăria înaltă de fetru, rosti graseiat :

— *Cela est vrai. Mais...*

Lucsiţa se ridicase de pe scaun şi repeta, uitîndu-se într-o carte, o bucată pe care o lecturase cu dascălul.

— *J'apprend la chimie, la pharmacie, la chirurgie...*

Apoi, înotînd cu graţie în rochia uşoară, de *siamoise*, se apropie de pian şi-i lovi o clapă cu degetul.

— Şi totuşi, rostea ea. Sufletul meu e nebun după muzică...

— *Ça va !* conchise dascălul grec care-l zărise prin uşa deschisă pe serdar. E de-ajuns pentru astăzi, domnişoară. *Vous avez de la chance...*

Moangă intră, iar fata alergă spre uşă luîndu-şi la revedere de la dascăl.

— *Au revoir, monsieur le professeur...*

Cînd venise, Mavros îi spusese serdarului, cu vocea lui înveselită, că după lecţia cu fata ar vrea să schimbe amîndoi niște cuvinte. Rămăseseră numai ei în încăpere. Grecul îşi tot aranja cravata sub gulerul cămăşii, negăsindu-i nicidecum locul potrivit. Slăbea de nerăbdare să discute cu boierul despre veştile care umblau prin tîrg. Ţeapăn, cu umeri laţi, luminos la chip, Mavros ascundea o bucurie care-i juca totuşi în ochi ca o piatră preţioasă.

— Ştiri rele, boier serdare. Eu sper că domnia-voastră a aflat...

— Se vorbeşte în tîrg, peste tot. Cică l-ar fi prins.

— *Conformément à la loi*, rosti apăsat dascălul. Nu vorbesc de legea strîmtă a turcilor, pe care-i urîm ca şi voi, poate mai mult...

— Atunci, care lege, dascăle ?

Serdarul era liniștit, nu ridica vocea, dar o forță dinăuntru îl împingea să vorbească răspicat. Nu pricepea de ce grecul se bucura de o întîmplare despre care nici măcar nu se știa dacă este adevărată.

— Acest domn Theodor, începu Mavros apropiindu-se de pian ca să-și ia mănușile gris de piele moale de căprioară. Acest domn mi s-a părut a nu fi chiar copt la minte. Ce spune domnia-ta ? Avea merite, nu zic că nu avea. Dar adevărata politică e un cîmp mai larg... așa... cum să mă fac înțeles ? !

Grecul se răsuci pe tocurile pantofilor lucioși și flfîi mănușile în aer. Apoi continuă :

— Apusul vrea una, Răsăritul alta. Chir Moangă, nimic nu e întîmplător în lume. Numai cine e orb nu vede. Fiecare gest e gîndit de cineva. Vorbea, pe unde umbla, de dreptate și slobozenie. Or, libertatea... Elefteria... *Liberté de conscience... Droits de l'homme et du citoyen... Inviolabilité...* Elefteria... poate că s-a născut chiar în Parosul meu pietros, ocolit de ploi și fără verdeață. Ce cuvînt minunat ! L-au împrumutat oratorii Romei, apoi copiii răzvrătiți ai Parisului și ai Marsiliezei. *Fili mu simpatriote...*

Bărbatul spătos cu tîmplele linse se avînta în fraze sonore, bătea cu mănușile în palmă și-și lingea din cînd în cînd buzele albicioase. Serdarul fusese luat pe nepregătite de avîntatul dascăl grecesc. Mavros nu părea a vorbi, ci declama un discurs învățat dinainte. Iar apelul său la chestiunea libertății reuși să-l scoată pe boierul gorjean din atitudinea lui reținută. Se pomeni articulînd :

— Bine, bine... Dar românii au urît totdeauna împilarea. Și au luptat fără teamă în contra celor lacomi.

— Știu, exclamă concesiv dascălul. Am auzit ! Eu mă gîndeam însă la acest Theodor care...

Ascultîndu-l pe grec, serdarul își aduse aminte de solul sosit în miez de noapte cu vestea că slugerul a fost prins. Acum, atras într-o discuție care nu-i convenea, simțea cum Mavros îl calcă pe bătături. Dascălul era numai zîmbet de parcă cine știe ce mare noroc dăduse peste el. Ce să-i spună ca să-l mai domolească ?

— A luptat cot la cot cu grecii... Generalul Ipsilante...

Mavros nu-l lăsă să-şi termine ce voise să spună. Se răsucea ca lupul, se ducea la fereastră, apoi se apropia de pian. Nu-l privea în ochi pe serdar, uitătura îi aluneca pe delături...

— Să nu ne înecăm în amănunte, chir serdare ! Lumea e mare, un judeţ e prea mic în jocul periculos al politichii... Se pare că Theodor, la care domnia-ta se vede că a ţinut mult, era, da, da... era...

Îi făcu semn cu mîna serdarului, ca şi cum acesta ar fi încercat să-l întrerupă.

— ...Aşteaptă să-ţi explic... Era cam tînăr pentru titlurile pe care le-a căpătat şi cam necopt pentru cele pe care nu le-avea încă, dar le voia.

Moangă, uimit de însufleţirea grecului, îl întrebă :

— Dar... de unde ai aflat dumneata, dascăle, despre toate astea ?

— Uiţi, chir serdare, care e meseria mea ?! Umblu mult şi ascult şi mai mult. Bat în uşi şi mi se deschid. Îmi fac relaţii. Am locuit o vreme la Paris. Bucureştii n-au secrete pentru mine. Despre cîte cariere politice dărîmate înainte de vreme n-am aflat... Chir Moangă, cunoşti jocul de şah ?

— Nici *pharaonul* nu-l ştiu bine...

— Să lăsăm jocurile de cărţi. Aş vrea să fiu clar în ceea ce spun. Să ştie domnia-ta că e cineva, undeva, care supraveghează totul. Mă înţelegi ?

— Nu tocmai bine. Cum supraveghează ?

— Totdeauna sînt maeştri... loji... totul în cea mai deplină ordine. *La force suprème a été, est et restera, en effet, la force spirituelle...* Se află undeva un ins, cocoşat sau nu, rău îmbrăcat şi cu faţa suptă, care...

— Care... ce ?

— *Il y a des secrets et il y a un mistère !*

Grecul ar fi continuat să declame, dacă în cadrul uşii n-ar fi apărut Voican, feciorul, care s-a apropiat de serdar...

— Iertare, boierule ! A venit iar omul ăla de la Olteţ...

Moangă îl privea nedumerit pe fecior.

— Care om ?

— Ăla care vrea să vorbească cu slugerul. El nu ştie că... să-i spun ?

Serdarul avu o tresărire pe care dascălul o prinse.

— Spune-i să se-ntoarcă în satul lui. Să-și vadă de treburi, să-și lucreze ogorul...

— Să trăiești, boierule ! O să-i spui...

Voican ieși. Mavros înțelese că omul care venise la cula serdarului era unul din aceia care așteptau mărea cu sarea de la sluger. Găsi de cuviință că trebuie să-i plaseze serdarului un argument în măsură să-i deschidă ochii. Grecul gîndise : „Știu că la fata lui ține ca la o comoară..." Spuse, privind spre pianul mut :

— I-a zăpăcit pe mulți acest domn Theodor. Avea ceva ciudat în el... Nu mă crezi, chir serdare ?... Știi că în ultima vreme fata domniei-tale nu se prea mai omoară cu învățătura ?

— Ce spui, dascăle ?!

Grecului i se-mpurpurase obrazul de satisfacție. Lovise exact unde trebuia. Serdarul se arăta neliniștit.

— Cine apucă șarpele de coadă, rosti Mavros ducîndu-se la fereastră, apoi nu scapă nemușcat ! Eu îi vorbeam de *Sgîrcitul* lui Molière, iar domnișoara Lucsița îmi spunea că a visat *un monsieur en uniforme*. Biata copilă...

Se apropiase de serdar și se aplecase ca și cînd ar fi vrut să-i șoptească ceva la ureche. Își prinse cravata între două degete și o aranjă sub pulpana hainei.

— Ai o fată minunată, chir Moangă. Ar fi păcat să-și bage diavolul coada în casele domniei-tale.

— De... știu eu ? spuse serdarul, care știa că tiradele lui Mavros nu sînt numai păreri ale lui, ci sînt ecoul discuțiilor pe care le poartă dascălul prin casele boierești prin care intră.

— Acesta e sfatul meu, vorbi moale Mavros. Și mai ține minte, boier serdare ! Țările mici au un destin păcătos. În vreme ce marile împărății... Știi ce spunea un duce de la răsărit ? E o vorbă pe care am auzit-o la Paris din gura unui rus, unul care scrie cărți de istorie... „Cînd se dă o poruncă din Petrograd spre Crimeea, ea sosește ca o frunză moartă..." E și frumos, dar e și adevărat ! Numai că...

Mavros, care-și dăduse drumul la gură, ar mai fi turuit mult și bine ; dar în pragul ușii apăru serdăreasa. Era împinsă de grabă, avea fața rumenă și clipea des. Se apropie

de Moangă, în timp ce Mavros, oprit lîngă pian, se aplecase în semn de salut.

— Să intre ? își întrebă Safta, în șoaptă, bărbatul.

— Mai întrebi, nevastă ? rosti serdarul care se învioră la repezeală și porni spre ușă. Uitase de dascăl, iar acesta, nebăgat în seamă, se simțea stingher ca o lebădă într-un lan de ovăz.

— Am să mă retrag..., spuse în sfîrșit Mavros, pornind spre ieșire cu mănușile-ntr-o mînă și cu pălăria într-alta.

— La bună vedere, dascăle !

Moangă îl duse pe grec pînă la ușă, apoi, revenit în mijlocul odăii, își întrebă nevasta :

— Unde e ? Și cînd a sosit ?

— Chiar acuș... Așteaptă !

Femeia porni spre privor și, după cîteva momente, în prag apăru un bărbat în puterea vîrstei, îndesat la trup, cu ochii numai lumină.

— Tu ești, Cuțui ?

Serdarul îl întîmpină, îi strînse mîna și-l cuprinse peste umeri, împingîndu-l către o canapea ce era dată la perete.

— Da' cine altu, boierule !? vorbi repede pandurul, trecîndu-și mîneca peste fruntea asudată.

Se așezaseră amîndoi pe canapeaua îmbrăcată în catifea verzuie, de culoarea prazului, și boierul era grăbit să afle. Își odihnea palma pe umărul noului sosit.

— Spune... De unde vii ?

— Viu eu de departe. Da' trecui și pe la isprăvnicat.

— Așa ! Și ?

— Și m-a văzut chiar ispravnicul. M-a pus să-i spun ce știu...

— Și ce i-ai spus ?

— Ce aflasem... Că au venit adalîii și-au dat foc culei slugerului. A ars și via.... Niște pălălăi.. uite-așa, coane Vasile...

Pandurul se ridicase și mișca din brațe parcă voia să strîngă la piept o flacără.

— De unde știi ? Că doar n-ai fost acolo...

— Nu, n-am fost. Plecasem din Broșteni cînd am aflat vestea. Cică l-a descăpățînat arapul și a trecut după aia Dunărea spre Rusciuk.

— Și ispravnicul ce zicea ?

— Era tare gînditor conu Peștenaru. Nu a părut că se bucură. Da' știi ce spun unii, boierule ? Oameni de pe apa Topolniței ?... Că slugerul nici n-a fost la Cerneți...

— Cum ? Cînd ? O fi venit în mare taină ?!

— ...Că vechilul lu neica Tudor nu și-a văzut stăpînul din toamna trecută...

— Ciudat...

— Așa spunea și ispravnicul... Ciudat... Trebue să mă duc, boier serdare.

Cuțui s-a ridicat și și-a aranjat cojocelul cu buzunare mici, înflorate.

— Mai rămîi ! Nu vrei să iei ceva-n gură ? Nu ți-e foame ?

— Mulțumesc, cocoane. Sînt grăbit, nu e timp de mese.

Serdarul îl însoți pînă la ușă, unde-l opri.

— Cuțui, tu ce crezi ? Ce-i cu zvonurile astea ?

— N-am idee, boierule. Atîta știu, atîta spui...

— Stai un pic ! Nici ortacii lui, Corlan și Mihuță, n-au fost la Cerneți săptămîna ce-a trecut ?

— Cică ar fi fost Corlan. Și a văzut cum ardea cula slugerului. Nește pălălăi... Uite-așa !...

Și pandurul a îmbrățișat iarăși, în grabă, o flacără jucăușă, numai de el văzută.

Moangă rămase tot nedumerit. Veștile puține care veniseră la culă nu reușeau să arunce lumină peste niște zvonuri. „Unde s-o fi dus slugerul ? Să fi fost el atîta de fără dibăcie ca să cadă în mîna turcului ?" Îl cunoștea prea bine pe Tudor. „Să fi căzut în cursă ?" Serdarul se învîrti prin cameră; apoi se duse la fereastră. Aștepta vești mai limpezi și ele nu veneau. Nici n-o observă pe serdăreasă, care apăruse în încăpere.

— E... ce s-aude, Vasile ? !

— Nimic limpede...

După cîteva clipe de tăcere, serdarul schimbă vorba.

— Oare n-au mai venit jurnale de la Viena, coană Saftă ?

— Nu știu... Și-apoi... că n-ai vrea să afli din jurnale ce te frămîntă acum !

Serdarul ieși în privor și-l chemă pe Voican.

— Jurnalele, cocoane ?

— Parcă nu le-am mai cetit de peste două săptămîni...

— Le aduc acuș... Sînt cîteva.

Trîntit pe pat, cu picioarele rezemate de un scăunel, boierul își plimbă ochii peste scrisul mărunt al unui jurnal. Din cînd în cînd repetă în șoaptă cuvinte scrise pe hîrtie, de parcă ar vrea să afle dacă sînt adevărate sau nu.

— ...Bonaparte... Dărîmătorul de țări... Francezul... a vrut să ne dea Austriei... ca să-i rămînă lui Polonia... Să atace Rusia ?... Sîrbii...

Gîndind, în timp ce citea, că nu e liniște în lume și că nici în tîrgul de la Jiu treburile nu curg tocmai lin, serdarul nu băgă de seamă că în cameră intrase cineva. Era Lucsița. Trecuse pragul în vîrful picioarelor și se apropia, pe furiș, de patul pe care se întinsese tatăl ei. Își pusese pe ea o rochie neagră, rămasă de la o bunică, brodată la guler cu ibrișin și ținută la piept de o agrafă aurie. Se opri, neauzită, în mijlocul odăii și ascultă cum serdarul repeta cuvinte pe care ea le pricepea numai pe jumătate.

— ...Omul fatal... Cezarul din Apus... Generalul Zass n-ar fi muscal creștin ! „Da' ce să fie ?" se întrebă serdarul...

Fata se apropiase. Atinse marginea jurnalului cu un deget și se așeză pe marginea patului.

— Ticule !...

Serdarul păru că se sperie și se ridică mototolind jurnalul.

— Ce-i cu tine ? Ce poftești ? Tu, Lucsița... Ce-i cu îmbrăcămintea asta pe tine ?

— Nu-ți place ?

Lucsița se ridică la repezeală de pe pat și se răsuci de cîteva ori pe călcîie. Cu rochia înfoiată, fata semăna cu un fluture de seară.

— ...E atît de ușoară, ticule, rochia asta... Parcă am pus un fulg pe mine.

— Alta n-ai avut ?

În loc să-i răspundă, fata mai făcu un rotocol ținîndu-și părul cu amîndouă palmele.

— Ticule, știi ceva ?...

— Ce să știu ?

Serdarul își privea fata atent de parcă ar fi așteptat de la ea o veste mare. Lucsița se reașează pe marginea patului și lipi obrazul de umărul părintelui ei care nu mai ședea lungit ; se ridicase, lăsînd ziarul pe perină.

— De cînd nu mi-ai mai spus matale o poveste ?

— Ce să-ți spun ?

— O poveste... Stai, ticule, nu te ridica ! Am să-ți spun eu una. Vrei s-o asculți ? Sau ai ostenit citind jurnalul ?!

— Nu, n-am ostenit.

Sardarul știa că în astfel de împrejurări nu scapă cu una, cu două. Își mîngîie barba și ridică ochii spre Lucsița, care ședea în picioare cu mîinile adunate la piept, lîngă agrafa de aur.

— Nu e o poveste. E un vis, ticule... Se făcea că era un om bătrîn, cu o barbă albă, uite-așa...

Fata își însoțea vorbele cu mișcări de mîini, ca și cum ar fi vrut să-i arate aievea serdarului cum arată oamenii pe care i-a visat.

— ...Bătrînul ședea la soare și spunea : „Mult bine îmi face soarele ăsta." Și a venit spre el unul tînăr cu ochi de flăcări și cu o diademă care-i lumina frumosul chip. Și i-a spus bătrînului : „Cere de la mine ce vrei, și-ți voi dărui !" Apoi, bătrînul : „Făgăduiești pe cuvîntul dumitale ?" Cel tînăr : „Făgăduiesc." Atunci moșneagul îi spuse cu voce domoală...

Și fata își îngroșă glasul.

— ...„Binevoiește și dă-te la o parte din soarele care-mi dă căldură !" „Atîta ?" a întrebat tînărul cu diademă. „Asta e trebuința mea !", a răspuns bătrînul.

În mai multe rînduri își spusese boierul că nu-și cunoaște fata. Prins mereu cu treburile, vorbise puțin cu ea, lăsînd-o în seama mamei și mai ales a Dumitrei care o crescuse cu căldură și dragoste. Fusese plecată la învățătură, departe, și de fiecare dată cînd a fost nevoie să meargă cineva la Viena, serdarul trimisese cîte un om de încredere. „E un diavol fetișcana asta !" se gîndea boierul acum, cînd Lucsița se afla lîngă el și se deda năzdrăvăniilor cu o plăcere care-i frăgezea toată ființa.

— Ai visat tu visul ăsta, Lucsiță ?

— Da, ticule... Și-am mai visat unu. Vrei să-l asculți și p-ăsta ? Sau ai ostenit !...

— Nu, n-am ostenit.

Urmărindu-i vorbirea și gesturile, părintele își spunea că are o fată minunată. Îi părea rău că n-a stat mai aproape de ea. Atîta suflet punea Lucsița în poveștile ei, încît serdarul simți nevoia să se copilărească. Se mișcă pe pat, își puse palmele pe genunchi și ridică ochii spre fiică-sa care și începuse să vorbească.

— ...Și se făcea, apoi, că eram la Jiu... Stam pitită între crengi de alun, cînd a ieșit din apă o jivină lungă și cu pielea groasă. S-a oprit pe pietriș și ținea gura căscată, uite-așa...

Fata și-a lipit palmele, apoi le-a desfăcut spre a sugera deschiderea gurii jivinei.

— ...Și, cum căsca, parcă semăna cu Zanfirache al lui Beleuja...

— Cum poți vorbi așa de băiat, Lucsiță ?!

Fata nu luă în seamă vorbele serdarului și continuă gesticulînd ; acum ridica mîna stîngă în aer și mișca din degetul mic.

— Și a venit o păsărică. Atîta era... Și a intrat în gura...

— Crocodilului, a mormăit de pe locul său serdarul, care se înveselise și intrase în jocul fiicei sale.

— ...Și pasărea a început să ciugulească, parcă găsise insecte printre dinții...

— Crocodilului...

— Și jivina a adormit cu fălcile deschise.

— Și ?

— Și a venit altă jivină, a intrat în gura...

— Crocodilului...

— Și l-a omorît !

Lucsița lasă mîinile să-i atîrne pe lîngă corp și-și privește întrebătoare tatăl.

— Ei, ce spui ticule ?

— Frumoasă visare ! Dascălul Mavros mi-a spus mai demult că-ți plac poveștile lui Pliniu și Fedru... Nu-i așa?

— Dar... ticule !...

— Și n-ai mai visat nimic ?

— Cum să nu ? Am visat...

De data aceasta fata vorbi repede și nu-și mai mișcă brațele.

— Se făcea că era un împărat care avea trei fete, iar zmeii dădeau tîrcoale palatului. Fetele erau încuiate în odăi cu ușile ferecate...

În ușă apăru Voican. Fata își întrerupse povestea.

— Să mă ierți, boierule !... Mihuță, pandurul, are veşti.

— Cine ? Mihuță ? Să intre imediat !

Serdarul se înroșise în obraz. Luă jurnalele, le împături, apoi le aruncă pe pat.

— Ei, spune ! îl întîmpină Moangă pe pandur. Ce s-a-ntîmplat ?

Mihuță pătrunse ca o năvală. Printre pulpanele sumanului de dimie, serdarul văzu mînerul sidefiu al pistolului ce sta lipit sub cureaua lată de la cioareci. Pandurul, bărbat înalt, cu o pală de păr aruncată pe fruntea asudată, se răsuci ca să poată cuprinde întreaga încăpere cu uitătura sa crîncenă.

— E nevoie de un pașaport, vorbi gros Mihuță. Pentru sluger... Trebuie făcut în grabă.

— Unde-i slugerul ?

— O să afle domnia-ta... Acum e nevoie de hîrtii pecetluite. Trebuie să iasă pe la Hațeg.

— Tudor trăiește ? Unde se află ?

— Vorbește mai încet, coane Vasile. Pereții au urechi... O să treacă pe la domnia-ta, înainte de a pleca la Nemțiia...

— Tu de unde vii, Mihuță ?

— Dinspre Tismana... Acuma plec. Am nește treburi la Pojogeni. Nu uita de acte, coane serdare ! E mare nevoe de ele...

Mihuță ieși iute în curte, își încălecă murgul și pieri în noaptea care se lăsase peste casele tîrgului de la Jiu.

Cînd serdăreasa veni în încăpere, îl găsi pe boier proțăpit lîngă fereastră.

— Ce e, Vasile ? Sînt știri noi ?

— Cît mai e pînă la Rusale, coană Saftă ? vorbi serdarul, apoi făcu tot el socoteala în gînd.

Se înseninase la față. În bătaia făcliilor ce răspîndeau lumină și miros de ceară, toată înfățișarea bărbatu-

lui părea cuprinsă de o bucurie calmă. De mult nu-l mai văzuse Safta atîta de voios ca în seara aceasta, cînd doi soli călcaseră pragul culei.

— Așa... numai cîteva zile. Să pregătim totul !...

— Despre ce pregătiri vorbești, Vasile ? Ce e, ce s-a-ntîmplat ?

— Vom face petrecere mare la Rusale !

— Parcă spuneai că...

— Spuneam... Întindem mese lungi. O să-i chemăm pe toți. De la ispravnici pînă la...

Serdarul îi chemă pe Voican și pe Dumitra și le dete porunci.

— Nu uitați de taraf, Voicane !

Feciorul fusese luat prin surprindere. Dădea din mîini și privea nedumerit în jur.

— Care taraf, boierule ?, conașule ?

— Banda lui Bobîrci. Va cînta aici, la cule. Și îndemnați slugile la treabă !...

— Nici o grijă, conașule ! ciripi Dumitra, care se bucura că stăpînul nu mai e tăcut și posomorît.

Serdăreasa nu-și scăpa bărbatul din ochi : știa că primise o veste mare și aștepta nerăbdătoare s-o afle și ea. Se îndreptă, însoțită de boier, spre ieșire.

— Ești vesel în seara asta, Vasile...

— De ce n-aș fi ? Parcă simt o putere-n oase, cocoană ! O fi de-a bună ? Și mi-e un somn...

Rămași numai ei în încăpere, Dumitra și Voican se priviră nedumeriți. Apoi stinseră făcliile.

— Ce-o fi, Voicane, cu boieru ? Se cătrănise rău în zilele din urmă. Și acum... văzuși cum se înfoia pe lîngă jupînească ? !

— Văzui, cum să nu văd !

Cînd Dumitra trecu pragul spre tindă, feciorul o ciupi de șold.

— Stai mereu, Voicane... Lua-te-ar...

Voican o mai ciupi o dată și femeia sări într-o parte. Îl certă din nou.

— Lasă-mă-n pace ! Mînca-te-ar lupii... Conu... parcă era un curcan...

Voican o luase înainte spre scări.

— Ce știi tu, Dumitră ! Poate-i face o bucurie cocoanei. Și noi... ce mai așteptăm ?

Feciorul o prinse pe femeie de mînă.

— Hai să mergem ! Simt și io o putere-n oasă...

Peste o zi serdarul Vasile Moangă se porni spre Baia de Fier, o localitate înșirată sub munte, lîngă Polovragi. Plecă de dimineață cu trăsura cea mare ; îl luă și pe junele condicar Costin Teteleanu, fiul abagiului din Ulița Țigăniei. În altă trăsură urcară doi vînători, de loc din Bîrsești, pricepuți în omorîrea porcului mistreț pe care Moangă îl voia la masa ce se va întinde în curtea sa de sărbătoarea Rusalelor. Vînătorilor urma să li se alăture mai mulți gonaci aflători la moșia din Piticu a boierului Dinu Pătrașcu, cu care serdarul vorbise.

— Au și copoi cu amirosul bun, boier serdare, îl asigurase Pătrașcu, căruia-i părea rău că, din cauza treburilor, nu poate merge și el la vînătoare în satele dintre Olteț și Galbenu.

Dimineața timpul se ținu închis, un vînt rece îi însoți pe călători pînă la Cîmpu Mare, dar de-acolo se ivi soarele și norii se împrăștiară.

— Cum o putea trăi în pămînt ? spusese Costin serdarului, în timp ce rădvanele suiau și coborau pripoarele rudăriei din Budieni ; în stînga și în dreapta drumului se puteau zări gurile întunecate ale bordeielor și ridicăturile de pămînt ce păreau a fi mușuroaie împinse de o cîrtiță uriașă. Moangă tăcea și se convingea înaintînd prin sate că de bordeie și de chichinețe au parte nu numai rudarii și țiganii, ci și țăranii care munceau pe pămînturile boierești și mînăstirești. Era vremea prășitului. Pe ogoarele arate în primăvară, pîlcuri de săteni, dezbrăcați pînă la brîu, loveau cu sapa în pămîntul uscat. Loturile în care fusese semănat grîu se învăliseră bine într-un verde decolorat ce se legăna ca o apă mișcată de adieri. Era o minune să te călătorești prin sate, printre semănături, izlazuri și pometuri, acum, în luna lui Cireșar, cînd toată puterea pămîntului se ridică spre cer, în ierburi și flori, în arbori cu coroană întunecată, în tufa porumbului și în firul de grîu.

— Cei cu puștile de vînat rămîn aici ! îi aduse aminte Costin Teteleanu boierului, pe cînd trăsurile străbăteau partea dinspre apus a Piticului. Opriră. În dreapta drumului, pe o ridicătură de pămînt, se vedea coperișul ascuțit al culei lui Dinu Pătrașcu, clădire mare care, prin semeția ei, strivea cocioabele din împrejurimi, făcîndu-le parcă mai mici și mai dărăpănate decît erau în fapt. Vînătorii rămaseră, iar serdarul și dichisitul condicar își continuară drumul spre Baia. Începură să urce spre pădure. Caii struniți de vizitiu erau lac de apă. La Poenari făcură cotul la stînga. Munții nu erau departe. Undeva, sub un strat de nori, se ridica Micaia, un vîrf care, în bătaia soarelui de după-amiază, părea nins.

Ajunși în sat, încetiniră mersul. Moangă îi spuse condicarului ferches și bun de gură să afle unde stă Mitru Gârbea. Opriră de cîteva ori și, pînă la urmă, găsiră casa pe care o căutau. Era o clădire de lemn ascunsă sub crengile unor nuci bătrîni. Veni la poartă o femeie cu un copil în brațe.

— Nu e acasă, e la prășitul porumbului...

— Departe ? se interesă condicarul.

— Trimet după el, spuse femeia cînd află cine-l caută.

N-a fost nevoie să trimită pe cineva. Mitru Gârbea, care lucrase pe-aproape, văzuse trăsura oprită la poarta casei lui, și venise pe o potecuță. Moangă știa cîte ceva despre acest bărbat care, într-o jalbă a egumenului de la mînăstirea Hurezi, era numit „zurbagiu" și „turburător" al sătenilor. Despre acest băieș îi vorbise în cîteva rînduri chiar Tudor, care-l prețuia mult pentru curajul său. Gârbea era comandir la linia muntelui și trimisese, în ultimii ani, împreună cu alți clăcași, mai multe plîngeri la ispravnicii Gorjului și la divanul craiovesc. De zeci de ani se zbăteau sătenii băieși să scape de dăjdiile pretinse de mînăstirea din Hurezi. Zbatere zadarnică, fiindcă stăpînirea nu le-a ascultat pasul ; cîteodată a trebuit să-și facă dreptate singuri. Despre Gârbea îi vorbise serdarului și bătosul Mitoi Șancă, din Corșoru, atunci cînd venise la Tîrgu-Jiului ca să-i dea slugerului niște jalbe.

De pe sub nucii întunecoși se ivi un bărbat înalt, cu mersul încet, purtînd, trasă pe sprînceană, o pălărie ciobănească, mică și cu o bentiță neagră înnodată într-o

parte. Cămaşa albă, de tort, îi ieşise din iţari, iar sub chimir se vedea mînerul de lemn al unui cosor. Află de la muiere cine-l caută şi Gârbea se bucură. Îl ştia, din auzite, pe serdar, dar de văzut îl vedea acum pentru prima dată. „E răbduriu, ştie să asculte", îi spusese cumnatu-său. Îi pofti pe călători înăuntru. Odaia era îngustă şi joasă ; într-un colţ se ridica pînă în tavan soba de cărămizi cu două olane. Deasupra lămpii, pata de funingine părea o umbră rotundă.

— Cum merge cu munca ? întrebă serdarul, care se simţea stingher şi nu ştia cum să înceapă vorbirea.

Femeia adusese vin într-un ulcior şi Mitru turnă în căniţe de pămînt.

— Munca merge bine, boierule, numai judecata-i rea... Jalbele noastre umblă pe la divanuri şi judecătorii, sînt trimese de colo-colo, iar pămînturile sînt tot ale popilor de la Hurezi...

Ascultîndu-l pe săţean, serdarul pricepu treptat care este păsul cel mare al acestor oameni care nu cereau altceva decît să fie lăsaţi să muncească pămîntul, să adune roadele şi să nu mai fie purtaţi pe drumuri de logofeţi şi egumeni. Dar boierul mai înţelese şi altceva : că nu-i poate ajuta pe aceşti năpăstuiţi, că el însuşi are pămînturi ce sînt lucrate de clăcaşi şi că acest Mitru Gârbea, om cu privire sfredelitoare, nu aşteaptă marea cu sarea de la un serdar pornit în plimbare.

— ...Avem acte vechi, a continuat săteanul, acte ce au umblat şi în divanul domnesc...

Gârbea şi-a strigat muierea care coborîse în bătătură.

— Adă hîrtiile din pod !...

Femeia a adus o cutie de lemn, cu capac, legată în cruce cu sfoară. Erau îndesate acolo nenumărate acte cu scrisul îngrijit, cu iscălituri întortocheate şi împodobite cu peceţi.

Moangă despături o hîrtie. Era o plîngere în care jăluitorii arătau divanului că, împotriva voinţei lor, mînăstirea Hurezi a înstrăinat un picior de munte, dîndu-l unor ungureni ca să-l pască cu dobitoacele lor. În alt act scria că egumenul hurezean a dispus să fie strămutaţi în alte judeţe, departe de casele lor, mai mulţi clăcaşi din Baia împreună cu alţii din Polovragi.

Serdarul își plimba ochii prin hîrtii, citea din ele cîteva șire și le punea pe rînd în cutia de lemn.

— N-am făcut nimic cu gîlcevuri și judecăți, boierule, dreptatea i s-a dat tot mînăstirii care pretinde zloți, fineți și muncă fără plată...

„Plugurile n-a ieșit să facă întîi zi de calcă la mînăstire... N-a plătit suhat pentru rîmătorii intrați în pădure de-a mîncat jiru... N-a dat mielu de fieștecare fătăciune ce să face... Tae lemne din pădure... Fac stîni pă munții mînăstirii..."

Din citirea jalbelor și altor zapise, serdarul înțelegea că și divanul domnesc, și cel din Bănia Craiovii, precum și ispravnicii Gorjului n-au dat niciodată dreptate sătenilor, ci mereu călugărilor ce pretindeau bunuri și corvezi. „Iar eu, eu ce le pot spune ? Ce pot face pentru ei ? Nimic..." Serdarului îi părea rău că nu se oprise la conac, odată cu vînătorii, și că venise aici, unde oamenii așteptau ceva, iar el nu le putea da nici măcar speranțe. Dar ocolul făcut, împreună cu condicarul, nu fu chiar nefolositor. Gârbea îl întrebase de slugerul Tudor, ce face, unde este, iar boierul jian spusese că nu știe. Cu toate că știa... „Așteaptă mult de la el, poate prea mult..."

Tocmai ieșeau, cînd Moangă văzu în tindă, pe salteaua de paie, un curmet de cînepă împletită, legat cu un capăt de o blană a patului.

— Ce faceți cu funia asta ? întrebă curios serdarul.

Gârbea prinse frînghia, o ridică de pe pat, trase de ea, apoi îi dete drumul.

— E un pripon... Mai leagă nevasta pe ăl mic... E cam neastîmpărat și femeia are treburi.

— Cum ? Priponește copilul ? se arătă uimit boierul, care nu și-ar fi închipuit că un biet copilaș poate fi legat de pat ca un cîrlan de țăruș.

Nu mai fu nevoie de răspunsul săteanului. Muierea urca scările cu copilul în brațe ; a străbătut tinda și l-a pus pe pat. Apoi i-a trecut sfoara peste mijloc și a înnodat-o. Cînd s-a îndepărtat de pat, copilul a început să plîngă și să se zbată în streangul care-l ținea locului.

— O să tacă el singur, a vorbit femeia privindu-i pe boier și pe condicar, care se opriseră pe treptele de piatră ale scării ce se lăsa în bătătură.

Rădvanul s-a urnit din loc, iar curtea săteanului băieș a rămas în urmă tăiată în două de țipătul venit dinspre tindă.

Au ajuns la culă spre seară. Soarele, roșu, părea că se înecă în sînge, iar cîțiva norișori tiviți cu flacără pluteau la orizont atîrnați de piscurile munților.

— Mîine poate că o să plouă, l-a anunțat Costin Teteleanu pe boier.

— Cînd pleacă oamenii la vînat, Costine ? s-a interesat boierul, care, auzind de ploaie, s-a scărpinat în creștet îngrijorat. Ploaia ar putea să strice totul...

— Păi... de plecat pleacă la noapte, la al doilea cîntat al cocoșilor. Și poate că n-o să vină ploaia. Am zis și eu așa...

Nu mai fusese la cula din Piticu a lui Dinu Pătrașcu. Și, înainte de cină, serdarul a străbătut, împreună cu Costin, curtea largă, printre gardurile de lemn cîinesc retezate de curînd cu foarfeca. Aerul era bun, iar dinspre crîngul ce se-ntindea pînă pe dealurile Piticului veneau, line, valuri răcoroase și frumos mirositoare.

— O fi-nflorit teiul ? a vorbit serdarul trăgînd aer în nări și dîndu-și capul pe spate.

— E cam devreme pentru tei, coane ! spuse condicarul. Teiul înflorește pe-aici cam la întîi de iulie. Ce simte domnia-ta e alt miros...

După cină, serdarul fu dus, pentru culcare, într-o odăiță astrucată la capătul unor scări de lemn negru ce scîrțîiau groaznic la călcătură.

S-au trezit tîrziu. Serdarul lenevea în pat și privea, prin ferestruica tăiată într-un perete înclinat, la pata de lumină care juca sub tavan. S-a urnit greu din așternut. Costin îl aștepta.

— Vrei să vedem podul, cocoane ?

— O să mergem, Costine, o să mergem...

Se auzise prin tîrg, de o podișcă dichisită cu balustre, ținută în aer de niște otgoane groase de sîrmă ce o făceau legănătoare, pe care Dinu Pătrașcu ar fi adus-o din străinătate, de la Lipsca sau Salzburg. Nevasta lui Nicolae Beleuja, care răspîndise zvonul cu adusul din străinătate, mai spunea că podișca se mișca în așa fel încît, dacă treci

de mai multe ori peste ea, înveți să dansezi valsul mai bine decît în saloanele vieneze.

— Hai să-nvățăm valsul, boierule ! l-a îndemnat Costin pe serdar și acesta a înțeles că fercheșul condicar se gîndește tocmai la zvonul pus în mișcare de Beleujoaia.

— În ce parte-i podul, Costine ?

— Lîngă crîngul de-acolo, cocoane...

Condicarul a arătat cu mîna și a pornit-o, ținîndu-se înaintea serdarului, spre pîlcul de arbori adiat de un vînt moale ce răsucea frunzele, făcîndu-le să pară albe.

— Văd că știi bine locul, Costine ! Ce, ai mai fost aici, sau... ?

— Am dat o raită acum, de dimineață, ca să mă lămuresc. Și să știi că jucăria se mișcă, nu glumă...

Cînd au ajuns în apropierea crîngului, Costin a apucat cu amîndouă mîinile poarta de fier și a-ncercat s-o dea în lături.

— E grea, boierule ! a gîfăit junele care abia a putut să miște din loc poarta alcătuită din tije metalice răsucite în flori sau încrucișate în romburi.

Mergeau agale pe podeaua de blăni prinse în nituri și se țineau cu mîinile de balustrada ornată în partea de sus cu motive florale. S-au dus pînă la capul podețului, s-au plimbat prin crîngul umbros, apoi au luat-o înapoi.

— Nu se leagănă tocmai cum s-a spus, fu de părere Moangă, adăugînd : Iar cine nu știe valsul n-are cum să-l deprindă aici...

Costin tocmai dădea din mîini ca să facă podețul să se miște mai iute.

Porniră spre culă străbătînd potecile mărginite de măliniță tunsă de curînd ce semăna cu niște baloturi verzi orînduite pe-o parte și pe alta a cărăruilor.

— Nu-i asta punte adusă din străinătate cum nu sînt io popă, vorbise condicarul rînjind scurt și apucîndu-se cu mîinile de vesta neagră ce i se deranjase.

— Ce, tu chiar ai crezut basmul ăsta, Costine ? !

Se aflau lîngă clădirea cea mare, cu coperișul de șiță pusă în fagure, cînd trecu pe lîngă ei o bătrînică frîntă de șale, mărunțică și iute la mers ; ea-i aruncă serdarului o privire ciudată, scăpată de sub sprîncenele gălbui lăsate peste ochi. Moangă își aduse aminte : da, în seara

ce trecuse îl priviseră aceiași ochi mici ascunși parcă sub marginea tulpanului strîns bine pe cap. De data aceasta femeia s-a oprit și i-a urmărit pe cei doi bărbați pînă cînd au dispărut în clădire. N-a trecut mult și în ușa odăiței în care ședea serdarul a bătut un argat.

— Lelița Rada vrea să-ți spuie ceva, boierule...

A chemat-o la el și așa a aflat Moangă povestea nașterii și a tinereții lui Dinu Pătrașcu, poveste plină nu numai de frumusețe, dar și de înțelesuri și ascunzișuri care l-au mișcat pe serdar atît de mult, încît a întrebat-o pe femeia adusă de șale :

— Bine, bine... Da' de ce îmi spui tocmai mie povestea asta ?

La care Rada i-a răspuns fără să stea măcar o clipă pe gînduri, ca și cînd ar fi așteptat de multă vreme această întîlnire :

— Se spune că ești om blînd și cu știință de carte... De-aia ț-am spus-o dumitale. Apăi... cică-l îndrăgești pă Costandin mult de tot. Sau nu e așa ? !

N-a avut ce să-i răspundă. Abia acum a înțeles serdarul cine-a luptat din toate puterile pentru ca Dinu Pătrașcu să nu ajungă frate într-o mînăstire, departe de freamătul vieții. Se uita la micuța femeie care povestea, și-și spunea că, mai totdeauna, mărirea cuiva se razimă pe faptele unor oameni care vor și pot să rămînă neștiuți.

— Și.. spui că Teodosia, chelăreasa, a aranjat plecarea copilului în Ardeal ?

— Așa e, boierule. „Mustăcioasa", cum îi ziceam noi, era o muiere și jumătate, Dumnezeu s-o ierte... că mare suflet a mai avut.

— Cum ? A murit ?

— Sînt peste zece ani de-atunci... Nectaria s-a prăpădit și ea... măi încoa', să fie... vro șase ani... A venit și conașu Dinu la înmormîntarea maică-si... Și ce frumos mai erea cîn' plîngea !

Un singur lucru nu putea pricepe serdarul : cum s-a făcut că, la mînăstire, taina nașterii lui Costandin n-a fost dezvăluită.

— Chiar n-a știut nimeni de-acolo al cui e copilul ?

— Păi..., boierule, să știa că-i al mieu... Da' io înțăleg ce vrei dumneata să spui ! Ceva-ceva tot s-a știut.

Cîte-o maică mai șușotea ba că Dinu samănă pe la ochi cu stareța, ba că nu aduce deloc cu mine... Vorbe...

— Dar... preotul, Zăgănescu parcă ai spus că-l cheamă... El nu cumva a păcătuit ? Dumneata ce crezi ?

— Să păcătuiască, boierule ?

Femeia făcuse ochii mari, de parcă vorbele lui Moangă îi pătrunseseră, reci ca gheața, de-a dreptul în inimă. Nu se întrebase niciodată dacă tot ceea ce făcuse preotul atunci, cînd se născuse Costandin, și mai tîrziu, cînd o ajutase pe chelăreasă să-l trimită pe băiat în Ardeal, ar fi putut să-l supere cumva pe Cel de Sus. Acum însă, cînd acest boier blajin era curios să afle, să știe, femeia era pusă în încurcătură. Își aducea bine aminte că, atunci cînd a rugat-o să-l ia la sîn și pe pruncul care nu era al ei, părintele Zăgănescu spusese mai în glumă mai în serios : „Cu cît păcatul cade pe mai mulți, cu atît devine mai mic și mai ușor de purtat în suflet." Și adăugase : „Că mila lui Dumnezeu e mare..."

— Apăi..., boierule, io socot că nu e păcat cînd îț ajuț aproapele... Trebuia s-o ajute cineva și pă biata femeie ! Și e bine că a făcut-o tot o față bisericească... Nu-i așa, conașule ?

Și cum Moangă surîdea în tăcere, mîngîindu-și cu vîrfurile degetelor barba în care cîteva șuvițe luceau ca negara, Rada și-a șters fruntea cu mîneca parcă spre a alunga un gînd și a zis :

— Și-apăi... nu s-a-ntîmplat tot, și binele și răul, su' ochii Alui de Sus ? Doamne, ia-mă... Că mă faci să intru acum în păcat, boierule ?

Femeia s-a închinat de trei ori și a ieșit din odăiță.

Iar serdarul a știut că, din clipele acelea, îl prețuiește mai mult pe Dinu Pătrașcu, îl iubește chiar ; și era fericit că pînă la Rusale nu-mai e mult, că-l va avea oaspete pe acest bărbat tînăr, stabilit, după atîtea preumblări, în inima Gorjului. S-a gîndit apoi la Tudor care, ori de cîte ori trecea prin tîrg, întreba de Dinu și chiar se abătea pe la el ca să-l vadă. „Se pricepe la oameni !" își spunea serdarul. „Știe să-i aleagă..." La fel își spusese și cînd intrase în casa băiețului Mitru Gârbea și văzuse cîteva acte. Și nu-l impresionase atît înscrisul din acele hîrtii, cît

credința săteanului că lui și altora ca el trebuie să li se facă dreptate...

Au pornit-o spre Tîrgu-Jiului pe la prîn'șor, rădvanul serdarului în față, trăsura vînătorilor mai în urmă. Roțile scrîșneau pe pietrișul drumului, caii își legănau capetele împodobite cu ciucuri roșii, iar soarele cădea pieziș făcînd să sclipească boabele de rouă din iarbă, ce încă nu se uscaseră. Atelajele se mișcau agale printre șirurile de plopi tineri ce-și tremurau frunzele adiate de vînt. Era ceasul zilei cînd în lanuri uruie cîrsteiul, cînd vîrdaria bate toaca prin pluți și cînd, în nuci, ochioasa veveriță mustăcește la umbra unei frunze. Într-o curte s-a auzit guițat de porc, prilej pentru condicar să-l anunțe pe boier :

— Au împușcat o scroafă, cocoane. E lungă și are niște colți... Uite-atîta.

Costin a arătat pe un deget mărimea pe care ar fi avut-o dinții scroafei. Văzînd că serdarul rămîne tăcut, condicarul a mai zis :

— Se spune că scroafele aduc noroc...

7

Din văgăuna în care fusese dosit de egumenul Dionisie nu se vedea decît un petec de cer înțepat de cele patru turle ale mînăstirii. Locul era umed, în pereții zgrunțuroși smîrceau izvoraşe ; dacă ascultai atent, le puteai auzi cum clipocesc prelingîndu-se pe pietrile colțuroase. Îi dăduseră un țol bun de așternut pe jos și o cergă subțire pe care s-o pună noaptea peste el. Hainele preoțești nu le dezbrăcase, cu toate că, odată ajuns la mînăstire, Tudor voise să și le scoată. „Lasă-le pe domnia-ta — îl rugase egumenul. E mai sigur așa..." Și-l însoțise, înaintînd pe un hududoi, pînă la gura peșterii în care slugerul avea să rămînă cîteva zile. Înăuntru mirosea a stătut, iar dinspre pereții umezi venea răcoarea ce intra în oase

și o briză mucedă ce înțepa nările. Ce putea face slugerul în această grotă friguroasă din tavanul căreia cădeau, din cînd în cînd, picături de apă reci ca gheața ? Se uita la stropul de cer, străbătut și acela, ades, de cîte un nour rătăcitor. În prima zi i-a adus mîncare, într-o strachină, un călugăr tînăr cu față prelungă și o bărbuță deasă a cărei culoare nu se putea deslușì din fundul văgăunii. A dat bună-dimineața, a întins vasul și s-a făcut nevăzut. În dimineața ce-a urmat a venit alt călugăr, mai bătrîn, care a spus cu o voce dogită, de cavernă :

— Fiule, va veni un om. Primește-l !

— Cum ? Ce om ?...

— Nu te spăria, fiule ! Știa și preasfinția sa egumenul. El mi-a spus să-ți vestesc sosirea acelui om. Iar omul care vine are ce să-ți spună...

Nu trecu mult și se auziră pași. Slugerul se trase către ieșire, unde lumina era mai bună și mirosul mai puțin năucitor. Prin hududoi, pe o cărăruie, înaintau un copilandru mărunțel și un bătrîn înalt, cu un cap mic ascuns într-o pălărie ciobănească. Bătrînul călca temător poteca, atingînd pămîntul mai întîi cu vîrful opincii, apoi așeza talpa lată, în vreme ce flăcăul mergea înainte, ca o călăuză. Surcelele pîrîiau sub picioare ca sloiurile de gheață cînd cad de la streașină. Se țineau de mînă și Tudor își zise că bătrînul o fi orb. Așa și era : cînd fu aproape, slugerul îi putu vedea orbitele pustii, albicioase, de parcă se odihniseră în ele doi fluturi de zăpadă, care zburaseră apoi în depărtări. Bătrînul era adus de spate, cu fața ca o pară răscoaptă, iar sub bărbia ascuțită pielea atîrna ca sălbile viteilor, o dungă de carne despre care ai fi crezut că se clatină în mers. Deasupra orbitelor seci sprîncenele erau lipsă. Buzele le avea groase, încrețite și vineții.

— Am ajuns ? a spus bătrînul cînd a simțit că flăcăul nu-l mai trage înainte.

— Am ajuns.

Erau îmbrăcați la fel, cu cămăși de cînepă albe, legate pe mijloc cu curmețe, și izmene, tot de cînepă, ce fîlfîiau la poale sub adierea vîntului.

S-au oprit în fața văgăunii.

— Întîi și-ntîi spune-mi cum este !

Vorbise bătrînul.

— Are un negel pe obraz, unchește ! a spus copilul care, după cum începuse să vorbească, se arăta a fi tare isteț.

— Mai spune ! l-a îndemnat bătrînul care sta răzmat într-o boată făcută din lemn verde, nedescojit.

Slugerul se ridicase în picioare și se ținea cu o mînă de peretele grotei a cărei gură părea a fi a unui animal uriaș răpus. Era aproape de bătrînul cu nevedere și-l putea măsura bine cu privirile : era înalt de-un stînjen, uscat la trup, cu mîini lemnoase și cu un cap ce tremura de parcă s-ar fi clătinat pe ape.

— Are musteață, unchește...

— Dar ochii, ochii cum îi sînt, copile ?

Flăcăul, care nu-l mai ținea de mînă pe bătrîn, se dete mai aproape de sluger, păși într-o parte, reveni și își aranjă cu degetele cămașa sub curmetele ce nu era mai gros decît o sfoară. „Ce vîrstă o avea copilul ?“ se întreba Tudor și, după ce-l privi cercetător, îi dete treisprezece-patrusprezece ani.

— Ochii îi are căprui și nu clipește din ei, unchește.

— Și între ochi... la rădăcina nasului, are un smoc de păr ?

— Parcă ar avea...

— Asta se numește că s-a născut încruntat. Și tot încruntat se va săvîrși... E nalt ?

— E scund și subțire. Pare nalt, da' nu e !

— Cum e îmbrăcat, copile ?

— Poartă țoale popești, unchește.

— Părul cum îl are ?

— Dat pe spate și rătezat drept la ceafă.

— Și fața cum îi este ?

— Rasă, unchește. Și prelungă.

Bătrînul începuse să lovească pămîntul cu vîrful boatei în care se sprijinise.

— Ce cați, unchește ? a vorbit copilul.

— Un bolovan pă care să mă așez...

Copilul l-a luat de mînă și l-a ajutat să stea pe un pietroi cenușiu ce ieșea, ca o măsea enormă, din panta dealului.

— Eh, e mai bine așa, a icnit bătrînul.

După ce și-a găsit locul pe colțul ieșit din dîmb, și-a scos pălărioara și a pus-o pe genunchi. Pe capul asudat părul era rar ; șuvițele albe se lipiseră de tîmple, iar creștetul dezgolit lucea în soarele ce se ridicase preț de două prăjini deasupra orizontului.

— Știu multe despre tine, fiule, începu bătrînul care-și îndreptase fața spre locul pe care se afla slugerul. Io sînt cel ce știe și nu poate. Iar tu ești cel ce ar vrea să poată, dar nu știe de-ajuns. Bruma vîrstei mele e albă ca floarea vîrstei tale ; și între ele se deschide o prăpastie.

Copilul se depărtase și încerca să rupă o ramură din socul ce se afla în apropiere.

— ...Iar țoalele popești, țoalele negre, de ce le-ai îmbrăcat ? Sau vrei să te călugărești ? Nu ți se potrivește, fiule ! Ești făcut să păcătuiești și să fii iertat, iar nu să-i ierți pă cei ce greșesc... De ce ai intrat în peștera asta ? Să știi că pămîntul este o cloșcă primitoare pentru sămînța de plantă, iar nu pentru trupul viu al omului. În pămînt intră numai morții !

— Poate că am murit, se auzi slugerul vorbind.

— Ești flămînd de viață, fiule, nu glumi ! Rărunchii tăi sînt gata de răzvrătire. Te asameni cu un străbun al meu, care... Ehe, cît să fie de-atunci ? ! ...În anul acela pusese grîu pă un petec de pămînt și grîul a crescut doar de o șchioapă, uite-atîta...

Și bătrînul a ridicat palma deasupra pălăriei ce se odihnea pe un genunche. Apoi a continuat.

— ...Fiecare spic avea în el numai două-trei boabe. Atunci străbunul a luat o colvă și a început să lovească spicele ca să le scuture. A arat apoi lotul : în anul următor, spicele erau mari, ca brabeții... Omul e și el un spic de grîu... Cine-l scutură și cine îl sădește din nou ? Știi cîte noduri are un fir de grîu ?

Tudor n-a răspuns.

— ...Să-ți spui io. Șapte noduri, pe urmă vine spicul. Tăciunele atacă la al patrulea nod. Iar bobul de grîu are șapte coji, apăi vine miezul. Dintr-un bob ies optsprezece fire, crescute răsfirat, ca barba lui Iisus Christos...

Bătrînul asudase. Și-a trecut mîneca peste frunte și pe deasupra ochilor pustii. A tăcut cîteva momente încercînd parcă să-și aducă aminte de ceva.

— Care sînt spicele pe care vrei tu să le scuturi cu ciomagul ? Gîştele sălbatice, cînd se pornesc spre ţările calde, se odihnesc prin grînele abia răsărite şi le pasc. E un mare noroc pentru sămănător ! Străbunul meu se ruga, toamna, să i se oprească stolurile de gîşte pe lotul cu grîu răsărit şi să-l pască : firele creşteau primăvara mai tari, mai sănătoase... Ce e, la urma urmei, omenirea decît un lot de grîu care aşteaptă stoluri de gîşte ca să-l pască şi să-l îngraşe cu găinaţul lor ?

Slugerul tăcea şi lua aminte. Încă nu pricepea unde bate bătrînul cu poveştile lui. Iar acesta vorbea curgător, ridicînd din cînd în cînd mîna în aer. Faţa i se colorase în roşu şi chipul întreg, cu pometii, cu buzele, cu bărbia, cu rădăcina nasului, părea că plînge. Dar nu plîngea ; bătrînul rostea cu patimă vorbe care, spuse de el, păreau teribile şi pline de must.

— ...Tu eşti dintre aceia ce suportă mai greu izbînda şi mai uşor năcazul.

— Dar pe cine să iubesc ? murmură slugerul.

— Adevăr grăieşti ! Pe cine ? ! De ce să risipeşti avutul sufletesc în dreapta şi stînga, cînd ai putea să-l păstrezi întreg pentru tine ? Iată o socoteală ce pare bine făptuită. Dar... Duşmanul cel mai crunt e înăuntru, nu afară ! De-acolo te pîndeşte ca o viperă. Şi muşcă atunci cînd te-ai aştepta mai puţin. Lupta se dă acolo, înăuntru, nu pe maluri de ape sau pe coaste.

— Despre ce luptă vorbeşti domnia-ta ? Că nu înţeleg...

— E o luptă fără morţi şi fără răniţi ! Nu numai sfinţii, dar şi diavolii pot ridica biserici. Care din ele va sta mai bine pe temelie ? Şi cine se va închina în faţa unor altare negre ? S-a stricat ceva în sufletul omenesc. Uităm cît de trecători sîntem şi ni se pare că trăim o veşnicie. Dacă n-ar fi aşa, ne-am gospodări mai bine avutul sufletesc ce ni s-a dat. Ne luptăm într-un război fără de sfîrşit. Uite, te-ai întors de curînd din război. Aşa e ?

— Este adevărat...

— Bun. Cel ce pleacă în bătălie nu se mai poate întoarce la linişte. El, cel adevărat, rămîne în bătălie şi, cînd i se pare că o bătălie s-a sfîrşit, în sufletul lui se şi pregăteşte alta.

— Nu prea pricep.

— Nici nu e nevoie. Nu mă mir ! Cei plecați spre piscurile revoltei nu pot fi opriți de nici o putere din afara lor. Ceva, ca un vînt, îi îndeamnă numai înainte. Numai înainte ! Ei orbesc și sînt surzi la orice îndemnuri. Îi împinge ceva, îi cheamă altceva. Ei nu mai pot fi fericiți...

— Fericiți ? întrebă slugerul. Dar ce e fericirea ?

— Pace sufletească, asta e ! Cei ce văd și simt tot răul din lume și încă mai cred în mîntuirea oamenilor și a noroadelor pot avea parte de liniște. Ești tu dintre aceia, fiule ? Omul are credință numai în ceea ce-i lipsește : cei bolnavi se roagă să fie sănătoși, cei săraci se luptă pentru belșugul mesei lor, cei trufași aleargă către deșertăciune. Fericirea nu este a zilei de azi, ci totdeauna a zilei de mîne. Și poate că este a zilei de ieri... Dar nu ! Liniște desăvîrșită e numai *dincolo*. *Dincolo* ! Cine știe și poate să aștepte răbdător vremea aceea ?

— Și aici... aici ce trebuie făcut ?

— Aici trebuie să ne bucurăm ! Să credem în virtute, în înțelepciune și în dragoste... Să ne putem dezlipi de mărunta plăcere care zăpăcește oameni și lume. Să ne lăsăm în seama marii păsări care ne clocește pe toți, înși și noroade. Care cloșcă ne dă căldură și umezeală ca să putem ieși la lumină ? Care este coaja pe care puiul n-o poate străpunge cu ciocul ? Lovește zadarnic... Pui sortiți să rămînă veșnic în întuneric. Oare nu ne zbatem, fiule, și noi într-un asemenea ou, din care nu se poate ieși ? Lovim cu ciocul minții noastre în ghioacea mai tare ca fierul. Și ninge. Și ninge peste cuibarul în care ne săvîrșim înainte de-a ne naște !

Bătrînul se înfierbîntase. Ochii lui orbi erau umezi iar buza de jos îi tremura ușor, ca frunza mesteacănului.

— Bucuria, a continuat el, își are izvorul numai în suflet. Nimic aninat de lumea de-afară ! Nimic din ce ar putea să-ți dea altul... Și durerea, durerea e și ea parte a bucuriei. Eu, fiule, fără nevederea ce mi-a fost dată, n-aș fi cunoscut adîncurile lumii. Așa am putut să știu ce se ascunde în inima semenului meu, la ce visează mintea lui, către ce se îndreaptă voința lui. Nu a fost

nevoie să-i văd chipul, nici să-i ascult vorba, nici să-i pipăi creştetul capului. Ştiu cum foşnesc ierbile adiate de vînt, simt cum se bate frunza nestatornică a plopului, ştiu cum înoată umbrele pe sub peştii iazurilor, cum plutesc nebunii fluturi ai văzduhului, cum vine rîndunica la cuibul tivit cu şase guri înfometate, cum creşte oul în pasărea de pradă, cum ţipă, primăvara, sămînţa în brazda răcoroasă, cum se mişcă floarea-soarelui spre asfinţit, cum plesneşte piatra în cariere pe timp de iarnă, cum se aprinde grîul în iulie sub candela încinsă a verii, cum lăcrimează dimineaţa florile strivite de miresme, cum fuge cerbul prin crînguri, cum asudă ploaia, cum se topesc ninsorile, cum zuruie stelele, cum cade floarea de măr, cum bat clopotele, cum uruie morile pe ape, cum... A pricepe ce este viaţa înseamnă a păşi dincolo de suferinţa trecătoare, a merge către cele eterne. „Fiţi buni precum tatăl vostru din ceruri este..." Să uităm de noi măcar o clipă într-o viaţă, şi va fi de ajuns. Vom putea atunci să vedem adevărata faţă a lucrurilor. Vom şti că fericirea senină şi pofta de a avea nu merg împreună...

Bătrînul părea prea aprins. Se opri pentru cîteva clipe, tuşi încet ca să-şi dreagă vorbirea şi, după ce trase spre el băţul care alunecase într-o parte, se ridică în picioare, lovi de cîteva ori pămîntul cu boata şi pipăi cu o mînă aerul din jur.

— Unde eşti, copile ?

Flăcăul, care se zbenguise printre tufele de alun din apropiere, a venit şi l-a luat pe bătrîn de mînă.

— Nu te-ndemn să te dedai cerşitoriei, fiule ! Nici nu-i dispreţuiesc pe cei ce cer un codru de turtă... Aş vrea numai să ştiu că ai învăţat să vezi şi să auzi. Două sînt tainele pe care trebuia să le deprinzi. Una este taina lumii acesteia, a lumii prin care cei mulţi trec fără s-o priceapă. Pe cînd vedeam şi eu, m-am uitat noaptea la cerul acoperit de lumini, la ceasornicele de foc sămănate pe seninul cel fără de sfîrşit. Cîtă legănare de policandre, cît vuiet stins ! Iar jos, cîtă singurătate războindu-se cu turmele flămînde şi însetate ! Cine cîştigă bătălia asta ? Cei mulţi ori cei însinguraţi ? Trăim şi murim pe-o schinteie. Un scripete se învîrteşte trimeţînd auzului nostru o linişte asurzitoare... Clopote de aur dăngăne sub

apa oceanurilor. Paseri cu aripi măreţe trec peste năsipul pustiurilor. În coroana arborilor se adună duhurile întunerecului. Ciuturi spăimîntătoare scot liniştea din fundul fîntînilor nesleite de sute de ani... Alta este taina vieţii. Ea li se desface din lacăte, numai noaptea, celor ce sînt în stare să primească în simţuri gerul năprasnic al stelelor şi veninul de scorpion al lunii. Naşterea e suferinţă numai pentru cel ce naşte, nu şi pentru cel ce se naşte ! Venirea în lume este o veste, plecarea din lume este o aducere-aminte. Înflorire curată şi stingere în umbra vinovăţiei ; licărire în bezna cea fără de mărgini şi împăcare desăvîrşită cu marea linişte. Poftele sînt ale tinereţii : ele îl stăpînesc pe om, îl împing spre malul deznădejdii, îl îndepărtează de sine, îl aşează în turme şi-i cîntă în ureche cîntecul cel amarnic al nesaţului... De aceea, fiule, îndemnul meu acesta este : să-mbătrînim cît mai de tineri ! Eu sînt bătrîn de cînd eram copil şi aşa am scăpat pentru totdeauna de suferinţă... Toţi vor să scape de suferinţe, puţini ştiu să o facă. Cei vechi pretindeau că stejarul tămăduirii de durere are opt creci. Una este aceea a credinţei. Nu a credinţei în cineva, ci a credinţei în ceva. Omul nelegiuit a ajuns să nu mai creadă în nimic. Trebuie să crezi, fiule, pînă şi în adevărul care minte ori în minciuna sub a cărei coajă încolţeşte adevărul. Alt ram este acela al voinţii. Ştiu, ştiu că voinţă ai ! Dar spune, fiule, cum te foloseşti de ea ? Nu cumva ai ajuns sluga ei prea credincioasă ? Sînt oameni care vor să aibă. Şi numărul lor e mare, un furnicar. Sînt alţii care vor să ştie. Şi numărul lor e mai mic decît al peştilor ce ies din heleşteuri să zboare. Unii făptuiesc, alţii iau aminte. Unii au vederea întunecată, alţii au ochiul curat ca un copil în vîrstă de paisprezece zile. Unii capătă ce au vrut să aivă, ceilalţi caută să pătrundă mările taine... Vine apoi creaca vorbirii, a cuvîntului, care creşte totdeauna lîngă aceea a faptei. Cuvîntul nu-i decît un mut ! Iar faptele grăesc mai limpede decît toate vorbele răspîndite la începuturi prin lume. Mai cresc, în copacul tămăduirii de durere, ramurile bunurilor vieţii, a chinului pentru a le avea, a grijii pentru cel de lîngă tine şi a gîndului înalt care trebuie să crească sus, în vîrful stejarului, acolo unde se odihnesc numai paserile răpitoare la un loc cu cele răpite...

Copilul l-a tras pe bătrîn de mînă și au pornit-o amîndoi pe potecuța pe care veniseră. N-au făcut decît cinci-șase pași și copilul a întors capul.

— Mai vine ! a spus el.

În noaptea care urmă, Tudor avu un vis.

Se făcea că era copil, un copil cam ciudat, cu mîinile mari și păroase, mîini de om în vîrstă care nu puteau fi ale lui. Cele trei bivolițe, pe care le păzea în marginea unui zăvoi, intraseră într-un gîldan, numai coarnele le rămăseseră afară. Iar pe coarnele strîmbe ale unuia dintre animale se sprijinea o vîrtelniță la care depăna tortul o fată : era Dina, sora lui Tudor, care nu avea înfățișarea pe care i-o știa, ci alta, cu fața rotundă, ochii triști, și un păr lung, adunat într-o coadă mare ce i se legăna peste șold. Dina ședea cu spatele la el, a strigat-o, dar ea se făcea că nu-l aude. I s-a părut că fata plînge, a mîngîiat-o pe tîmple. „De ce plîngi, Dină, ia spune ! ?“ Fata nu-i răspundea și, deodată, a răsărit din baltă o vedenie de care, speriindu-se, a crezut că se va trezi. A trecut numai dintr-un vis în altul. Acum ședea întins pe spate, la umbra unui nuc neguros. Pe o creacă înainta un animal mlădios care nu era nici mîță, nici altă felină. „Ai avut numai o cumpănă... la 13 ani !“ Așa a grăit mielul, că miel era, și apoi s-a oprit spre vîrful crecii, îndoind-o pînă aproape de pămînt. „Mușcătura de cîne, în curtea vecinului“, a adăugat mielul care era negru la blană și-și lingea des buza de sus care era despicată ca la iepuri. „Mai sînt două cumpene, una pe la treizeci de ani, alta ceva mai tîrziu.“ Animalul negru a scos un cuțit din pozînarul tăiat în piele, la piept, și l-a întins spre copilul Tudor, care a zis : „Poci să mă deștept cînd vreau !“ S-a ridicat din otava în care șezuse întins, apoi, brusc, s-a aruncat pe spate în felul în care se arunca în apă, la toaia din Gilort, vara. Și Tudor s-a trezit nădușit pe așternutul său din peștera întunecoasă și rece. A adormit din nou, păstrînd în gînd, pînă în alt vis, mielul fantomatic ce călca pe cărăruia îngustă a ramurei de nuc mai abitir decît veverița cea ușoară ca fulgul. Se afla, în visul cel nou, pe malul pietruit al heleșteului din apropierea mînăstirii ; trecuse pe-acolo în prima zi cînd sosise împreună cu egumenul Dionisie și privise cu încîntare la viermuiala peștilor în apă. Acum

nu mai era copil ca-n visele dintîi, ci bărbat în toată firea, cu căciulă în formă de ştiubei de albine, cu dulamă strînsă la piept în copci argintii şi cu sabie îndesată în teacă. Apa se clătina uşor, iar cetele de peşti alergau prin desemnul unui chip omenesc ce nu se încherba deloc, cu toate că sprîncenele şi barba se mişcau odată cu legănarea apei şi puteau fi cu uşurinţă desluşite. Iazul s-a mai liniştit, iar visătorul sluger a putut să se uite în ochii cu căutătură de acvilă ai omului ce părea a fi răstignit în carnea azurie a apei. Chipul spălat de legănarea undelor era aprig, uscăţiv, iar uitătura părea a da seamă de zbuciumul lăuntric. Barba căruntă şi spintecată se lăsa pe gulerul de jder al hainei ce era strînsă sub cuirasă. Mustăţile răsucite în sus, spre umerii scheletici ai obrajilor, mai reuşeau să dezgheţe o căutătură în care erau împietrite o mie de gînduri. Ochii mari priveau bănuitori prin pînzele de apă. Căciula rotundă şi dreaptă, trasă pînă deasupra sprîncenelor arcuite, era împodobită cu pană de păun. Buza de jos, împinsă înainte, era semnul nu tocmai greu de descifrat al superbiei.

— Vrei să te pui în fruntea noroadelor ! ? a rostit omul îngropat în ape, îngustîndu-şi ochii arzători şi mişcînd înainte pieptul cu platoşă cu tot.

Tudor asculta şi, cum şedea aplecat către oglinda heleşteului, i se părea că faţa celui din unde nu e a unui strein, ci chiar a lui, ca şi cînd acolo, în iaz, nu ar fi fost un om întreg, ci numai o umbră vorbitoare. Umbră care uneori juca risipindu-şi înfăţişarea în zeci de clinuri strălucitoare, alteori se domolea conturîndu-se ca un chip aevea căruia-i lipseau doar răsuflarea gurii şi clipitul ochilor.

— ...Şi eu... se zice că am fost călăuz de oştire, îndemnător spre mîngîiere şi îndreptător de suflete. Că am apucat-o pe un drum şi m-am ţinut de şleaul lui... Îţi dau sfat ! Trăieşte-ţi viaţa în plăcere şi zaiafet ! Oştirile sînt mulţimi care nu ştiu şi nu vor nimic. Nu te-răzima de ele ! Uită că ai fost oştean şi că ai dat bătălii. Dedă-te femeii şi vinului ! Acolo şi numai acolo vei găsi mulţămirea cea mare. Pune-i femeii aur pe degete, anină-i toarte de preţ la ureche : ţi se va dărui toată. Iar vinul te va face să uiţi. Să uiţi că sînt mulţi nenorociţi pe lume, că pe

grumazul celor oropsiți stă talpa grea a spoliatorului și că în cuibarul măruntei guși-roșii își trîntește oul cucul cel puturos ! Uită că ai fost la luptă și du-te la petreceri și nunți ! Acolo viața e mai dulce decît miezul mărului pătulat. Ai deprins mînuirea pușții și spadei ? Timp pierdut zadarnic. Mai bine învățai astuția de la greci și o foloseai ca să-ți sporești averea și ca să intri pe sub pielea celor ce sînt bogați de la nașterea lor. Fii prefăcut cu toată lumea și nu spune la nimeni ce ai în suflet ! Știu că nu te-ai hotărît încotro s-o iei. Stai la răspîntie și aștepți. Ce aștepți ? În ce crezi tu ? În Dumnezeul tău sau în nimic ? Visezi să primești hierarchiile, care ți se par strîmbe, sau vrei să te pui în slujba celor ce nu au nimic ? Alege ! Căci una este să fii cineva și alta să faci ceva... Și-ți mai dau un sfat. Ascultă-i pe toți și nu te încrede în nimeni ! Căci cîntările ce te slăvesc după moarte nu-ți sînt folositoare ție. Sînt laude deșerte care plac auzului și atît. Zadarnic vin măririle, cei ce țin puterea și îngenunchează la mormînturile celor pieriți în bătălii. Știu că faci caz de nevoile celor nenorociți. Cu ce poți să-i mîngîi decît cu vorba ? Cum poți să le ostoiești foamea și setea ?... Și-acum, du-te ! E timpul cînd vinul se răzvrătește-n butoaie, e vremea să te dedai bucuriei fără de margini. Ești tînăr, ce-ți mai trebuie ? ! Lasă cîrdurile de gîște sălbatice să taie cerul în două. Lasă cirezile să pască izlazurile. A ta să fie bucuria !...

Și chipul se clătină pe ape, apoi se lăsă spre fundul heleșteului. Dispăru ca și cînd n-ar fi fost. Iar Tudor se trezi buimac și începu să se frece la ochi, fără să-și dea seama că trecuse dintr-o lume în alta, din tărîmul visului în cel al zilei care începuse. Văzu turlele perechi ale mînăstirii ce se înălțau egale spre cerul care nu era senin. Îi aduse de mîncare călugărul tînăr, cu fața prelungă, care nu-i spuse nimic în afară de bună dimineața. Slugerul ar fi vrut să-l întrebe unde e și ce face părintele Dionisie, de la care aștepta o veste. Dar junele călugăr cu barbă încîlcită venea cu atîta fereală și privea în pămînt cu atîta smerenie, încît Tudor nu-i spuse nimic, rămînînd în adîncitura săpată sub stîncă, unde era domn întunerecul și unde nu se auzea decît clipocitul unui pîrîiaș ce se

prelingea printre pietre. Frunții lui îi dădeau tîrcoale o mie de gînduri. Ședea în mica peșteră de cîteva zile. „Cît voi mai rămîne aici ?" se întreba și-și pocnea degetele care pîrîiau ca niște surcele. „N-aș fi bănuit că voi fi urmărit chiar în bîrlogul meu, în locurile în care am crescut și unde mă cunosc oamenii..." Se frămînta, se răsucea, căuta un vinovat și găsea mai multe vinovății. „A ajuns turmă fără cioban țara asta ! Turcul tropăie în lung și-n lat, unde vrea și unde nu vrea, și nimeni nu-l oprește. Cine te poate apăra ? Nimeni... De nu era un grec cumsecade, care m-a vestit la timp, puteam să fiu prins chiar în București. Îmi întindeau pielea pe băț scursurile. Nu mă pot ierta pentru ce le-am făcut, în luptă, la Dunăre și mai încolo, spre vremelnica lor împărăție. Iar ocîrmuirea noastră, ea ce face ? Stă cu mîinile-n sîn... Fiecare pentru sine, croitor de pîne. Unde-am auzit eu vorbele astea ? La conu Samurcași... Nimeni nu te apără dacă nu te păzești singur."

Peste o zi, pe la prînz, bătrînelul orb sosi adus de mînă de către copil. Vremea era neguroasă și bătea vîntul. Un vînt rece sosit de departe, tocmai dinspre munții cu creștete albe. Slugerul ieși din adîncitură. Auzise foșnet de frunze vechi, din toamna trecută, și frîngeri de vreascuri. Știuse cine trebuia să vină.

— Trece vara ca o pîne, vine iarna ca un cîne...

Așa începu bătrînul încă înainte de a se așeza pe bolovan. Tudor apăruse în gura văgăunii și, lumina fiind tare, apăsă cu palmele pe pleoapele care parcă îl dureau.

— Întîi am să-ți spui o poveste, zise bătrînul în timp ce, ajutat de copil, șezuse pe bolovan. Apoi își desfăcu chiotoarea de la cămașă și, dîndu-și capul pe spate, ridică fața spre partea în care ar fi trebuit să fie soarele.

— Un sătean sărman cică avea pe lîngă coliba lui prăpădită o văcuță slăbănoagă, rămasă moștenire. Cînd veni iarna cu zăpezi nemiluite și cu suflare turbată de crivăț, cu nămeți înălțați pînă la streșini și cu uși înțepenite, săteanul se pomeni că nu are ce le da copilașilor de mîncare. Boabele se terminaseră în hambar, porc de Crăciun nu avuse, iar bătătura goală, fără picior de orătanie, zăcea sub nămeți. De sus cădea zăpada cernută ca prin ciur. Săteanul terminase bruma de agoniseală,

iar copiii erau flămînzi. Atunci se porni cu vaca la tîrg. O spălară, o țesălară, iar copiii o îmbrățișară pentru ultima dată. Drumul spre tîrg tăia un părău, iar văcuța, cînd a trecut prin apă, și-a muiat coada care apoi a înghețat. Smocul cozii se umplu de țurțuri, un fel de mărgele care sunau și sticleau în lumină. Săteanul nostru a crezut că grăunțele de gheață ar putea scade prețul văcuței. Și ce crezi că a făcut ?...

Tudor tăcea și orbul, neauzind nici un răspuns, își continuă povestea.

— Păi... să-ți spui io. A scos cosorul de la brîu, a tăiat coada animalului și a băgat-o în geacul ce-i atîrna pe șold. În tîrg, mușterii nu prea se-ndesau să-l întrebe pe sătean cît cere pe vacă. Pînă cînd apăru unul. „Nu-i urîtă văcuța dumitale, păcat că n-are coadă. Unde-i e coada, nene ?" Săteanul i-a răspuns îndată : „Coada ? Uite-o ici, în geac !" Și, neslăbindu-l din ochi pe mușteriu, își trase săculețul în față și scoase coada. „Uite-o !" Asta-i povestea. Ea nu ne spune dacă săteanul a vîndut sau nu vaca... Ei, ce spui, fiule, ai priceput vreun tîlc ?

— Parcă aș fi înțeles ceva...

— Cred că ai înțeles totul, fiule. Și-acum ascultă-mă ! Întoarce-te la sat și la cormanul plugului. Acolo sînt ai tăi, de-acolo trebuie să pornești atunci cînd va fi vremea s-o pornești în vreo parte. De-ajuns cu drumețiile ! Eu știu că stai la pîndă... și nu știu numai eu ! Mai tot ce-ai căpătat pînă acum, ai căpătat pe cărări ocolite. Ce cauți în mîncătura asta de pămînt ? De ce te ascunzi ca fiarele cele sălbatice ale pădurilor ? Nu cumva te-au amețit prea tare izbînzile pe care le-ai avut ? Sau cele pe care visezi să le aibi ? ! Unde e puterea ta ? Am să-ți spun eu : e acolo unde te-ai născut... Sîntem, fiule, plante cățărătoare, cu tulpina înălțată spre ceruri, iar cu rădăcina înfiptă adînc în pămîntul de baștină, în brazda reavănă în care se odihnesc strămunii și peste care trec cu grăbire fiii rătăcitori și risipitori. Vrei să afli ce este înțelepciunea ? Ascultă-i pe cei ce și-au păstrat sufletul neîntinat : plugarii ce răstoarnă pămîntul puind în el sămînța cea miraculoasă, vînătorii ce știu toată taina crîngurilor și care apun cu două păsări pe umăr, pescarii ce pot să vadă urma în apă a vieţuitoarelor mute, ciobanii cei bărbați ce adorm cu

tîmpla pe mușuroaie... Ești tu un om puternic ? Dovedește-ți ție că este așa, apoi dovedește-le și altora...

Tudor simți că i se descleștează fălcile.

— Poate că am dovedit cîte ceva...

— Ai dovedit că ești aprig și mînios ! Te-nvăpăiezi prea repede, fiule. Inima ta e un trandafir care a luat foc : mai lasă să cadă peste el roua liniștitoare ! Te oțărăști prea iute.

Bătrînul avea fruntea asudată. Și-a șters-o cu mîneca largă a cămășii. L-a întrebat pe sluger :

— De ce nu te-nsori, fiule ! ? De ce nu-ți faci familia ta ?

Și, cu toate că Tudor nu era pe cale să dea un răspuns întrebărilor ce-i fuseseră puse, orbul se grăbi să vorbească el, rosti cuvinte tăioase și amenință cu degetul lui uscat ca un băț.

— Nu, să nu spui că ești făcut pentru altceva ! Pentru că ai putea să fii făcut ? Tu nu poți suporta singurătatea. Nu ești în stare nici să-ți coși o copcă la vestmîntul ce-l porți. Cunoaște, fiule, femeia, care este o dulce poveste ! Ia-o de mînă și ascultă, împreună cu ea, cum cîntă semințele în lumina cîmpului. Tu, fără femeie, nu valorezi nimic. Femeia, fără bărbat, nu valorează nimic. Perechea e totul. Uită-te la porumbei și la turturele. Stai lîngă cuibarul lăstunilor și bagă de seamă cine aduce mîncare puilor cu gura de catifea. Cine ? Perechea. Pentru bărbatul adevărat, femeia e un cîntec. Cîntă, fiule, cîntecul acesta și vei reuși, astfel, să urnești munții din loc. Familie însamnă frumusețe, tinerețe și adevăr. Vei fi un om fericit numai atunci cînd vei putea să îngropi în sufletul tău chipul femeii, ca pe un înger sălbatic ! Minunea nu e în ceruri, fiule, ci aici, pe pămînt, aproape de noi. Familia-i sfîntă de la Iisus încoace și de mult mai înainte. Cum ? Nu te prețuiesc femeile ? Asta fiindcă n-ai timp pentru ele. Te simt că ești veșnic grăbit. Mereu călător și niciodată așezat în căminul tău. Ia pildă de la păsările crîngurilor : ele-și ciripesc fără încetare, zburdă unele pe lîngă altele, zboară împreună prin aer, se odihnesc împreună pe ramuri. Însoară-te, fiule, și nu rîmni la muierea altuia. A ta e puterea, femeia-i fragedă și atît. A ta e dibăcia, femeia e darul ce ți se cuvine în fiecare zi. Ale tale sînt

ambiția și destoinicia. A ei e sfiala. Tu ești arborele, ea e umbra. Tu ești frunza plopului, ea e vîntul care o mișcă. Tu ești floarea, ea e răcoroasă ca ploaia. Tu ești tăișul spadei înfricoșătoare, ea e mînerul învelit în velutină scumpă. Tu ești vatra încinsă, ea e tăciunele. Tu ești puiul înfometat, ea e cuibul tivit cu puf de păpădie. Tu ești spicul de grîu, ea e soarele blînd din ceruri. Tu ești visătorul fără de liniște, ea e copilul sărbătoresc al lumii...

— Femeia mă-ncurcă ! rosti moale slugerul. Nu mă lasă să gîndesc și să fac...

— Ți se pare, fiule ! Nu ești făcut să poți trăi singur. La ce vrei să te gîndești și ce vrei să faci ? Spune, de ce ții totul în tine ? Ești dintre aceia ce-și duc gîndurile în cap ca pe niște comori. Tu nu cunoști mărturisirea, tu nu împarți cu nimeni bucuria și îngrijorarea. Știi să urăști și crezi că ești puternic. Ești mîndru și crezi că nu vei fi îngenuncheat de nimeni, în vecii vecilor. Tu îți duci tristețea prin lume ca pe un steag. Vei fi învins, singuraticule, de o oaste, o oaste nu dintre acelea cu care te-ai bătut ca un leu : vei fi înfrînt de oastea dinlăuntrul tău, care te pîndește încă de cînd erai în pîntecele mamei tale. Nu ai încredere în nimeni. Unde vrei să mergi cu tainele tale ? Cui vrei să-i cînți cîntecul tău ? Nu vrei să înveți să pierzi, viața ta de pînă acum e un suiș continuu. Tinerețea ta pretinde prea mult, iar de bătrînețe te apropii cu spaimă, ca hoții din codru. Va veni, fiule, o vreme cînd vei vrea să mărturisești totul, oricui, și nimeni nu va voi să te mai asculte. Deprinde-te, cît încă nu-i tîrziu, să șoptești cuiva ce e în sufletul tău. Împarte cu cineva bucuria, tristețea, nedumerirea, desnădejdea, trufia, umilința, îndoiala, semeția ! Cu cine ? Întîi cu femeia ta, oricît de puțin ai prețui-o. Apoi cu prietenul. Grăbește-te, cîtă vreme sînt dispuși să te asculte. Descuie, fiul meu, lacătul sufletului nu cu o cheie, ci cu un trandafir ! Zeci de ierni a nins înlăuntrul tău : numai o floare roșie ca focul te va dezgheța. Zeci de primăveri a încolțit iarba sub privirile tale : numai o ploaie de-aprilie va trezi trifoiul din somn... Fă-ți familie, fiule, și lasă-ți sămînța de aur să înflorească în pîntecul miresei tale de vis. De cînd n-a mai mîngîiat

palma ta, obișnuită cu arma, un creștet și o tîmplă de copil ? Și ești bănuitor ! Nu ai încredere nici în cei care te iubesc și-ți întind masa ca să mănînci. Ce pui la cale ? În contra cui lucrează mintea ta ascuțită ca briciul ? Dacă simți că ai o misie de împlinit, atunci saltă capul din pămînt și privește departe. Ia seama la rotirea vremurilor ! Și la premenirea lor. La despărțimîntul luminii de întunerec și al apelor de ape. Cumpănește cu blîndețe și suferă cu resemnație ! Stai departe de tărîmul cel pustiu al urilor. O vreme a trecut și a căzut grindina peste oameni și dobitoace, altă vreme stă să vie și va răsări soarele. Va izbuti sufletul tău să se rîdice din somnul copilăresc al lumii ? A îmbătrînit timpul, fiule. Nu auzi cum îi trosnesc încheieturile, ca vreascurile în marile păduri ale pămîntului ? O vreme sfîrșită. O vreme întinsă pe un pat alb, acoperită cu un lințoliu. O vreme dezdumnezeită... Uită-te la strălucirea bolnavă a timpului : un putregai învăluit în lumina moartă a nopților ! Pune urechea pe pămînt și ascultă freamătul adîncurilor. Uită-te pe cer la miez de noapte și citește, dacă poți, șoapta cea mică a stelelor. Auzi cum sună trîmbița timpului ! Auzi cum susură apa neîncepută a marilor rîuri nenăscute încă ! Privește cum se aprinde în aer pasărea de ceață a timpului celui păcătos ! Cade frunza, încolțește grîul. Piere bruma din cîmpuri, se albește de floare ramura mărului tînăr. Lasă-ți gîndurile să zboare spre dezmărginire, ca paserile și norii cei umezi. Lasă-ți sufletul să lunece spre scripetul mișcător al lumii. Că, uite... nu mai ești chiar tînăr. Mai e un an și ai vîrsta Mîntuitorului, aceea de-o avea cînd l-au bătut în cuie... Și spune mințîi tale să caute repaosul în ținuturile cele veșnice ale faptelor. Acolo va afla că-i este îngăduit să dobîndească totul : liniște și amărăciune, bucurie și spaime, avuție și neliniște, desfătare și tristețe... Lumea e un animal uriaș. Să-i ascultăm mugetul la ceasuri de seară și să-i deslușim, dacă putem, poftele nemărginite. Fiule al meu, soarta a așezat neamul nostru la întretăierea vînturilor, acolo unde năsipul nu stă pe un loc și unde frunza tremură în toate patru anotimpurile. E bine, e rău ? Nu știu. Stăm sub deasa umbrire a unor prea puternice împărății și alăturea de hotarele mereu

umblătoare ale altor împărăţii. Ni se cere credincioasă supunere : uneori le-o dăm, de mai multe ori nu le-o dăm. Cîte sînt cinstitele feţe care vor să lucreze pentru ridicarea din nămol a nenorocitei noastre vetre ? Jos, la talpa ţării, stă, scufundată în memoria veacurilor, virtutea naţiei. Cine va aţîţa focul ? Scaunul ţării este scos la vînzare. Prostimea care asudă pe brazdă şi pe tăpşan, prostimea care se-ngrijeşte de rod şi sămănătură, prostimea care ţine coarnele plugului şi adună, ca albina, dulceţurile cîmpului nu e întrebată de nimeni. Ea nu poate chema şi nu poate goni, ea nu poate lăuda şi nu poate huli. Ea se-nchină, muncind, pămîntului reavăn şi scoate din măruntaiele lui bobul mai galbin ca aurul şi mai dulce ca mierea. Şi tot ea strînge, la piept, ca pe-o comoară, avuţia minţii... E timpul, fiule, să vină un salvator cu steag şi spadă. Să vină mai iute ca un răspuns, mai teafăr ca faptul de ziuă, călare pe-un cal de fum ! Să apară pe dîlme, să coboare din munţi odată cu izvoarele, să vină pe ploaie odată cu trăsnetele, să treacă prin ierburi odată cu turmele, să umble prin pometurile cele cu soare în ramuri, prin viile mirositoare, prin grînele aprinse de macii sălbatici, prin pădurile străbătute de fiară, pe văi odată cu vîntul, printre rîpele cu pui de grauri în maluri, prin grădini parfumate... Fi-vei tu acela ? Poate că vei fi, poate că nu ! Eu mă-ntorc, fiule, în lumina din care am venit. Amin !

Şi bătrînul orb pieri ca şi cum n-ar fi fost.

Iar Tudor se trase în viezuina întunecată în care n-ar fi voit să mai stea. Cînd călugărul tinerel îi aduse de-ale gurii, slugerul îl întrebă :

— Cînd ies de-aici ? Ce spune părintele Dionisie ?

— Ce să spună ? Spune că domnia-ta trebuie să aştepţi...

Slugerul nu se simţea deloc în apele lui. Parcă se sălbăticise, parcă nu mai ştia de unde răsare soarele şi unde scapătă. Oasele îi amorţiseră, barba îi crescuse, iar picioarele îl ardeau în cismele care deveniseră parcă mai strîmte. Era prima oară cînd şedea ascuns la întunerec şi răcoare, în burta ca de peşte uriaş a unui deal. În minte încă îi mai sunau vorbele cînd agere, cînd blînde ale bătrînului orb care venise şi plecase ca o veste. Nu mai

știa ce a fost vis și ce nu, totul părea venit din alte tărîmuri : năluciri înfricoșătoare, cuvinte profetice, mișcare de corpuri chaotică, timpi rezemați de o lume a secretelor, chimere...

Veni să-l scoată din ascunzătoarea atît de despreţuită un călugăr înalt, cu o barbă desfăcută în două fuioare și căruntă la spic, lat la față, cu doi ochi vioi îngropați sub niște sprîncene înfoiate. Era chelarul, bărbat tîrziu la vîrstă, burtos, cu vorba zdruncinată.

— Acum o să ieșim afară ! a spus el și i-a aruncat slugerului o tăgîrță în care se aflau straie nepopești.

Mergea pe o potecă îngustă de paviment, urmîndu-l pe chelarul care călca apăsat și-și ridica din cînd în cînd, ca muierile, poala rasei ce atîrna pînă la firele de iarbă rourată ce mărgineau cărăruia. Începutul de zi era proaspăt și luminos, soarele da să urce pe un cer bolnav de albăstrime. Copilul dimineții se zbătea în aer, nu era vînt, ci numai cîntec de pasăre nevăzută. Dinspre pîlcul de jugaștri de pe deal veneau răcori, iar într-una din turle dăngănea de utrenie un clopot. Chelarul se opri la o ușă mică pe care o văzuse dată la perete. Strigă, frîngîndu-se de șele, ca să încapă pe ușă și să fie auzit :

— Ești aci, nea Gheorghe ?

— Aici, părinte ! ieși din pămînt răspunsul rostit de o voce subțire ca de fată.

Călugărul îi spuse lui Tudor care privea mirat spre ușa mică dată la perete :

— E nea Gheorghe... Vorbește așa fiindcă are o hibă în gît. I-a pus un hirurg o mașinărie de vorbit... Nu vrei să ne abatem pe la el ? E vremea cînd prefiră vinul, ca să nu se strice...

Intrară în pimniță, chelarul înainte, Tudor urmîndu-l cu grijă, căutînd cu vîrful piciorului treptele ce nu se vedeau la lumina chioară a unui felinar atîrnat în fundul beciului, deasupra unei putineici.

— Pe-aici, fiule ! îl striga călugărul, care era obișnuit cu locul.

În pimniță era frig și Tudor se gîndi că locul acesta seamănă cu văgăuna în care șezuse cîteva zile și nopți. Se așezară pe un fel de pat de scînduri. Ochiul se mai obișnui cu nelumina și slugerul putu să vadă un șir lung

de butoaie puse pe podvale ; slăvinele ca niște țîțe se orînduiau de parcă le trăsese cineva la linie cu ața. Lîngă unul din butoaie sta, cocoșată, o mogîldeață. Ținea cu amîndouă mîinile un vas de humă în care picura ceva. Un clipocit moale sporea liniștea acelei încăperi friguroase.

— Unde-i ulciorul cel mic, nea Gheorghe ?

— Aici, sfinția ta. Aici...

Mogîldeața se răsuci, luă ulciorul și i-l aduse călugărului.

— Ia un gît, fiule ! îi spuse chelarul slugerului, întinzîndu-i ulciorul.

Tudor luă vasul și beu. Simți cum i se răzvrătește o podgorie în cerul gurii.

— E, cum a dormit domnia-ta ? întrebă călugărul, ale cărui vorbe cădeau ca niște mere din pod.

— Cum să dorm ? ! Cam înghesuit, părinte...

— Și... ce-a făptuit domnia-ta de a fugit de lume ?

— N-am făptuit nimic...

— Nu se poate. Trebuie să fie ceva la mijloc...

Lui Tudor nu-i conveni a mai merge pe unde alunecase vorbirea omului cu potcapiu. Beu încă o dată din vinul parfumat ce se zbătea în pîntecul rotund al ulciorului.

— E tare bun ! schimbă vorba. Cît de vechi este ?

Chelarul tăcu cîteva clipe. Apoi primi ulciorul și-l răsturnă sărutîndu-i țîța. Ținu mult vasul în aer, apoi icni de plăcere.

— De cîți ani să fie, nea Gheorghe ? rosti călugărul.

— Să tot aibe patru ani, părinte. Mai mult n-are...

Ieșiră din pimniță. Chelarului, care supsese vin mult, i se roșise nasul care-i era mare cît un morcov. Mergea înaintea slugerului, ca un călăuz, cerca să facă pasul mare, dar picioarele înțepenite nu-l prea ajutau. Cînd trecură pe lîngă helești, Tudor își aduse aminte de iazul din visul lui, de chipul bărbos ce i se arătase și de vorbele ce-i fuseseră spuse.

— Vinul, vorbi chelarul după ce stătu locului, vinul... trebuie băut dimineața, înainte de răsăritul soarelui, după ce ți-ai clătit obrazul cu apă călduță. Numai atunci îți dă toată puterea și tot amirosul lui...

Se apropiau de o chilioară și omul în negru continuă să laude vinul beut dimineața.

— ...Pe nemîncate, atunci să-l dai pe gît ! Licoarea cade bine pe stomahul gol. Altfel, rămîne loc puțin în stomah. Și e păcat... Vinul, dacă e bun, e beutură sfîntă și trebuie să i te închini ca la icoane...

Ajunseră lîngă treptele de piatră ale chiliei mărunte ce sta ascunsă sub crecile unui tei bătrîn.

— Aici va sta domnia-ta...

— Pînă cînd ?

— Nu știu...

Și, după acest schimb de vorbe scurte, chelarul descuie ușa, o dete la perete și plecă. Tudor intră într-o odaie cu un pat, se așeză și își ridică ochii spre icoana veche în care își desfăcea larg brațele sfîntul Vasilie cel Mare, episcopul Cezareei, prietenul lui Grigorie din Nazianz, dușmanul arienilor împăratului Valens, compuitorul de omilii.

Se mai scurse o noapte și egumenul, așteptat mult de sluger, nu apăru. Dar Tudor știa că pericolul trecuse ; acum își făcea alte socoteli : va lua drumul cel lung al Apusului, de unde, cînd se va putea, va căuta să îndulcească voia celor ce sînt puternici în Roma cea nouă a Răsăritului.

8

A opta duminică după Sfintele Paști, ziuă a Rusalelor, cînd toate sînt ale marelui praznic, începu nelămurit, cu bură rece dimineața și cu zbiceala vremii pe la prîn'șor. Nu era frig, dar nici cald nu era. Pe firul Jiului, dinspre munții falnici cu vîrfurile ninse, sufla un vînt răcoros, plăcut obrazului, mai mult o adiere ce flutura vestmintele și făcea să tremure frunzele copacilor. Tîrgul picotea sub liniște și numai cînd și cînd ulițele erau străbătute de vreo trăsură. Atelajele boierești, trase de cai puternici, veneau toate spre Ulița Sărarilor și trăgeau la cula serdarului Vasile Moangă. Boierul jian da în ziua aceea, ca în fiecare an, o masă cîmpestră. Fuseseră chemați boierii de vază ai tîr-

gului, prieteni ai Mongeștilor, oameni de la isprăvnicat, cîțiva negustori, rude. Cînd soarele fu în cumpăna cerului, partea din față a culei serdarului viermuia de lume. Pe poarta cea mare dinspre uliță, pe suișul pietruit, mărginit de două lanțuri negre cu zaua mare, intraseră rînd pe rînd rădvane, șarete ușoare, trăsuri obișnuite și cabriolete pe arcuri, vegheate toate de sus, de pe două columne, de doi vulturi mari opriți de o mînă măiastră într-un zbor mut. Acvilele, cu ciocuri aduse la vîrf, tronau înfiorătoare peste capete de femei tinere și peste perechi de cornuri ale abondanței, toate figurate iscusit în carnea tare a pietrei. Mesele ședeau pe o arie rotundă, pardosită cu bucăți de bazalt cenușiu cu crăpături ; în mijlocul ariei, într-un cerc, își desfăceau miroasele zeci de trandafiri albi și roșii înconjurați de un brîu de begonii sfioase, mai frumoase decît nălucile. Un gard de lemnul-cînelui, tuns proaspăt cu foarfeca, da ocol curții, strîngîndu-i pe meseni ca-ntr-o îmbrățișare. Sub balconul cu dreve de fier dormitau, cu boturile pe labe, doi dulăi de piatră prinși într-o lene fără de sfîrșit. Doi tei cu coroane largi, neînfloriți încă, făceau să fie umbră în toată curtea. Bairamul cîmpestru începuse înainte de jumătatea zilei, cînd soarele bătea moale, cu razele lui blînde, case, lemne și oameni. Din coperișurile cuhniilor ieșea fum, iar gașperii lucrau cu grăbire la gătirea bucatelor.

Printre primii, sosi la cula serdarului însuși Simeon Peștenaru, ispravnic la județ, ambarcat într-o caleașcă luxoasă cu roți mari și spițe strălucitoare. Muierea ispravnicului, o femeie mică și vioaie, cu o față albă ca laptele, purta peste cămașa de in o vestă de catifeluță împodobită cu fluturi, paingăni și alte bibiluri cusute cu dibăcie. Apoi veniră alții. După ce coborî din cocia sa, văpsită în galben și trasă de doi cai neguroși, cu ciucuri rotunzi de fir în creștete, Ioniță Coțofeanu începu să-i povestească judecătorului Chiriță Corbeanu, venit fără nevastă, despre minunile făptuite de el la vînătoarea la care fusese, cu o săptămînă în urmă, prin tufișurile Arcanilor, cu șoimi de Bobești și de Hurezul Gorjului, cu ogari și dulăi năduși ți. Cum se dete jos din rădvan, Beleujoaia își lăsă omul lîngă mese și păși spre frumosul chioșc din fundul curții, pe care nu-l știa, dar despre care auzise că e *una bella loggia*,

croită după model italian. Femeia, amplă la veşmînt, numai samururi şi ermine, reveni la masă, mergînd în aşa fel încît să-i rămînă la vedere paftaua de sidef, mare cît o mînătarcă de pădure, ce i se odihnea pe pîntec. Dinu Pătraşcu şi sfioasa Gliceria, muierea lui, veniseră într-o cabrioletă, numai ei doi, fără vizitiu, gest ce nu scăpă netocat din buze de către Beleujoaia, care ar fi şuşotit pe la un colţ de masă : „Ia hăţurile-n mînă... Vrea să arăte cît de june e şi cît de aproape stă de talpa ţării..." Protopopul Andrei Schevofilax sosi înotînd în anteriul său ce era atît de lung, că părea căzut de sub giubea. Didascalul Tanasis Mavros ieşi ca din pămînt şi înaintă spre mesele din mijloc mîngîindu-şi din cînd în cînd funda înnodată la gît ce semăna cu o salată.

— *Il fait beau, il fait jolie !* a exclamat grecul privind cerul senin ca sticla. Apoi a scos din pulpana vestonului de alpaga o cărticică pe care i-a arătat-o serdăresei, spunînd : E pentru domnişoara Lucsiţa... *Les Jardains* a lui Delille. Poate s-o citească şi domnia-ta. Nu face rău...

După ce a dat cîteva cănițe de horilcă pe gît, conţipistul Costin Teteleanu a început să le povestească unor inşi de trampa sa numai măscări. Noroc că boier Beleuja suferea de neauzire la una din urechi, căci de el era vorba în una din basnele spuse de Costin.

— Cică, zicea conţipistul, Beleuja n-ar avea decît un testicul de om, celălalt fiindu-i pus de un hirurg care-l luase de la un maimuţoi.

Iar hirurgul nu era altul decît Fritz Pellisier, prezent şi el la masa de Rusale, doctor de oameni şi vite, care învăţase la Pesta şi Viena, fiind calificat în actul său de „ornatissimus ac doctissimus vir", bărbat prea distins şi prea învăţat.

Mesele, aşezate în trapez, se înveliseră de oameni flămînzi care la început gustară din mezelicuri şi din profumata vutcă de Bogdania. La masa din mijloc, cea lungă, şedeau ispravnicul Simeon Peştenaru, părintele Schevofilax, serdarul Vasile Moangă şi judecătorul Chiriţă Corbeanu, acesta din urmă cam melancolic din pricină că i se îmbolnăvise nevasta şi nu putuse veni cu el la prînzul de Rusale. La una din mesele lăturalnice, aproape de trupul unuia din tei, şedeau ciucure femeile cu urechi îngăurite

în care sticleau cercei cu picior de smarald și cu aripi de diamanturi. Isprăvniceasa, pe care o chema Pitra, vorbea coconetului de o carte, a unuia Tertullian, în care scria despre îmbrăcămintea femeilor, cum se croiește, cum se coasă și cum se poartă cu dichiseală.

— ...Scrie acolo, spunea isprăvniceasa, ca să ne punem bande de fier la piept, iar la urechi cercei cu pietre scumpe...

O boieroaică de peste Jiu, Chiva, nevasta pitarului Bălescu, care era încrucișată la ochi, privind cu unul la făină și cu celălalt la slănină, se făcea că nu pricepe : Cum adică, vorbea ea, să-ți pui bande de fier pe piept ; poate că e vorba de straie de mers la război...

De la cuhniile dosite undeva, într-un colț al curții, soseau mîncărurile purtate pe tave de argint de gașperii iuți de picior, îndemînatici, îmbrăcați în ițari albi și veste săine, cu lănțuguri la buzunar. Cărau pilafuri, icre, curelușă la grătar, fripturi de clapon cu migdale, posmagi, pestrugă uscată, plevușcă și morun marinat. Lingurile și cuțitele străluceau în mîinile meseníilor, iar serdăreasa o pusese pe Dumitra să scoată din scrinul de nuc furculițele de argint, ca să nu se mănînce cu deștele, cum se obișnuia în alte părți. Nici vinul nu se bea dintr-un singur pahar, care să dea tîrcol mesei, ca la chiolhanurile turcite din București ; se foloseau cănițe de pămînt smălțuite aduse la cula serdarului tocmai de la Hurezi, vase procopsite în care vinul se ținea răcoros. Tanasis Mavros hălpăia grăbit din ciorbă, atent să nu-și stropească lavaliera sa flotantă. Iar Nicolae Beleuja, umed pe la gură de sosuri și rîntașe, își tot clătea mîinile în lighenașul de argint în care apa mirosea a iasomie ; măhrama de șters și-o pusese la gît, prinsă sub cămașă, ca să nu se murdărească de stropi.

Tartorul bandei de lăutari, Tache Bobirci, un lungan negricios, cu ochii mari și pleoapele vinete, se încovoia pe dipla lui lucioasă pe care o strîngea sub bărbie, de parcă ar fi vrut să și-o bage în sîn. Apoi, lăsînd instrumentul, se punea pe cîntat din gură, arătîndu-și știrbitura dinților.

„Frunză verde meri dungat,
Muere cu doi bărbat,

Ia-m cuțîtu din ficaț !
Of, of...
Nu-l lăsa să rugineascâ,
Maţăle să-m putrezască,
Inima s-o facă iască...
Of, of...“

Soarele se ridicase bine şi îşi încurca razele în floarea liliacului, apoi aprindea micile scule de aur ce se clătinau la urechile femeilor. Isprăvniceasa, cu cerceii ei cu trei picioare, cu floarea de mărgăritar de la işlicelul pus peste o-nvelitură şi cu giuvaerurile risipite pe degete, părea muiată în aur şi pietre scumpe. Beleujoaia purta un cojocel încondeiat cu văpseli, despre care-i şuşotea nevestei lui Ioniţă Coţofeanu că a costat-o nu mai puţin de nouă sute de taleri.

— M-a sărăcit de bani, spunea ea gîndindu-se la işlicel şi mişca în dreptul bărbiei cutate evantaiul făcut din coade de cocoşi. Da' e grozav, nu ?

Cerimonia de Rusale se aşezase, şi de la cuhnii, soseau, aduse de slugile sprintene, vase întinse pline de mîncăruri cu caimac, iahnii împănate cu cărnuri de iepure şi peşti de Dunăre, feliuri cu unt, fripturi tocate la frigăruie, vînat de căprioare şi prepeliţi, vinuri şi vutci. Nu sosise încă Zanfirache, fiul proprietarului Beleuja, iar mamă-sa, Beleujoaia, se tot uita, cînd nu mînca, spre poarta străjuită de cei doi vulturi. Băiatul veni cu şareta trasă de un cal. În vreme ce se apropia de mese, mumă-sa tremura fiindcă nu ştia dacă ţoalele pe care şi le pusese fiu-său vor plăcea ochilor curioşi ai celor ce petreceau. Zanfirache purta o tătarcă de şiac, anteriu cu dungi şi cizme de iuft cafeniu. Pălăria de pîslă o ţinea în mînă. Se aşează la masa bărbaţilor, unde hirurgul Fritz Pellisier îşi propovăduia ştiinţa.

— Oftică se face mai abitir la vîrsta de optsprezece ani ! îl liniştea doctorul pe Chiriţă Corbeanu care nu ştia de ce sufere nevastă-sa.

Doctorul nemţesc, venit la Jiu numai pentru un sezon, era scund şi crăcănat, cu un cap mare, de buldog englez, cu fălcile căzute şi creştetul atins de calviţie. Era mereu cu Ippocrat în gură, despre care zicea că e tatăl tuturor doctorilor şi chiar al babelor lecuitoare de hibe. Boieru-

lui Radu Lăzăroiu, care spunea că are un nepot în friguri, îi recomanda dieta umedă, iar unei cucoane, pe nume, Ana Zagorianca, al cărei copil fusese lovit de vorbire aiurită, îi spunea că numai somnul este bun.

— Lasă-l să doarmă mult, jupîneasă, şi va fi bine...

Proprietarul Ion Economu din Brădiceni se plîngea că nevastă-sa a dat în lunătăcii.

— La boala asta, greu tămăduitoare, se încearcă numai de afumare de mirezme...

Hirurgul nu spuse care mirezme sînt bune, iar proprietarul uită să întrebe.

În sfîrşit, un obraz scăpătat, Emanuel Săvoiu, negustor cu dugheana pusă în Uliţa Mică, se interesa de leacul ce ar fi bun pentru socrul său, un moşneag de optzeci de ani.

— Ce are ? l-a întrebat doctorul.

— Îl doare pe-aici şi pe-aici, îi zise negustorul arătînd locurile cu pricina, atent să nu fie văzut de vreo femeie.

— Asta-i durere de rănichi şi de beşica udului şi se tămăduieşte greu la cei bătrîni.

La care negustorul dăduse din mînă întristat.

Slugile tocmai aduseseră friptura de purcea mistreaţă, ce mirosea trăznitor, cînd Beleujoaia vorbi :

— Da' unde-i fraţilor Zulnia Lascăr, că am auzit că s-a făcut bine de la căderea ce-a păţit-o ?!

Toţi priviră spre doctorul Pellisier, care o îngrijea pe Zulnia şi care trebuia să-i ştie de sănătate.

— E pusă pe picioare, îi lămuri hirurgul.

— Şi vine ? a întrebat Beleujoaia, uitîndu-se la serdăreasă.

— Vine, spuse Safta, adăugînd : A fost chemată...

— Cică are o mînă atîrnată de gît ! strigă de la locul lui conţipistul Teteleanu.

Junele condicar nu se înşela.

Zulnia Lascăr veni tîrziu, cînd petrecerea intrase în ceasurile ei încinse şi cînd gurile deveniseră mai slobode. O aduse o braşoveancă cu coviltir trasă de doi cai de ham cu vâltrapuri lungi de culoare verde, mînaţi de un vizitiu cu mustaţa în furculiţă. Fu ajutată să vină la masă de doi argaţi tineri pe care-i adusese Voican, feciorul, de la

grajduri. Avea picioarele groase, umflate de gută, şi păşea greu, ca un elefant, pe bucăţile de bazalt ce pardoseau curtea serdarului.

— Nu-mi mai umblă sîngele-n picioare, vorbea ea în vreme ce se aşeza la masa femeilor.

Iar unei servitoare, ce-i turnase într-o căniţă de pămînt nişte horilcă franţozească, îi strigă :

— Păi aşa-mi torni, fato ? *Une larmette* ?...

Purta o rochie de brocart purpurie, cu decolteu, iar peste umeri i se lăsa un şal spaniol lung, cu ciucuri de mătasă neagră mari de trei şchioape, ce atingeau bătătura. Mîna stîngă o avea prinsă în scîndurele legate cu sfoară de cînepă şi o ţinea frîntă din cot ; altă sfoară prinsă la încheietura palmei era trecută pe după gît. Cu patru luni în urmă, pe iarnă, avusese un atac şi căzuse pe un alunecuş. Se alesese cu ruptură de oase şi hirurgul Fritz Pellisier, care tocmai picase în tîrg, se ţinuse de ea s-o vindece. „N-a scos o lacrimă — spunea doctorul — aşa e de tare. Are o pipotăă..." Suferindă, bătrîna zîmbea în dreapta şi-n stînga ţuguindu-şi buzele pe care şi le umezea întruna cu limba ei ascuţită. Avea părul alb, adunat sub o beznea maronie. Cînd nu purta şal, semnele bătrîneţii ieşeau iute la lumină : gîtul ei, care cîndva fusese de lebădă, se umflase la ceafă cu grăsime, făcîndu-se ca o gogoaşă, iar sub bărbie îi atîrnau pieile. Avea 79 de ani.

— Nu-mi e frică decît de Dumnezeu, zicea ea adesea.

Ştia vreo patru limbi şi soarta o împinsese în multe colţuri ale pămîntului. Nu avea decît douăzeci de ani şi încă unul cînd s-a călătorit la Viena imperială împreună cu primul ei bărbat. Era înaltă, subţirică şi avea ochii albaştri, de copil pofticios. Acolo, la poalele munţilor Wienerwald, viaţa Zulniei a făcut un cot. „M-am dus, povestea ea cu nostalgie, în Ring şi am intrat într-o dugheană a unui armean. Chichineaţa era plină ochi : pendule englezeşti, ceşti de ceai, icoane de argint de la Petersburg, candele, sfeşnice aurii, lămpi de Murano, parfumuri, sticluţe cu săruri contra leşinului, canari în colivii, vase italieneşti de Capodimonte, cărţi vechi... Armeanul avea şi covoare de Smirna, pe care le ţinea afară, în stradă, ca să calce lumea pe ele, să le învechească..." Era fără bărbat şi a cumpărat lucrul cel mai ieftin din dugheană : un săculeţ

din piele de căprioară. Nu făcuse decît cîţiva paşi cînd a fost oprită de un bărbat înalt, cu mîini lungi şi osoase. „Domnişoară, ai uitat ceva în *drugstore*...“ i-a spus el într-o nemţească stricată. Zulnia şi-a dat seama că nu-i vienez. I-a vorbit în englezeşte şi bărbatul cu faţă prelungă, ochi albaştri şi o căutătură foarte aleasă, a fost fericit că poate conversa în limba lui cu tînăra femeie. „Dar n-am uitat nimic !“ a răspuns ea. Bărbatul i-a pus în palmă o cutiuţă de velur. S-au văzut şi-n ziua ce-a urmat. „Şi aşa, îşi aducea aminte Zulnia, a început bătălia cu flori... Îmi aducea zilnic, la gazdă, cîte un buchet.“ A aflat că e armator din Liverpool, că şi-a petrecut tinereţea pe mări şi oceane şi că se află în vacanţă în oraşul danubian. Bărbatului ei, măcelar de pe Dîmboviţa, i-a spus într-o zi, cînd acela a-ntrebat-o de unde tot vin florile : „Niculae, nu eşti pentru mine ! Eu cheltuiesc mult. Mă duc cu englezul.“ Şi astfel, lăsîndu-şi omul mască tocmai în capitala austriacă, Zulnia a început să călătorească, împreună cu englezul pe care-l chema John Ivanhoe Miller, la Marea Moartă şi Cipru, în Rhodos şi Alexandria, în Liban unde a văzut cedrii, la Malaga şi-n Gibraltar, la Palermo şi la Luxor unde a călătorit pe cămile... Mai tîrziu, cînd o năpădeau amintirile, spunea ca şi cînd ar fi vorbit de altcineva : „Ehe, Zulnia Lascăr a poftit multe în viaţă şi le-a avut pe toate...“ Cînd armatorul englez s-a retras în oraşul său din estuarul Mersey, frumoasa valahă, care nu mai obosea, s-a încurcat cu un căpitan de vas francez. „La ăsta am ţinut cel mai mult !“ ofta ea întristată de aduceri aminte, adăugînd : „Nu m-am culcat cu el niciodată.“ Mai tîrziu, după ce revenise la Bucureşti, la casele tatălui ei, pe nume Schmidt, cîrnăţar ilfovean, a aflat din jurnale că bravul căpitan de vas francez căzuse în bătălia de la Trafalgar purtată în contra lui Horatio Nelson, amiralul Albionului. „Atunci, repeta ea, am plîns pentru prima şi pentru ultima oară !“ După ce l-a ruinat pe un boier bucureştean, Zulnia a fost adusă în Tîrgu-Jiului de un proprietar în vîrstă, pe nume Victor Lascăr, căruia femeia, trecută de patruzeci de ani, îi căzuse cu tronc. Fosta amantă de croazieră visa să revină la Bucureşti şi a-nceput să care acolo, la casele bătrîneşti, cu ajutorul vizitiului, de care se spunea că-i e ibovnic, argintăria, covoarele şi bijuteriile

proprietarului jian. Acesta căzu la pat, și, văzîndu-l că se stinge, muierea chemă un popă : așa avu loc cununia, cu un mire veșted și muribund și o mireasă nesătulă de bunuri și de ranguri. Și apriga femeie, care de mică învățase cum se amestecă mirodeniile cu carnea de vacă și de cal și cum se trece amestecul prin făină și ghips, se pomeni cu nume, case și proprietăți noi. Zulnia Lascăr începu să se îngrijească de parastasele răposatului, cu toate că era papistașă. Cui o întreba, îi spunea că a trecut la religia ortodoxă. La masa de Rusale, după ce trăsese cîteva căniţe pe beregată, își amintea de tinerețe : „Un om și jumătate Miller ăsta al meu !... Am călătorit pe cămile cu un prinț arab. Un conte spaniol m-a învățat dansuri gitane la Alicante, iar un *fanciullo* sicilian m-a dus în tavernele Cetății veșnice..." Femeilor le zicea „madame", iar fetelor „madmoiselle".

— *Madame* Beleuja, a exclamat Zulnia, umezindu-și buza de jos care-i tremura, ai stricat o minunăție de verigă! Mai bine nu ț-o dădeam...

Cu ani în urmă, cînd Zulnia se așezase la Jiu și cînd începuse să primească în casă coconet din tîrg, Beleujoaia se invitase singură și oftase cînd văzuse, prin cutiile gazdei, o brățară de argint. „Mă usuc după ea !" se văitase Beleujoaia, iar văduva îi spusese : „Ți-o vînd." Nu i-o dăduse la prețul ei. Gîndise : „Dacă i-o vînd mai ieftin, asta mă laudă în tot tîrgul. Dacă nu... nici ploile nu mă spală și bălăcărelile ei." Așa era. Beleujoaia îi dăduse cinci sute de taleri („Un preț de nimic !" își spusese Zulnia) și luase brățara. De văduva lui Lascăr vorbea ca de Dumnezeu. „Așa femeie... mai zic și eu..." Și : „Să-i dea ăl de sus sănătate, că deșteaptă mai e !" Dar timpul trecuse și Beleujoaia începuse s-o muște de fund pe aceea care-i dăduse pe mai nimic brățara cu patru peruzele prinse-n montură. Zulnia auzise bîrfa și, cum nici ea n-avea nimic sfînt, începuse aici, la masa dată de Mongești, s-o certe pe Beleujoaia pe care din matracucă și paparudă n-o scotea.

— Eu am luat-o din Bab El-Mandeb sau... de undeva din Răsărit, de la tarabă... unde se lucra cu mîna și ciocănelul... Iar tu ai frecat-o cu cenușe și scuipat ca să lucească ! Avea patină, acum nu mai are... Eu, tot ce am... este de pe unde-am fost...

Se tot foia pe laviță și cînd șalul spaniol țivit cu ghipiură aluneca într-o parte, la pieptul Zulniei licărea o frunză de aur, despre care spunea că e adusă din Baleare. Degetele, subțiri și încă fragede, îi erau pline de inele cu smarande și turcoaze prinse în aur alb și galben. Nu avusese copii, nu voise să aibă, iar dacă se întîmpla să audă vreo mamă că se plînge de năzdrăvăniile prichindeilor, Zulnia o aranja cu gura ei păcătoasă : „Ați vrut puradei ? Sînteți niște gîște..." Era rea de cleanță și recunoștea că are venin sub limbă : „Eu muște. Mi se spune Viperel !" Vînduse bijuterii unor fete înstărite din tîrg, le învățase să facă reverențe ca-n Apus, le inițiase în bunele maniere, cum se stă la masă, cum se pune tacîmul, cum se dă vinul alb la pește și alte regule despre care zicea că trebuie respectate cu sfințenie. Sfătuia, asculta, certa, îndemna. Ajunsese repede un fel de *arbiter elegantiarum* pe malul Jiului, era căutată de coconet și nu primea în casă decît spre seară, plîngîndu-se că dimineața, după sculare, era dărîmată de osteneală. Femeile care-i călcaseră pragul spuneau că Zulnia are un iatac luminat slab și camere împodobite cu oglinzi, icoane rusești ferecate în argint, sfeșnice, dulapuri, mese florentine și covoare orientale pe care, dacă intrai în casă, trebuia să le calci. „Așa se învechesc și le crește prețul", spunea ea, dovedind că învățase ceva pe unde umblase în viața ei. În odăi, plutea un miros înțepător la nară, fiindcă Zulnia ținuse cu ani în urmă mîrtani siamezi care făcuseră pe lucruri. Cînd o boieroaică, aflată în vizită ca să vadă cum se lucrează gobelinurile, voise să se desculțe la ușă, Zulnia o certase : „Așta-i obicei de neamuri proaste..." Gliceria, sfioasa nevastă a boierului Pătrașcu, pîndise pînă cînd Zulniei i se oprise meliță și o-ntrebase cum a fost cînd s-a dus la Sfîntul Mormînt. Iar bătrîna, care parcă așteptase tocmai întrebarea aceea, se făIea cu hagialîcul ei din care venise cică mai sfîntă :

— Cum să fie ?... Ca la Ierusalim ! Eram atît de sfîrșită pînăuntru, că n-am fost în stare nici să spun Tatăl nostru. L-am început de douăzeci de ori și nu l-am terminat niciodată. Noroc cu o călugăriță catolică cu cyclamen apretat, care l-a spus în locul meu. Și cele treizeci și trei de candele aprinse... Ce poveste ! Ehe, eu pe unde m-am

dus am belit ochii, n-am stat ca orbeții. Numai în Rusia nu m-am dus. N-am vrut : am auzit că acolo îți dau la masă două ouă dimineața, două la prînz și două seara...

Se mînca de zor. De la cuhnii sosiseră rinichii de taure, apoi sitarii înăbușiți, potîrnichiile în sos de vin, fleici de mînzat, mîncăruri de vînat cu păr... Soarele trecuse de piscul cerului și se lăsa spre scăpătat, iar un vînt moale mișca frunzele obosite de pîclă ale teilor. Lăutarul icnea :

„Și-of, of, of, of...
Frunză verde și-un mohor,
Păsărică de sub nor,
Ia-mă și pă mine-n zbor
Și du-mă une mi-e dor,
La puicuța în privor
Să mi-o sărut binișor,
De n-oi iubi-o, să mor,
Of, of...“

Proprietarul Niculae Beleuja, care mai mult tăcuse și se hărănise cu bunătăți, auzi vorbindu-se pe lîngă el de o minune de frumusețe muierească, foarte umblăreață și cu minte infernală. Prinse firul discuției și, știind despre cine e vorba, rugă să fie ascultat.

— Auziți, cinstiți boieri ! Știu eu povestea... Coane ispravnice !

Se întinse peste masă, spre Simeon Peștenaru, făcîndu-l atent și îndemnîndu-l să asculte.

— ...E nemaipomenită, doamna asta...

De pe locul său, Ioniță Coțofeanu întrebă cu vocea lui cam dogită :

— Care doamnă, coane Niculae, că nu fui atent ?

— Una Sofia de Witt. O fi de neam mare... dacă te iei după nume...

Atent la istorisire, judecătorul Chiriță Corbeanu intră și el în vorbă, căci știa cîte ceva despre femeia uluitoare de care se povestea.

— Care neam mare ? Că e fată de zarzavagii... Iar numele... Numele îl are de la un polonez, pe care l-a năucit și l-a stors. Iar cînd omul i-a căzut la pat, ce credeți că a făcut ? L-a împins într-o cămăruță... și nu lăsa ser-

vitoarea să-i dea mîncare decît o dată pe zi ! Pînă la urmă l-au găsit înțepenit și cu carnea de pe el stricată, de și-au pus doctorii mîinile la nas cînd au intrat...

Beleuja, ofticos că judecătorul era bine informat în ce-o privea pe grecoaica zurlie, se făcea că nu aude nici măcar cu urechea cea zdravănă și turuia înainte privindu-l țintă pe ispravnic și neinteresîndu-se de toți ceilalți.

— I-a turbat pe hăndrălăii Bucureștilor, spunea rînjind Beleuja. Apoi... ce credeți c-a făcut ? A trecut Milcovul și s-a oprit la Iași. I-a zăpăcit și pe moldoveni. Avea diavoli su' fustă. Ăi de-au cunoscut-o chelălăie și acum în așternuturi... Da' n-a mulțumit-o nici unul...

— Cum ? intră Mavros pe fir. Chiar nici unul ?

— Ba nu, greșesc ! se corectă Beleuja. Unu singur a îndestulat-o pe aiurita de Sofia.

Din mai multe părți se auziră voci :

— Cine ? Cine ? Cine a-ndestulat-o ?

Lăutarii se întărîtaseră încovoiați pe sculele lor și Chiriță Corbeanu le făcu semn cu mîna să tacă.

— Da' mai hodiniți-vă, fraților, vorbi el nervos. Că ne-ați împuiat capetele.

Serdarul făcu și el un semn capului bandei și acesta înțelese ce trebuie să facă. Lăutarii se retraseră spre colțul culei unde era o mesuță plină de bunătăți.

— Ei, spune cine-a mulțumit-o ? întrebă Corbeanu, făcîndu-se ecou al tuturor.

Beleuja se ridică în picioare ținînd în mînă o căniță plină din care și bău. Apoi vorbi răspicat, mulțumit că era ascultat de atîtea urechi.

— Cică armăsaru' de Potemkin. Era el cam veșted cînd a avut-o. Da' tot a liniștit-o...

— A liniștit-o el pe împărătească, ținu să zică Ioniță Coțofeanu.

— Ce să-i faci ! exclamă Beleuja reașezîndu-se. I-a pus Dumnezeu norocu în pantaloni...

Cîțiva meseni rîseră zgomotos stropindu-și vecinii cu ce aveau prin gură. Iar femeile care se nimeriseră să fie atente la discuțiile bărbaților întoarseră capetele într-o parte punîndu-și palma la ochi. Nu că n-ar fi auzit și ele fel de fel de povești despre cariera acelei curve continentale, dar aici, la petrecere, era prea delicat să ciulească

urechea la cuvintele de batjocură ieşite din gura bărbaţilor. Numai Beleujoaia îşi mînca cu privirile omul, care reuşise să azvîrle o glumă ce fu aplaudată de cîţiva meseni.

— Şi e frumoasă Sofia asta ? se interesă ispravnicul, care vorbi nu pentru că voia să ştie cum e femeia cu pricina, ci pentru a da impresia că participă şi el la hazul general.

Îi răspunse grăbit Nicolae Beleuja, ţinînd cana de vin ridicată.

— E dulce, boier ispravnice. Să-i bei apă din podul palmei...

Rîsul fu şi mai zgomotos de data aceasta, iar Peştenaru se veseli şi el, cu toate că vorbele cam deocheate ale proprietarului nu-i căzuseră tomnai bine la stomah. Se vorbi, în continuare, tot despre Sofia de Witt, fiecare spunînd ce ştia : că era născută pe undeva pe lîngă Constantinopole, că lăsase deoparte coşul cu legume şi înfierbîntase tineretul boieresc din mai multe tîrguri evropeneşti, că-i tîmpise cu arsura ei pe cîţiva ambasadori, generali şi mareşali, că un ministru polonez a cumpărat-o de la mumă-sa, că i-a zăpăcit cu farmecele ei pe seniorii parizieni, că e vicioasă pînă-n măduva oaselor...

— Cică-i scriu conţii madrigaluri ca să-i cîştige sufletul.

Vorbise judecătorul mîngîindu-şi nasul solzos şi alburiu. Iar Tanasis Mavros intrase de-a dreptul în recitarea unui madrigal pe care fata precupeţei din Mudagna l-ar fi primit din partea unui cărturar parisian ce avea să ajungă pînă la urmă membru al Academiei de Instrucţiuni şi Litere Frumoase.

„Lasse de voir partout ailleurs
Les vers, les voeux et les admirateurs
Accourir à votre passage
Lasse d'être Vénus, Hèbé en d'autres lieux,
Peut-être vous plairait-il mieux
D'être Flore en ces lieux sauvages ?
Il cesserait bientôt d'être tel à mes yeux."

— A visat să ajungă regină a Iliriei ! vorbea aproape scandînd didascalul grecesc, încîntat nu numai de fran-

ţozeasca sa, dar şi de proba concretă ce o adusese cum că ştia prea bine aventurile acelei femei fatale, amantă de bătrîni şi de tineri, odaliscă lascivă.

Pitită sub şalul ei bogat, aplecată pe marginea mesei, Zulnia tăcuse un timp şi mulţi înţeleseseră că bătrîna e obosită şi că moţăie de somn. Ea însă aşteptase momentul potrivit ca să mai verse cîteva picături de venin din pipota ei otrăvită. Şi momentul sosi după vorbirea lui Mavros care, mulţumit de sine, se reaşezase şi începuse să mănînce din muşchiul de porc ce i se răcise în farfurie.

— Pe Sofia asta, a mormăit bătrîna de la locul ei, eu am văzut-o la curse de cai, la Hamburg... Ehe ! Urma să mă călătoresc pe ape... Era cu un hodorog lîngă ea. Roşcată la păr, cu o pălăriuţă de paie roz şi un taior de tafta. Avea o mutrişoară... cum să spun... mică, de veveriţă. Îi sărutau toţi mîna... O secătură de muiere...

Auzind-o vorbind, ai fi zis că bătrîna e o sfîntă, coborîtă de-a dreptul din rama unei icoane. Pretindea că e virtuoasă şi blestema uşoarele năravuri ale femeilor tinere mai ales, care se dau în vînt după aur şi petreceri galante. Dar cei care-i cunoşteau viaţa, cu strălucirea şi ceţurile ei, se minunau auzind-o cum predică asemeni unui prelat care cere să faci ce zice el şi nu ce făptuieşte.

Mai slobod la gură, proprietarul Nicolae Beleuja îi aruncă o întrebare cu care spera s-o zgîndăre pe bătrînă.

— Da' ia spune coană Zulnie, cum te distrai pe vapoare ?

— Ehe, alte vremuri... Chermeze, rochii de seară şi amor ghebos la cleanţa uşii... *Qui risque gagne !*

— Aşa da ! o aprobă Mavros. Aşa cică spunea şi simpatrioata mea Sofia de Witt. Şi a riscat destul...

Dar grecul nu vorbise pentru a-i da dreptate bătrînei, ci pentru a schimba cursul discuţiei şi a da afară din gură răutatea ce-l apăsa. Spuse :

— Se crede că ar fi cunoscut-o şi comandiru Theodor pe această *madmoiselle* Sofia de Witt. Ce spuneţi ?

Şi întorcîndu-se într-o parte îl privi în ochi pe Beleuja, cu care părea că se înţelesese înainte, iar acum n-aveau decît să-şi joace rolurile.

— Chiar aşa, dascăle ? se arătă uimit proprietarul. Greu de crezut. Cu ce putea s-o plătească ?

— Ba bine că n-avea cu ce ! își molfăi Coțofeanu cuvintele. Cu banii luați cu japca de la contribuabilii din Cloșani, de la Prejna...

Mavros se gudura de plăcere și, dacă ar fi avut coadă, ar fi dat din ea. Încîntat de hainele ce le purta, împingea din cînd în cînd buzunarul vestei într-o parte, își pipăia lavaliera și lovea cu un deget reverele ca să scoată praful din ele.

— De unde știi, boier Ioniță ?

Vorbise, de pe locul său, Dinu Pătrașcu. Purta fermenea cusută cu fir, avea fața rasă proaspăt și cînd spunea cîte ceva își dezvelea dinții albi, puternici, zîmbind într-un fel din care era greu de înțeles dacă e vesel sau urmează să se încrunte. Pînă atunci se întreținuse cu vecinii de masă, ascultase și, cînd fusese cazul, își spusese părerea în chestiunea ce-i ardea. De data aceasta însă simțise că-l împinge ceva dinăuntru să intervină, să ia o poziție. De la tribulațiunile unei femei ușoare ce zăpăcise mai multe capete, se trecuse brusc la cîntărirea averii unui om despre care în tîrg se știa că ar fi fost prins și descăpățînat. Grecul aruncase vorba, așa, ca din întîmplare, apoi se trecuse la imputarea pe șleau. Încît Dinu Pătrașcu simțise că nu mai poate să tacă. Chiar așa : de unde știa Ioniță Coțofeanu că ar fi luat Tudor bani cu de-a sila de la oameni ?

— Se-aude, boier Dinule, se-aude ! Apoi... De la Nicolae Zoican a luat, fără plată, patru telegari care au fost duși la Jupca, unde-și avea nutrețu. Știu de la logofătul Dumitru...

Ispravnicul, care le cam băuse, își descleștă fălcile cu greu și apără, cum crezu el de cuviință, memoria unui om despre care știa că pierise în împrejurări încă neclare.

— Acum, că i-a tăiat capul... săriți contra lui ! Lăsați-l să doarmă în pace...

Beleuja rînjea mînzește, ținîndu-se cu mîna de bărbie și crezu că e nimerit să slobozească din gura lui neobosită o glumă pe care cei mai mulți n-o prețuiră.

— Să doarmă în pace ? se făcu el că nu înțelege. Dar cum ? Poate că e vorba de două somnuri. Că trupul i l-au azvîrlit în Dunăre, iar capul l-au dus la Stambul. Ha, ha, ha...

Părintele Andrei Schevofilax, care binecuvîntase la început masa și merindele de pe ea, le cam picotea, deși nu se prea vrednicise cu trotcăiala. Lîngă el, serdarul Moangă își pipăia barba rotundă și privea cu subînțelesuri cînd spre Cotofeanu, cînd spre Beleuja, cîntărindu-i din ochi și ținîndu-se să nu intre în vorbă. Dar modul cum îl beșteleau pe cel ce îl credeau trecut pe lumea cealaltă îl rîcăia pe inimă și-i ridică sîngele în tîmple.

— Prea ți-au fătat iepele, coane Nicolae ! îl apostrofă serdarul pe Beleuja. N-a *fost* Tudor cum pretind unele fețe boierești... Lui Zoican i-a plătit pentru cai...

Cotofeanu, care se văzu atins, încercă să se apere :

— Să mă ierte domnia-ta, boier serdare. Gurile rele spun...

Roșu la față, întărîtat de cele ce auzea, Dinu Pătrașcu se ridică de la locul său. Vorbele serdarului îi merseseră de-a dreptul la inimă.

— Care guri rele ? i se auzi glasul ușor oțărît. Doar se știe că Tudor a luptat ca un leu dincolo de Dunăre. De-aia îl urmăreau...

Beleuja îl întîmpină cu un soi de luare în rîs.

— Hm ! Care luptă ? Păi... să vă spun eu. A măsluit paralele Glogovenanului...

— Avea partea lui, îl întrerupse Pătrașcu.

Boierul Petrache, zis Șchiopîrlanul, de loc din Bîrsești, de peste Jiu, care abia se pusese la masă, vorbi măsurîndu-l din ochi pe Beleuja :

— Din cîte știu eu... și știu cîte ceva, Tudor nu s-a ținut de măsluială... Nici n-a prea avut vreme, că războiul e război... Tot ce are e agoniseală cinstită...

— Tudor a plătit cinstit tot ce are, vorbi de la locul său Ilie Scorțanu, un boiernaș de prin părțile Brădicenilor... Iar de la Glogoveni i se cuvenea partea lui...

Beleuja tresări de parcă l-ar fi ciugulit cineva de coastă.

— Partea lui ? Atunci de ce i-a ars boier Glogoveanu una la ureche ? ! Ha, ha... Sau te faci că n-ai auzit, coane Pătrașcule ? !

— Asta n-o știam, se apără moale Pătrașcu.

Beleuja se ridică și vorbi tare, încît femeile, numai stămburi, mătase, voal, muselină și giuvaericale, își încetară ciripeala și-l ascultară. Proprietarul atacă tare, căci i se păruse că Pătrașcu bate în retragere.

— Atunci... de ce te bagi ? Pretindea că a ajuns boier. De cînd și prin ce mijloace ? Că din nimic tot nimic iasă... Lua ieftin și vindea scump ! Pește, vite, brînzeturi, făină, lemn de plută. I-a păcălit pe mulți boieri din București, din Craiova și chiar pe unii... de prin tîrgul nostru...

Îl măsură cu o privire curioasă pe serdar, apoi continuă :

— ...Și uite-așa, și-a făcut o stăricică...'

Coțofeanu îl întrerupse pe volubilul proprietar jian, sprijinindu-i tiradele.

— Și-a pus chipul pe o pecete și se credea stăpîn al pandurilor mehedinteni. Era prea flămînd de mărire, unde voia să ajungă ?

Aplecat spre serdar, Beleuja visa să-i smulgă un consimțămînt :

— Dragă *cuscre*, ăsta, dacă trăia, ne lua pielea la toți și ne-o-ntindea pe ulucă. Punea și sare pe ea... S-a uitat domnia-ta în ochii lui ? Luceau de parcă erau de fier călit în apă ! Mă luau fiorii cînd mă uitam la el. Bîrrr...

— Îl lăudau sătenii, spuse moale Dinu Pătrașcu. Simțeau ei ceva...

Dascălul grec își aranjă gulerul de saftian peste cămașa de mătasă.

— Să nu vorbim de țărani ! rosti el cu un fel de silă prelinsă pe buzele pe care și le umezea din cînd în cînd. Țăranul e prost și nu pricepe politica. Slugerul Theodor era și el un țăran. *Il etait un homme de province.* Deși călătorise și învățase ceva carte. Avea idei puține. Spunea mereu cam aceleași lucruri. Primitivii nu reușesc niciodată în politică ! Dacă rămînea la plug, ar fi și acum în satul lui. A fost decorat ? *Mais... l'ordre militaire est-il veritable ?*

Îi răspunse Pătrașcu.

— E dat de împăratul rusesc. Ordinul „Sfîntul Vladimir"...

— Și de acolo... numele ? Theodor Vladimirescu ?! rosti cu naivitate Mavros.

— Da de unde ! exclamă Dinu Pătrașcu. Se vede treaba că te iei după zvonuri... Numele lui Vladimirescu e de la satul în care s-a născut, Vladimiri. Acolo i s-au născut părinții, moșii și strămoșii. El e de-aici, din Gorjul nostru. Așa să știe domnia-ta, dascăle...

Mavros se simți încolțit și nu putu să iasă din încurcătură decît cu o glumă pe care Beleuja o gustă din plin :

— O fi fost... acest domn Theodor vreun Robespierre cu pălărie de cioban...

Chiriță Corbeanu, care șezuse retras și mai mult ascultase, își aduse aminte de ce-i spusese hirurgul cu vreo două săptămîni în urmă. Nu pricepuse mare lucru din sporovăiala hirurgului, dar ținea minte că ar exista o metodă cu ajutorul căreia poți cunoaște oamenii pe dinăuntru, uitîndu-te la fața lor.

— Doctore, strigă judecătorul, parcă vorbeai de un învățat care știe ce e în sufletul omului...

Fritz Pellisier tocmai își ștergea cu o măhramă fruntea lată ce se prelungea cu un petec de chelie.

— Aaa... Vorbești de părintele științei fisiognomonice, pe care l-am cunoscut în Swizzera, țara lui, la Zürich... Uite că i-am uitat și numele. Ceva cu L... Îmi aduc eu aminte... Am încercat să-i fur o parte din secrete și nu știu cît am reușit...

— Vorbești de Lavater, doctore, îl ajută Mavros, adăugînd : Poate că ne spui și nouă ce cocea în suflet acest Theodor Vladimirescu...

— Dar nu l-am văzut niciodată ! se apără Pellisier...

— Îți spunem noi ce obraz avea, interveni Beleuja. Și nasul, și ochii, iar domnia-ta ne spui ce avea înăuntru.

— Ochii, ochii contează mult în doctrina minunată a răposatului Johann Kaspar Lavater...

— Păi ochii... erau cum spusei... Lucioși, ca de pește proaspăt. Cînd se uita la tine cu ei, te apuca frigul...

Beleuja era în vervă și doctorul intră în jocul ce i se propusese.

— Ochii vii, pătrunzători, sînt ai tipului ambițios, ai caracterelor tari, care nu se dau înapoi de la nimic, nici de la ucidere.

— Auzi, coane Pătrașcule, ce spune doctorul, care se pricepe la oameni ! mîrîi Coțofeanu, pretinzînd că s-a uitat atent la fața lui Tudor. Mai zise : Avea crețuri pe frunte...

Doctorului, acel amănunt i se păru elocvent.

— Fruntea cutată a omului care, nemulțumit de sine, vrea să-i nefericească și pe cei din jurul lui. Iar dacă mai e și lată, fruntea poate să grăiască de un om adunător de bunuri...

— E, vedeți ? strigă Beleuja, uitîndu-se chiorîș la serdarul Moangă, dîndu-i a înțelege că el, serdarul, greșise mult în privința ambițiilor slugerului. Și veni și el cu un amănunt, în speranța că-i va fi de folos hirurgului în încercarea sa : Da' sprîncenele, sprîncenele nu spun nimic ?

— Cum să nu spună ! ? precizâ doctorul. Cum le avea ?

— Parcă dese și lăsate pe ochi..., vorbi cam nesigur Beleuja.

— Asta... va să spună că e neîncrezător în oameni. Îi bănuiește și-i pune la încercare. Cine corespunde — bine. Cine nu... Da' uitătura cum o avea ?

Răspunse judecătorul.

— Se uita rar în ochii omului, și cînd se uita, avea ceva înghețat sub frunte.

— Bun. Asta e privirea oamenilor aleși, pe care-i urmează plebea, prostimea vreau să spun.

— Cum ? se arătă nedumerit Ioniță Coțofeanu. Care oameni mari, care prostime ? Dar fața lunguiață, cu fălcile puternice, ce-ți spune, doctore ?

— Om cumpănit, puternic sufletește.

— Și gura mică, cu buzele cărnoase... Asta e vreun semn ?

— Este, îi răspunse doctorul boierului Beleuja, pe chipul căruia plutea o nemulțumire. E semnul răbdării și al bunătății. Numai de oameni cu buzele supțiri să te ferești ; ei sînt cîinoși, răi, nerecunoscători. Pe cînd ceilalți...

— Dar bărbia ovală ce zice ? întrebă dughengiul Emanuel Săvoiu, care tăcuse pînă atunci.

Doctorul vorbi cam nesigur de data aceasta.

— În privința bărbiei, sînt mai multe idei. Oricum, bărbia rotundă e a celor neinteresați de ceea ce se-ntîm-

plă cu ei. Oameni care păşesc în viaţă fără să le pese dacă pierd sau cîştigă. Iar cei ce mai au şi o cută sub buza de jos...

— Parcă o are şi Tudor, spuse scărpinîndu-se la tîmplă judecătorul Chiriţă Corbeanu.

Iar nevasta lui Coţofeanu, Silica, plină la trup şi cu nişte degete groase de ziceai că sînt cîrnaţi, intră în vorbă întorcîndu-se către locul hirurgului.

— Eu n-am văzut nici o cută sub buza de jos...

— Ce te bagi tu în treburi d-astea, Silico! o apostrofă Coţofeanu, făcîndu-i semn să stea liniştită la masa ei.

— În fine, cine are cuta asta, preciză doctorul, are izbîndă la femei şi reuşeşte în viaţă numai prin ajutorul femeilor.

— Păi se cam potriveşte, clefăi ieşind din mahmureală Radu Lăzăroiu, care se ţinuse deoparte. Cică s-ar fi încurcat cu nevasta unuia dintre Glogoveni, a lui Nicolache, mi se pare.

— De unde ştii ? îl luă din scurt Dinu Pătraşcu, spre îngrijorarea Gliceriei care, cînd vorbea omul ei, se cam pierdea cu firea şi se făcea ca bujorul în obraz.

— De unde să ştiu ? Am auzit...

— Din auzite ?

Şi Dinu Pătraşcu vorbi el de acele întîmplări pe care le ştia bine, fiindcă le auzise de la nişte boieri craioveşti demni de încredere. Tudor o însoţise în străinătate pe nevasta lui Nicolache Glogoveanu, la rugăminţile acestuia, Elenca, o frumuseţe de femeie, atinsă de o boală ce-i aprindea trupul plăpînd, fusese aceea care-şi alesese însoţitorul pentru un drum lung la capătul căruia credea că se va însănătoşi. Cum s-a purtat Tudor ? Cum a răspuns el pornirilor femeii pentru care bărbatul ce-o întovărăşea la drum nu era un servitor, ci altceva ? „Ca un frate !“ exclamă Pătraşcu, adăugînd : „Îl durea suferinţa femeii şi dacă ar fi putut i-ar fi dat din sănătatea lui, numai să n-o mai vadă cum pătimeşte. N-a rîmnit la muierea altuia...“

— Dumneata, boier Dinule, pare că vorbeşti de un sfînt ! interveni Beleuja. Un om care nu se căpătuieşte la treizeci de ani trecuţi şi umblă pe la case boiereşti, printre cocoane şi servitori... ce urmăreşte ? Şi cînd se în-

tîmplă să fie chipeș... Ia să vedem noi mai bine ce ne mai spune hirurgul ! Ei, doctore, ce spui dacă omul despre care vorbim avea și o brubință sub ochiul stîng, pe obraz ?

— Un neg vrea să spună domnia-ta, nu ?

— Așa, un negel, zise Beleuja mișcînd din bărbie.

— Apoi... Cum să zic ? Semnul ăsta, negul de pe obraz... Cică l-au avut oamenii mari. Un Alexandru Macedoneanul... Federico Secondo, cel ce i-a prigonit pe eretici, și chiar lordul protector Oliver Cromwell, răsturnătorul de regi...

— Chiar așa ? se arătă nedumerit Simeon Peștenaru, ispravnic de județ, care ascultase toată povestea.

— Asta e teoria, parcă se scuză doctorul. În rest...

— Ia să spui, sări cu gura Beleujoaia, părul de la ceafă tuns drept cu foarfeca... asta nu spune nimic ?

Doctorul se află într-o situație puțin încurcată. „Nu pot să-i spun că n-a priceput nimic din ce am zis eu." Găsi totuși cuvintele cu care să-i răspundă.

— Vedeți... doamnă, teoria despre care vorbesc nu are referință la păr, care poate fi purtat în fel și chip. Nici la mustață, nici la barbă... Astea nu spun nimic, pot fi lăsate să crească sau rătezate...

Femeia se lăsă pe locul ei, pleoștită de necaz fiindcă o nimerise pe de lături.

— Vîna de pe frunte, umflată la necaz, nu spune nimic, doctore, teoriei dumitale ?

Vorbise judecătorul.

— Ba spune foarte mult ! O avea Mohamet, cel ce a viețuit în pustiu, neștiutorul de carte... Asta e pecetea celor cu patimă în suflet, îngînduraților, virtuoșilor în sălbăticie, puterii de a se stăpîni ei înșiși și a-i stăpîni pe alții.

— Prea e de tot, doctore ! ridică Beleuja vocea. Dacă ne-am lua după domnia-ta, am crede că acest Theodor...

— Eu nu l-am cunoscut, se apără hirurgul. Tot ce știu despre el e ceea ce mi-ați spus domniile-voastre. Iar profesorul Lavater avea obiceiul să le zică discipolilor : „Partea n-are nici o importanță, suma e totul !" Adică : fiecare trăsătură a feței nu spune, judecată singură, nimic. Trebuie să unești trăsăturile ca să cunoști caracterul întreg. Aceasta e știința adevărată a fisiognomoniei...

— Bun ! Şi cum iese, în întregime, chipul dinăuntru al acestui Theodor ? vru să ştie Mavros.

— N-am putut face o sumă a trăsăturilor... Cu toate acestea, bărbatul de care vorbiţi făcea parte din familia intuitivilor. *L'intuition*, slovă scumpă savantului din Swizzera... Indivizi dăruiţi cu văzul interior, grăbiţi să ajungă la o ţintă, inimi adesea închise, minţi orientate spre trebuinţa vitală, inşi cu simţire dureroasă şi închipuire grozavă, predicatori ai energiei morale, poruncitori neosteniţi, destul de trişti, miloşi la durerea altora, nepăsători la durerile lor... Firi greu de controlat, care o apucă pe unde nu se aşteaptă nimeni. Ei iau hotărîri într-o clipă şi nu au îndoieli, văd legea naturală, ghicesc rosturile lumii. Ei posedă, cum zic englezii, *a mind of deep insight*, minte pătrunzătoare. Tulbură mulţimile, răscolesc rosturile lumii. Nu preţuiesc vorbirea aleasă şi adesea sînt gîngăviţi... Intuitivii sînt oameni mari, agenţi ai prefacerilor. Ei singuri fac istoria...

Nicolae Beleuja începuse să rîdă, nemaifiind atent la peroraţia ciudată a hirurgului. Iar Silica, nevasta lui Coţofeanu, îşi luă inima-n dinţi şi vorbi tare, ca s-o audă toţi.

— În privinţa ghicitului, parcă e mai dibace Carfoana din Obreja, decît omul acela din Swizzera, cum naibi i-o spune, că nu ţinui minte...

Mai mulţi meseni se puseseră pe rîs, iar hirurgul, nepricepînd motivul hazului, îşi scoase *pince-nez*-ul, care se aburise, şi începu să-l şteargă. De la cuhnie soseau mîncăruri noi : curcan cu varză acră, ciulamale de pui, chiftele de creier. Lăutarii reveniseră din spatele culei şi cîntau îndîrjiţi de parcă le intraseră diavoli în instrumente.

Mai departe de zarvă, în chioşcul din fundul curţii, se trăseseră Lucsiţa şi Zanfirache. Fata, îmbrăcată într-o rochiţă din marchizet roz, alerga de colo-colo pe vîrfurile pantofilor, atentă să nu-i cadă trandafirul ce şi-l pusese în păr. Băiatul îşi ţinea pălăria de pîslă în mînă, de parcă o uitase acolo. Zanfirache voia să povestească ceva, dar Lucsiţa nu şedea locului. Pînă la urmă l-a ascultat, căci băiatul îşi suflecase mîneca şi-i arăta Lucsiţei desemnul ce-l avea pe braţ.

— Cine ți-a făcut asta ? a rostit fata, uitîndu-se uimită la zgîrîetura din piele ce vroia să închipuie un cap cu plete lungi.

— Un țigan din Obreja, unu Danciu, care se pricepe la cai... la călărit și la furat.

— Păi... tu te duci în țigănie ?

— De ce să nu mă duc ? Acolo am învățat să călăresc... Vrei să-ți spun cum se fură caii ?

— La ce mi-ar folosi ?

— Ei, așa... să afli și tu...

— Bine, spune !

Se așezară pe o lădiță.

— Fii atentă... Hoțul deschide grajdul încet și vorbește cu calul...

— În ce limbă ? îl întrerupse fata rîzînd.

Zanfirache povesti mai departe răsucind în mîini pălăria :

— ...Dacă-i cal rău, hoțul se face ghem într-un colț al grajdului, așteaptă să se liniștească animalul, apoi înaintează pe brînci pînă la iesle. Îl apucă pe cal de un picior din față. Atunci animalul vrea să muște și omul îl apucă de limbă. Îi scoate căpăstrul și-l pune jos, ca păgubașul să creadă că animalul e undeva prin apropiere. „Dacă-l fura, gîndește proprietarul, îl lua cu căpăstru cu tot." Hoțul îl ia de-o ureche, îl scoate din grajd și-i leagă botul cu o frînghie...

— Ca să nu necheze...

— Ai ghicit ! Ascultă. Dacă e un murg, hoțul, cînd ajunge acasă, face un terci de mămăligă pe care-l pune pe-o cîrpă. Apoi așează cîrpa pe fruntea calului cu terci cu tot. După trei zile, părul atins de terci e căzut și în locul lui iese un păr alb. Calul, cu stea în frunte, a devenit breaz. Păgubașul nu-l mai poate recunoaște. Dacă animalul e bălan, hoțul ia o bucată de smoală muiată în gaz și o pune pe pielea calului, peste tot. Atunci calul devine sur...

— Nu iese cu pete ? întrebă fata, pe care povestea cu furtul cailor o amuza. Sur parcă ar fi altfel.

— Nu știu. Așa mi-a spus țiganul... Și ca treaba să fie bună pînă la cap, ia un cuțit și-i sparge calului urechea-n două.

— Şi nu-i e milă de bietul animal ?

— Unde s-a pomenit hoţ milos ? ! Cînd calul e roib, de culoarea castanei, hoţii îi tund coama şi pun mămăligă fierbinte pe unul din picioarele din faţă. Părul creşte alb şi aşa calul devine pintenog de un picior... Mai vrei să-ţi povestesc ? Îţi place ?

— Mai zi !

— Dacă e un cal negru, se toarnă pe toată pielea apă tare, care ia culoarea, şi calul iasă murg deschis. Dacă are coama căzută pe dreapta, ia o cărămidă încinsă şi-i întoarce coama pe stînga.

Zanfirache se mai răsuci prin chioşc, îşi atîrnă pălăria de un cui, apoi o întrebă pe Lucsiţa :

— Ştii că hoţii pot schimba şi vîrsta cailor ?

— Cum ?

— Fii atentă ! Calul are zece ani şi hoţul vrea să-l facă de cinci... Ia un ţepuş cu care-l scobeşte în gură, iar pe locul unde erau dinţi pune un praf pe care numai hoţii de cai îl au...

— Ce praf ?

— Nu ştiu cum îi zice.

— Şi dacă hoţul e prins ? întrebă fata.

— E greu să-l prindă. Danciu îmi spunea : „Păgubaşul are zece gînduri. Hoţul are numai unul. Să nu fie prins.“ Şi mai zicea : „Cine fură şi nu-l prinde este fericit. Cine fură şi-l găseşte-i tare canonit.“

— Asta-mi place. Hai, nu vrei să vii să-ţi cînt din piano ?

— Parcă mai mult îmi plac lăutarii...

— Atunci... *au revoire*. Te las.

Şi fata, păşind mărunt, coborî scăriţa de lemn a chioşcului ţinînd cu degetele rochiţa roză care se înfoia în alergare.

— Mai vii ? o întrebă Zanfirache.

— Mai încolo, vorbi Lucsiţa şi urcă în privorul culei.

Nu mai era mult şi scăpăta soarele. La mesele cele mari din curte era un zumzet ca de stup de albine. Didascalul grecesc o ţinea pe-a lui : că ţăranii n-au ce căuta în treburile politiceşti şi că slugerul Theodor Vladimirescu n-a putut depăşi, cu gîndirea lui, starea de ţăran.

Mavros mai spuse şi alte lucruri. Dinu Pătraşcu îl asculta şi parcă şedea pe mărăcini.

— De unde ştie domnia-ta atîtea lucruri ? Că nu eşti demult prin părţile astea ?

— Sînt chestiuni cunoscute *monsieur* Pătraşcu. Şi încă nu s-a spus destul despre acest Theodor...

— Aşa-i, dascăle ! îl aprobă Beleuja, care trecuse la glume nesărate. Uite... de bun ce-a fost slugerul, cică l-a muşcat, cu un an în urmă, cînele unuia Chelcea din satul Balta...

— Şi ? se prefăcu interesat Coţofeanu, care cunoştea gluma.

— Şi, vorbi tare Beleuja, peste o zi a turbat bietul cîne. Ha, ha, ha...

Văzînd că nu rîde mai nimeni de pozna ce o spusese, proprietarul îşi aduse aminte de lăutari, care se odihneau.

— Ce-i liniştea asta, boier Moangă ? strigă Beleuja. Parcă n-ar fi Rusalele... Ia să cînte muzica !

— Să cînte lăutarii ! îl susţinu Coţofeanu.

Banda lui Tache Bobirci atacă un cîntec de inimă albastră, ceva cu o puică zdrobită de amuraş, cu venin şi oftat, cu viaţa care e înşelătoare, cu vara care trece şi iarna care vine, cu nesaţul de iubit... Bărbaţii încetară pe moment sfezile lor despre averi şi slujbe, despre curţi boiereşti şi pămînturi, despre dijme şi turme de vite. Iar femeile, parcă neatente la taraf, continuau să vorbească de unsori pentru frăgezimea pielii, chihlimbaruri, mătăsuri, şiruri de mărgăritare.

9

Soarele sta să apună. Părea legat de înaltul cerului, pe unde treşuse, cu mii de fire care-l ţineau în loc, nelăsîndu-l să se prăvale în necunoscut. Un norişor învăpăiat plutea deasupra orizontului.

— Mîne s-ar putea să plouă, își dete cu părerea ispravnicul Simeon Peștenaru, care întorsese capul spre apus, unde soarele da să se scufunde într-un lac de sînge.

— Parcă s-a trezit și un vînticel, spuse la rîndu-i judecătorul Chiriță Corbeanu, privind la frunzele de tei ce jucau în aer.

— N-ar fi rea o ploicică ! vorbi tare Ioniță Coțofeanu care se luptase cu o friptură împănată cu slănină și o înecase pînă la urmă în vin. Că anul trecut, a adăugat el, nu s-a prea făcut nici porumbul, nici grîul...

Și povesti cum la moșia lui din Stolojani, în iunie trecut, ploile au culcat lanul la pămînt de au putrezit mai toate spicele, în loc să se coacă. Degeaba l-a ocărît nevasta lui Coțofeanu pe omul pus să administreze sămănăturile, unul Costache Bîcete ; nu fusese de vină el, ci vremea care parcă o luase razna.

— Iar merele au fost mici... Nucii n-au dat rod mai deloc...

Vorbise Sandu Hurezeanu, un boier ce avea casa pe lîngă podul Jiului, bărbat mătăhălos, care, după ce spunea cîteva cuvinte, își băga un deget în ureche și-l răsucea acolo. În curtea lui creșteau cei mai mari nuci din tîrg și cînd anul era bun ieșeau peste o sută de bănicioare de nuci cu coaja atît de supțire că le puteai sparge strîngîndu-le între degete.

— Bine că au dat viile rod ! se bucură Nicolae Beleuja ridicînd cana și răsturînd-o apoi pe gît. Și anul ăsta sînt semne bune. Să aivă oamenii ce bea la toamnă, la nunți și botezuri !

Se șterse cu peșchirul la gură, îl trecu apoi pe fruntea nădușită și, întorcîndu-se spre locul unde ședea Moangă, îl întrebă de turmele pierdute, în vara trecută, la munte.

— A dat furtuna... și le-a prăpădit, spuse serdarul fără chef.

— Pierdere mare ! vorbi molîu judecătorul.

Turmele urcaseră prin partea Novacilor, sus, pînă aproape de Păpușa. Ciobanii știau că acolo, unde uneori ningea în plină vară, e iarba bună, tare la fir, hrănitoare : oile dădeau un lapte gras, procopsit la gust. Vîntul se stîrnise din senin, apoi se pornise grindina. Oile pășteau pe povîrnișuri și, cînd s-a întețit vîntul, ciobanii au în-

cercat să le împingă mai la vale. Prea tîrziu însă. „Oile se dădeau de-a berbeleacu, parcă ar fi fost bolovani", povestea bătrînul ungurean Gore Dobran, de loc din Crasna, care fusese pe Păpușa cînd furtuna lovise în oameni și animale. Atunci murise Vasile Piru, un cioban tînăr, de nici douăzeci de ani, adus de un om al serdarului tomnai din Moldova, dintr-un sat Cacica, unde nu mai avea pe nimeni. Flăcăul s-a dovedit isteț în paza oilor, iar bătrînul și sfătosul Dobran avea încredere în el și-l vorbea numai de bine. A venit o piatră tomnai de sus și l-a lovit în plin...

Tare amărît se arăta Radu Lăzăroiu care povestea, cu mîinile împreunate sub masă, cum i s-au ponorît două coaste din moșia de la Stroești, unde fuseseră puși puieți de măr.

— S-a spart pămîntul, nu altceva, se văita Lăzăroiu. Niște crăpături... să intre omu în ele ! Ce zici de asta, coane Ioniță ?

— Păi... ce să zic, îi răspunse Coțofeanu care nu prea fusese atent. Ce ți s-a-ntîmplat ?

— Spuneam că a crăpat pămîntul unde pusesem merișori. Ce-o mai însemna și asta ?

— S-o fi supărat Dumnezeu pe noi, coane Radule... Asta e.

Dumitra adusese două lămpi de ulei, pe care le pusese, depărtate una de alta, pe mesele încărcate cu bucate, străchioare și căni, de vase pîntecoase pline de licori amețitoare. Lămpile, ce fuseseră cumpărate și aduse de la Lucerna elvețiană, nu fură însă aprinse. Pentru ca lumina să fie mai bună, Voican pusese, pe mese, din loc în loc, lumînări de ceară înfipte în sfeșnice de argint. Ciubucciii aduceau ciubucele aprinse ce lăsau în aer niște pîrîiașe de fum și le dădeau boierilor care trăgeau cînd și cînd din ele. Numai Ticu Arvinte, ce-și avea moșia în Arcani, fuma din sofisticata lui narghilea, cu țeavă lungă trecută prin apa cu damf plăcut nărilor.

— De unde ai scula asta ? îl întrebase Beleuja care se uita crucit la luleaua fumegîndă.

— De undeva de la Răsărit, i-a răspuns Arvinte. De la Liban, dacă a auzit domnia-ta de țara asta.

— Am auzit, cum să n-aud ?

Şi Arvinte, privindu-l pe proprietarul jian în ochi, încercă să-i povestească o întîmplare petrecută în Craiova cînd un frizor, fugit încoace din Francia, era să-i răteze urechea cu briciul.

— Voia să-mi arînjeze păcătoasa asta de barbă, explica Ticu Arvinte trecîndu-şi mîna pe obrazul său osos, acoperit cu păr rar. Şi mi-a crestat urechea...

Dar Beleuja era cu ochii în altă parte, anume spre Tanasis Mavros care vorbea de viaţa bucureşteană, cu boieri scăpătaţi şi cu încurcături amoroase pline de scandal.

— A trecut vremea şalvarilor, caţaveicilor şi a işlicelor ! declama dascălul. Închipuiţi-vă un june boier învîrtind o polcă sau bătînd o mazurcă... înotînd în poalele giubelei ca-ntr-un lan de grîu... De-aia femeile de Bucureşti sînt încîntate de hainele strălucitoare ale ofiţerimii ruseşti. Şi nu sînt puţine cele ce îşi calcă credinţa, cum spuneţi voi, românii...

Mavros, dîndu-şi drumul la gură, povestea şoptit, să nu fie auzit de vreo femeie, cum o cucoană tînără, la un bal, îşi lăsase bărbatul mască, dansase toată seara cu ofiţerul rusesc şi plecase tot cu el, lipsind de-acasă trei zile.

— Recluziunea e o prostie, spunea grecul. Femeile trebuie lăsate în libertatea lor ! Iar cu îmbrăcămintea... pentru asta întoarceţi-vă privirile spre Apus. Acolo se dă tonul. Şi, cum ştiţi, *le ton fait la chanson*...

Cuvintele din urmă fură pe placul Beleujoaiei care le spunea femeilor, că, prin aprilie trecut, venise în tîrg de la Paris o grecoaică şi adusese cu ea cele mai bune pomezi şi vermilioane.

— Le dădea scump, dar merita.

Apoi dete de înţeles că sulimanul pe care-l foloseşte ea e de la Paris, adus de grecoaica aceea.

O cocoană din Bîrseşti, văduvă, venită singură la bairam, după ce o ascultă pe Beleujoaia, pretinse că a descoperit o metodă de întinerire a feţei.

— Te freci cu degetele întîi pe frunte, pe unde sînt cute, apoi la coada ochilor, la rădăcina nasului şi la colţurile gurii. Nu-ţi ia mult... o jumătate de ceas pe zi, dimineaţa...

Zulnia Lascăr, care ațipise, se îndreptă de șele și-i spuse văduvei tare, ca să audă și celelalte cocoane :

— Frecăturile astea nu sînt bune de nimic ! Nici alifiile nu-s mai breze, afară de uleiul de parafină, cu care eu îmi dau de trei ori pe săptămînă. Și uitați-vă ce obraz am, la anii mei...

Bătrîna își apăsă fața cu degetele, ca să arate că n-are cine știe ce zbîrcituri. Vorbi din nou, trăgînd cu coada ochiului spre doctor, să vadă dacă o ascultă :

— Și mi-a prins bine sfatul unui neamț, pe care l-am cunoscut în călătoriile mele pe vapor : Zicea : *Du sollst jeden Morgen ein Glas Weißwein trinken und dann wirst Du einen guten Magen haben !* Adică să bei cîte un pahar de vin alb în toate diminețile și vei avea un stomac curat...

Hirurgul, care o ascultase pe bătrîna Zulnia, ținu să aducă o lămurire :

— Sfatul ăsta nu-i al unui neamț. E al lui Hippocrat, părintele științei doctoricești. Vinul, îndemna el, trebuie beut pe stomacul gol ! Și poate că mai bun e un păhăruț de rachiu anisonat, așa cum îl iau boierii moldoveni cînd se duc călări spre divan. După rachiu, rontăie un covrig și le e bine...

Dipla țiganului scotea sunete dulci, muiate în melancolie, la cuhnie se auzeau zgomote de tigăi, iar în coroanele teilor umbra serii se agățase ca o scamă uriașă. Dumitra se puse să aprindă lămpile și lumînările, mesenii băgau de zor în rînduri, iar servitorii cărau bărdace pline cu vinul ce urma să se așeze blînd pe dinăuntru. Chiriță Corbeanu începuse să povestească de un bavarez, cunoscut de tatăl său, Eustațiu Corbeanu ; birjar de meserie, cel mai mare beutor de bere din München, pe nume Urlump, el se lua la întrecere cu alți birjari, bea de rupea pămîntul, și ieșea totdeauna întîiul.

— Cică avea un burduhan birjarul... cît o putină, numai cercurile-i lipseau... Pîrăia scaunul trăsurii sub greutatea lui.

Mesenii n-avură timp să guste episodul povestit de judecător, că dinspre Ulița Sărarilor se auzi tropot de cai, la început lin, pierdut printre cule și ceairuri, apoi din ce în ce mai apăsat, cu pietre scrîșnind sub copite și cu praf ridicat pînă la geamlîcurile caselor.

— Ce e, ce e ? se neliniști Ioana, nevasta boierului Hurezeanu, sperioasă de felul ei și gata să dea în leșin ori de cîte ori era luată în pripă de vreo întîmplare.

Călăreții se opriseră în fața porții celei mari, iar cîțiva norișori de pulbere se săltară pînă la vulturii ce se odihneau în piatră, sus, unde se terminau stîlpii. Serdarul Moangă, care știa el ce știa, făcu semn unui fecior să deschidă și se ridică însuși de la masă. Cele două canaturi al masivei porți fură date în lături și un bărbat chipeș, potrivit la stat, care descălecase, înaintă pe aleea pietruită, în marginile căreia se ridicau, în ușoara umbră a serii, soiuri de flori și copăcei de lux. Era Tudor Vladimirescu. În mîna stîngă ținea cazaclia de hîrșie neagră cu fundul de postav alb, iar dreapta i se odihnea pe mînerul pistolului ce-i era îndesat la șold. Pieptarul era încheiat cu șireturi și-i stătea bine strîns pe trup. În picioare avea cizme de iuft rusesc, lungi pînă sub genunche. Peste pieptar purta o scurteică din stofă tare ce era strînsă la piept cu copci alămite. De după șold îi atîrna sclipitoare sabia cu împletitură argintie la mîner. Privirea-i era de ăcvilă, poate că puțin aspră. Alura și uitătura cruntă îl arătau mai înalt decît era, iar fruntea cutată era a omului muncit de gînduri și iubitor de viață. În pîcla serii i se vedeau deslușit ochii, doar sprîncenele împreunate la rădăcina nasului aruncau umbre pe chip întunecîndu-l. Cum înainta spre mese, părea că aduce o văpaie de departe, pe care o ține ascunsă în el, și că poartă o veste mare care-i frămîntă sufletul. Iar cînd începu să vorbească, glasu-i părea răsărit din chiar miezul cel aprins al naturii veșnice. Înfățișarea lui întreagă parcă învăluia o sălbăticie abia domolită și un elan în măsură să treacă dincolo de marginile înșelătoare și să intre de-a dreptul în inima de jar a lucrurilor. Unii boieri se săltaseră de la mese. alții încă nu se dezmeticiseră, iar femeile păreau răscolite de ceea ce le vedeau ochii.

— Nu se poate ! îi șoptise Beleuja unui vecin de masă, care nici nu-l auzi, căci fusese furat de apariția slugerului.

Luminile jucau pe fețele boierilor, iar la apus, de unde pierise roata de foc a soarelui, mai rămăseseră doar niște dungi roșietice ce liniau cerul.

— Bun găsit, prea cinstiți boieri ! rosti Tudor învăluind mese și oameni în privirile lui îmblînzite pentru o clipă.

Înaintă spre masa cea mare din mijloc și se apropie de serdar, spunîndu-i :

— Îți poftesc numai sănătate, cocoane Vasile !

Se îmbrățișară, după care slugerul se duse la serdăreasă și-i sărută mîna.

— Tot tineră și frumoasă, cocoană Saftă ! zise Tudor, aruncîndu-i femeii o uitătură gata s-o zăpăcească.

Sumeția slugerului, felul cum apăruse la cula serdarului odată cu lăsarea serii, parcă-i împinseseră sub mese pe boierii care-l vorbiseră de rău în lipsă.

— Să trăiești, boier ispravnice ! Rog să ne iertați, spuse Tudor întorcînd fața spre poarta pe care intrau cinci-șase panduri. N-o să vă stricăm petrecerea...

Flăcăii, armați cu puști militărești, fură luați în primire de Voican și omeniți cum se cuvine la o masă ce fu pusă în apropierea liliacului dat în floare.

Beleujoaia, care povestise cocoanelor cum un negustor de peste Jiu fusese omorît de nevastă-sa, cu otravă înceată, deveni mută cînd îi văzu în curte pe Tudor și pandurii ce-l însoțeau.

Dascălul grecesc se ridică, se apropie de sluger și-i strînse mîna. Se mișca repede, dînd a înțelege că așteptase demult această întîlnire.

— Ne bucurăm că ai venit, domnule Theodor ! Se aud numai vorbe bune despre domnia-ta. Îți mai aduci aminte ce-am discutat cînd am avut onoarea să te cunosc ? Am vorbit de Bonaparte, de imperii...

Tudor, după ce ascultă fără vreun interes cuvintele lui Mavros, se întoarse spre Beleuja.

— Bună seara, coane Nicolae... Ce-ți face băiatul ?

— Bine, slugere, bine... E prin preajmă... pe aici, se convorbește cu fata serdarului. Tinerețe... ce vrei ! ? Chiar zilele trecute venise vorba de domnia-ta. Umbla o veste prin tîrg... că turcul te-ar fi găsit... Și-i părea rău băiatului meu, ca și mie...

Și, după ce-l învălui pe sluger cu o privire dulceagă, proprietarul jian trecu la laude. Vorbea mieros, rostind cuvinte ce se spun, obișnuit, femeilor.

— ...Da' chipeș mai ești, Tudore !

Beleuja își trecu mîna prin păr, își țuguie buzele, apoi ridică un deget în aer, gest care însemna că și-a adus aminte de ceva.

— Uite... nașul meu, care e om la locul lui... nu citește gazeturi frînceșți, nu trece toată-ziua-bună-ziua pe la isprăvnicat... Ce crezi că mă întreabă ? Zice : „Finule, ce fel de om e comandirul Tudor ?" Îi zic : „Cum... ce om ? ! E fala Gorjului, nașule ! Un viteaz și jumătate. S-a bătut dincolo de Dunăre și i-a dăruit împăratul de la Răsărit inel de aur..." Chiar, slugere... Știi că sînt tare curios. E mare inelul ? Și ce piatră are zidită-n el ?...

— Ei, lasă, boier Nicolae, lasă ! rosti Tudor retrăgîndu-și jenat mîna cu inel.

Iar Beleuja se retrase la locul său bodogănind :

— Să ai sănătate, slugere, că fără frică mai ești !

Și ridică o căniță pe care o dete pe gît.

Coțofeanu, care se chitrofonise bine, îi șoptea judecătorului Corbeanu :

— E viu, coane Chiriță, sau eu sînt dus pe altă lume ?

— M-am ciupit și eu, dar degeaba...

Tudor făcu un pas spre Coțofeanu.

— Bun găsit, prea cinstite cocoane !

— Bine-ai venit, slugere ! începu Coțofeanu, care vorbea repede și sughița de parcă voia să-și înghită cuvintele, iar acestea nu-i intrau pe beregată. De cînd nu te-am văzut prin Tîrgu-Jiului !... Îți duceam toți dorul... Ehe, și să vezi ce mi s-a-ntîmplat. Nu sînt nici trei săptămîni de atunci. Unu al lui Cîrdu de prin Vădeni, din țigănie... Zicea că ar fi luat domnia-ta gologani cu forța de la sătenii din Prejna. Ce crezi c-am făcut ? L-am luat la palme și i-am spus : „Bă... Slugerul Tudor din Vladimiri a ridicat biserica din Prejna pe cheltuiala lui, de la temelie pînă la clopot, și i-a dat pămînturi..."

Slugerul ajunsese în fața lui Dinu Pătrașcu, ridicat și el de la masă, ca și alți cîțiva boieri. Se îmbrățișară și se bătură cu palmele pe spate.

— Ești abătut, Dinule, sau... mi se pare mie ? !

— Așa-i firea mea, Tudore. Nu, nu sînt abătut...

Dinu Pătrașcu se depărtă de masă, își trecu mîna prin

părul lui frumos, apoi își agăță cîte un deget de buzunarele vestei. Ținea bărbia sus, avea ochii întredeschiși, se sprijinea cînd pe un picior, cînd pe altul, negăsindu-și locul. Părea că voiește să vorbească, să țină un discurs, dar nu reușea să înceapă. Se încruntase și își încleștase fălcile. Cei de la mese, bărbați și femei, îl urmăreau curioși.

— Mă bucur, slugere, începu Pătrașcu, cînd aud pe acești cinstiți boieri că-ți recunosc meritele ! Te poți baza pe ei. Dacă ar fi la o adică... te-ar urma ca niște paralei... Și cîte fapte de vitejie n-ar făptui ! Bunăoară, virtuosul proprietar Beleuja...

Proprietarul tresări, căci nu știa ce-ar vrea să zică mai tînărul boier.

— ...Plîngea ca un copil, continuă Pătrașcu, atunci cînd a aflat că te-ar fi lovit turcul !

Beleuja avea fața schimonosită, cu un ochi căzut spre obraz. Vrea să se ridice, se așează din nou și, pocnindu-și degetele, îl ascultă pe Dinu Pătrașcu care nu-l slăbește cu privirea.

— ...Un adevărat stîlp al tîrgului nostru. Ca un stejar împlîntat în pămînt gorjenesc...

La locul ei, Beleujoaia se-nfoia ca un uliu, răsucind într-o parte și-n alta capul cu părul ei abundent, prins în panglică și-n agrafe lucitoare. Ar fi vrut să sară în sus, să rostească ceva, să-l întrebe pe Dinu ce vrea să spună cu vorbele lui ce păreau zeflemitoare. Dar o forță mai tare ca voința ei o ținea țintuită pe loc. Înghițea în sec și tăcea.

— Și prea cinstitul boier Coțofeanu...

Acum pricepură mesenii că Dinu Pătrașcu îi ia la rînd, prezentîndu-i slugerului, ca și cînd acesta nu-i cunoștea. Toți știau că gestul celui pe care unii îl numeau „Mustăciosul" nu este cumsecade, dar nu se găsi nici unul care să-i taie elanul. Dimpotrivă, erau curioși să audă, știindu-l pe Pătrașcu ca pe unul nedus la biserică.

Pătrașcu își urmă vorbirea neslăbindu-l din ochi pe Ioniță Coțofeanu, la care făcea referință.

— ...Ți-ar fi cel mai bun căpitan, slugere, dacă s-ar întîmpla să ai vreun gînd de bătălie. L-ai auzit cum vorbea ? Și ce n-a făcut pentru tine ! Mîne-poimîne o s-auzim că s-a făcut pandur și că ți-a jurat credință !

Coţofeanu îşi aduna hainele pe el, de parcă-i veneau prea largi. Apoi strănută punîndu-şi peşcherul la nas, nemaiauzind ultimele cuvinte ce-l priveau tot pe el.

— Ce om... şi ce suflet mare !

Pătraşcu îl luase acum la ochi pe dascălul grecesc.

— O, şi prea învăţatul Tanasis Mavros ! Cîtă ştiinţă de carte... Şi ce educaţie a dat odraslelor boierilor gorjeni. Un adevărat Socrat ! Şi cît preţ pune pe tine, Tudore !... Spunea că eşti viteaz şi te asemeni cu Bonaparte, Cezarul din Apus...

Mavros fu pus în încurcătură. Dar iute la minte cum era, astuţios fără pereche, versatil şi acomodabil la cele mai delicate situaţii, nu se lăsă impresionat de peroraţia ironică a boierului jian şi replică :

— Nu cred să fi spus eu aşa ceva. Poate să fi vorbit în somn, iar arhon Pătraşcu să mă fi auzit de la distanţă, aşa cum fac fachirii din Septentrion... Nu-l cunosc prea bine pe domnul Theodor, cum aş putea să-l laud ori să-l nesocotesc fără măsură ? Eu spuneam că ţăranul de la voi nu ştie politică şi că face bine cînd rămîne la coarnele plugului ! Iar cît îl priveşte pe Cezarul din Apus... Cum aş putea să nu-l bravosesc ? Pe el, care ştie ce are de făcut, care aleargă în zbor spre ţinta aleasă şi spune : „Mîna mea de fier nu e la capătul braţului, ci e legată de-a dreptul de cap !“ Pe el, care ar fi spus că Alpii, ce-i erau aşezaţi în cale, nu există şi că pentru el totul se poate. „Imposibil nu e decît în dicţionarul proştilor !“ Înainte de a izbîndi pe cîmpul de luptă, el cîştigă bătăliile în minte. Spuneţi, nu e teribil ? *Le petit caporal,* cum îi spun cîrtitorii de pretutindeni, este un generos care i-a ridicat pe unii generali chiar din rîndul soldaţilor...

Tudor, care se aşezase în dreapta serdarului Moangă şi începuse a se ospăta, simţi privirile grecului aţintite asupra sa.

— Îmi place şi mie Napoleon, vorbi slugerul.

— Bonaparte e un legislator, un soldat şi un cuceritor. Urmaş al lui Carol cel Mare şi al lui Constantin... care va sgudui şi Imperiul otomanilor. Dar acum — voi să precizeze dascălul — îl atrage Răsăritul. Şi poate că se gîndeşte la Indii şi la America...

— Cît privește Răsăritul, interveni Moangă care tăcuse mai toată seara, împăratul franțozesc are teamă...

— Cezarul din Apus nu știe, boier serdare, ce e teama ! declară dascălul. El a și pornit spre Moscova, nu știți ? Chiar acum la începutul verii. Scriu ziarele. Pe împăratul Franței îl aclamă mulțimile, fu de părere Mavros. Îl cîntă în ode poeți italieni, ca pe un *liberatore*, clătinător de împărății, uzurpator de tirani... Așa îl vor preamări, în ode, și poeții Eladei cînd va supune Constantinopolea și va doborî semiluna de pe Sfînta Sofia...

— Noroadele, dascăle, se liberează ele însile, fu de părere slugerul. Iar granițele să rămînă în locul în care au fost din moși-strămoși ! Cui nu-i plac vitejii și cîrmuitorii iscusiți de oști ? Dar ce vor ei ? Să cucerească pămînturi, să năpăstuiască mulțimile de norod ? !

Dascălul grecesc își mîngîia lavaliera și își umezea buzele care-i erau crăpate și se uscau repede, cînd vorbea.

— Napoleon e un Columb, strigă grecul împungînd aerul cu o mînă. Și tot ce cucerește nu e numai pentru Franța, ci pentru toate popoarele ce visează la libertate. El e omul prezis, el e omul așteptat...

De la masa femeilor, ce era învăluită în zumzet, se auzi vocea groasă, ca de bărbat, a Zulniei Lascăr :

— Dar... domnule Tanasis, poate că domnia-ta nu știe cu ce se ocupă Napoleon acuma...

— Cu ce ? intră în vorbă Beleujoaia, care pînă atunci încercase s-o convingă pe Gliceria, nevasta lui Dinu Pătrașcu, că nu știe să-și facă părul cu dichis.

— Cu o contesă poloneză ! exclamă Zulnia. L-a căpiat de tot...

— De Walewska vorbește domnia-ta, spuse grecul. Povestea asta de amor a început acum patru sau cinci ani. Poate că focul s-a mai stins.

— Da' de unde ? ! se arătă neîncrezătoare bătrîna. E mort după ea, ca și atunci cînd a cunoscut-o, la un bal varșovian. Cică îi trimite zilnic un buchet de flori.

— E frumoasă, domnule Mavros ? se interesă Beleujoaia.

— O blondă, cu gene lungi și cu un surîs cu care l-o fi zăpăcit pe împărat. Polonezii își pun mari speranțe

în această *epouse polonaise de Napoleon*. Guvernul provizoriu i-a plasat-o pe misterioasa Maria liberatorului care... e și el om, nu ! ?

— Păi... cu asta se ocupă guvernele ? întrebă Zulnia Lascăr. Eu știam că treaba lor e politica...

— Pentru polonezi, lămuri grecul lucrurile, Maria Walewska e o... afacere politică ! Se pare că mijlocitorul a fost însuși Talleyrand sau alt înalt demnitar. Acum femeia e la Paris și francezii o numesc Lavallière a împăratului.

— ...Și marchiză de Pompadour, după favorita lui Ludovic al cincisprezecelea, interveni Dinu Pătrașcu care ascultase pînă acum în tăcere gîlceava grecului cu serdarul.

— Cică n-a avut-o în pat, ca oamenii, ci pe jos, pe pardoseală...

Vorbele Zulniei Lascăr declanșară rîsete la toate mesele. Oaspeții și gazdele se mai înviorară. Fură treziți din amorțeală nu numai de răcoarea serii, ci și de povestea cu frumoasa varșoviană asaltată de împăratul francez. Se mișcau pe scaune și pe laviți, își frecau mîinile sub mese și așteptau, de la cei ce știau amănunte despre cancanul ce ținea de vreo cîțiva ani buni și care oferea senzații jurnalelor de pe tot continentul. Cîteva jurnale, aduse de poșta austriacă, soseau și în părțile Gorjului, și cei ce aveau norocul să le citească aflau ce se mai întîmplă prin lume, ce se mai pune la cale și încotro se îndreaptă vremurile.

— Ce-o fi văzut la ea, dascăle, de i-a căzut cu tronc împăratului ? întrebă Beleujoaia.

— Frumusețea, doamnă, asta l-a atras. I-a aprins sufletul, l-a fulgerat o clipă cu privirile și l-a dat gata. Poloneza e mai ceva decît Hélène, cea cîntată în stihuri de Ronsard. Împăratul știe să aleagă. Și-apoi, dacă e să ne luăm după ce au scris jurnalele de scandal... cică tînăra din Lowicz ar avea ceea ce în franțuzeasca de mahala se numește *casse-noisettes*...

— Ce alune ? Ce spargeri ? se interesă Beleujoaia, care voia să iasă în față cu franțuzeasca pe care pretindea că o știe.

— Mă iertați, doamnă, dar nu-i ce crede domnia-ta. Doctorul, care e aici de față, v-ar putea lămuri, spuse Mavros rîzînd coțcărește.

Fritz Pellisier, care le cam cocăise, primi uimit îndemnul grecului.

— Cum ? Eu ? Dar... domnule Mavros. Cum aș putea să... Sînt atîtea doamne aici, nu !?

— Vă spui io ce-nseamnă ! exclamă conțipistul Costin Teteleanu care, pînă atunci, rîsese mînzește de glumele pe care le spunea el însuși.

— Lasă, Costine ! îl îndemnă serdarul și Teteleanu se reașeză pe locul lui.

— Și de ce n-o ia de nevastă ? se adresă Zulnia Lascăr dascălului grecesc.

— Fiindcă tînăra femeie n-are rang. Se spune că are un singur defect care-i displace imperatorului.

Muieretul deveni mai atent, iar nevasta boierului Coțofeanu, care se lăsase peste masă cu gîtul întins, îi acoperea vederea Beleujoaiei. Aceasta o împinse ușor cu mîna, fără a-și cere vreo scuză.

— Care... care-i hiba ? se auzi o voce de bărbat.

Mavros răspunse :

— Cică i se face nasul roșu dimineața, cînd se scoală, și trebuie să stea cîte o oră cu picioarele în apă... Ce spui, doctore, de... medicamentul ăsta ? E bun de ceva ?... Ce să-i faci ! *N'a pas le nez si beau...*

— Apa e substanța primordială, vorbi plin de importanță Pellisier, care nu prea avusese prilejuri să se ilustreze în vreun fel. Viața a apărut întîi și-ntîi în apă și din apă e făcut sîngele. Cîtă apă e în trupul omenesc și al altor viețuitoare ? Multă ! Femeia aceea poloneză face bine că se moaie în apă, căci, iată ce spune Hippocrat într-una din alegerile sale : „Cu deșertarea se tămăduiesc bolile cele ce se fac din umplere, iar cu umplerea se tămăduisec cele ce se fac din deșertare." Apa trage...

Mavros, care nu fu tocmai mulţumit de explicaţia hirurgului, se referi la alt capriciu al Mariei Walewska. Grecul se bucura văzînd că femeile îl ascultă cu multă curiozitate.

— Se mai spune că nu vrea în ruptul capului să se ducă la Luvru. Cică acolo ar fi prea mare înghesuială...

— E măritată cucoana asta ?... Maria şi mai cum îi spune ? se interesă Beleujoaia.

— Ba bine că nu ! spuse Zulnia Lascăr. Se zice că rar s-a văzut un bărbat mai îngăduitor cu nevasta lui ! Ce prostie ! *Faut avoir le cerveau bien vide !* Un boştorog... care nu e mai deştept decît caii de la carozza lui !

— Cică Napoleon a fost beat cînd a avut-o prima dată, intră în vorbă Teteleanu.

Femeile părură a se ruşina de glumele prea groase ale condicarului, iar serdarului îi păru rău că-l chemase pe Costin la petrecere. Conţipistul se cherchelise repede şi slobozea din cînd în cînd, din gura lui spurcată, vorbe nelalocul lor la o masă boierească.

— Ştiţi cum a intrat împăratul la balul istoric de la Varşovia ? rosti Mavros care încerca să depărteze discuţia de vorbele deocheate ale junelui conţipist, care nici măcar nu ştia cum stau lucrurile... Ca un cuceritor pe cîmpul de război. Parcă-şi trecea în revistă trupele victorioase. Se crede că ar fi zis : „*Oh, qu'il y a de jolies femmes à Varsovie !*" Cîte femei frumoase la Varşovia... Şi dintre toate a ales-o pe o provincială pe care unele doamne o numesc, din invidie, gîsculiţa de lîngă Lowicz ! Tot femeile spun că aleasa Cezarului parisian n-ar prea avea cine ştie ce minte...

— De ce n-ar veni şi pe la noi Napoleon ăsta ? interveni Zulnia Lascăr, care rînjea ferită de lumina ostenită a lumînărilor şi a lămpilor de Lucerna. Apoi spuse : Parcă pe la noi n-ar fi fete frumoase, gata să-şi „salveze" ţara !... Punem la cale un bal şi le împingem în faţă pe cele mai copile şi pe cele mai arătoase. Dar ce ştiu bietele de ele să danseze ? Ehei, unde-s timpurile cînd dansam, la Alicante, valsul şi *écoussaise*-ul ?...

— Și nu s-a nimerit pe-acolo vreun împărat, ca să te aleagă ?

Gluma hirurgului nu-i căzu bine Zulniei. Femeia tăcu un moment, apoi îl întrebă pe Mavros :

— Nu cumva, dascăle, această poloneză e mai importantă decît campaniile lui Napoleon ?

— Ar fi o exagerare să se spună așa ! Un lucru este, însă, cert. Că eroul celor două secole a dovedit că este un bărbat cu adevărat. A ascultat de porunca inimii lui mari.

— Am auzit că fata asta ar fi refuzat o broșă de diamante ce însoțea o epistolă de amor. Așa o fi ?

— Chiar așa, doamnă Lascăr, o lămuri grecul. Și ce dovedește asta ?...

— Că e proastă ! sări cu gura Beleujoaia. Să lase ea să-i scape ditamai bijuterie...

Mavros își continuă gîndul său :

— ...Asta dovedește că Walewska nu e o femeie comună. Ea a crezut că-și poate izbăvi patria. A îndemnat-o guvernul, amintindu-i, într-o scrisoare devenită celebră, că bărbații, oricîtă putere publică ar deține, trebuie ajutați de femei. Poloneza trebuia să procedeze ca Estera, care s-a dat lui Ahasverus cel rătăcitor și a salvat, astfel, poporul evreu... Domnia-ta ce crede despre faptele astea, domnule Theodor ?

Slugerul, care venise mai tîrziu la bairamul cîmpestru de la cula Mongeștilor, mîncase în liniște ce i se adusese de la cuhnii, băuse cu măsură și ascultase turuiala bărbaților și a femeilor. Nu se băgase în discuții, fiindcă își dăduse seama încă de la început că aproape tot ce se spunea izvora mai puțin din mințile convorbitorilor și mai mult din tăria beuturilor ce clipoceau, ca izvoarele, în căni de pămînt și în donicioare de lemn. Ce să-i răspundă grecului ? Că femeia aceea din Lowicz e pe cale de a deveni eroină a nației sale ? Că soarta țărilor se hotărăște în saloane de bal și în alcovuri cu perdele grele ?

— Ce cred ? vorbi totuși slugerul. Noroadele nu se salvează așa ! Împăratul francez, pe care domnia-ta îl ține la mare preț și care nu este un om obișnuit, are mofturile lui. Nu cred că o femeie, oricît de cu lipiciu ar

fi, își poate slobozi neamul, ademenindu-i pe marii bărbați ai ocîrmuirilor. Franțujii au avut o țărăncuță care, îndemnînd cu fapta armiile nației sale, a ajutat la liberarea de engleji a unui oraș și la punerea în scaun a unui rege... Asta da femeie ! A fost arsă pe foc și a rămas pentru totdeauna fecioară...

— Acesta este un caz, ținu să spună grecul. De ce n-ar fi și alte procedeuri ? Frumusețea femeii face tot atîta cît vitejia și uneori chiar mai mult. Nu este așa ?

Grecul privi în jur, căutînd aprobare pentru părerile sale. Dar mesenii, cînd îl auziră vorbind pe Tudor, își întoarseră fețele spre el, ascultîndu-l cu atenție. Căci pe sluger, povestea cu amanta poloneză a lui Napoleon îl stîrni peste măsură și vorbi, nu domol cum ar fi vroit, ci mai îndîrjit, așa cum îl îndemna inima.

— Hai să împingem în față, cînd ne calcă năvălitorii, femeile frumoase ce le avem și așa... scăpăm țara de opresiune ! Compatrioții domniei-tale, dascăle Mavros, n-au fete frumoase ?

— Ba au, cum să nu aibă ? !

— Atunci duceți-le padișahului din Stanbul, care are o adunătură de muieri, și poate că așa veți fi liberi...

De la mese se auziră cîteva rîsete.

— Domnia-ta, domnule Theodor, se pare că ai avea ceva în contra compatrioților mei, grecii... Parcă ți-am mai spus vorbele acestea, nu demult, cînd ne-am cunoscut aici, la casele serdarului.

— Așa e, mi le-ai spus. Și știi ce am răspuns ? Că n-am nimic în contra grecilor care visează, ca și noi, libertatea care trebuie să vină. Dar trebuie să li se spună grecilor că nu tot ce fac ei este bine. Mahalaua Fanarului, unde cîndva trăia nobilimea țării dumitale, o nobilime cărturărească și cu grija treburilor norodului, s-a umplut de plăcintari și lăptari. Iar boierii mari, puși de buna voie a lor în slujba turcului cuceritor, trag sforile domniilor-noastre. Răușește cine promite bănet mult și cine dă mai mult. Sînt aproape o sută de ani de cînd sforăria fanariotă sărăcește neamul românesc. Boieria noastră, altădată dedată înaltelor treburi ale ocîrmuirii, s-a stri-

cat, a fost împinsă către perfidie și înșelăciune de grecii din Fanarul constantinopoletan care au venit, ca lăcustele, să pîrjolească pămîntul și sufletul românului. Cu grecii ăștia și numai cu ei avem multe de împărțit și de făcut... Iar pe norodul grecesc, pe acela ce lucrează pămîntul și se luptă ca să se libereze, noi îl iubim, dascăle Mavros, nu e așa ?...

Dascălul, care se văzu încolțit, tăcu cîteva momente. apoi schimbă vorba, spunîndu-i serdarului că s-a făcut tîrziu și că ar vrea să plece.

— Mai rămîi, dascăle, îl îndemnă Moangă. E o seară frumoasă și o să-ți ducem lipsa...

— Nu mai pot sta mult, arhon serdare. Poate că numai atît cît mi-ar cînta muzicanții cîntecul care-mi place mie și pe care l-am auzit prima oară la Bergamo, în Italia.

Scripcarul, toboșarul și țimbaliștii veniră în apropierea meselor.

— Vreau să ascult cîntecul „Son tre giorni che Nina..." îl știți ? îl întrebă dascălul pe Tache Bobirci, mai marele bandei.

— N-am auzit de-așa ceva ! Rog să ne iertați... „Sîrba popilor" nu vă place ?

Mavros se ridică, își pipăi panglica flotantă înnodată la gît și porni spre poartă. Iar în loc de „la revedere", spuse pe un ton exaltat :

— *Nous sommes justes, nous avons raison !..*

Se referea, desigur, la țara și la poporul lui.

Petrecerea se prelungi. Femeile, mai neatente la discuțiile politicești, se apucaseră să vorbească din nou despre idila dintre frumoasa poloneză și Napoleon.

— Cică i-a dat, se uimea Beleujoaia, două sute de rochii amantei poloneze. Vă dați seama ce-nseamnă asta ? Două sute...

Iar la întrebarea, pusă de Gliceria, dacă nu cumva împăratul francez se va descotorosi în curînd de Walewska, răspunse Zulnia Lascăr, care dîrdîia de frig :

— Ce-o mai fi, om auzi. Care-om avea norocul să trăim... Că eu...

10

Şedeau în prîvor. Tăbliile ce împrejmuiau tinda dinspre uliţă erau împodobite cu horbotele, iar peretele de care era rezemată scara ce da în ocna podului avea şi el danteluţă şi flori colorate. Se sculaseră mai tîrziu, căci petrecerea ce durase pînă către miezul nopţii fusese plăcută, nici vorbă, dar ostenitoare.

— Ce spui de boier Pătraşcu, slugere ? începu serdarul care trăgea din cînd în cînd din ciubucul său.

— Ce să spun, cocoane ? ! Parcă n-ar fi ca ăilalţi boieri ai tîrgului. Asară o luase ca la comedie... Cînd despre unul, cînd despre altul. Oare se prefăcea, sau aşa e pipota lui ?

— Nu, nu se prefăcea. Dacă ai şti cum a ajuns la boierie, i-ai înţelege mai uşor felul...

— Ceva-ceva am auzit eu.

— Eh, povestea-i lungă... Boierii tîrgului, nu toţi, dar cei mai mulţi, se uită chiorîş la gospodăria lui. Cică e blînd cu slujitorii, pe care-i scuteşte de dări. Are cei mai mulţi scutelnici din judeţ...

— Şi crezi că face bine, cocoane Vasile ? Că ştii proverbul : Milos eşti, de milă ajungi...

— Nu e cazul lui. N-are cum s-ajungă de milă. A moştenit mult, îi ajunge şi lui şi copiilor lui.

— Nu-i e uşor aici, în tîrg...

— Vrei să-ţi spun una, Tudore ?... Hiba lui e şi hiba mea. Nu că mă laud, doar tu îmi cunoşti casa... A citit mult în copilărie, citeşte şi acum, mai ales carte nemţească şi italienească. Iar înţelepciunea cărţilor te face aşa... cum să zic ? Vezi lumea altfel, mai uiţi din interese...

— Vrei să spui că cititul te zăpăceşte ?

— Nu, nu ăsta e cuvîntul... Litera de carte, dacă-i ghiceşti adîncimile, îţi îmblînzeşte sufletul, îţi deschide ochii spre privelişti despre care nici nu ştiai că există. Te face mai înţelegător şi îţi aduce aminte că viaţa e scurtă, iar lumea largă...

— Parcă l-am auzit, aseară, pe judecătorul Corbeanu vorbind de morile lui Dinu Pătrașcu. N-am prea priceput ce vrea să spună.

— O să-ți spun eu. Morarii conului Dinu iau cel mai mic uium din tot județul. Așa că oamenii își duc sacii acolo, la morile lui Pătrașcu...

Din partea scării celei mici se auzi scîrțîit de scînduri. În privor apăru Voican, feciorul.

— Coane Vasilică, iar a venit omu ăla de pe Olteț...

— Care om ?

— Ăla care a mai trecut pe-aici, după Paști, de spunea că vrea să-i vorbească conașului Tudor...

— Cui, mie ? ! se miră slugerul. Coane Vasile, ce-o vrea omu ăla ?

— Nu știu. Vrei să-l ascultați ? Vine tocmai de sub munte, dintr-un sat... Cum îi spune, Voicane, satului ?

— Din Corșoru, boierule.

— Atunci să intre, zise Tudor, ridicîndu-se de pe laviță.

În fața lui Voican, înainta prin tindă un țăran fălcos, nu prea înalt, cu ochi de viezure, sfredelitori, ținînd în mînă o pălărie ciobănească, rotundă, cu borul îngust. Purta opinci cu moțul răsucit și pe pulpe, peste cioarecii de dimie albă, turecii strînși bine de nojițele subțiri ce se încrucișau din loc în loc. Peste cămașa de cînepă aspră avea un pieptar din piele de oaie, cu înfloriturl pe la buzunare. O teașcă din piele, lustruită de o îndelungată folosire, i se legăna pe șold. Se opri în fața slugerului.

— Domnia-ta trebuie să fii Tudor din Vladimiri...

— De ce crezi că aș fi eu acela ? Dumneata cine ești și ce vrei ?

— Tudor trebuie să fii. Iar io sînt Mitoi Șancă din Corșoru, un sat pe lîngă linia Oltețului... Am venit să ne faci dreptate.

— Eu ? Ce dreptate să vă fac ?

Săteanul trase teașca în față, îi desfăcu închizătoarea și scoase cu mîna tremurîndă niște hîrtii împăturite în patru. Pe una i-o întinse slugerului.

— Uitați !... vorbi Mitoi Șancă, privind cînd spre Tudor, cînd spre serdar. Moangă simți uitătura cruntă a săteanului. Știa de ce e privit astfel : atunci, după

Paşti, nu avusese vreme să citească actele corşoreanului în întregime. Îşi trecuse ochii peste ele, atent numai la pricinile înscrise în hîrtii. Tudor se aşează lîngă masă, despături o hîrtie şi începu s-o citească.

„După jalba ce au dat la măria-sa prea înălţatul domn Io Alecsandru Ioan Ipsilant voevod, Avram i Radul şi Stanciu, vechili fiind tutulor oaminilor de la satul Baia de Her sud Gorj, împotriva cuviosului igumen de la Sfînta mînăstire Hurezu, chir Gherasim, arătînd că ei aflîndu-să scăzători pă moşia Baia a sfintei mînăstiri Hurezu, pînă acum ar fi avut obicei de plătiia de casă cîte bani nouăzeci de vatră într-un an, iar de alt nimic nu să supăra, dar acum i-ar fi supărînd ca să şi clăcuiască acolea pă moşie, ci-i duce dintr-un judeţ într-alt judeţ şi pentru o zi ce este să clăcuiască, mai mult umblă strămutîndu-să ; şi fînul care-l cosau pă moşiia mînăstirii, nu le iau iar fîn de dijmă, ci bani, şi le-ar fi luînd mai mult peste cît li să cuvine. Şi deosebit că ei ar fi păscut cu vitele lor munţii mînăstirii plătind suhatul, iar acuma nu i-ar fi îngăduit ca să-şi pască vitele pe acei munţ şi să-şi plătească adetul, ci ar fi cerînd ca să dea după cum dau şi alţî streini, or să lipsască din munţ. Şi ni să porîncește de către măriia-sa ca pentru toate acestea să cercetăm şi de nu să va hodini vro parte, cu carte de judecată, după vremea lucrului, să-i sorocim şi la divan. Care după luminată poroncă înfăţoşîndu-să aici la divan părintele igumen cu jăluitorii, răspunsără atît jăluitorii cît şi igumenul, că pentru bani de vatră s-au aşăzat ca să dea de omul casnic cîte un zlot după obicei. Iar pentru că le cere şi clacă pentru zlotu de vatră, răspunsă igumenu că, avînd douăzeci de livez pe aceea moşiie care le cosiia pentru trebuinţa vitelor mînăstirii, le-au dat ca să le cosască ei ; şi pentru aceste livez să ajute şi ei de omu casnic cu cîte o zi de clacă la mînăstire, care la aceasta nici jăluitorii nu putură tăgădui, cum şi pentru dijma de fîn s-a învoit ca să dea bani după obicei şi că sînt mulţămiţi şi hodiniţi ca pentru acele livez ce le-au dat igumenu să le cosască, să lucreze cîte o zi la mînăstire. Iar pentru munţ, răspunsără că tot ei din vechime i-ar fi păscut cu vitele lor, plătindu-şi suhatul, arătîndu-ne şi un răvaş al sfintei sale pro-

igumenul chir Dionesie arhimandritu cu leat una mie şapte sute şasezeci şi şasă ce, scrie la mîna sătenilor de la Baia ca să-l pască cu vitele lor pe un an cu taleri douăzeci şi doi. Şi tot într-acel răvaş, la leat una mie şapte sute şasezeci şi şapte scrie că au luat taleri douăzeci şi şase şi le-au dat muntele ca să-l pască şi pe acel an. Iar acuma le-ar fi luat igumenul un picior dintr-acei munţ şi le-ar fi dat la neşte ungureni în suhat şi munţî ce le-a rămas lor n-ar fi avînd iarbă de ajunsu pentru păşunea dobitoacelor lor. La aceasta răspunsă igumenul că acel picior de munte niciodată ei nu l-au păscut cu vitele lor ci tot acei ungureni şi cu întîmplarea vremilor, strămutîndu-să acei ungureni de acolo, în doi ani l-ar fi păscut şi ei cu dobitoacele lor şi nici suhat la mînăstire n-au dat. Arătîndu-se pentru acel munte o carte a unui Mihail igumen poluvrăgean cu leat una mie şapte sute cincizeci şi şapte, ce scrie la mîna igumenului hurezan, cum că fiind mînăstirea Polovragiu metoh la mînăstirea Hurezu, acel munte mai înainte l-ar fi fost dat igumenul poluvrăgean la un căpitan Andrei în suhat şi după moartea acelui căpitan tot igumenul poluvrăgean l-au dat în suhat la neşte ungureni împreună cu muntele Poluvragi, şi banii ce eşiiau dupe suhat îi lua mînăstirea Poluvragi jumătate şi mînăstirei Hurezi jumătate. Şi zicea că şi acum tot împreună cu muntele Poluvragi este dat la acei ungureni ; osăbit de ceilanţ munţ ai Băii şi cum că oaminii din Baia nu-şi pascu numai vitele lor pă ceilanţ munţ ci ar fi băgînd şi alte vite streine şi cu această pricină caută să ia şi acel picior de munte, de unde să cunoaşte că ei acel picior de munte nu l-a avut supt păşunea dobitoacelor lor, ci a fost dat deosebit în suhat cu muntele Poluvragi, după cum cartea igumenului poluvrăgean de învoire ce au avut cu igumenul hurezan adeverează. Dar, fiindcă oamenii din Baia întăria cu zisăle, că nici de cum alte vite streine în vitele lor nu bagă şi că iarbă nu le este de ajunsu pă ceialţ munţ, am găsit cu cale ca să meargă un boier la faţa locului să cerceteze acolo prin mărturii şi dovezi acei munţ. Este-le de ajunsu numai pentru păşunea dobitoacelor lor şi numai vitele lor să pască pe acei munţ sau bagă ei şi alte vite streine ?

Spre care cercetare te-ai orînduit dumneata, postelnic Ioniță Săulescule, ci priimind cartea aceasta să te scoli să mergi acolo în fața locului la acei munț și foarte cu amănuntul să faci cercetare ca să dovedești : oaminii din Baia numai cu vitele lor pascu pe acei munț sau bagă și alte vite streine ! Și numai pentru vitele lor ce vor avea să li să dea munții aceia cît le va fi de ajunsu, plătind suhatu mînăstirii, iar de va mai rămînea dintr-acei munț ce i-au păscut ei pînă acum, are voe igumenul a-i da la parte în suhat. Iar cînd vei dovedi că alte vite streine nu bagă în vitele lor și că pă cei munț nu le va fi de ajuns iarbă pentru pășune, atunci de vor da ei prețu ce dau acei ungureni pe acel picior de munte ce este deosebit dat în suhat cu muntele Poluvragi, îl vor lua iar ei în suhat pentru pășunea dobitoacelor lor. Și după cum vei dovedi, nefăcînd hatîr la vro parte, în frica lui Dumnezeu să dai în scris."

— Ăsta ar fi un act mai vechi, spuse slugerul dezlipindu-și ochii de pe hîrtia cu scris mărunt.

— Am și mai noi...

Săteanul scoase din teașca lustruită alte hîrtii și le puse pe masă. Avea o privire ciudată, jumătate curioasă, jumătate puțin încrezătoare.

— Cred că n-ai vrea să le citesc pe toate, zise Tudor, uitîndu-se zîmbitor cînd la sătean, cînd la boierul Moangă.

— Eștea sînt de la Baia, mi le-a dat cumnatu-mio Mitru Gârbea, de care domnia-ta a auzît. Le am și p-ale noaste, ale corșorenilor.

Mitoi Șancă scoase alte hîrtii și le puse pe masă.

— Așa e, am auzit de acest Gârbea... Cocoane... parcă spuneai că te-ai călătorit prin partea Băii de Fier ! ?

— Am fost, e adevărat, spuse serdarul. Cîrcota băieșilor cu mînăstirea durează de mult. Oamenii au trimes jalbe și aici, la isprăvnicat, și la divanul craiovesc... Degeaba ! Știi și tu cui se dă dreptatea...

— Și la voi, la voi în sat ce e ? se interesă Tudor, care nu era slăbit din ochi de omul venit de pe Olteț.

— Ar trebui făcută hotărnicie bună în lunca Oltețului. Oamenii boierului Jitaru ne calcă mejdinile. Io am o fîșteică lată de trei stînjeni... E o moștenire. În primăvara asta n-am arat decît doi stînjini. E drept ?

— Parcă n-ar fi drept, zise Tudor, întorcîndu-se către serdar. Îl știi, coane Vasile, pe boieru ăsta ?

— Nu-l cunosc, da' am auzit de el...

— Cică a fost scopitor de porci, în tinereță, interveni săteanul. Pe aici, pe lîngă Tîrgu-Jiului...

Curios, slugerul îl întrebă pe Mitoi Șancă :

— Și cum de a ajuns la voi, pe Olteț ?

— S-a-nhorjat cu o muiere avută, una Vlădoianca. Mai bătrînă ca el cu treizeci de ani. Jitaru, venit în Corșoru nost, a-nceput să cumpere pămînturi. Cică banii îi avea... de la scopitu porcilor. Are pămînt arabil, pometuri, fîneață, două mori, vite... Oriunde te-ai învîrti, tot de moșia lui dai. De curînd i-a luat foc un fînar. A ars tot, n-a rămas decît cărămida și cuiele. Ce credeț c-a făcut ? L-a prepus pe un biet om care-și are casa lîngă grajdul boierului. L-a tras în judecată, cu martori plătiț. Cine știe ce-o ieși...

— Așa, și ?

Lui Tudor îi plăcea încrîncenarea săteanului.

— Și... Aveam și eu un nuc în vatra casei... E un nuc mare, așa... ca teii din bătătura boierului, pe lîngă care trecui... Nucu a fost în ograda noastă din moși-strămoși. Muierea mea punea primăvara cînepă în apropierea lui. În martie, cînd s-a topit zăpada, Gherasim, care mi-e vecin, a mutat uluca într-o noapte. Și ce să vezi ? Dimineața, nucu nu mai era în ograda mea. Erea în a lui...

— Cine-i Gherasim ăsta ?

— Apăi... cine crezi dumneata că e, cocoane Tudore ? Finu boierului Jitaru. M-am judecat cu el, am cîștigat procesu și... ce credeț că s-a-ntîmplat ? Gherasim a tăiat, tot într-o noapte, nucu. S-a răsturnat în partea mea, de mi-a topit răzoarele, legumele...

— De ce nu te duci la ispravnici, să-ți facă dreptate ? întrebă Tudor.

— Au fost alț săteni. Și cum s-au dus, așa au venit îndărăt. Să mă mai duc și eu ? Nu mă duc, coane Tudore !

— Păi de ce ?

Săteanul se-mpurpurase în obraz. Se îndreptă de șele și, bățos cum era, vorbi tare, ca și cînd nu s-ar fi

adresat numai slugerului, ci unei mulțimi ce-i aștepta cu nesaț plîngerea.

— Umblăm degeaba pe drumuri, cu jalba-n proțap... Și știi ce-am auzit, cocoane Tudore ? Că ești mai tare ca ispravnicii și caimacanii. Și că poț să-i ajutorez pă nevoiași...

— Cine ți-a spus minunile astea ?

— Cum cine ? Păi am auzit... Așa să vorbește...

— Asta e o minciună mare, cu coadă. Nu pot, nene, să ajut pe nimeni.

— N-aș crede... Domnia-ta, care te-ai războit cu turcul...

— Nici nu mă mai războiesc. Am ostenit...

— Și io ce-o să le spui sătenilor mei de pe Olteț și lui Mitru Gârbea din Baia ?

— Să le spui că dreptatea nu vine cu căruța de la tîrg. Și mai spune-le că am ostenit. Dacă or să te-ntrebe...

Săteanul tăcu un timp, apoi întinse mîna să ia hîrtiile împrăștiate pe masă.

— Păi... ce vrei să faci ? îl întrebă serdarul.

— Îmi iau hîrtiile.

— Lasă-le aici, băiete ! vorbi slugerul, adunînd hîrtiile și împăturindu-le. Om vedea noi...

— Atunci... mă duc. Cu bine !

Mitoi Șancă porni spre ușă, unde se opri cîteva clipe. Apoi ieși. N-avură vreme boierii să schimbe două vorbe, că săteanul reveni în odaie.

— Te-ai întors, nene ? îl întîmpină Tudor.

— Vream să spun, vorbi fălos Mitoi Șancă, pentru ca să știe domnia-ta că sătenii de la noi, de pe Olteț, n-or să creadă că ești ostenit. Și... nici n-o să le spun ce mi-ai zîs...

— Da' ce-o să le spui ?

— Că Tudor din Vladimiri a făgăduit să vie și pin satele noastre. Asta o să le spun.

Săteanul ieși, trase ușa după el și coborî pe scara ce scîrțăia sub călcătură.

— Ăsta se-ntoarce iar ! spuse moale serdarul.

— N-aș crede... Ia stăi să mă uit !

Slugerul se duse la fereastră și-l văzu pe ațosul sătean tăind bătătura și ieșind în uliță.

— Îl văzuşi, Tudore ?

— Gata, s-a dus... Dat în mumă-sa trebuie să fie ăsta...

— Mda. Ai auzit cum scrîşnea din măsele ?

— Cum să nu aud ! ?

Priveau amîndoi teancul de hîrtii pe care serdarul îl împinse spre colţul mesei.

— ...Cocoane Vasile, crezi că sînt chiar atît de năpăstuiţi sătenii ăştia ?

— Cred că vorbeşti ca să mă-ncerci, Tudore. Altfel, ştii ca şi mine cum stau lucrurile. În hîrtiile astea, aduse de sătean, hîra e cu mînăstirea Hurezu... Şi cu cîţiva boieri...

— Dumneata, care eşti un cărturar, trebue să ştii de unde li se trag sătenilor dandanalele astea.

— Cum să zic... Unele mînăstiri par a fi mai lacome şi mai nemiloase decît boierii. Domnitori din cei vechi le-au dat sfintelor lăcaşe pămînturi, acareturi şi drepturi marî. Egumeni vicleni au cerut şi au obţinut moşii cu suflete cu tot. Pioşii voevozi credeau că fac voia lui Dumnezeu...

— Şi n-au făcut bine ? Domnitorii, adică...

— Ei s-au gîndit bine, da' a ieşit altcumva. Fiindcă egumenii, puşi în drepturi, şi-au sporit veniturile ei, să mă ierte Cel de Sus, au început cu abuzurile. Şi cel mai nedrept lucru e că egumenilor li s-a dat dreptul de a judeca ei pe săteni .

— Cum ? Şi divanurile nu se amestecă în treburile astea ?

— Jalbele ajungeau de multe ori sus, la divanuri şi chiar la domnitori. Dar oamenii de acolo le trimeteau tot mînăstirilor. Şi-n cazul ăsta... despre ce dreptate e vorba ? Egumenii, mai dihai ca boierii, tăiau şi spînzurau pe moşiile ce li s-au dat.

— Astea cînd se petreceau, cocoane Vasile ?

— Cu veacuri în urmă. Dar, cum văzuşi şi tu, se mai întîmplă şi azi. Mînăstirile încă profitează de imunităţile ce li s-au dat cîndva. Cît despre boieri, ce să mai zicem ?

Tudor, sprijinit cu tîmpla de o mînă, asculta ce-i spunea serdarul şi simţea că înăuntrul lui se răsuceşte ceva. „Să-l întreb, să nu-l întreb ?" Vorbi :

— Boieri sîntem şi noi, dumneata mai mare, eu...
— Eu las oamenii-n pace, Tudore, rosti serdarul. Nimeni nu s-a plîns vreodată în contra mea.

Tudor îl rugă să povestească despre dreptul de judecată al egumenilor şi boierilor. Auzise şi el cîte ceva despre treburile astea, dar serdarul parcă avea o limpezime în cuvinte care te lumina îndată la cap.

— Dreptul la judecată, egumenii l-au căpătat odată cu dreptul de a primi ei, în locul domniei, dările... oierit, porcărit, fîn, buţi, cai de olac, cară... La început sătenii s-au bucurat, că scăpau de birari, globaşi, pripăşari, dabilari. Aceştia se spune că erau mai lacomi ca lăcustele. Singurii ţărani care scăpau de dăjdii au fost cei din satele de graniţă.

— Prin părţile noastre cum au stat şi cum stau lucrurile ?

— Păi... uite, de pildă mînăstirea Tismana. Mircea, zis cel Bătrîn, putea să-i dea pe ţărani, după voia lui, fie mînăstirilor, fie boierilor. După cîte ştiu, multe sate au revenit mînăstirii Tismana. Am văzut un act, la bănia Craiovei, prin care însuşi Ştefan cel Mare dăruia sate mînăstirilor, spre pildă Moldoviţei.

— Care era scopul acestor danii, cocoane ?

— Domnitorii credeau că fac un lucru creştinesc. Dar n-a ieşit totdeauna aşa. Cei mai mulţi dintre egumeni au fost hrăpăreţi. Uneori mai haini decît boierii. Ţăranul dădea de toate : legume sau lucruri de grădină, grîu şi secară.

— Spuneai că marele Ştefan dădea sate mînăstirilor. Am auzit că tot el a dat pămînt oştenilor care s-au luptat în armia lui...

— Nu numai Ştefan a dat pămînturi oştenilor. Aşa au făcut şi alţi voevozi. Numai că moşnenii munteni şi răzăşii moldoveni au fost despuiaţi cu timpul de marii stăpînitori de pămînturi. Mai ales beii din Fanar i-au lăsat pe proprietari să-şi facă de cap. Ţăranii care au rezistat sînt liberi şi acum. Cît despre mărimea dărilor... aici ar fi multe de zis.

— Ce ? Că turcul cerea mult, iar cei ce voiau să urce pe tron dădeau şi mai mult !

— Lucrurile stăteau chiar așa. Lăcomia turcilor și ambiția marilor boieri au secătuit satele de bunuri. Trebuiau cumpărați vizirii și alți mari amploiați de la Stanbul. Chiar și Brîncoveanul, cel retezat de cap împreună cu copiii săi, a săltat haraciul la sute de pungi numai să-și țină scaunul daurit.

— Și țăranul cum s-a apărat, boier serdare ?

— Tudore... tu mă întrebi așa... de parcă ai știi și răspunsul.

— Ceva-ceva știu și eu. Da' îmi place să te ascult pe dumneata...

— Cum se apăra ? Uite, spre finele veacului al șaptesprezecelea, curtea din București ființează văcăritul. Știi care a fost urmarea ? Sătenii n-au mai crescut vite, mai ales boi de jug. Nu-și mai arau ogoarele cu plugul, ci dădeau în pămînt cu sapa.

— Da' de răsculat nu se răsculau, cocoane ?

— Iar mă pui la-ncercare, Tudore ! Parcă tu-mi vorbeai, cîndva, de revoluțiunea din Ardeal, în cap cu unu Nicolae Ursu, zis Horea... S-au răsculat țăranii și prin alte părți. Unii însă fugeau de pe moșii. Moldovenii treceau adesea în țara leșească.

— Și cu fumăritul cum e, neică Vasile ?

— Cum să fie ? Ca și cu văcăritul. Duca Vodă pusese dări pe case, iar Mihai Racoviță începu să-l perceapă asupra ogeacurilor. Ca să nu plătească fumăritul, oamenii își dărîmau ogeacurile ! De aceea, domnitorii următori au anulat fumăritul, ca să-l fiinteze din nou sub alte nume. Încît impositul ăsta a fost plătit chiar și de cei ce trăiau prin bordeie... Fanarioții au pus birurile cele mai grele.

— Așa este, cocoane. Numai că și domnitorii români au luat șapte piei de pe spinarea săteanului. S-au luat la-ntrecere cu beii din Fanar. Pe socoteala cui ?

— Fanarioții sînt mai grăbiți în lăcomie, Tudore, fiindcă ei știu că stau puțin pe tron. Adună la repezeală înainte de a fi mazilți...

— Cam așa fac și ispravnicii județelor. Jecmănesc repede, fiindcă știu că vor fi schimbați. Dar egumenii, pe ei cine-i împinge de la spate de-l jupuiesc pe țăran ? Uite, popii ăștia din Hurezu...

— Acum peste cincizeci de ani, Constantin Mavrocordat, mi se pare, a dat hrisov mînăstirii Hurezu. Cu timpul, însă, claca a sporit de la un an la altul. Sătenii de pe moşiile mînăstirilor nu mai vor să se supună şi sînt pîrîţi la caimacanii Craiovei sau aici, la ispravnicat. Uită-te în actele astea şi vei înţelege !

Serdarul împinse spre mijlocul mesei vraful de hîrtii adus de săteanul din Corşorul Olteţului.

— O să te uiţi dumneata, boierule, în ele. Eu nu mai am timp. Voi pleca în curînd... Mi-ai făcut acturile ?

— Ce acturi, slugere ?

— Paşaportul...

— Aa... Paşaportul e gata. Doar n-o să pleci aşa... în fugă. Cine ştie cînd ne-om mai vedea.

— Nici timp de hodină nu e.

Moangă îl învăluia pe sluger cu uitătura lui blîndă şi parcă încerca să-i ghicească gîndurile. Îi părea bine că năsărîmba cu capigiul şi arnăuţii trecuse şi slugerul putuse veni la petrecerea de Rusale. Cîţiva boieri se bucuraseră aflînd că Tudor ar fi fost scurtat de cap, alţii, ca Dinu Pătraşcu, îl apăraseră de bîrfă, iar cîţiva tăcuseră asupra acelei întîmplări. Cîţi nu-l îndemnaseră pe serdar să nu-l tot primească pe Tudor la culă ? Beleuja se tot învîrtea prin tîrg, n-avea stare şi răspîndea ştiri care se dovedeau a fi scorneli. Totuşi nu erau puţini care credeau că, pînă la urmă, slăbiciunea serdarului pentru neastîmpăratul comandir de panduri nu se va sfîrşi cu bine. Unii chiar îl făcuseră atent : „Boier serdare, nu ţine la domnia-ta. Numai te foloseşte. Nu e în stare să preţuiască pe nimeni, femeie sau bărbat. Are un sloi de gheaţă în dreptul inimii..." Răceala slugerului, ambiţiile lui îl îngrijoraseră, cîndva, pe serdar. Dar bărbăţia lui, nefrica de nimic, mintea lui limpede şi iute îl apropiau de boierul jian. Nimeni nu-l împiedica pe Moangă să creadă că mai tînărul său prieten nu e un om obişnuit. Adesea încercase să ghicească ce va fi peste cinci, peste zece ani, cu slugerul nestatornic. Zadarnic, Tudor, cel adevărat, aluneca printre presupuneri, iar preţuirea şi iubirea serdarului rămîneau neştirbite.

— Ce-o fi fost la Cerneți, Tudore ? S-au auzit fel de fel de vorbe. Ba că ți-au tăiat capul, ba că ți l-au pus la loc...

— Mi l-au pus la loc, cocoane Vasile. Am stat ascuns la Tismana, ca nenorociții și hoții de drumul mare, la părintele Dionisie...

— Hoții n-ar prea avea ce căuta la mînăstire.

— Așa vine vorba. E cum spui dumneata. Iar părintele Dionisie trebuie să sosească, și el, la casele dumitale. Are treburi în tîrg, la protopopie. Și aș avea și eu niște vorbe cu el. Măcar să-i mulțumesc că m-a adăpostit...

— Păi n-ați vorbit destul acolo ?

— Nu, cocoane Vasile. Acolo n-am vorbit deloc cu sfinția sa. Am stat în nește tainițe. Iar părintele și-a văzut de treburile creștinești.

— Și la Cerneți... acolo ce-o fi fost ? Ți-au aprins adaliii cula ?

— Așa s-aude. Cică l-ar fi tăiat pe unu... Și au plecat cu capul lui spre Rusciuk. Poate că nu e decît un zvon.

— Eu crezusem că te-ai dus la Lainici, cu părintele Agaton...

— Acolo am să fiu în curînd, poate chiar mîne. Cu hîrtia pentru Nemțiia.

Serdarul își aruncase privirea spre privor, în curte, unde se vedea unul din teii cei înalți. Își trecuse palma pe frunte, deși nu era asudat. Tudor îi prinse o clipă uitătura și, cum știa atît de bine, bănui că Moangă ar fi vrut să spună ceva, dar ținea vorbele în el.

— Tudore...

Deschise gura, dar, în loc să glăsuiască, răsuflă adînc.

— Ce e, cucoane ?

— Voiam... Uite-te la teiul ăsta ! Mai e puțin și-nflorește. Și celălalt, de după colț. Atunci să amiroși... Te îmbată, nu alta.

— Nu despre tei voiai domnia-ta să-mi spui ! Te simt io... Spune, de ce te codești ?

— Ei, uite că...

Serdarul răsuflă din nou adînc și, după un moment de tăcere, continuă :

— Mi i-ai cam ridicat pe toți în cap. Dacă află turcul că te-ai oprit la mine și că te-am adăpostit ? Și Vodă din București...

Tudor, ridicat de pe laviță, se sprijini de privor și privi și el spre teiul mai înalt decît casa și la liliacul mărunțel ale cărui flori începuseră să se scuture. Se gîndise adesea, mai cu seamă cît timp șezuse în văgăuna plină de udeală de la Tismana, că serdarului nu-i e ușor în mijlocul unui tîrg în care fiecare-și cunoaște interesele și încearcă, pe căi mai drepte sau mai ocolite, să se pună bine cu ocîrmuirea. „Numai o minune îl ține în rang pe serdarul Moangă !" își spunea slugerul. Însă adevărul nu era acesta. Nu minunile îl slujeau pe serdar, ci prețul de care se bucura în tot Gorjul, cumpăna pe care o ținea dreaptă și știința lui de carte, mai rară la unii boieri jieni. Tudor n-ar fi vrut să supere pe gazda sa, dar ceva năvalnic îl împingea dinăuntru și-l îndemna să nu tacă.

— Ți-e teamă, boier serdare ? Sînt mai tînăr ca domnia ta... Ți-aș da și eu sfat dacă aș ști că nu mă ocărăști... Oare făptuiești ceva ce este în contra voinții inimii dumitale ? De vodă îmi spui ? Nici nu s-a urcat bine pe tronul acela și îngăduie osmanlîilor să taie și să spînzure prin județe. Nu crezi domnia-ta că asta-i țara lui Papură-Vodă ? Ajunsă de izbeliște... Boierii divaniți, cu bărbi lungi și caftane roșii, sînt aproape toți greci...

— Ei, mai lasă și nu te îndîrji așa ! Se-aude că la București e fierbere mare cu grecii... Tu, care-ai fost de curînd pe-acolo, ce spui ?

— I-a zăpăcit Bonaparte pe toți ! Francia revoluționată... Viteazul vitejilor... Omul însemnat de Dumnezeu... Ei cred că împăratul de la Apus, care a uimit lumea, o să le pună crucea pe biserica Sfînta Sofia, pe care osmanlîii au prefăcut-o în... biserică de-a lor...

— Moschee, îl ajută serdarul.

— Așa ! Grecii, care au tot dreptul să-și capete iar gloria, vorbesc cam mult și de făptuit... Ei uită că strinul te ajută numai cînd are el interes. Ce s-ar alege dacă și noi, care stăm sub călcîiul turcului sălbatic și al dragomanilor

din Fanar, am aşteptă vro pleaşcă din afară ? Bunăoară de la... Cezarul din Francia...

— Acuma... Tudore, tu vezi numai răul...

— Răul ? Răul vine de sus. Peştele de la cap se strică. De-acolo, de la curtea din Bucureşti, trebuie începută numărătoarea !

— Bine, şi-apoi ?

— Apoi să se suie pe tron un om de-al nostru, pământean !

— Vorbeşti ca un copil, Tudore... Să mă ierţi că ţi-o spun ! Acolo, acum, nimeni nu poate să fie drept.

— Ştiu şi eu, coane serdare, că e aşa. Da' mă căznesc să cred altfel...

— Nici Vodă nu e de capul lui. Şi nici boierii veliţi nu fac ce-ar vrea ei...

— Bag de seamă că-i aperi !

— Nici vorbă, Tudore. Soarta unei ţări se hotărăşte, de multe ori, în afara graniţelor ei.

Slugerul se reaşează pe laviţă şi-şi puse mîinile pe masă. Degetele îi tremurau uşor, iar faţa parcă i se înăsprise. Privea undeva, departe, fără o ţintă anume. Împinse teancul de hîrtii spre un colţ al mesei.

— N-aş fi chiar de părerea dumitale în privinţa soartei noroadelor. Totdeauna spoliatorul dinlăuntru te sperie cu cel de-afară ! Şi te jupuieşte mai dihai. Vizirii s-au făcut mai lacomi cu ajutorul boierilor care nu simţesc româneşte şi care visează să ajungă în scaun. Şi atunci saltă preţul. Domnia românească, de aproape o sută de ani încoace, e o cumpărare şi o vînzare. Pînă şi boierii craioveşti, care odată erau fala neamului nostru, s-au schimbat, s-au hainit.

— Ştii ce spun unii boieri craioveşti despre tine ? Că tot aduseşi vorba de ei...

— Ce spun, coane Vasile ? Că vreau s-o aud şi p-asta...

— Că eşti rău la inimă şi în contra cu toată lumea. Şi că te-ai fi îmbogăţit prea iute.

— Că m-am îmbogăţit !... rosti cu nehotărîre slugerul. Apoi se-ntărîtă : N-am luat nici un cap de aţă de la nimeni ! Şi... coane serdare, mi se pare că ţi-am mai spus-o. Dacă eşti sărac, nu poţi face nimic în Ţara Româ-

neasca ! Nu dă nimeni doi gologani pe tine... Şi eu vreau să fac ceva, am planuri.

— E adevărat ce spui. Dar parcă tot tu îmi vorbişi de unu Horea, din Ardeal, care a mişcat mulţimile. Să ştii că nu era bogat şi a făcut să tremure nobilimea ungurească. Spui că ai planuri. Cu cine ai să le împlineşti ?

— Om vedea. Cică n-am evghenie... Asta-i vorba ticălosului de Mavros. Sau a lui Beleuja, ăla care are în piept o tăgîrţă în loc de inimă... S-a făcut tîrziu, cocoane ! Şi trebuie să scriu răvaş conului Costache Samurcaşi.

— Prin cine vrei să-l trimeţi ?

— Prin oamenii lui Hagi Enuşi din Bănie. Porcul de Răgep-Aga mă vorbeşte de rău în ultima vreme. Vroiam să trec şi pe la Cerneţi, unde mi-au ars casa. Dar nu e timp... Şi cîte treburi mi-au rămas nefăcute ! Fier la Vîrciorova... Hotărnicii la Vişani, la moşia Colibaşi, la Colnic...

— Cam multe, Tudore...

— Acum pornesc spre Lainici şi de acolo la Viena. Am neşte afaceri cu nemţii. Şi tot de-acolo o să-mi arînjez socotelile cu Vodă. Apoi o să mă-ntorc... Acum mă apuc să scriu răvaş fostului caimacan craiovesc...

— Du-te în odaia mare. Ai acolo tot ce-ţi trebuie pentru scris.

Se ridicară. Serdarul coborî în curte, iar Tudor porni spre sofragerie.

Se aşezase la masa cea mică din colţ, un fel de *table à la Tronchin*, cum ar fi zis didascalul grec, mesuţă căreia, ca să-i ridici tăblia, trebuia să manevrezi nişte şine nituite cu meşteşug. Scoase foi de hîrtie din sertăraş. Călimara şi pana se aflau la îndemînă. Îndoi o foaie ca să-i lase margine, apoi începu să scrie.

„Cu multă plecăciune sărutu cinstită mîna dumitali, cinstite cocoane.

Cu plecată scrisoare înştiinţăz dumitali că, cum amu sositu aici, la 27 ale celei din nainte, de locu amu intratu înu cercetare pentru toate ce mi s-au porîncitu...."

Uşa cea mică, cea de lîngă soba nemţească, se deschise încet şi în odaie intră, neobservată de sluger, Lucsiţa. Purta o rochie de catifea verzuie, iar părul îi era adunat sub o tocă albă cu ciucuri. Se duse, mergînd în vîrfurile

picioarelor, pînă lîngă masa asupra căreia sta aplecat slugerul. Acesta întoarse capul, lăsă pana în călimară şi se ridică de la masă.

— Domnia-ta... aici ? vorbi Tudor privind-o cu surprindere pe fata serdarului.

— Da, chiar eu... Tudore !

„Nu mi-a spus niciodată pe nume..."

Fata îi păru altfel de cum o văzuse în seara aceea, cînd pornise îmbrăcat popeşte spre Tismana. Era mai zburdalnică, mai vioaie şi parcă mai fără sfială. Îşi scoase pălăriora, lăsînd să i se reverse peste umeri părul lung, unduitor, care îi ajungea pînă la panglica ce-i strîngea rochia pe mijloc.

— Bine... dar...

Lucsiţa se depărtase către una din ferești. Apoi veni, rotindu-se ca într-un vals, lîngă Tudor care nu-şi revenise din uluială.

— Să ştii că nu mai sînt mică. De-aia îţi spun pe nume... nene Tudore !

Îşi lipi palma de buze spre a-şi îndrepta greşeala : nu voise să-i spună „nene" ! Continuă :

— ...Şi nici... tu nu eşti moşneag... că n-ai barbă albă...

— Aşa e, domniţă. Încă nu am albit...

— Ştii ceva... slugere ? !

— Ce să ştiu, jupîniţă ?

— Tata spune că eşti... chitit la minte.

— Aşa spune ?

— Aşa, şi mi-e nu-mi place. Aş vrea să fi mai aşa... mai nu ştiu cum să zic... Ce scrii acolo ?

Lucsiţa se apropie mai mult de masă şi îşi aruncă ochii pe hîrtie.

— Scriu un răvaş, domniţă.

— Nu-mi mai spune „domniţă" şi „jupîniţă" ! Nu-mi place.

Îl prinde pe sluger de mînă, îl aduce spre masă şi-l aşază pe scaun. Tudor îi simţi degetele mici, subţiri şi parcă puţin înfierbîntate. Cum nu ştia ce are de gînd fata, se lăsă purtat de mînă pînă în faţa răvaşului abia început. Lucsiţa avea, acum, atîta farmec şi dulce naivitate încît trebuia făcut ce spune ea. Tudor deveni curios

și voi să știe unde vrea să ajungă fata serdarului. Ședea la masă și aștepta.

— Acuma ce să fac ?

— Scrie ! îl îndemnă fata luînd pana și punîndu-i-o în mînă.

— Uite că nu mai pot să scriu...

— Da' de ce ? Uite ce frumos ai început ! Cine te-a învățat să scrii ?

— Cine ? E o poveste...

— Mi-o spui și mie ?

Fata se roti în jurul mesei, aruncîndu-i slugerului din cînd în cînd, priviri aiurite.

„Se copilărește sau poate că așa e croit sufletul ei."

— Bine, am să ți-o spun. Un moș bătrîn m-a-nvățat să fac literele. Pășteam vacile și caprele în satul meu, și... scriam pe lespezi de piatră.

— Pe lespezi de piatră ? Și cu ce scriai ?

— Cu un cui.

Fata izbucni în rîs.

— Cu un cui ? Ha, ha, ha... Și vitele ce făceau ?

Tudor își dădea seama că discuția cu zvăpăiata fiică a serdarului nu se asemăna cu nici una din vorbirile ce le purtase pînă atunci. Lucsița avea ceva, o zăpăceală luminoasă, un neastîmpăr copilăresc, o curiozitate fragedă. Cum să reziști la toate acestea ? ! „Și, în fapt, de ce să mă țin departe de minunata lume a gîndurilor ei ?!" Diavolul de fată îl obliga, prin voioșia ei neprefăcută, să fie și el copil, măcar pentru cîteva momente, să se lase în voia jocului și să mai lase la o parte, măcar atîta timp cît e cu ea, prea marea încordare a minții. Și, deodată, deveni și el voios, ceea ce pînă atunci i se-ntîmplase destul de rar.

— Ce făceau vitele, mă întrebai ?... Rodeau coaja de pe tulpina copacilor...

— Eu știam că vitele mănîncă iarbă și frunze, nu și coajă de pe copaci.

— Caprele mezdresc coaja duzilor, de rămîne tulpina albă... ca hîrtia asta...

— Bietele animale !... Scrie, de ce nu scrii ? !

Tudor șezu din nou pe scaun, îndemnat de diavolul de fată ce alerga de colo-colo, fluturîndu-și poala rochiei

de culoarea ierbii. Luă pana, dar mîna parcă-i tremura și nici cuvintele nu-i veneau în minte ca să le pună pe hîrtie.

— Aș scrie, da' parcă nu-mi vine.

— Și cui scrii... slugere ?

— Unui boier din București...

— Ce-ar fi să fiu eu... boierul acela ?

— Cum ?...

— Să-mi trimeți și mie un răvaș ! Ai scris vreodată unei fete ?

Întrebările pe care i le punea fata, neașteptate, ciudate, rostite fără nici o vinovăție, îl încurcau pe Tudor. „Dar dacă am intrat în joc, trebuie să merg înainte..."

— Apoi... să mă gîndesc. Am scris o dată.

— Cînd ?

— Cînd aveam vreo treisprezece ani...

— Și i-ai scris pe o lespede de piatră ?

Lucsița rîse și Tudor rîse și el.

— Nu, pe o foaie de hîrtie... I-am scris unei fete din satul meu, din Vladimiri... Am cumpănit fiecare slovă. Apoi... am ținut răvașul o lună de zile în buzunarul pieptarului.

— Și pînă la urmă l-ai trimes fetei ?

— Nu, nu l-am trimes...

— De ce ?

— Parcă n-am avut curaj destul.

— Cum ? ! Tu... de care am auzit că n-ai frică de nimic...

— Uite că de-o fetișcană am avut. Mă-ntîlneam cu ea, aveam hîrtia cu mine... Și mi-era teamă să i-o dau...

— Da' ea nu știa nimic !...

— Nu știu. Iar eu parcă gîndeam că știe.

Fata îl prinse de braț. Mîna ei mică, fragilă și arzătoare îl strîngea cu putere. Bărbatului îi trecu un fior prin tot corpul.

— Ți-e frică și de mine ? îl întrebă ea privindu-l în ochi. Hai să mergem la fereastră !

Porniră spre fereastra acoperită de perdele. Fata împinse o perdea care sună pe vergeaua de care era prinsă. În încăpere se făcu mai multă lumină.

— De ce mă aduci aici ? Să-mi arăți ulița ?...

— Nu de-aia. Ai spus că mă răpești, ți-aduci aminte ? Cînd ai venit pe drumul Craiovii. Și eu cîntam din piano...

— Poate că am spus...

— Ce-ar fi să te răpesc eu, Tudore ? ! spuse fata slăbind mîna cu care-l ținea. Să zburăm spre lună...

Lucsița deschise fereastra, se aplecă peste pervaz și-l trase și pe Tudor lîngă ea.

— Ce vrei să-mi arăți ? o-ntrebă el.

— Uite, vezi... omu ăla, cu lopata ?

— Care om ?

— Privește luna !...

Lîngă coroana unui tei se deslușea discul vinețiu al lunii.

— Acum o văd. Și parcă ar fi și un om acolo...

— Aruncă zăpada din calea noastră. Și noi zburăm pe cai cu aripi... Sau cu o săniuță de argint, mai albă decît zăpada și decît lumina zilei... Alergăm printre ghețuri și ninge... și ninge. Iar fulgii ni se agață de gene...

Fata trece cu degetele pe lîngă fruntea lui Tudor, aproape că-i atinge genele. Apoi continuă cu spunerea ei care sună ca o melodie.

— ...Și zăpada scîrțiie sub tălpile săniuței. Și pletele tale flutură...

Atinge cu palma părul lui Tudor.

— Pletele mele, mormăi slugerul.

Fața Lucsiței, veselă și visătoare pînă atunci, se schimbă deodată, deveni mai aprigă, zîmbetul se stinse.

— De mult vreau să te-ntreb ceva... slugere ! De ce umbli mereu singur ?

— De unde știe domnia-ta cum umblu eu ?

— Singurătatea i se citește omului în ochi !

Fata îl privește parcă ușor încruntată.

— Ascultă, domniță...

— De ce-mi tot zici așa ? Ți-am spus că nu mai sînt un copil !

Și, deodată, ridicîndu-se pe vîrfurile picioarelor, Lucsița îl sărută pe obraz. Tudor, zăpăcit de gestul neașteptat al fetei, făcu doi pași înapoi, își pipăi fața și clipi de cîteva ori.

— Spui că nu mai ești un copil. Da' ce ești ?

— Am călătorit și la Viena.

— Și ce-ai făcut acolo ?

— Carte nemțească și latinească, Tudore... Și știi ce ne-a spus un dascăl de-acolo ? Ai privit vreodată, noaptea, cum luminează luna cîmpuri și case ?

— Poate că am privit...

— Dascălul acela zicea că nu există raze ! Că toți vedem lumina și nimeni nu vede razele...

— Cum ? De ce ?

La orice s-ar fi așteptat slugerul, dar nu la asemenea năzdrăvănii. El se lămurea, tot ascultînd-o pe fata serdarului, că minunile pe care le aude nu sînt scornite de cine știe ce dascăli, ci sînt gîndite chiar de Lucsița, despre care aflase că, seara, se retrage într-un iatac și scrie pe niște caiete fel de fel de istorioare. Unele luate din cărți, altele închipuite de ea. „În partea cui o semăna ? Poate că în aceea a serdarului, care de multe ori se scufundă în meditări. Căci serdăreasa, iute la minte și nu tocmai blîndă la suflet, știe ce vrea și nu-și pierde vremea cu visătoriile..."

— Păi... nu vedem razele fiindcă nu putem vedea golurile dintre ele. Școlarii de-acolo spuneau că dascălul acela ar fi fost nebun...

Lucsița începu să rîdă, dezvelindu-și dinții ei mărunți și albi, care-i făceau gura frumoasă, ca o floare ce abia și-a desfăcut cupa proaspătă a petalelor.

— Rîzi și tu, de ce nu rîzi ? ! îl îndemna fata care nu-l slăbea din ochi. Am auzit că n-ai rîs decît de două ori în viața ta. E adevărat ?

— Cine ți-a spus asta ? întrebă Tudor zîmbitor.

— Așa se spune pe-aici, prin tîrg... Da' io cred că-i o minciună.

— Trebuie să sfîrșesc răvașul...

Fata se întunecă la chip și își aplecă ochii spre pardoseală. Era îmbufnată, dar slugerul știa de-acum că fata trece de la o stare a sufletului la alta după cum vroiește.

— Nu-i așa că mă alungi ? Uite, îți scriu eu răvașul. N-ai vrea ?...

Fata alergă, ținîndu-și rochia cu palmele, și se opri lîngă masă, privind răvașul abia început. Se așează pe

scaun, ia pana în mînă, o pune înapoi pe masă. Se ridică, apoi aleargă spre fereastră.

— Unde ai învăţat tu carte, de ai scriere aşa aleasă?

— Cum îţi spusei, cu un bătrîn din satul meu...

— Numai atît ?

— Am mai învăţat ceva şi în tinda bisericii, cu un popă de-l chema Ciuhoiu. Acolo parcă am deprins mai bine bucoavele... Şi...

— Şi... unde-ai mai învăţat ?

— La un dascăl craiovean, unu Lupu...

— Se spune că ştii să măsori pămînturi.

— E cel mai uşor lucru. Ai nevoie doar de un băţ lung de un stînjin...

Lucsiţa, care nu-şi găsea locul, veni lîngă sluger şi se ridică în vîrfurile picioarelor, privindu-l în ochi. Tudor o prinse de umeri. Nu mai fu nevoie s-o tragă lîngă pieptul lui, că fata se lipise de vesta slugerului, resfirîndu-şi părul peste braţele lui.

— Ai carnea tare, ca mumă-ta ! şopti el.

— Ca mica ? De unde ai... ? Ca mămica mea ? De unde ştii ?

Fata se desprinsese din îmbrăţişare şi şedea nemişcată în mijlocul sofrageriei.

— De unde ştiu ? Simt... Ochiul trece dincolo de pînzeturi...

Fata rămase tăcută un timp. Apoi se îndreptă spre pian.

— Vrei să-ţi cînt, voinicule ?

— Parcă-mi spuneai pe nume...

— Îţi spuneam... Nu, n-o să-ţi cînt. Mi-ai spus că nu pricepi cîntarea mea.

— Nu pricep, da-mi place. Cîntă !

— Uite că-mi tremură mîinile...

Fata se aşează la pian şi-şi trece degetele peste clape. Apoi deschide un caiet pe care-l reazemă de suport. Şi începe să cînte. Melodia, picurată de degetele ce alergau peste clapele albe şi negre, umplu încăperea. Tudor rămăsese în picioare. Asculta ţinînd o mînă la bărbie şi i se părea că sunetele vin de pe altă lume, o lume pe care n-o cunoştea, dar o ghicea cu sufletul. Cîntecul deveni deodată trist, iar fata îşi luă ochii din hîrtia acoperită de

linii și cercuri și-l privi pe sluger cu o încîntare amestecată cu melancolie.

— Îți place, Tudore ?

— Le zici bine, copilă !

— Eu... copilă ? Mai copil ești... dumneata. Ia ascultă !

Lucsița puse altă hîrtie pe policioară și începu să cînte rar, legănîndu-se pe scăunel, privind cînd în hîrtie, cînd spre bărbatul care asculta minunîndu-se.

În sofragerie apăru serdarul și, după ce ascultă cîte ceva din cîntecul trist ce ieșea de sub degetele fetei, îi spuse lui Tudor :

— N-ai vrea să mergem în altă odaie ? Aș avea ceva să-ți arăt...

Fata cînta mai departe, cu pletele căzute peste clape, ca și cînd n-ar fi auzit cînd părintele ei intrase în încăpere.

Cei doi bărbați ieșiră. Moangă îl duse pe sluger într-o cămăruță cu o masă în mijloc, acoperită toată de hîrtii. Pe pereți, în rafturi, sclipeau cotoarele cărților, bătute parcă în aur.

— Spui că treci în Ardeal și iei drumul Vienei ?

— Așa m-am gîndit, coane Vasile.

— Da' știi tu ce e acolo după încheierea păcii ?

— Care pace, boierule ?

— Cea de la Wagram... acum trei sau patru ani. Uite, am primit chiar azi nește jurnale...

Serdarul se duse la masă și-l chemă și pe sluger.

— Uite ce scrie aici ! spuse Moangă ridicînd jurnalul și venind cu el în mînă spre sluger.

— Și ce spune acolo, coane ?

— Că pentru Austria, căsătoria lui Napoleon cu Maria Luiza a fost un mare noroc.

— Ce jurnale îmi arăți dumneata, neică Vasile ?

— Sînt franțozești...

— Franțujii ăștia se țin de glume.

— Nu sînt glume, Tudore ! *Austria făgăduiește aproape treizeci de mii de oșteni și-i cere lui Bonaparte unele teritorii.* Cică s-ar gîndi și la Țările Române. Nu e prima dată cînd Viena își aruncă privirile spre noi.

— Și ce-ar găsi austriecii aici ?

— E vorba mai întîi că, în ochii Apusului, Principatele sînt așezate... în bătaia vînturilor. Și-apoi sînt bine lămuriți cu avuția noastră. Oare n-ai auzit și tu că acum... cîți ani să fie ?... La un an după ce l-au luat rușii prizonier pe Constantin Mavrocordat... O comisiune de ofițeri a venit de la Viena cu misie specială de a vedea drumurile și a constata ce ascunde-n el pămîntul...

— Am auzit ceva...

— Uite că eu am jurnalele de-atunci, păstrate de bătrînul meu tată, Dumnezeu să-l ierte... Stai un pic.

Serdarul trase un sertar și scoase un jurnal îngălbenit de vreme. Îl despături.

— Vrei să citești tu ? Știu că rupi oleacă de nemțească...

— Mai bine cetește dumneata, coane Vasile.

Se așezară pe scaune și slugerul ascultă, rînd cu rînd, ce spunea în constatarea aceea făcută de oameni cu știință de carte împinși spre Principate de lăcomia diriguitorilor.

„Aceste țări sunt de o mare utilitate strategică pentru apărarea imperiului despre răsărit ; căci posedînd partea occidentală a Carpaților, este indispensabil a poseda și partea orientală, care ar forma punctul de reazem al oștirilor, s-ar înlesni retragerea lor la caz de învingere..."

— Cu cine voiau să se războiască ? îl întrerupse Tudor pe serdar.

— Cu unul din marile imperii de la Răsărit. Sau... poate că aici se face referire numai la Turcia... Să vedem ce spune jurnalul mai departe.

„...Apoi cele două provincii pot hrăni cu îmbelșugare o oștire cît de mare ; prin urmare, pînă să putem a ne face stăpîni pe aceste țări avute, comisiunea e de părere a strămuta hotarele, în timp de pace, fie prin învoire sau prin orice alt mijloc..."

— Voiau să ne ocupe ? Sau nu pricep eu bine...

— Ba pricepi, Tudore. Și crezi tu că au renunțat la visele lor ?

Serdarul citi din jurnal.

„Moldova are o importanță specială : căci ar pune în comunicație directă Galiția și Lodomeria cu Transilvania ; astfel că oștirile ar trece de la o provincie la alta pe un

drum mai scurt și mai lesnicios. Și unele strîmtori ar face mai puțin greu transportul artileriei și mersul cavaleriei celei grele ; iar trupele formate în Principate ar putea servi, în timp de război, la protejarea acțiunilor trupelor noastre."

— Din cine spuneai, cocoane, că era făcută comisiunea aceea ?

— Din ofițeri ai statului-major.

— Se simte... Ia să mai auzim !

„În privința negoțului, Moldo-România ar avea o importanță imensă. Tot comerțul Turciei cu Polonia, Ucraina, Rusia și Germania trece prin București și Iași ; așadar, prin Transilvania expedițiile s-ar face mai iute și mai comod. Bucureștii ar fi depozitul de unde s-ar transporta mărfuri și produse către Tersburg, Kronstadt și Bistritz, sau către Sibiu, Czernovitz și Syatin.

În Moldova și Valahia sînt mine foarte avute în aramă, care, de nu s-au exploatat pînă acum, cauza e că au fost tăinuite de turci, de care n-ar mai fi scăpat țara ; de asemenea au mine de sare în bloc, precum și izvoare de apă sărată, care aprovizionează multe țări vecine. Unele districturi produc vinuri bune și locurile fecunde sînt pline de turme de vite de un soi frumos..."

— Ce-ar mai bea din vinurile noastre ! Nu-i așa, coane serdare ?

— Ascultă mai departe, Tudore, și ai să te crucești.

— Bine, ascult.

— „În privința pămîntului, comisiunea e de părere că numai a treia parte e cultivabil ; căci restul e acoperit de păduri, bălți și munți neproductibili ; și-l prețuiește ca la douăzeci de milioane de fiorini..." Eh, și acum vine minunăția. Fii atent, slugere !

„Cît pentru populație, fiindcă locuitorii acestor provincii sînt supuși Porții, s-ar prețui fiecare familie, una peste alta, la cincizeci fiorini, preț cu care și nobilii din Transilvania îi vînd pe servii lor ; prin urmare, toată populația românească se poate evalua la douăzeci și unu de milioane cinci sute mii fiorini."

— Atît ? se interesă slugerul.

— Atît. Ce spui, Tudore ? Tu, care cunoști valoarea fiorinului unguresc...

— Ce să mai spun ? ! Că bietul român nu valorează, pentru niște smintiți din Viena împărătească, nici cît o oaie...

— Chiar că ai nimerit-o, Tudore ! Un învățat din Apus scria în cartea sa că, pentru cei ce au făcut aceste socoteli, un român costa mai puțin decît o pereche de miei. Pe Mirabeau, oratorul francuz, pierit de tînăr, toate aceste calcule l-au uimit atît de mult încît le-a băgat în cartea sa despre monarhia prusiană, tipărită la Londra. Și tu te duci la Viena...

— Mă duc, neică Vasile. Dar nu ca să mă vînd pe douăzeci de fiorini...

11

A doua zi, sosi la cula serdarului, cu o trăsură, egumenul Dionisie de la mînăstirea Tismanei. După ce schimbă cuvinte puține cu Moangă și nevasta lui, egumenul se retrase într-o odăiță împreună cu Tudor. Avea un răvaș pentru egumenul schitului Lainici, Agaton, pe care urma să-l ducă Tudor, cînd trecea pe-acolo.

Slugerul îl întîmpină voios, cu mulțumirea jucîndu-i pe față ca o lumină. Își strînseră mîinile și cînd Tudor se aplecă să-i sărute clericului dreapta, Dionisie nu-l lăsă și-și trase mîna. Se așezară pe laviță, iar egumenul își scoase culionul de catifea neagră și-l puse pe genunchi. Era un pic asudat și firele rare de păr îi erau lipite de cap. Barba neagră, lată cît cazmaua, era a unui bărbat neîmbătrînit, plin de vlagă.

— Știi la ce mă gîndeam, Tudore, venind spre tîrg ?

— Cum ai călătorit, părinte ? vorbi slugerul care parcă n-auzise întrebarea pusă de stareț.

— Cu teamă, slugere, cu teamă... Ai să mă-ntrebi de ce !

— N-am să te-ntreb, părinte. Înțeleg din ochi...

— Eşti cam încruntat, fiule. Sau mi se pare mie...

— Nu, părinte ! Aş zice că sînt puţin mai vesel de cum mă ştie lumea. La ce te gîndeai venind încoace ? Îţi părea rău că m-ai primit la mînăstire...

— Vorbeşti cu păcat, spuse Dionisie, învîrtindu-şi potcapul pe genunchi. Am judecat totul dinainte.

Călugărul făcu o pauză, îşi netezi barba cu palma şi continuă cu voce schimbată, parcă nu atît de blîndă cum o avea de obicei :

—...Ştii de ce nu-ţi pot înţelege sufletul, Tudore ?

— Nu ştiu, părinte, se arătă curios slugerul.

— Fiindcă te iubesc.

Tudor zîmbi şi-şi desfăcu o copcă de la pieptar.

— Chiar aşa să fie, părinte ?

— Nu ştiu cu ce m-ai cîştigat...

— Astea pot fi vorbe frumoase, sfinţia ta !

Urmară din nou cîteva momente de linişte. Egumenului i se păru că slugerul caută sămînţă de rîcă. Îl cunoştea, de altfel, cît se poate de bine. Şi-l plăcea aşa, pus pe harţag, nemulţumit de cine ştie ce întîmplare, plin de trufie.

— Se spune c-ai fi cam aspru, Tudore. Iar înţelepciunea e soră bună cu blîndeţea. Îi înfricoşezi şi pe cei ce te iubesc.

— Mă iubesc ?... Şi cum ar vrea sfinţia ta să fiu ?

— Cumpăneşte, slugere, şi mai iartă ! Cruzimea ne înstrăinează de oameni şi ne strică prin partea sufletului. Ce vrei, de fapt, de la viaţă ? Ai vreun plan ?

— Să trăiesc, să fiu slobod şi, dacă se poate, să-i ajut pe cei căzuţi în umilinţă.

— Cum să-i ajuţi ? Nu cumva te gîndeşti la lucruri prea mari ? Cu arma, cu furca şi securea... aşa vrei să-i sprijini ? În-afară-de-suflet nu te urmează nimeni. Mîntuitorul nostru a fost blînd. Şi noroadele se ţin după cuvîntul lui. El nu a pus mîna pe sabie...

— Să mă ierte sfinţia ta, da' poate că au pus alţii mîna în locul lui. Şi-apoi... eu nu vreau să mîntuiesc lumea. Vreau mult mai puţin. Dacă aş putea, aş face să fie mai multă dreptate în judeţe, slujbaşii să nu făptuiască fărădelegi. Orice om merită să trăiască omeneşte

sub soare. Știe sfinția ta cine sînt cei mai năpăstuiți de soartă ?

— Cine ?

— Cei ce se roagă lui Dumnezeu și cred în mîntuirea ce va să vină... Pe cînd iudele, cei ce nu așteaptă nimic de la pronia cerească, trăiesc în plăceri și zaiafeturi !

— Astea ar putea fi vorbe frumoase...

— Nu-s vorbe, părinte, e adevărul gol-goluț. Știi și sfinția ta că vorba trece rîul și nu face valuri.

— Nu înțeleg pilda.

— ...Nici nu lasă umbră ! Știi, părinte, unde e dealul mai înalt ?

Egumenul dă din umeri și-l privește mirat pe sluger.

— Unde ?

— Unde e valea mai adîncă.

Tudor se ridică de pe laviță și se mișcă prin odaie. Era zîmbitor, făcea pașii mari și privea undeva, departe, prin ochiul de geam ce avea perdeaua adunată într-o parte. „Ce mult s-a schimbat !" gîndea clericul tismănean. Îl cunoscuse cu ani în urmă, cinci-șase la număr, tocmai cînd tînărul din Vladimiri se pregătea să plece, împreună cu pandurii gorjeni și mehedinteni, la război contra turcilor. Era un băietan pe atunci, abia trecut de douăzeci de ani, puțin sfios, cu o purtare nu tocmai șlefuită, dar dăruit cu putința de a merge de-a dreptul în miezul lucrurilor. Se întîlniseră chiar la mînăstire, Tudor venise împreună cu Vasile Moangă și cu un pandur, pe nume Cuțui, și se plimbaseră prin împrejurimile chiliilor. Nu era vorbăreț, știa să asculte și, cînd se-ntîmpla să spună ceva, cuvintele-i ieșeau parcă direct din rărunchi. Apoi în arhondaric, la un pahar de vin, cînd limbile încep a se dezlega, Tudor spusese ceva de întărirea bisericilor și de nădejdile celor năpăstuiți, pe care nu-i ascultă nimeni... Timpul trecuse și băiețandrul de atunci devenise bărbat în regulă, cunoscut pe la curți boierești, dar și prin sate, oștean cu merite în bătălia de dincolo de Dunăre... Dionisie îl îndrăgise, îl simțise sufletește și cînd auzise vorbindu-se prin casele boierești de „lacomul" și „hrăpărețul sluger", nu crezuse. În Tudor, slujbașul bisericesc, om sobru el însuși, văzuse ceva, o undă pe care n-o prea putea defini, dar o simțea cu toată făptura lui.

— Eu îi împing pe oameni spre pace, reluă egumenul discuția întreruptă de tăcerea slugerului. Pace înlăuntru și pace în afară.

— Ce spui cuviosia ta s-ar potrivi dacă lumea ar fi întocmită bine...

— Întocmirea lumii ? Asta parcă n-ar fi treaba noastră. Dumnezeu veghează de sus.

Pe obrajii slugerului apărură cîteva cute și fruntea i se încreți. Se reașeză pe laviță și-și împreună mîinile.

— Atunci, e drept, prea sfinte părinte, ca omul care trudește de cînd răsare și pînă scapătă soarele să nu aive nimic ? Iar alții să huzurească ? Să fi făcut Cel de Sus împărțeala asta ? Nu-mi vine să cred.

— Răzmerițele nu ajută la nimic, Tudore ! Bieții români au nevoie de liniște. Să avem mai multă grijă de sufletele noastre. Căci înlăuntru se hotărăște totul...

— Și afară... cine trebuie să vegheze ? Nu cumva a venit demult vremea să lovească cineva cu ciumagu în spoliator ?

Egumenul își strînse sutana pe corp.

— Parcă îmi e frig, cînd te ascult... Mîntuitorul ne-a cerut să fim îngăduitori.

— Am cetit și eu cîte ceva din cartea sfîntă, părinte. Cine l-a trădat pe Mîntuitor ? Nu cei cu strîmbătate în suflet ? De sufletele lor cine s-a grijit ? Nu prea mai am încredere în oameni.

Slugerului îi păru rău că spusese ultimele cuvinte, căci gîndul lui nu era tocmai acesta. Dar vorbele sînt ca gloanțele din puști. Odată pornite, nu le mai poate întorna nimeni.

— N-ai încredere ? Și singur crezi că vei făptui ceva în folosul oamenilor ? Cu cine ai de gînd să te-nsoțești ?

— S-ar mai găsi... Ceva din boierimea ce încă nu s-a stricat. Apoi oamenii de jos. Năpăstuiții, care n-așteaptă decît un semn. Ei mă înțeleg și m-ar urma...

— Și ce vrei să faci, slugere ?

— Cumplită întrebare ! Ce să spun sfinției tale care mă îndemni la pace ? Să stau cu ochii închiși și cu urechile-nfundate ? Parcă aș face oleacă de dreptate...

— Știi, Tudore, ce-a spus Domnul nostru, cel răstignit pe cruce, despre judecătorul nedrept ?

— Am cetit Sfînta Evanghelie, părinte. Oare împărăția lui Dumnezeu e numai înlăuntrul nostru ?

Tudor căzu din nou pe gînduri. Voia să-i spună egumenului ceva și parcă vorbele nu i se dezlipeau de buze. Îndrăzni totuși :

— La o adică... sfinția ta ar fi de partea mea ? Chiar dacă aș greși și aș lua-o razna...

— Aș merge, Tudore, răspunse starețul fără să stea pe gînduri.

— De ce ai merge ?

— „Oricine va căuta să-și scape viața o va pierde ; și oricine o va pierde o va cîștiga !"

— Înțelepte vorbe, sfinte părinte !... „Unde va veni trupul acolo va veni și acvila !"

Dionisie veni lîngă sluger și-l bătu cu palma pe un umăr. Se înțelegeau, cu toate că Tudor, aprig la fire, punea preț mai mare pe spadă decît pe cădelnița ce împrăștie fumul de tămîie în biserici.

— M-ai întrebat ce vreau să fac, părinte.

— Parcă mi-ai răspuns.

— Parcă nu am răspuns cît trebuie. Eu și sfinția ta vrem să facem cam același lucru... Neamul nostru merită mai mult.

— Marele Sfetnic al lumilor, care ne-a ocrotit de peste două mii de ani, nu ne va lăsa din brațe tocmai acum. Ginta noastră va urca prin veacuri, așa cum au prevestit profeții cu guri aurite ai neamului...

— Slovele nu sînt de-ajuns, prea sfinte. E nevoie de oștiri. Iar oștirile lipsesc...

— Și ai vrea să le faci tu ?

— Românul se ține tare în luptă și nu-l doboară osteneala. E viteaz și cinstit. Beii din Fanar știu asta. Pe lîngă curțile lor țin arnăuți albanezi și de alte nații, îmbrăcați în dulame cu fir și primitori de lefuri... În altare cum se predică, părinte ? În limba cui ? În ce grai e lăudat Domnul care se zice că va mîntui noroadele ?

— Românul nu s-a lepădat de vechea lui credință nici atunci cînd n-a înțeles ce i se spune din altar. Știu și eu, grecismul levantin și haina slavonă a slujbei nu i-au căzut bine drept-credinciosului din părțile noastre... Cuiul

străin n-a putut și nu va putea să se înfigă în casa de bîrne a bisericilor românești...

— Îmi place ! Spui bine, părinte.

— Viața bisericească n-a încetat niciodată, de la Dragoș, Negru Vodă și mai dinaintea lor...

— Dar acum, cînd norodul se zbate sub talpa celor veniți din Fanar... Lăcașurile sfinte ce fac ? Au încăput și ele în mîinile ipocriziei ce s-a pitit în dosul icoanelor. Nu-i așa ?

— Ba e tocmai așa...

— Boierii fanariotizați vor să ne cumpere sufletele așa cum cumpără țara de la Padișah.

— Cu sufletul e mai greu, Tudore. Vînzarea se face mai nevoie... Chiar și atunci cînd credința românului e gîtuită de patrafirul levantin, grecesc și asiatic. Poporul acesta, slugere, urmează cuvîntul biblic : o turmă și un păstor ! Și nu-l destramă nici un vînt. Odată și-odată soarele va ieși din ceață.

— Îl așteptăm, părinte. Dar pînă atunci... Fanarul a stricat pînă și locurile sfinte, bisericile, știrbindu-le rosturile. Așa s-a încuibat în altare corupția. Unele biserici, să mă ierte sfinția ta, au devenit peșteri pentru tîlhari. S-au furat lucruri mînăstirești, s-au luat bogății și au fost duse în Fanar și la Muntele cel Sfînt...

— Da' văd că le cunoști, Tudore.

— Și te miri, prea sfinte ?

— Nu mă mir deloc. Un om care ridică biserică și o înzestrează cu cele trebuincioase slujbelor trebuie să aibă ceva știință în cele monahicești. Și îți înțeleg și pornirea... Nici cîntările în altar și strană nu mai sună românește. Glasurile pare că ies pe nas și sînt tremurate în gîtlej... Ascultăm adesea cu dezgust un tropar, un condac, un psalm sau un irmos. Păcat !...

Tăcură cîteva momente. Pe chipurile lor se citea mulțumirea : se înțelegeau. Slugerul devenise parcă mai liniștit și spunea vorbe înțelepte. Iar egumenul fremăta pe dinăuntru. Îl ferise pe Tudor de trimisul cu ferman al Padișahului, iar acum schimbau cuvinte unse cu mir ori date prin pulberea otrăvii. Dar ceea ce urmă fu mai plin de amar și parcă mai îndîrjit. Încît Dionisie se întrebă

dacă nu cumva în cel cu care stă de vorbă sălăşluiesc două suflete : unul muiat în azur, luminos şi plin de răbdare, altul iute la mînie, grăbit, dăruit cu o trufie fără de seamăn.

— Cei care au voit să strice lăcaşurile sfinte, începu Tudor, n-au falşificat numai boieria românească, ci şi ostăşia naţiei, care la bătrînii noştri voevozi era făcută din oameni ai locului. Oştenii lui Radu Negru, Mircea zis cel Bătrîn şi ai altor domnitori plini de bravură apărau graniţile, dar şi avutul celor dinlăuntru. Lăncile, suliţele, săbiile, ghioagele, coasele şi scuturile erau purtate de mîini vînjoase. La chemarea lui Ştefan, românii intrau în vibrare. Unde s-au dus, părinte, vremile acelea ?

— Şi tu ce-ai vrea să faci ? Se spune că ai planuri...

— Nu mai am planuri, părinte Dionisie. Sînt ostenit... Unii de prin Mehedinţi şi Gorj, boieri cîrcotaşi, cred că sînt lacom de avere.

— Am auzit şi eu.

— Şi a crezut sfinţia ta ? E drept că am strîns şi eu cîte ceva. Cine mă băga în samă dacă rămîneam un pîrlit ? Fără pămînturi şi gologani, eşti socotit o secătură, sfinte părinte. O maimuţă... Pe boieri trebuie să-i cunoşti, să umbli printre ei, să afli ce poartă în capete. Hm ! Puteam să-mi fac şi eu familia mea...

— Şi de ce n-o faci ? Tînăr eşti...

— Chiar aşa de tînăr nu mai sînt. Şi... parcă mă arde ceva aici, în pipotă. Un tăciune... Iar cuviosia ta înţelegi de ce n-am astîmpăr. Şi totuşi... La naiba cu toate nebuniile astea ! Ca mîne sînt la schitul din Lainici, la părintele Agaton. Pe urmă la Haţeg. Apoi spre Viena... Am de făcut negoţ. Cu vite, cu morun...

Tudor devenise, spuind aceste cuvinte, alt om. Egumenul simţi că slugerul e departe de evlavie ca pămîntul de înaltul cerului. Cîte nu auzise prelatul despre firea acestui bărbat tînăr ! Că e mînios din cale afară şi hain. Că e crîncen şi nemilos cu cei care-i sînt duşmani. Că-i înţelege pe cei nevoiaşi, dar că el a scăpat demult de sărăcie. Că e nestatornic şi în căutare de oameni care să-i fie credincioşi. Că îşi întreţine prieteniile trecînd nu arare pe la curţile unor boieri care-i sînt aproape de inimă.

— Se spune că eşti curajos, Tudore !...

Slugerul îl privi pe prelat cu subînţelesuri. Apoi, încercat de un zîmbet, răspunse :

— Minciună, prea sfinte ! Sînt cel mai fricos om din lume ! Ha, ha, ha... Adu-ţi aminte cum m-ai împins, la Tismana, în peştera aceea friguroasă... Îmi bătea inima-n piept ca unui pui de brabete. Adormeam şi visam că-mi taie un arap gîtul cu satîrul. Săream în sus din somn... Sînt un fricos, părinte Dionisie, aşa să ştii...

— Tu, şi fricos !...

Slugerul nu vorbi cîteva momente. Îşi trecu mîinile prin păr, netezindu-l pînă la ceafă. Faţa i se 'năsprise, iar privirea-i era aruncată undeva dincolo de ochiul de geam prin care intra un pui de lumină.

— Nu-i aşa, sfinte părinte, că răul vine de-acolo de unde ştiu eu ?

Schimbarea tonului şi cîrmuirea slovelor spre noi înţelesuri îl descumpăniră o clipă pe egumen. Dar cum îl ştia pe sluger nestatornic, în vorbe şi în fapte, îl stîrni cu o-ntrebare :

— Ce spui ? Care rău ?

— Nu ăl din lume, părinte, ci ăl de pe-aici, din ţărişoara noastră. La Curtea din Bucureşti, minciuna şi corupţia se adună ca muşiţa la nările animalului mort. Vodă... ăsta, cel nou, o face pe prostul, da' nu e... Vrea să nu se-nţeleagă nimic din ce spune...

— De unde o mai ştii şi p-asta ?

— De la un grec cinstit. Conu Costache Samurcaşi, vistierul. Şi cîte nu mi-a mai spus... Da' să lăsăm asta !

— Beii sînt puşi în scaun de turci. Nu-s oameni ai pămîntului. Nu poţi, fiule, să schimbi orînduiala lumii.

— Nici nu vreau. Îmi e teamă c-am să mor ca un pîrlit. În somn...

— Şi cum ai vrea să mori ?

— În vis, părinte. Sînt un fricos şi un om de nimic... Pe-aici, pe la noi, mi se pare că Domnul n-a mai trecut demult şi a uitat de copiii lui. I-a lăsat pe mîna iudelor.

— Nu te pricep prea bine, Tudore. Te-ai născut şi ai crescut într-un sat şi ar trebui să-i înţelegi pe oamenii sărmani.

— Oare eu sînt cel ce nu-i înțelege ? Altceva nu pot eu pricepe : cum de a ajuns de izbeliște norodul acesta, care muncește de se spetește, care știe să se bată cu hoardele năvălitorilor și care trăiește cu frica lui Dumnezeu... Beii din Fanar au stricat totul : boieria românească și rînduielile moștenite de veacuri, obiceiurile și tot ce era fără de prihană. Ce și-au zis ? Pupă-l pe român în bot și ia-i din pungă tot ! Și-apoi știi, părinte, ce-mi usucă sufletul și-mi face inima ca iasca ? !

— Ce ? Că nu-mi vine-n minte.

— Că a ajuns corupția la oamenii de jos.

— Îmi vine greu să cred, slugere.

— Mie nu. Și să știe sfinția ta că lindina cînd ajunge la rădăcina părului, e greu s-o mai strivești între unghii.

Egumenul luă aminte la ceea ce auzea și făcu ochii mari. Știa și el de molima corupției ce-și făcuse loc printre cei avuți, care dețineau averea, o sporeau prin cele mai perfide mijloace și își vindeau sufletul străinului ce promitea mărire. Dar niciodată nu se gîndise că ar putea fi atinse de boala fără de lege a stricăciunii lăuntrice clasele de jos. Îi dădea dreptate, în gînd, slugerului, dar n-avea curajul să i-o spună pe șleau. Omul canoanelor, care avea o minte bine așezată și un suflet ales, nu crezuse niciodată că insul de jos, care stă departe de trufia celor flămînzi de mărire, ar putea fi urnit din rosturile sale. Îl ascultase pe Tudor și parcă i se făcuse frică. Pentru cine predica el din altar ? Și cum să mai creadă săteanul, umilit pe lumea aceasta, în mîntuirea ce va să vină ? Căci sufletul neamurilor nu este acela al celor urcați vremelnic în avuție, ci e voința mulțimilor statornice care aruncă sămînța în brazdă și așteaptă să iasă rodul mai strălucitor ca o minune.

— Răul, slugere, e răspîndit în lume ca aerul și ca iarba cîmpului. Îl cauți într-un loc și dai peste el în altul...

— Acum dai peste el în tot locul.

— Nu poți, Tudore, să schimbi orînduiala lumii. Sîntem fire de praf în marele scripete al cerului.

— Nu vreau să schimb nimic. Sînt ostenit. Poate că va veni unul... Un mîntuitor cu sabie, nu din ceruri, ci de

aici, de pe pămînt. Să taie în carne vie... Eu, părinte, sînt alungat din țara mea. Mă duc în Apus. Și cine știe...

— Am auzit că ți-a dat împăratul de la Petersburg titlu și inel cu berliant...

— Inel spui ? N-a fost războiul meu ! Iar inelul îl bag pe degeți, să mă ierte sfinția ta, numai cînd mă duc la muieri.

Egumenul întoarse capul într-o parte și se roși la umerii obrajilor.

— Păcatele mele, slugere, cum poți să glăsuiești...

— Sfinția ta ai învățat să ierți.

— S-a făcut tîrziu, spuse egumenul ridicîndu-se de pe laviță și pregătindu-se să-și pună culionul în cap. Spui că treci, la plecarea din tîrg, pe la fratele Agaton ? !

— O să mă opresc și la Lainici. Trebuie să-i las părintelui straiele cu care am venit la Tismana. Ce să-i spun din partea cuviosiei tale ?

— Har și pace de la Dumnezeu, tatăl nostru, și de la Isus Hristos, care ne va mîntui. Și sănătate, că e bună...

Dionisie era gata de plecare cînd în odăiță intră Voican, feciorul. Era grăbit și se uita cînd la egumen, cînd la sluger.

— Săru' mîna, părinte, spuse feciorul aplecîndu-se în partea egumenului.

Apoi se apropie de sluger, vorbindu-i aproape în șoaptă.

— A venit un om, conașule. Cică te caută de mai multe zile. E în odaia cea mare cu conu Vasilică. Vrea să vorbească...

— Hai să mergem împreună ! îl îndemnă Tudor pe egumen. N-o să pierzi prea multă vreme...

Ieșiră în privor, apoi apărură în pragul încăperii celei mari.

Lîngă ușă ședea, cu căciula în mînă și cu capul aplecat spre piept, un bărbat înalt, puțin adus de șele, îmbrăcat în cioareci bine strînși pe picioare, cămașă albă de cînepă și o vestă de dimie săină. Cînd Tudor și egumenul trecură pragul, săteanul se dete la o parte ca să le facă loc. În mijlocul sofrageriei, lîngă masă, ședea în picioare serdarul, îmbrăcat într-un halat maroniu garnisit la guler și pe la mîneci cu pînză de mătasă gălbuie, lucitoare.

Săteanul ridicase capul din piept și nu-l mai slăbea din ochi pe sluger.

— Știi cine e, Tudore ? vorbi serdarul. E tatăl flăcăului din Cerneți, acela care...

Săteanul, care făcuse cîțiva pași spre mijlocul odăii, călcînd atent cu opincile lui din piele groasă de vită, parcă trăgea pădurile și cîmpurile după el. Ochii lui înguști, ce clipeau sub sprîncenele decolorate de văpaia soarelui și de vînturi, erau triști, ochi de om fără speranță pe lumea aceasta. Fața nu-i era bărbierită și, în lumina ce bătea dinspre fereastra cea mare, perii cărunți de pe obraji arătau o vîrstă care nu putea fi mai mică de șaizeci de ani. Avea uitătura omului lovit de soartă, vînjos încă, și o încordare a întregului trup ce se vedea mai ales în tremuratul mîinilor ce frămîntau căciula de miel. Nu vorbea nimeni ; serdarul, slugerul și egumenul tăceau și se priveau aproape pe furiș, iar săteanul nu știa cum să înceapă, aștepta să fie întrebat de unul din cei trei bărbați care încremeniseră lîngă masă.

— Nu cumva ești Ilarie al lui Gherguș ? rupse tăcerea slugerul, prinzîndu-se cu mîna de bărbie.

Săteanul avu o tresărire. Ridică ochii și-l privi pe Tudor cu o blîndețe tristă amestecată cu durerea celui pentru care clipa de-acum e mută, iar cea viitoare lipsită și ea de vreo nădejde.

— Eu sînt, boierule... De unde mă cunoști ?

— Nu ai cumva casa mai la vale de a lui Costandin Luculescu, ăla de are moară ?

— Acolo o am...

— Auzi, cică i-au dat foc și casei lui, spuse Moangă, care schimbase cîteva vorbe cu săteanul, înainte de sosirea slugerului și egumenului.

— A mea n-a ars toată, că am sărit cu gălețile... Da' a dumitale... N-a mai rămas nimic din ea. Și iarba a fost pîrlită de foc...

Săteanul avea ochii umezi.

— Dumneata... mă cunoști ?

— Cine nu te cunoaște, coane Tudore ?... Mi-au omorît copilu !...

— Cică atunci cînd a trecut capegiul prin Cerneți, spuse serdarul... Ia povestește, nene Ilarie, cum s-au petrecut lucrurile.

— Păi..., începu săteanul..., Ionuț... c-așa i-am pus numele, a aflat c-au venit oamenii turcilor. Te căutau pe domnia-ta. Și Ionuț le-a ieșit în cale...

Printre lacrimi și sughițuri, Ilarie Gherguș povesti. „Eu sînt Tudor din Vladimiri", cică ar fi spus flăcăul, scoțînd din buzunarul din dos al pieptului un iatagan.

— Purta părul ca domnia-ta ! spuse Ilarie Gherguș. Și musteața și-o arînjase tot ca domnia-ta. Umbla pă Topolnița în sus cu o ceată de flăcăi după el. „Mie să-mi zîceț Tudor, nu Ionuț ! Iar voi sînteț pandurii mei." Așa vorbea.

În odaie intrară, cu pas moale, Safta, Dumitra, Corlan și Mihuță. Serdăreasa se opri lîngă lădița frumos încrustată ce era împinsă spre fereastră, iar cei doi panduri, Corlan și Mihuță, care sosiseră la cula serdarului în dimineața aceea, se duseră în apropierea slugerului. Dumitra rămase lîngă ușă.

Tudor înțelesese totul și aproape că nu-l mai asculta pe nenorocitul sătean venit tocmai din Cerneți. „Și totuși pentru ce a făcut atîta drum ? Numai ca să ne spună ce i s-a întîmplat copilului lui ?"

— Cînd ai venit în tîrg ? îl întrebă Safta pe sătean.

— Ieri către seară. Și n-am îndrăznit să venim la casa domniilor-voaste... Că erea tîrziu. Am durmit afară, pe la podu Jiului, su' un salcîm. Io și muierea...

— Și nevasta unde-ți este ?

Vorbise serdarul.

— Păi... une să fie ? Am lăsat-o în uliță, lîngă poartă. A spus că nu intră... să nu vă facă năcăzuri...

— Cum ? se miră serdăreasa. Ți-ai lăsat nevasta afară ? Dumitră, du-te și chiamă femeia încoace !

Între timp, Ilarie Gherguș povesti cum au călătorit, el și muierea, de la Cerneți pînă la Tîrgu-Jiului. Merseseră pe jos pînă-n Broșteni, iar cînd să treacă apa Motrului, aflară că podul nu mai e, îl luaseră apele ce se umflaseră în albie.

— Ne-a trecut un țigan cu căruța lui și ne-a luat ultimu gologan care-l aveam în pozînar. Apăi... am luat-o

iar pă picioare, până cînd, după ce-am trecut apa Tismanei, ne-a ajuns un om cu suflet care ne-a urcat în caru lui şi ne-a adus pîn' la Băleşti. Şi de-acolo... ia-o iar cu picioarele.

Uşa se deschise şi, în urma Dumitrei, apăru o umbră : o femeie învesmîntată în negru, de la poalele lungi pînă la tulpanul ce-i acoperea nu numai fruntea, dar şi sprîncenele. Faţa albă, mică, abia i se deslușea, iar ochii rotunzi încercau să cerceteze în grabă lărgimea odăii şi oamenii ce se aflau în ea. În mînă ţinea o tîrnă de nuiele, veche, acoperită cu un peşchir alb. Era stînjenită, nu ştia ce să facă. Pînă la urmă se duse lîngă omul ei şi puse tîrna pe pardoseală.

— E Anica, muierea mea, vorbi săteanul care, de cînd venise, parcă se gîrbovise mai mult, ţinea bărbia în piept şi-şi ştergea cu mîneca ochii umezi, de la care porneau spre obraji liniile ca niște pîrîiaşe, ce arătau durerea momentului, dar şi înaintarea vîrstei.

Femeia îndoliată, de cînd intrase, îşi plimbase ochii cercetători spre chipurile celor ce şedeau ca într-o reculegere, apoi îşi oprise privirea pe faţa lui Tudor. Nu şi-o mai dezlipi de el, iar slugerul simţea cum se revarsă către sufletul său viforele speranţei şi ale durerii şi adierile mai blînde ale milei. Nu-i trebuise mult ca să înţeleagă ce s-a petrecut : un om tînăr murise pentru el şi asta-i răscolea toată făptura.

— Şi cum spui că s-a-ntîmplat ? îi vorbi serdarul lui Ilarie Ghergus, voind să afle şi alte amănunte. Le-a ieşit el înainte, sau ?...

— Copilu mieu erea la vie, umbla pe la hăracii care putrezîseră de udeală. Şi a aflat că a venit turcu în sat. I-a spus unu, al lui Lăzărică : „Ionuţ, auz' bă că-l caută turcii pe slugeru Tudor !" A lăsat hăracii şi a pornit-o pă malu Dunării.

— Şi el nu s-a apărat ? voi să ştie Mihuţă.

— Cică a-ncercat, răspunse bătrînul. Da' cum să ţie piept la patru-cinci turci ? O ţînea una şi bună.. că el e Tudor Vladimirescu...

— Şi dumneata crezi că turcii nu ştiau că băiatul dumitale nu e Tudor ?

— Io ştiu ? !

— Aveau nevoie de-un cap pe care să-l ducă Pașei din Rusciuk, își dete cu părerea Moangă, care aflase cum se petrecuseră lucrurile la Cerneți de la un om de taină. Și l-au descăpățînat pe cine s-a nimerit...

— Nu, boier serdare, nu pe cine s-a nimerit ! spuse slugerul cu voce plină, parcă puțin întărîtată, căzînd apoi într-o tăcere desăvîrșită.

— Trupu i l-a azvîrlit în apa Dunării, capu a fost luat cu ei. N-am avut ce-nmormînta în cimitir... N-a fost cuminte copilu ăsta ! I-am spus mereu : „Ionuț, tată, mai lasă-te de pozne ! Nu mai tot aiura ca-n somn !" El că nu... să-l las în pace, că odată și-odată tot va pleca la bătălie...

Bătrînul Gherguș se șterse cu palma pe frunte, își trase răsuflarea și vorbi din nou.

— ...Numai pă el l-am avut, că primu copil ne-a murit cînd avea opt luni. Apăi a venit Ionuț. Și pe urmă Anica s-a bolnăvit de n-a mai putut să facă...

Toți cei din odaie ascultau mărmuriți povestea săteanului de la Dunăre. Serdarul făcuse ochii mari, Corlan și Mihuță, încruntați, o priveau pe femeia mărunță care lăcrima, Dumitra se închinase de cîteva ori, iar serdăreasa avea fața albă și buzele strînse într-o expresie mai aproape de teamă decît de curiozitate.

— Parcă-i fi fratele mai mare al lu Ionuț, îi spuse Anica slugerului.

Luă tîrna de toartă și se duse spre Tudor. Se opri în fața slugerului. Începu să-i vorbească printre lacrimi.

— Cum mai sameni cu copilu mieu ! Doamne... Ești leit Ionuț. Și la păr, și la mustață. Numai că erea mai nalt... Așa i-o fi fost lui soarta. Că de cîn' a auzit de dumneata, n-a mai avut astîmpăr. Umbla pă Topolnița cu flăcăii după el...

Tudor își pironise privirile-n pardoseală. Asculta. Și vedea cu ochiul cel dinlăuntru, al minții, privelești necunoscute, înfricoșătoare, ca și visele cele rele. Parcă asculta o poveste ce nu se petrecuse aievea, ci fusese izvodită de o minte aprinsă și halucinată. Se vedea copil, în Vladimiri, păzind oile prin poienițele pădurilor, unde

umbra era deasă și iarba spornică la păscut. Se așeza pe pămînt, îl lua somnul și visa că oile au fost mîncate de lupi, sărea în sus și... oile nicăieri ! Cerceta potecuțele, care nu se zvîntau niciodată și, cînd descoperea urmele lăsate de unghiile despicate ale oilor, știa în ce parte au luat-o. Le găsea mai totdeauna prin porumbi, mîncînd fasolea ce urca pe covragi, sau prin livada cu pruni a lui Gorie, un vecin răutăcios care înjura de mama focului și, de multe ori, lua oile și le-nchidea în țarcul lui, pretinzînd plata gloabei... Apoi se vedea pe malul Gilortului jucînd hoina cu alți copii de vîrsta lui. Cînd era la bătaie, lovea mingea de păr de vită atît de tare că se ducea dincolo de cei ce pîndeau pe linia de fund. Greu îl nimerea cineva cu mingea, de i se dusese vestea și copiii-i spuneau Iepurilă...

Anica dete peșchirul la o parte și scoase din tîrnă o cămașă împăturită, albă, cu rîurii ce se ridicau pînă la guler. Femeia despături cămașa. Vestmîntul era împodobit cu cusături de mătase și arnici, cu mînecile largi acoperite cu alesătură făcută cu har. Gulerul, nu prea lat, avea și el cîteva floricele de borangic, iar firele cheotorii se terminau cu două căpușoare de floare ce semănau cu bumbii violeți ai trifoiului.

— Am cusut-o în postu Paștilor. Că Ionuț erea în vorbă cu o fată, una Lenuța lu Daju, de vîrsta lui... șaptesprezece ani... Urma să facem nuntă spre toamnă... încolo, prin octomvrie. Acum... îl duc apele pă copilu mieu... Ț-am adus cămașa, conașule...

Femeia întinse cămașa pe masă, apoi reveni la tîrnă, din care mai scoase niște breciri, lucrate în roșu și negru, și poalele făcute din aceeași pînză cu cămașa, cutate și tivite cu borangic.

— Poalele le-a cusut Lenuța, săraca ! oftă Anica. Acum nu să mai înțălege niminea cu ea... Umblă năucă pă sălișteș. Săraca de ea ! Să potriveau de minune...

Femeia luă cămașa de pe masă și i-o întinse slugerului, împreună cu brecirile și poalele.

— Primește-le, conașule ! Pentru asta am venit... Să le port sănătos ! Să fie pentru sufletu lu Ionuț...

Tudor ședea nemișcat. O tristețe în aparență senină îi învălea chipul. Putuse să-și închipuie orice în viața pe care o trăise, viață care acum i se înfățișa mai scurtă decît o clipă. Nu putea, însă, pricepe cum peste capul urgisiților soartei, al celor împovărați de nevoi, cade, grea și neiertătoare, spada străinului negru la inimă și stricător de datini. Și nu știa încă, în aceste momente de vijelie lăuntrică, dacă se poate ca unii să moară pentru alții, din moment ce nimeni nu poate trăi în locul altuia. Slugerul vedea din ce în ce mai limpede, cu ochiul cel ascuns al sufletului, ce însemnase viața lui de pînă acum și ce va trebui să devie viața lui viitoare. Se uita la cei doi săteni, porniți pe drumuri și ajunși aici, în casa serdarului, și-și spunea că mărirea și puterea, după care el însuși alergase, sînt pulbere vînzolită de vînturi.

Ilarie Gherguș se apropie și el de Tudor și-i spuse :

— Primește-le, boierule ! Și arătă spre straiele pe care le ținea pe brațe Anica, muierea lui.

Tudor primi cămașa, brecirile și poalele și le așeză pe crivatul cu baldachin din colț.

Femeia venită de la apa Topolniței își șterse lacrimile cu o năframă și se apropie de sluger.

— Numa pă Ionuț îl aveam, spuse ea. Acuma pentru cine să mai trăim ? Ne-a lăsat cu inima pustie... Ce să facem ? Unde să ne ducem ? Pentru cine să mai trudim ?

Iar în mintea și-n sufletul lui Tudor din Vladimiri se aprindea, cu pîlpîiri încete, lumina adîncurilor și a înălțimilor, flacăra pe care nimeni n-a văzut-o, dar au simțit-o toți cei care vor să făptuiască un lucru minunat pe lumea aceasta. Umblase prin locuri îndepărtate, aflase, își împodobise mintea cu înțelepciune. Dar acum, cînd îi ascultase și-i privea pe cei doi săteni, slugerului parcă i se deschiseseră toate lacătele simțirii.

„Mulți cred, pe unde umblu, că voi să pun stăpînire și să tiranizez ! Că sînt trufaș și ambițios și că disprețuiesc și urăsc pe toată lumea. Că mă iubesc numai pe mine și că, în loc de inimă, ascund în piept un sloi de gheață... Singur n-aș putea face nimic, am nevoie de oameni. Dar nu dau două parale pe boierii fanariotisați care

și-au propus să ne strice națiа întreagă. Îi folosesc uneori, da, am cîteodată nevoie de ei. Dar atît... Ei și-au lăsat caicul în Bosfor și lămîile și au urcat în ranguri la Curtea cea primitoare a Bucureștilor ! Abuzurile aduse de venetic au fost primite de cinstiții boieri divaniți. Capul șerpelui n-a fost sdrumicat la timp și el se tîrăște și scoate afară limba ascuțită. Unde-i curajul cinstiților boieri care sînt în coadă la luptă și în frunte la fugă ? Domniile încă mai sînt cumpărate pe gologani de la turci ; ele încep și se sfîrșesc după placul vizirilor și cel al valideelor, mame de sultani. Unde se mai află vrun diregător nelacom ? Și-apoi... ne-am săturat de protectori tîlhari și bețivi care mișcă, așa cum li se scoală, sforăria politicească și care intră în țară, pretinzînd că te ajută, și uită să-și mai ia tălpășița. Ce-a devenit Curtea din București decît o școală a intrigei ? Și de ce nu se interesează boierii cu caftane ce amiros a usturoi de soarta acestui neam, rupt în trei crîmpeie ?... Obștea acestui norod, care trebuia ocrotită, a fost despuiată fără milă pînă ce a ajuns de izbeliște. Unde sînt pămînturile moșnenilor, ale urmașilor de cneji ? Au intrat în marile moșii, iar bieții oameni au căzut în robie. Oare să fi pierit de tot simțămîntul nației, să nu mai fie nici un mijloc de opunere la batjocură ? Pînă unde a ajuns stricăciunea în țara asta ? Pînă în adîncurile sufletelor ? Cel ce ne-a așezat aici, pe aceste pămînturi, călcate de pașii nenumăratelor hoarde cu și fără arme, a fost un păcătos ! Cînd va veni vremea ca acest norod, ce muncește cu hărnicie ogorul, să nu mai fie la cheremul veneticilor ? Cînd va fi ziua în care vom putea hotărî noi, iar nu consulii, pașii și vizirii ? Armatele marilor imperii ce ne-mpresoară calcă pămînturile noastre cînd poftesc și cînd interesele îi mînă într-o parte sau alta..."

— Haid, Anică, să plecăm ! Boierii or avea treburile lor.

Vorbise, cu voce stinsă, Ilarie Ghergus, care se pregătea s-o ia spre ușă. Serdarul îl opri.

— Spui că ți-au ars o parte din casă ? !

— Așa e, boierule...

— Şi cu ce o s-o faci la loc ?

— Nu ştiu, boierule...

Serdarul se gîndise să-i dea săteanului, ce fusese atît de amarnic lovit în soartă, nişte taleri, ceva cu care să poată să-şi refacă gospodăria. Dar, după ce văzuse ce fel de om e ţăranul, Moangă se temu că darul în bani nu va fi primit. Şi, totuşi, îi spuse săteanului :

— Ţi-aş da neşte bani, cu care să...

— Nu e nevoie, nu primim ! Om face noi în vrun fel.

— Ni-i dai înapoi, cînd vei avea, insistă Vasile Moangă.

— Nu primim. N-avem trebuinţă...

Tudor privea în gol, iar schimbul de cuvinte dintre sătean şi boierul jian parcă-l auzise nu aici, în camera mare a culei, ci într-un vis pe care-l visase cu ochii deschişi. Gîndul îi alergă spre alte spaţii, acolo unde reveria plutitoare şi lucrurile cele adevărate se amestecau după regule necunoscute.

„Eu am fugit de moarte cu calul în spume, apoi m-am ascuns ca şerpele în gaură.. Pe cînd el, flăcăul de pe valea Topolniţei, a venit spre moarte ca spre o nuntă la care trebuia să fie mire ! S-a purtat ca bărbaţii din vechime, de care scriu cărţile, oameni fără frica pieirii, cu inimi învăpăiate, care se duc spre ţărmurile morţii ca spre desăvîrşire. Multă vreme am crezut că poveştile cu voinici neînfricaţi, puternici, iubitori de viaţă, dar netulburaţi de presimţirea sfîrşitului, sînt numai izvodire a unor minţi apăsate de prea plinul închipuirilor. Şi, iată, un flăcău obişnuit, de care nu auzise nimeni, a dat cu preţul vieţii sale tinere o pildă tuturor vanitoşilor, tuturor celor nesătui de glorie. Nu sînt eroi numai aceia pe care-i aclamă mulţimile ; vrednici de pomenire veşnică sînt şi acei necunoscuţi pentru care viaţa nu e mai de preţ decît fapta. Acuma abia înţeleg ce este virtutea, ce înseamnă să fii virtuos şi cumpătat, drept şi îndurător, înţeleg unde este izvorul binelui care trebuie să curgă necontenit, ca o apă limpede. Acuma abia pricep că nici un ajutor nu-mi poate veni de afară : în mine sînt, dacă le-a aşezat Cel de Sus, şi bucuria, şi durerea, şi nepriceperea, şi înţelepciunea, şi capriţul, şi

statornicia, și iertăciune, și neîndurarea, și cumpănirea, și veselia, și posomorîrea, și demnitatea, și răbdarea, și pripa, și seninătatea... Va trebui să-nvăț ce-nsamnă stăpînirea de sine și cum cată să se împace vorbele cu faptele. El, flăcăul acela, n-a știut ce este teama de moarte și ce chip are strîmbătatea care se așează în sufletele mărunte. El a simțit, n-am nici o îndoială, că mărirea este zădărnicie. N-a gustat din dulceața vieții, el a plecat curat ca roua și călătorește, dincolo, mîndru și mai desăvîrșit ca îngerii. A trăit în sînul naturii și a plecat în lumea umbrelor cu natura în minte și-n inimă. Și mi-a lăsat o povară pe care cine știe de voi putea s-o duc. Voi putea eu, oare, să mă rup de zădărnicie și să mă aprind numai cînd scînteia divină se pogoară asupra mea ? Să-mi domolesc zbuciumul, să las altora pornirile oarbe ? Să știu că nu sînt altceva decît o frîntură din marele necuprins, că sufletul meu mărunt este numai o părticică a marelui suflet ce respiră pretutindeni ? Cînd voi învăța că orice faptă a mea trebuie făptuită ca și cînd ea ar fi ultima a vieții mele de aici și prima a viețuirii de dincolo, dacă aceasta va fi existînd ? Nu cumva timpul ce mi-a fost dat a trecut, iar eu n-am înțeles nimic din zilele ce le-am trăit ?"

În odaia cea mare se aflau aceiași oameni : serdarul și serdăreasa, egumenul Dionisie, sătenii veniți din partea Cernețiului, Corlan, Mihuță și slujnica. Privirea pierdută a slugerului nu-i mai putea deslușì : toți îi apăreau ca niște umbre în risipire, ca niște năluci în destrămare, ca niște vedenii ce au numai darul vorbirii. Serdarul se apropiase de Ilarie Gherguș, iar Anica nu voia să se depărteze de sluger, la care se uita cu ochii ei înlăcrimați și stinși.

— Dacă tot ți-a ars o parte din casă, atunci du-te cu muierea dumitale la Brădiceni, unde avem proprietate. O să vă fie bine acolo.

Serdarul, care vorbise, părea el însuși neîncrezător în ceea ce spune. Parcă știa ce-i va răspunde săteanul pe fața căruia se putea citi, alături de durere, o mîndrie încă neînfrîntă.

— Nu ne putem duce acolo, boierule... Îț mulțămim, da' trebue să ne întoarcem în locu' nost' de baștină, unde

sînt înmormîntaţi moşii şi bunii noşti... Ne-om încherba noi vro coşmelie în care să ne adăpostim.

Tudor asculta şi în inimă i se strecură, ca o lumină mică, speranţa. Speranţa că, în vălmăşagul cel cotropitor al stricăciunii de trai şi datini, a mai rămas un fir, un crîmpei de aţă, supţire, adiat ca de-o răsuflare, dar încurajator.

„Tot acolo, jos, unde munca este mai sfîntă şi decît închinăciunea în faţa altarului, unde iataganul răului încă nu s-a-nfipt pînă-n plăsele, acolo poate fi sămînţa izbăvirii. Tot săteanul, care a sărăcit pînă a devenit lipit pămîntului, va fi păstrător a ceea ce e mai bun în inima acestui neam. Acolo, în sat, n-a călcat încă pasul gheşeftarilor ce pîrjolesc întinderile ca roiurile de lăcuste. Dacă înainte vreme bietului sătean i se dădea puţin şi i se lua tot puţin, acum nu i se dă nimic şi i se ia totul. Şi totuşi el, omul ce pune boaba în arătură şi aşteaptă să răsară ca un soare, va putea să păstreze ceea ce încă nu a putrezit: rosturile adînci ale naţiei, comoara aceea de simţămînt ce aşteaptă, îngropată în fundul pămîntului, să iasă strălucitoare la lumină. Ştiu şi eu că unde sărăcia e mai lucie, tomnai acolo corupţia îşi face mai iute cuibarul şi puiază ca iepurii. Dar am credinţa că ţăranul român care, şi cînd e trist, cîntă de răsună văile şi codrii, va şti să păstreze, în tainiţele sufletului său mare, aurul cinstei şi simburele scump al bunei credinţe. Acolo, între oamenii de jos, îmi e teamă să nu pătrundă molia cea care roade în ascuns... Căci acolo, la cormanul plugului, la sapă şi la coasă, a mai rămas un crîmpei de nepătare pe care trebuie să-l apărăm cu toate puterile noastre. Numai acolo, în satele binecuvîntate zilnic de sfîntul soare, mai e cîte ceva din comoara ce strălucea cîndva. Căci au fost vremuri cînd în sate nulitatea nu era răsplătită, iar munca însemna meritul cel dintîi. Proprietatea nu era atinsă, iar cînd atingerea se producea totuşi, atunci micul proprietar se judeca pentru dreptul său pînă-n pînzele albe. Şi dreptatea ieşea la lumină ca undelemnul deasupra apei. Pe cînd acum... Sînt împroprietăriţi oameni fără vreun drept şi fără nici un merit decît acela de a fi devenit unealtă a veneticului. Niciodată săteanul nu s-a gîndit să pună stăpînire pe ceea

ce nu era al lui. De sute de ani, țăranul n-a avut nevoie să i se dea coduri și legi, să i se spună de sus, de la ocîrmuire, cum să răstoarne brazda, cum să plivească răzorul, cum să ferească pomul de omidă, cum să miie boii în jug, cum să facă cîrstață și stog din grîul secerat, cum să urce turmele la munte, cum să culeagă via și să zdrobească strugurii, cum să răteze lemnul din pădure, cum să țească pînza, cum să sleiască fîntîna, cum să-și îngroape morții, cum să-și crească pruncii, cum să aprindă focul în vatră... Pe cînd, de vro sută de ani încoace, inși veniți de cine știe unde, nerușinați și astuțioși, vor să lovească în ce a mai rămas vergin în țara asta : satele cele moștenitoare de cinste, omenie și blîndețe. Sătenii veneau la oaste fără chemare, se ridicau în picioare cînd deasupra țării plutea pasărea neagră a năvălirii... Ce a mai rămas din toate acestea ? Cum se vor menține sătenii cei plini de omenie, cînd tîrgurile au fost lovite de lepră, cînd boieria românească a fost falșificată ? Arendașii au devenit satrapi, iau șapte piei de pe spinarea lucrătorului agricol, îl dușmănesc și vor să-i murdărească dreapta cugetare. Oare vechile datini, care erau moștenite din tată în fiu, s-au stricat cu desăvîrșire ? Oare nu mai e nici o graniță între bine și rău, între dreptate și strîmbătate ?"

Tudor îi privea pe cei doi săteni, loviți în soartă de sminteala turcului însetat de sînge omenesc, și-și spunea că nu, nădejdile nu sînt pierdute ! Oameni ca aceștia nu vor putea să cadă pradă corupției și negustoriei de vorbe. Sînt prea bine clădiți pe dinăuntru și greu de atins în ceea ce-i ține curați pe lumea aceasta. A fi bun ori a fi rău nu se poate învăța, după cum nici a naște sau a fi născut nu se învață.

— Luați cîțiva gologani, de ce nu luați ? vorbea Vasile Moangă. Cu ce o să vă dregeți casa ?

Ilarie Gherguș, rămas țeapăn în mijlocul odăii, își răsucea căciula în mîini și dădea din cap a refuz.

— Nu e nevoe. Ne-om descurca noi cumva... N-am luat pînă acum nici o para, de la nimeni... Nu primim, boierule !

Egumenul, care tăcuse în tot acest timp, era frămîntat de un gînd care nu-l mai părăsea. „Cum a putut omul

acesta tînăr să vină spre moarte ca spre o promisiune care nu putea pogorî decît de sus, de la cel ce păstorește mulțimile ?" O întrebă pe femeie, care era mai aproape :

— Cît a fost mai mic, flăcăul ăsta..., cum spuneți că-l chema ?...

— Ionuț, îl ajută Anica.

— ..Așa, Ionuț... Cum se purta cînd era copil ?

— Ca toți copiii, spuse țăranca. Alerga, să juca. Ducea oile la păscut...

— Nu era... așa, rău cu copiii de sama lui ?

— Ionuț să fie rău ?! se miră femeia.

— La biserică... se ducea ? întrebă călugărul, după ce chibzuise cîteva momente.

— Mergea cu noi. Și avea ținere de minte bună..: Că popa Gherasie îl punea pă Ionuț să spuie el *Crezu*... că-l știa pe dinafară. Popa i-a dat și o iconiță pă care o avem în casă...

Slugerului, întrebările puse de egumen, pe care le auzea ca-ntr-un vis, i se păreau nepotrivite, rostite doar pentru a alunga stînjeneala ce se răspîndise prin încăpere. Gîndul lui Tudor alerga pe alte tărîmuri și parcă găsea acolo răspunsuri mulțumitoare la zbuciumul ce-i făcea inima să bată ca un ciocan într-o piuă.

„Ce altceva mai bun a dat neamul acesta decît o țărănime viguroasă, înfrățită cu glia frumos mirositoare ? Ea a lucrat pămîntul, a fost chemată în oaste și a răspuns cu bucurie și tot ea a izvodit minunăția cîntecelor ce se aud răsunînd prin păduri, pe dealuri și cîmpii. Săteanul n-a atipit niciodată, veghea lui a fost marele noroc al acestei nații. Săteanul n-a ostenit niciodată, pentru că a trudit fără întrerupere și a socotit că munca este prima sa religie învățată de la cei dinaintea lui. Nimic n-a reușit să-i macine averea sufletească pe care și-a păstrat-o plină de seninătate și sumeție. A fost umilit și lovit în splendoarea lui lăuntrică, a fost vîndut și cumpărat ca lucrurile cele neînsufletite, a fost ofensat și batjocorit... Dar a rămas cu tîmpla aproape de glia cîntătoare, a rămas cu privirile risipite pe seninul cerului. Vor putea, oare,

scursurile venite de aiurea să calce cu picioarele averea de suflet a satelor ?"

Egumenul Dionisie voia să știe ce fel de ins a fost flăcăul de pe Topolnița ; omul în sutană punea întrebări, se nedumerea și nu putea pricepe cum poate cineva să fie atît de disprețuitor de viață. Iar răspunsul primit de prelat era o tăcere încremenită, în care cei doi săteni parcă intraseră pentru totdeauna.

Iar pe lîngă fruntea slugerului nourii tristeții treceau ca niște păsări înfiorătoare, cu aripile largi și ciocuri încovoiate. Ceea ce-l frămînta, în clipele acelea, era întrebarea întrebărilor : ce e de făcut ? Se gîndise de multe ori la lucrurile acestea și nu găsise încă un răspuns care să-l mulțumească. Căci, își spunea el, statornicia în rosturi e bună, dar lîncezeala nu ! Sînt momente, în viețuirea noroadelor, cînd totul trebue urnit din loc. Cînd totul trebue luat de la capăt. Nu cumva neamul acesta, dăruit cu toate cele trebuincioase ca să guste din paharul măririi și al gloriei, a așteptat prea mult de la vremuri și de la împrejurări ? Cum își pot afla noroadele mijlocul de salvare ? Oare poate învăța un norod de la altul ? Sau fiecare își duce crucea lui ? Nu cumva poporul românesc se află și azi cufundat în somnul resemnațiunii ? Cine trebue să-l trezească și să-i pună în mînă unealta izbăvirii ? Nu cumva e timpul ca pielea cea veche a șarpelui să fie lepădată, în vreme ce alta urmează să-i ia locul ? Și ca pasărea cea ostenită să ardă în flacără, iar pasărea tînără să zboare spre slavă ? Nu cumva sub trupul ce se învechește crește altul, mai proaspăt și mai năvalnic ? Nu cumva se aude vuietul de uriaș al furtunii, sunetul înghețului, pîlpîirea focului, foșnetul marelui arbore ce se clatină ?... Harfele aproape mute ale strămoșilor ne spun că sîntem la vremea unui nou început ! Că aurora s-a dezlipit de orizont. Că povara umilinței de sute de ani trebuie azvîrlită în prăpăstii.

Serdarul îi îndemnă încă o dată, pe cei doi săteni să se ducă la conacul lui din Brădiceni, unde se găsesc de toate și unde pot sta cît poftesc.

— ...Iar pînă la căderea zăpezii o să vă dregeți casa cea arsă. Vă ajutăm cu ce e de trebuință.

Sătenii spuseră că se întorc de unde au venit, că acolo e vatra lor și tot acolo își află ei rostul întreg.

Iar Tudor, ce părea dus cu gîndurile în altă lume, își spuse că la urma urmelor boierul, oricît de ales i-ar fi sufletul, tot boier rămîne. Chiar suișul lui însuși i se păru o clipă a-l fi îndepărtat de cei de jos. Așa gîndea Tudor, dar tot el își spunea că dacă ar fi s-o ia de la capăt, ar face tot precum a făcut...

„Satul, cătunul, ulița... Tot ce am mai bun în mine de acolo purcede ! Am plecat de lîngă dobitoacele ogrăzii și izlazului... pentru ce ? Ca să cunosc o lume atinsă de lepră, să mă amestec cu ea și să voiesc a-i fi asemenea ? Două mii de ani, ori mai mult, stau în spatele țăranului și-l împing spre lumina credinței în adevăr. Oare ce voiesc spoliatorii, de aici și de aiurea, să facă din satele românești ? Ei spun cu seninătate că țăranul s-a lenevit și nu pune osul la muncă... Ce strîmbă judecată încolțită în cine știe ce minte bolnavă ! Adevăratul român pus la stîlpul infamiei de către proprietari zăpăciți de lăcomie... Șira spinării a acestei nații încovoiată spre gunoaiele deșertăciunii, de către cine ? Căci și în noroiul insultelor, diamantul muncii și al cinstei tot diamant rămîne. Totdeauna săteanul a simțit, cu mirosul ce și l-a format de-a lungul veacurilor, cine-i este prieten și cine vrăjmaș. Proprietarii de pămînturi, care-și au castelele-n tîrguri, se duc la moșii ca musafirii și-l învinuiesc pe sătean de lene. Pe acești profitori de muncă și de fructul pămîntului nu-i poți urni din strîmba lor judecată nici cu patru boi înjugați la car. Săteanul de la noi e ca săteanul din orice parte a lumii : se naște, crește, muncește pămîntul și, săvîrșindu-se, e îngropat în apropierea ogorului pe care l-a frămîntat cu uneltele lui. Cum pot dormi liniștiți cei ce cunosc întunerecul și groaza în care trăiesc bieții săteni, oamenii care erau cîndva fala nației românești ? Să fi ajuns oare bietul sătean un simplu argat ce nu mai simte sub tălpile picioarelor căldura pămîntului ? Și ar trebui să știu și eu,

cum știau cei vechi, că acela ce e nemulțumit de avutul său poate să aive lumea toată, căci tot sărac lipit pământului va rămîne. Și poți porînci lumii întregi, dar dacă nemulțumirea a încoltit în tine, tot nenorocit te crezi... Să fi ajuns neamul acesta o adunătură de slugi împinsă în brazdă de jandarii stăpînitorilor ? De unde să dea dăjdii, de unde sfănțuială pentru turc, de unde arenda și dijmele ?... Satul este izvorul cu apă vie al neamului. Să nu-i lăsăm să se adape din el pe cei însetați de trufie, pe stricătorii de datini ! Țăranul să rămîie cum va fi fost în vremurile voievozilor înțelepți și duioși la suflet : iubitor de limbă, de legea străbună și de țară. Cum să-l priceapă pe țăran avuții de moșii care, ca simțiminte și grai, ca origină și apucături, sînt streini de pămînturile noastre ? Să fi ajuns românul producător de bunuri oaie în turma bună de tuns și de jupuit ? Satele arată întristător, neștiința de carte întunecă bordeele și cocioabele, bolile sînt purtate de vînturi prin cătune. Nu mai are, oare, țara nevoie de plugari ? ! Nu, nu acesta e adevărul ! Proprietarul de moșii, adesea venit de cine știe unde și aciuat aici asemeni căpușii, are nevoie nu de țărani cu stare și știutori de carte, ci de argați proști, supuși și lesne de cumpărat. Și, fiindcă nu a găsit ce-i trebuia, a început să împileze și să batjocorească."

Gîndul slugerului fu străbătut de o lumină, nu încinsă ca a soarelui, ci răcoroasă ca a lunii.

„Nu cumva ne-a cuprins pe toți un somn mai greu decît umbra gorunilor și mai molipsitor decît dălacul și holera ? Nu cumva simțimîntul neamului a adormit după ce sfinții voievozi îl înălțaseră la mare cinste, odată cu flamburile, săbiile și sceptrele ? Cine a risipit, pe pămîntul strămoșesc, pulberea cea aducătoare de adormire ? Și s-a așternut ea, oare, pretutindenea, în tîrguri și sate, la curțile boierilor și în coșmeliile nenorociților ? Dar nu !... Sub pojghița înșelătoare a somnului de veacuri stă ascunsă, ca iarba în pușcă, scînteia răzvrătirii. Și care vînt va sufla pînă cînd pălălaia se va întinde ca să pîrjolească tot ce amiroasă rău, tot ce e muced și acoperit cu pînza cea supțire a paingănului ? Căci trebue să fie cineva care

să pună scînteia ! Acela va trebui să aive o inimă mare, un suflet curat și uitarea de sine pe care numai cei puțini o au. Să fie frate cu adevărul și cu credința în izbăvirea semenilor săi. Vorbele și faptele lui una să fie, iar înțelepciunea să-i lumineze fruntea ca un soare. Pe unde trece să ducă speranță, iar slova lui să fie încărcată de mireasma tămăduirii precum sînt stupii albinelor împovărați de dulcețuri. Să fie prietenos cu măsură, să știe să-și aleagă oamenii pe care să-i aive alături, să fie deschis la inimă atunci cînd se cere. Să nu se supună decît cugetării lui drepte și nu închipuirilor vremelnice ale lui ori ale altuiva. Să știe că biruința este a celor răbdători și a acelora care pot pătrunde în miezul lucrurilor. Iar dacă vremurile sînt vitrege și oamenii căzuți robi ai minciunii, dacă sufletul Celui Ales simte numai prefăcătorie în preajmă-i, atunci să creadă într-un singur prieten, așa cum a crezut Profetul de la muntele Hara în soția sa Kadijah... Nu, nu stă în adormire națiia aceasta ! Prea cucernic și neînvins de osteneala trudei este omul de la talpa țării, acela care a lăsat, cînd a fost nevoie, plugul în brazdă și coasa în fîneață și s-a pornit în ostășie. El trebue ferit de pecinginea vicleșugului ce s-a întins pretutindenea. Trebuie făcut totul ca omul de jos, singurul care aduce prin munca sa cîștig, să fie ocrotit în curățiia sa lăuntrică, și ținut departe de stricăciune. El e comoara, el e tămăduitorul de mîine al boalelor ce umblă odată cu vînturile, el e cel ales, el e cel ce nu așteaptă decît un semn. El nu e însetat de glorie, dar e plin de virtute, el știe să privească pămîntul și cerul și tot ce e înveșmîntat de acestea. El își cunoaște rostul, el știe cînd să fie cucernic, cînd să se supună, cînd să piardă și cînd să cîștige, cînd să coboare în resemnare și să se ridice în biruință, cînd să se înflăcăreze și cînd să fie trist, cînd să aibă îndoieli și cînd să ierte, cînd să laude căldura soarelui și văpaia înghețată a lunii, cînd să mîngîie spicul de grîu și cînd să dea sărutul bobului înainte de încolțire... Totdeauna decăderea a început de sus, de unde folosul și profitul sînt singurele icoane pentru închinăciune ! Du-ne,

dacă exişti, suflete al tuturor lucrurilor, acolo unde nepătrunsul poate fi pătruns. Du-ne lin, ca un învăţător măreţ ce eşti, acolo unde hodina nu e îngăduită şi unde veşnicia e încremenită în nemişcare, unde dorinţele ard şi întinderile sînt culorate..."

12

Îndemnată de serdăreasă, Dumitra porni spre cuhnii să aducă ceva merinde pe care cei doi săteni să le ia la drum.

— Că e cale lungă şi cine ştie cînd ajungeţi, adăugase Safta.

— Nu avem trebuinţă, cocoană, spuse Anica, dînd la o parte peşchirul ce acoperea lucrurile din tîrnă. Ne-a mai rămas cîte ceva.

— Mîncaţi aici ! îi îndemnă serdarul ieşind din lunga tăcere în care căzuse.

— Nu mai e vreme, vă mulţumim ! vorbi Ilarie Ghergu, strîngînd la piept pulpanele mici ale vestei de dimie sălină.

Anica îşi luă tîrna şi se duse lîngă Tudor. Îl privea galeş cu ochii ei plînşi şi obosiţi. Îi atinse braţul cu palma : un fel de mîngîiere, dar şi un rămas bun.

— S-o porţ sănătos ! mai spuse femeia întorcîndu-şi faţa spre cămaşa ce fusese pusă pe crivatul cu baldachin. Să fie pentru sufletu şi pomenirea copilului mieu...

Cei doi săteni porniră spre uşă. Păşeau agale, încovoiaţi amîndoi, apăsaţi de o greutate ce nu se vedea şi înveliţi de o lumină lină, binecuvîntată. Bătrînelul deschise uşa, făcu loc muierii să treacă şi se întoarse spre cei rămaşi în sofragerie. Uitase ceva. Veni lîngă serdar.

— Un gologan, boierule... Dacă nu e cu supărare. Ne trebue să-l dăm ţiganului care ne trece apa Motrului...

Primi bănuțul și se duse. Camera cea mare a culei părea a fi rămas pustie, cu pereții de gheață, cu pardoseala înghețată și ea, cu ferestile încețoșate și cu icoanele poleite cu penelurile tristeții. Pianul, lipit de un perete, răspîndea în jur întunerec și părea a fi nu un lucru făcut pentru cîntări, ci un car negru cu care sînt duși morții la cimitire... Moangă și egumenul rămăseseră încremeniți și muți, serdăreasa era palidă. Parcă trecuse un vifor pe la casa boierului jian. Fala și sumeția, iar nu umilința, își făcuseră loc sub tavanul care, după plecarea sătenilor, devenise mai apăsător. Corlan și Mihuță erau încruntați și aruncau, din cînd în cînd, priviri întrebătoare slugerului. Tudor avea chipul senin, privea undeva departe, dincolo de ferestile umbrite de o ceață necunoscută. Nu-i trebuiră decît cîteva clipe ca să vadă, cu ochiul cel ascuns, ce-i hărăzește vremea viitoare, care, iată, pare a se prăvăli de pe acum peste oameni și peste visurile lor.

„Cînd le spun oamenilor că am îmbătrînit, se uită minunați la mine și nu le vine să creadă. Cică sînt tiner... Iată ce nu știu ei : că doar arare am spus ce am gîndit ! Așa l-o fi croit Dumnezeu pe om. Și asta nu e bine... Poate că trebuia să mă nască mama fără vorbire, mut. Și dacă mă năștea așa... Și dacă rămîneam cu gura pustiită de cuvinte, atunci... Numai atunci... în marea liniște s-ar fi auzit vorbirea cea dreaptă a adevărului... Căci natura, care este nevorbitoare, le strămută pe toate, le rotește pe toate, iar omul tot nepricepător rămîne. De ce să te minunezi că alunul dă alune, că părul dă pere, că gorunul își azvîrle toamna ghinda peste frunzișul îngălbenit, risipit pe dealuri ? Știm de ce ne e dat soarele din ceruri, știm că stelele ne îndeamnă în călătorii. Dar omul, trupul lui pentru ce sînt date ? Căci în tinereță sîntem vînjoși, iar bătrînețea și boala ne schimbă și ne face nefolositori Viața celui viteaz e tot atît de scurtă ca și a celui nevolnic. Care sînt eu cel adevărat ? Cel care e grăbit să adune, să aivă, sau cel ce ar vrea să-și îndrepte faptele spre binele nației ? Unde sînt înțelepții de altădată la care să te duci ca la izvoarele rîurilor, ca să vezi și să afli ? Mai poate mîna mea, care s-a obișnuit cu arma, să culeagă

o tămîioară ce creşte la marginea pădurii ? Este viaţa mea supusă întîmplării oarbe, ori a fost hotărît, de la începuturi, în ce albie să curgă ? Este cineva în ceruri care veghează, care îndeamnă, care hotărăşte, care laudă şi pedepseşte ? Sau cei de-acolo a murit demult, lăsîndu-ne neocrotiţi, rătăciţi prin furnicarul lumii celei supuse păcatului ? Oare să cunoaştem noi, cei lăsaţi în voia norocului, numai începuturile, iar cele ce urmează să rămînă în bezna timpurilor ? Să ne fi lăsat oare din braţele ei nevăzute natura care ne-a ocrotit cîndva ? Iar soarta... Să-şi fi pierdut ea statornicia, aducîndu-ne, în loc de linişte, tristeţe şi amăgire ? Oare ce forţă îl va putea înălţa pe cel umil, făcîndu-i viaţa lipsită de amărăciune ? Neliniştea, spuneau înţelepţii cei vechi, este norocul ce-i arată omului calea de urmat. Căci bunurile omeneşti nu vin deodată toate. Cel plin de avere se plînge că nu-i curge prin vine sînge înnobilat, pe cînd cel nobil prin naştere se vaită că-i lipsesc cele trebuitoare traiului. Iar cel ce are şi una şi alta lăcrămează ca un copil : vrea altceva, o porneşte spre alte limanuri... Titlurile sînt strălucitoare numai cînd sînt date celor virtuoşi, laudele sînt meritate numai cînd i se dau celui brav. Un învăţat din vechime spunea că omul nu poate fi supus în întregime stăpînului său : sufletul, partea cea mai de preţ, rămîne liber ca pasărea cerului, nimeni nu-l poate opri, nimeni nu-l poate lega şi închide ! Oare sînt eu însetat de lauri şi glorie, sau vreau să fac bine neamului meu ? Acestei întrebări va trebui să-i răspund, răscolindu-mi fiinţa, scormonindu-mi sufletul. Poate că sînt prea tiner pentru faptele mari ; mă va coace oare la minte vremea ce vine ? Faţă de veacurile ce s-au scurs fără de număr, viaţa mea e mai scurtă decît o clipită. Cît mi-a mai rămas de trăit din clipa aceasta ? Şi ce va trebui să fac ? Să întorc soarele din mers ? Să curăţ ogoarele de gunoaie şi rădăcini ? Să fac miere din amărăciune, să opresc tunetele ploii, să întorc rîurile din mers ? Ce e fericirea omenească şi ce-mi spunea despre ea pustnicul orb ce venea, adus de un copil, în tainiţa de lîngă zidul mînăstiresc al Tismanei ? Putere, glorie, mărire, belşug, plăcere, ambiţii,

onoruri, avuție... toate sînt zădărnicie. Leul ținut în cușcă, legat cu lanțul, primește blînd hrana din palma stăpînului său. Dar dacă simte miros de sînge curgînd, atunci fiara sălbatică se trezește și-l sfîșie întîi pe îmblînzitorul său. Pasărea din colivie, cînd simte adierea pădurii din apropiere, lasă grăunțele și zboară spre copacii care așteaptă cîntecul ei... Cine vrea să fie puternic trebuie să se-nfrîneze mai întîi pe sine. Începutul plăcerilor e dulce, amintirea lor e plină de amărăciune. Cel ce pare frumos nu e astfel prin natura lui, ci prin stricăciunea ochilor care-l privesc. Binele, cînd stă ascuns, nu poate fi văzut nici chiar de ochiul cel mai neostenit. Cel ce se depărtează de mulțimi nu se poate desface de tot de semenii săi ; iar dacă totuși se desprinde, are puterea să revină la matcă, unde-i e locul. Adevărul nu trebue căutat afară, ci în sufletul prea plin, unde s-a ascuns de minciună. Acolo, în lăuntrul desăvîrșit, sînt ascunse comorile insului, acolo luminează lumina alungînd întunerecul. Cine mi-a spus că adevărul nu-i altceva decît aducerea aminte ? Și că lumea e ținută în frîie puternice de forțe necunoscute ? Și că faptele toate se îndreaptă spre bine ? Oare așa să fie ? Să stea ea căprioara alături de leii cei înfricoșători ? Și iepurii alături de copoii cei cu amiros iute pentru sălbăticiuni ? Unde am auzit că acei ce nu au nici o lege sînt slabi, neputincioși și că trec repede de la onoare la vițiuri ? Nu, nu este așa ! Cei răi sînt răi încă din pîntecele mamelor lor. Încearcă să-i întorci pe cei nelegiuiți din drumul lor ! Va fi zadarnic. Dacă răul n-ar fi împrăștiat prin lume odată cu vînturile, atunci de unde vine marea nelegiuire care-i împarte pe oameni în lupi și miei, în ulii și păsări ale ogrăzii, în nevestuici și pui de găină ? Se spune că răii vor fi pedepsiți cîndva. Dar cînd va fi ziua aceea ? Și pînă atunci se cade să stăm cu mîinile încrucișate ? Căci ziua aceea trebue s-o hotărîm noi !... Iar planta tîrîtoare a ticăloșiei trebue rărezată din vreme. Am cetit în cărți că nefericiți sînt cei care fac nelegiuirile, iar cei care le suportă sînt fericiți ! Ce vorbe întortocheate... Lovește-l pe cel neputincios și el îți va mulțumi pentru ce i-ai făcut ! Ia-i tot ce are celui oropsit și-l vei face

fericit pentru toată viața lui ! Căci să aibi milă de cei mișei, căci sînt nenorociți ai soartei... Nu, mișelul trebue lovit atunci cînd scoate capul : pedeapsa nu trebue lăsată în seama naturii celei veșnice și a proniei din ceruri ! Dacă acel ce făptuiește răul îl mîniază pe Dumnezeu, atunci de ce nu-și primește pedeapsa ? De ce răul e lăsat de puterea divină să se răspîndească prin lume ca pecingina ? Poate că sînt un păcătos... Aici, pe pămînt, se hotărăsc însă lucrurile, iar de *dincolo* nu s-a mai înapoiat nimeni care să ne spună cum e judecata de acolo. N-au fost împărțite bine durerea și plăcerea, mărirea și batjocura, avuția și sărăcia, fericirea și nenorocirea, buna credință și fățărnicia... Iar dacă eu, ridicîndu-mă în contra acelei împărțiri pe care natura a hotărît-o, sînt un păcătos, atunci sînt gata să-mi port crucea păcatului acestuia pînă mi se vor săvîrși zilele. Și moartea mi-o voi primi-o ca pe o împăcare ori ca pe o veste bună. Voi ști, în clipa aceea, că flăcările nestatornice ale focului se zbat pentru a se uni cu marele foc ce arde sus, departe de lumea vînzolită, împrăștiată pe fața pămîntului. Mi-e teamă să mă scobor în adîncul sufletului meu : ce voi găsi acolo ? Un loc gol sau întinderi sămînate cu sipică, grîne, crînguri tinere, întinderi tăiate de rîuri și apăsate numai de greutatea miresmelor ?... Căci dacă este adevărat că-mi pot cunoaște trupul, tot atît de adevărat este că sufletul rămîne, în multe din adîncurile lui, necunoscut în veci. Oare am eu un suflet bun și mîngîietor sau unul care s-a depărtat de iubire și pietate ? Am găsit eu calea dreaptă, care mă duce la împăcarea cu mine, sau orbecăiesc pe poteci întortocheate ? Va trebui să mă întreb, în orice dimineață, cînd mă trezesc din somn, încotro se-ndreaptă pașii mei și pe cine va trebui să slujesc : numai pe mine sau și pe semenul meu care-mi așteaptă ajutorul ? Cît mi-a mai rămas din viață ? Și unde va trebui să privesc ? În vîrful munților falnici sau în fundul văilor ? Nu mai e timp, grăbește-te, suflete al meu, și fă ceva în lume ! Căci sfîrșitul meu a fost hotărît și numai eu nu știu cînd voi cădea pradă morții...

Mi-a fost dat să mă nasc într-o țară măreață cîndva, dar ajunsă acum de izbelițe și de milă. Cine nu face ce

vrea în Țara Românească ? Numai cel sărman, care nu e întrebat, omul de jos, căruia i se poruncește. Doar ei nu fac ce vor în aceste părți ale pământului. Se pare că frica de Dumnezeu și cinstea au fost înecate în apele Dunării, ale Oltului, Mureșului, Prutului și ale Jiului. Și în apele mării celei mari. Iar viclenia, pîra și batjocura s-au cocoțat pe tronuri și pe catifele. Cine mișcă scripetele acestea ? Și cine ne îndeamnă a ne obișnui cu răul ? La București, boierii o țin în zaiafeturi și ospețe, iar țara icnește sub apăsarea liftelor din țară și de dincolo de marginile ei. Ce fel de boieri sînt aceștia, în mîinile cărora a căzut soarta norodului ? Oare să nu mai fi rămas nici o schinteie din flăcările ce luminau sufletele descălecătorilor de țară, ale apărătorilor de hotară și ale dătătorilor de lege și datină ? Să fi rîncezit, oare, totul, de la cel ce e pus pe tron pînă la ultimul contopist ? Unde se mai află principi cu cărturărie, ca Vasile Lupu, Dumitrașco Vodă sau Constantin Duca ? Voievozi care, în vreme de liniște, atîrnau sabia în cui și puneau mîna pe pană ?...

Aud, noapte de noapte, cum mi se șoptește în somn : «Te zbați zadarnic... Totul este deșertăciune. Nu poate un ins să schimbe mersul vremurilor. Răul a prins rădăcină adîncă și nu-l poți smulge ca pe o buruiană de grădină !» Așa mi se spune în somn. Și cînd mă trezesc, mi se pare că visez din nou, că am trecut dintr-un somn în altul, dintr-un vis în alt vis... Cine mă oprește să-mi văd de treburile mele ? Să mă-ngrijesc de pămînturile agonisite, să-mi fac gospodăria mea, să am pruncii mei pe care să-i cresc ? Cine ?... Diavolul, numai diavolul e cel ce nu mă lasă să mă împac cu răul, cu răul care poate fi al altora, dar niciodată al meu ! Sau poate că e vrun sfînt care nu mă lasă... Am luptat în război contra turcului și... ? ! Cei puternici, după ce se războiesc, se împacă, se strîng în brațe și se pupă în boturi. Iar cei mărunți rămîn cu mirarea pe buze. Și așteaptă minuni care nu vin niciodată... Și cine sînt cei ce se înjugă la război ? Nenorociții, cei ce nu pot rămîne acasă, cei lipiți pămîntului. În vreme ce

stăpînii și cei cu vicleșuguri rămîn să se trîntească în plapume de lastră, atlas și ghermesut. Iar cocoanele se-mpăunează în rochii de belacoasă, cu fir și guri de mărgăritare ; să-și limpezească obrazele cu ape și vermilioane... Măririle lor boierești ar trebui să știe că boieria cea cu virtute însamnă ostășie, iar nu chiverniseală. Că boieria nu are drept de naștere. Ea se merită sau nu... Unde sînt cinstiții viteji din vremea lui Ștefan cel Mare și a lui Mihai cel Brav ? Cei care îi însoțiră în bătălii... Unde sînt Bărcănești și Fărcășești ? Unde sînt vitejii boieri, logofeți, spătari, vistieri ori lucrători în cîmpuri, oșteni neînfricați, cu zornăială în pinteni ? Unde sînt Goian și Știbor, Udrea și Manta, unde sînt Oană și Gherman, Mihalcea și Buzescu, Boldur și Radu Calomfirescu ? Lut și ierburi, pulbere și flori... Oare s-au stricat datinile, credințele, limba și sufletele bărbaților acestor pămînturi ?

Iar înlăuntru ? S-a lățit precupeția de vorbe. Țăranul muncește mai mult și primește mai puțin. Satele sînt lovite de boale : pelagră și friguri, difterie și multe altele care cîndva erau necunoscute. Fanariotul a stricat tot, de la boierie pînă jos, la talpa țării. Unde sînt oile pe care le avea cîndva săteanul ? Dar perechile de boi ? Unde sînt pogoanele de pămînt pe care le lucra cu voie bună ? Boierii hrăpăreți, veniți de cine știe unde, și egumeni fără frica lui Dumnezeu au adunat pămînturi cu suflete cu tot, iar judecata ce se face lovește întotdeauna în cei de jos. De pe la o mie șapte sute încoace judecata cea dreaptă a murit, căci judecător a devenit striinul viciat și uzurpator al neamului. Ce-și spune el, așezat pe grumajii nației noastre ? Că românul e blînd și că poate duce în cîrcă oricît i-ai pune ! Dar... vai și-amar de acela care nu știe ce se ascunde sub aceasta blîndețe ! Căci noroadele, care știu să ducă povara, știu să-și reverse și mîniile și nimeni nu va putea opri vîrtejul pornit din satele și tîrgurile noastre, atunci cînd semnalul ridicării va fi dat ! Cît va mai ține, oare, noaptea de un veac în care cei fără de merite își dau mîna și aruncă sub obroc tot ce este pornire cinstită ?

Cît ?... Parcă s-ar vedea în bezna viitorului o nălucă albă, parcă o pasăre mare s-ar înălța de pe pămîntul mai negru ca smoala. Ce semne să fie acestea ? Cînd tătarii i-au luat ungureanului o parte din turmă, acesta a lovit cu dîrjala ; cînd casa săteanului a fost înconjurată de lupi flămînzi, a fost alungată lupăria ; iar cînd hîrciogul a dat buzna în recoltă, a fost pîndit și ucis... Unde au apus vremurile cînd omul sărman era un suflet și un sfat cu Vodă ? Și cînd săteanul, auzind că Vodă trece prin satul lui ieșea la șleaul drumului ca să-i arunce Luminăției Sale înainte boabe de porumb și flori, ca la nuntă, crengi înfrunzite, năramze și căpățîni de berbeci ? Acum, beii veniți din Fanar nici nu știu limba norodului pe care pretind a-l păstori... Iar de umblat prin țară nu umblă, de teamă. Stau, ca bursucii cei puturoși, în bîrlog. Adună cît pot, la iuțeală, căci ziua mazilirii poate fi, dacă nu azi, atunci mîne... Nu le pasă dacă pămîntul acesta va fi locuit de români, așa cum se cuvine, sau va fi arendat slugilor turcului... Ce au ajuns sătenii iubitori de cîmpuri însămînțate ? Oi blînde pentru haitele de lupi ale anarhiei. Bietul țăran muncește mult și se hrănește prost, e jefuit și prigonit. El e ca oaia din proverb care trece printre mărăcini și lasă cîte un smoc de lînă în fiecare spin. Țară ajunsă pe mîna ofiliților care nu știu nimic altceva decît cum se trage sforăria Fanarului ! Noapte care ții de o sută de ani și care ai pus răni pe sufletul românului... În locul datinilor strămoșești : lefegii înarmați care-o apucă încotro li se arată. Toată putrejunea de la Vizanț s-a scurs dincoace de Dunăre și e pe cale să strice și să îmbătrînească un norod lăsat tînăr și curat de marii voievozi ai nației. În vreme ce moșii noștri ridicau mînăstiri și biserici, făceau fîntîni și poduri, ca să li se pomenească numele în anii ce vin, boierul fanariotizat de azi ce face ? Întîi și-ntîi adună cu grăbire. Apoi, atent la jocul politicesc, tribulează între împărăția de la Apus și cea din Răsărit. Țara nu are ocîrmuire : pe tron se suie nește păpuși grăbite să adune cît mai iute avere și aur. Iscoade din toate cele patru vînturi fosgăie prin țară cu urechile ciulite ; să cumpere

ştiri şi apoi, umflate de minciună, să le vîndă... Cîteodată îmi vine să cred că ne-a aşezat Dumnezeu ţara în locuri păcătoase, unde suflă crivăţul, unde bate grindina, unde puiază şerpii, unde bîntuie boalele şi unde ucide zăpucul. Beii din Fanar şi-au pus argelele în pămînt românesc şi cred că nimeni nu-i poate urni din loc. Oare nu se vede goliciunea de sub maldărul de minciună şi vicleşug ? Oare nu aude nimeni mugetul suferinţei ? Încuscriri peste încuscriri, fraţii peste fraţii, de nu mai pricepe nimic bietul contribuabil, el care ştie cum se ară ogorul, cum se cresc vitele, cum se pune temelia casei, cum se seceră grîul, cum se dă cu sapa la rădăcina porumbului... Ţărani rămaşi ai nimănuia, puşi la plăţi şi la corvezi de oamenii ocîrmuirii, care au gură mieroasă şi inimă de lup în piept. Vechili cu sufletul negru împingîndu-i pe săteni în brazdă şi luîndu-le rodul pămîntului, ca să umple cu el coşarele pîntecoase. Cenuşeri fără o buchie în cap făcîndu-şi loc cu coatele în putreda erarhie şi, după intrarea în pîne, judecîndu-i pe cei sărmani... Blînzii voevozi dinainte de rîia fanariotă ştiau să-şi ducă oştenii în luptă, îl băteau pe turc sau pe leş, gustau din vinul vechi de Cotnar şi de Muscel, întemeiau tîrguri pe malul apelor, dăruiau dorobanţilor şi panţîrilor cu pinteni de aur păşune pentru herghelii şi turme şi, cîteodată, îl scurtau de cap, sau numai de nas, pe cîte un boier uzurpator şi uneltitor în rele. Li s-a dus buhul voevozilor români că nu ştiu să stea turceşte pe saltele de puf, dar că sînt deprinşi a se sălta în şaua calului, de unde să mîie oştirile în lupte. Unde sînt vremurile acelea ? Şi unde sînt oamenii de atunci, harnici şi chivernisiţi, cuminţi şi drepţi, ce vorbeau o limbă spornică, ce se-mprieteneau cu pădurile, ce aveau putere feciorească, munceau fără trudă şi născoceau, în clipele de visătorie, cîntece şi legende pline de minunăţii şi învăţătură ? Ramura străină nu s-a altoit pe trunchiul românesc, frunzele sunau româneşte şi aşa au rămas şi după ce lăcustele străine au năvălit în codri şi în cîmpie. Nu a putut veneticul să strice totul în ţara asta ! Şi nu e departe vremea cînd îşi va lua tălpăşiţa de prin părţile

noastre. Și nu va rămîne nici o urmă în lut, ca semn că molia s-a cuibărit atîta timp pe aici și a întinat curățenia acestui pămînt. Va veni vremea, o presimt cu simțurile mele, cînd plugarul va ara din nou cu voioșie țarina, cînd meșterul va bate fierul cît e cald, cînd sămînătorul va împrăștia grăunțele pe fața pămîntului, cînd săteanca va toarce cu bucurie caerul de cînepă și cînd, în ziuă de sărbătoare, se va roti hora cea adunătoare de veselie ! Cînd va fi alungată mișelia, cînd va fi izgonit famenul dornic să paraziteze ? Și cînd va fi firul de grîu mîngîiat, sub lumina dulce a soarelui, numai de mîinile calde și aspre ale producătorului ostenit ?...

Pînă cînd vor mai fi cumpărate cu bani scaunele domnești ? Cîtă apă va mai curge pe Jiu și pe Olt pînă cînd zarafilor de la Stanbul li se va răteza sforăria ce suie și doboară din scaun, ce gîtuie și uzurpă, ce țese doar intrigă și neomenie ? Cînd va veni ziua lucitoare cînd domnul pămîntean va fi întîmpinat pretutindenea, ca Matei Vodă Basarab, cu sufletul deschis ? Și cînd își vor dezbrăca iarăși mulțimile hainele pentru a le așterne pe unde trece Vodă ? ! Beii sosiți din Fanar stau ascunși, ca viezurii în bîrlog, nu știu ce vrea poporul peste care au fost puși. Conrupția s-a întins peste tot, ca pojarul. Căci dacă omul de jos e atins de conrupție, atunci e semn că stîrvul cel mare trebue înmormîntat adînc, în fundul pămîntului, ca să i se piardă duhorile... Nenorocite pămînturi ale Gorjului ! Manaf Ibrahim a intrat cu cîrjalii pe la Cerneți și a dat foc Tîrgu-Jiului. Pasvangiii au ars Craiova, Caracalul, apoi au luat-o pe sub munte, la Polovragi. Au luat robi și i-au vîndut în piața Vidinului...

Slobozenia nu va veni nici de la Cezarul Apusului, nici de la Sfinxul Nordului, nici de la Padișahul ce stă cu bucile curului scufundate în perini ! O, cărui cîrmuitor nu i-ar place să spulbere graniți, să zgîlțăie din țîțîni tronuri mîncate de carie ! ? Să potolească răscoale, să bage spaima în regi, să înconjoare cetăți și să le zdrobească, să întemeieze ocîrmuiri noi pe locul celor vechi, să încheie și să descheie păci și tractate, să dea legi, să vîndă și să

cumpere ținuturi și tîrguri, să se încoroneze el singur, să încherbeze coaliții, să închidă uși de tribunale, să intre cu solemnitate în țări învinse, să ocupe, să proscrie, să amenințe, să dea ordine, să aţîțe, să fortifice cetăți, să înfrîngă, să plănuiască, să împingă oștiri înainte, să îscălească armistiții, să... Dar cine este făptuitorul a toate acestea ? Îl simțesc așa cum e : puternic, îl văd cu închipuirea, știu cum se zbate, cum îl laudă mulțimile, cum tremură regii în fața lui. Și toate acestea în numele și pentru gloria Franciei ! Dacă ar fi să fac o oaste, atunci grosul ei ar fi plugarul, omul frate cu țarina, acela cu care am luptat umăr lîngă umăr în contra turcului. I-aș chema, după aceea, pe negu[ț]ătorii cinstiți ce încă n-au fost atinși de boala ciocoiască. Ar veni, apoi, și puținii boieri de-ai locului ce n-au deprins încă obiceiul lingușirii și al șerpuirii.

Marile state dictează ! Armiile lor străbat pămînturi necunoscute, pe care le împart numai după regula bunului plac. Cine i-a întrebat pe sărmanii români cînd oști din patru zări le-au călcat iarba cîmpurilor și colbul șușelelor, grîul abia răsărit și brazda reavănă rămasă în urma plugului, ograda și livadia, pometurile și dealurile pline de floare ? Norodul nu e întrebat, dar se hotărăște în numele lui. Se fac păci, se desfac tractate, bucăți din pămîntul românesc trec cînd la o împărăție, cînd la alta. Hotarele se mișcă de parcă ar fi suflate de vînturi. Se poartă războaie pe pămînturile noastre ; dar războaiele nu sînt ale noastre. Marile imperii s-au învechit, se aude cum le trosnesc încheieturile, tronurile miros a rînced. Marele Bonaparte a zguduit ocîrmuiri care boleau de veacuri. Dar el știe numai să pornească, dar nu și să se oprească...

Prea mult m-am zbătut pentru folosul meu. N-am învățat încă să renunț ! Înțelepciunea se prinde din zbor, ea e ca porumbelul și vîrdaria, ca rîndunica și graurele. Nu știu să mă uit cît trebue înlăuntrul lucrurilor, să văd ce e acolo, adevăr sau minciună, părere ori fapt împlinit. Gîndesc ca miile de semeni ai mei care nu știu altceva decît că le e foame și sete, că le e frig, că-i bate ploaia și că-i suflă vînturile. Leneșul nu face altceva decît să

caute de-a pururi scaunul, flămîndul va alerga după amirosul pîinii, cel însetat va binecuvînta fîntînile. Peștele înoată prin iazuri, pasărea zboară în înălțimea cerului, rîma se-ntinde pe pămînt după ploae, cariul macină inima lemnului, fluturii se așează pe flori. Dar omul ? Prin ce se deosebește el de toate aceste viețuitoare ? Nu cumva am îmbătrînit de timpuriu ? Unde este copilul din mine, acela care privea cu încîntare lumea, cîmpurile, pădurile, casele, rîurile, pasările ? Nu cumva a murit demult, iar eu îi port în mine osemintele fragete ? Unde sînt ochii lui mereu încrezători, unde sfiala, unde bucuria, unde rîsetul lui nevinovat ? Să se fi pierdut toate acestea ? Atunci ce a mai rămas ? De ce fel de suflet e locuit trupul meu ? De voința cui ascult eu ? Sînt eu omul care-și urmează calea, surd la ce aude în jur ? De ce nu mă împac cu atîția dintre semenii mei ? Și cît va mai ține această neîmpăcare ? Oare natura a pus în mine mai mult rău decît bine ? Se spune că sînt mîndru, ambițios și răzbunător. Va trebui să știu cît adevăr e în spusele acestea. Și, oare, sînt numai eu răspunzător de alcătuirea minții și sufletului meu ? Poate că ar fi trebuit să-mi las deoparte tot ce e lumesc în mine și să intru într-o mînăstire ! Nu se împacă sufletul meu cu liniștea și reculegera... Eu trebuie să fiu așa cum am fost lăsat de la Dumnezeu. Nu am dreptul să fiu altfel. Zadarnic nu le place unora cum mi-am croit eu viața. Totul a fost hotărît, nimic nu se mai poate face. Ca orice om, am și eu steaua mea și după ea mă călăuzesc. Zadarnic vor unii să fiu înger, cînd în fapt eu sînt diavol. În zadar ar vroi unii să am ochii albaștri, cînd în fapt ei îmi sînt căprii. Împacă-te, suflete al meu, cu greșalele mele, așa cum știi să te-mpaci cu ceea ce fac bine ! Căci tu, suflete, mă locuiești pe mine așa cum paserile sălbatice își locuiesc cuiburile de unde vor zbura puii. Și noi, eu și cu tine, una sîntem, așa cum este zborul față cu aripa și lumina față cu ochiul care vede. În mine este casa ta și acolo vei sălășlui pînă la capătul zilelor ce ne-au fost date. Boii au fost înjugați la carul unei stele : cine-i mai poate opri ? !...

De unde începe și unde se termină răul din țara aceasta ? Începe de sus și pare a nu se sfîrși nicăirea ! Am spus, cui m-a întrebat, că stricăciunea, odată ajunsă la clasa de jos, nu mai poate fi oprită, că pîrjolește totul pînă la rădăcină, că pustiește sufletele și întunecă mințile. Am spus-o. Dar nu mi-am pierdut ultima nădejde. De sus vine stricăciunea, iar de jos îndreptarea ! Îi cunosc pe cei nenorociți : însumi am fost între ei. De-acolo va veni, dacă va veni, salvarea. Acolo, la talpa țării, se mai ține un crîmpei de cinste și un dram de sperare. Marii voievozi de ieri, care îndrumară națiia, s-ar răsuci în morminte dacă ar ști unde au ajuns mulțimile pe care le-au păstorit cu iubire și evlavie. Năpîrca fanariotă și-a vărsat veninul în inima românului, înjugîndu-l ca pe boi. Totul e pestriț, pretutindenea amiroase a stătut și a rînced. Somnul durează de-o sută de ani. Cînd va veni clipa deșteptării ? Și cine va fi preot acelei treziri, cine va da semnalul răzvrătirii ce e așteptată de zeci și zeci de ani ? Ce cauză măreață ! Și cît de mult i se cuvine neamului acest : slobozenie, ostoire a setei celei lungi, îndreptarea șalelor ce au stat încovoiate atîta amar de vreme. O, tu norod ales între noroadele Evropei ! Pe cine ai asuprit tu ? Pe cine ai jupuit tu de piele ? Pe cine ai împilat ? Pe cine ai ars pe rug pentru credința lui ? Ce trupuri ai dezbrăcat tu ? Ai păstorit și ai lucrat în via Domnului, ai crescut de mii de ani în aerul proaspăt al naturei, în cîmpii, sub cerul limpede, în crivăț și ninsoare. Cine cunoaște mai bine ca tine tainele firii ? Mănos și întins e pămîntul pe care trăiești, pe care-l frămînți și care ți-ar putea da tot ce-ți trebuiește. Minunată plămadă ai avut, minunată plămadă mai ai încă ! Căci, altfel, cum ai fi putut suporta atîta fărădelege, tu, care ai dat oști ce au uimit o lume prin voinicie, îndrăzneală și dispreț față de moarte ? Tu, care nu te-ai deprins să ai stăpîn și să fii slugă. Tu, care ai avut legi vechi și care nu ți-ai înstrăinat datinile, care ți-ai păstrat credințele. Tu, care ai un suflet mare și puternic, care ai fost bogat și sărac, vesel și trist, blînd și crîncen, aprig și sfătos, grăbit și răbduriu...

Mi se pare că visez și că o voce îmi spune în șoaptă cuvinte aspre și certătoare : «Vei pierde, băiete ! Cîștigul e făcut pentru alții. Vei vorbi de slobozenie, dar îți va fi sete de mărire. Și vei vrea să stăpînești cu braț de fier și să ucizi. Ești prea plin de flacără. Să nu crezi că norodul vrea liniște. El vrea altceva : îndestulare. Și asta nu i-o vei putea da. Îndesulați sînt cei puțini. Nu cumva ești și tu printre ei ?... Atunci ce vrei ? Fală ? Spune-o deschis ! Ești tu, oare, în mijlocul celor sărmani ? Sau ai plecat de-acolo ? !...»

Ascult, și visul acesta, visat cu ochii deschiși, nu-mi vine bine și atunci tresar. A cui să fi fost vocea aceea neiertătoare ? Sau a fost numai o nălucă ?

Însă națiia aceasta nu va fi veșnic bătută de vînturi ! Altă soartă merită acest norod ale cărui nevoi, cei lingușitori și neomenoși nu le știu și nu le-au știut niciodată. Sărmană Moldovă, cu rîuri răcoroase, cu dealuri coperite de meri cu floarea albă, blînd pămînt călcat de copitele cailor și binecuvîntat de ploi. Te zbați în chingile întunecimii, căutîndu-ți un loc mai mîndru sub soare. Și tu, biată Țară Românească, în care mi-a fost dat să văd lumina zilei, cum te mai strînge Dunărea în brațe ca pe-un prunc ! ? Și cum te udă Oltul și Jiul, făcîndu-ți pămîntul dulce ca mierea... Și Țara Ardealului, mințită de împărății, falnică în răzvrătirile ei, strînsă la piept de munții de-o vîrstă cu timpul... Ce viitor vă așteaptă ? Ce soartă v-a fost hărăzită ? Ceasul trezirii trebue să vie ! Sînt păsări ale cerului și animale ascunse-n pămînt ce simt cînd vine furtuna. Sînt și oameni care-și știu ceasul morții. Oare un norod întreg, dăinuitor de mii de ani lîngă Carpați și Dunăre, nu-și știe ceasul deșteptării ? Întunerecul piere în fața zorilor dimineții. Oare cînd vor fi făcute legile și judecățile de aleșii popoarelor ? Dorința de lumină aleargă mai iute ca vulturul cel cu aripa mare ce ține mielul în cioc. Saltă morții în morminte, fierb apele în albii, se-aud zornăituri de lanțuri și clinchete de spadă ! Prea multe fîntîni și-au vărsat veninurile peste aceste pămînturi. De s-ar scula morții cu lacrimi pe fețe, numai atuncia am afla cît de mult a știut să sufere no-

rodul acesta ce e dator cu oarbă ascultare şi în numele căruia au vorbit gurile cele rele ! Nu a căzut bruma peste toată floarea din cîmpuri, nu s-au uscat crengile din toate pădurile, nu au secat iazurile, iar pulberea se înalţă prevestitoare în urma herghelliilor. Nu a trecut timpul semănăturii, sămînţa trebue aruncată în brazdă. Vremea desjugării nu e departe, tiraniile se vor stinge din inimile oamenilor, furiile iadului nu vor mai sfîşia sufletele. Nu se va mai bate frate cu frate şi părinte cu părinte. Se vor repezi şuvoaie din munţi şi vor dezrădăcina totul în cale : vor fi spălate albiile, vor fi împinse malurile, vor fi împrăştiate năsipurile. Iar legea va fi una pentru toţi — nobili sau plebei, săraci sau avuţi, creştini sau păgîni, albi sau negri. Nimeni nu va mai putea smulge din piepturile fiilor acestui neam iubirea pe care au sădit-o acolo mamele române. Îi e dat acestui neam să se unească numai cu sine însuşi, ca să capete putere şi să înainteze cu fruntea sus prin vremile viitoare. Ca arborii sub trăsnet vor pieri tiraniile, în orizont va luci soarele şi va veni marea sărbătoare a libertăţii ! Cîţi n-au trecut prin aceste locuri ?... Iar noi am rămas credincioşi limbii şi numelui nostru..."

Tudor privi în jur. Serdarul îi spunea ceva egumenului. Serdăreasa şedea liniştită, cu mîinile adunate la piept ; nările îi fremătau şi era roşie în obraz. Slugerul nu auzea ce se spune, căci pentru el clipa teribilă a privirii spre înlăuntrul său nu trecuse.

„Iar eu ?... Eu ce-am făcut pe lumea aceasta ? Am primit învăţătură de la alţii, după ce-mi fusese cald la pieptul mumii. La curţi boiereşti am deprins rostul treburilor gospodăreşti, purtarea cea aleasă şi lucrul cu afacerile băneşti, cu negoţul. Am umblat şi prin străinătăţi şi am deschis ochii în dreapta şi-n stînga. De la oameni am bunătatea şi răul, blîndeţea şi asprimea, bărbăţia şi frica, norocul şi nenorocul, hărnicia şi lenea ; de la ei am învăţat să fiu iertător şi crîncen, să-mi cumpănesc judecata, să nu-mi pierd cumpătul în suferinţă, să fiu vesel şi trist, posomorît

ori cu lumină la suflet, răbdător și grăbit, mînios și liniștit, cinstit și fățarnic, blînd și răzbunător, inimos și leneș... Toate astea le am de la oameni. Dar ei ce au de la mine ? Am învățat să lupt cu brațul și cu arma, dar războiul n-a fost al meu și al nației mele. Sînt neamăgit și portul cocardei în piept nu-mi dă încîntare ! Bucăți din pămîntul strămoșesc luate de străin...

Slugerul vedea cu ochii minții viața lui de pînă acum, cu locuri și oameni, cu întîmplări, visuri și împliniri. Și se vedea pe sine năzuind, înaintînd pe o cale lungă ce întîlnea și străbătea dealuri și șesuri, rîpe și păduri, pîraie și rîuri. Punea binele lîngă bine și răul lîngă rău și parcă era nemulțumit. Căci, iată, apăru băețandrul acela, la apa Topolniței...

„De ce, oare, trebuie să moară altul pentru mine ? Era el un necunoscut, așa precum obișnuit se crede ? Căci ce înseamnă să fii necunoscut și cunoscut ? El și nu eu merită toată cinstirea și lauda, el și nu eu a fost disprețuitor de moarte, după ce trăise ca un om adevărat. El și miile de oameni ca el duc în cîrcă gloria cu care se împăunează cei nemerituoși. Despre el, necunoscutul care a venit în fața morții ca un sfînt din calendare, va trebui să scrie mîna aurită a caligrafilor ! Pe umerii celor croiți așa, pe umerii celor niciodată cunoscuți, se înalță vanitatea noastră, a celor ce ne zbatem să reușim. El a fost necunoscut în viață, necunoscut rămîne și după moarte. Nici parte de un mormînt nu are... Eu trebue să făptuesc tot ce ar fi putut făptui el și, ca el, miile de necunoscuți, iubitori de viață și netemători de moarte. Drept ar fi ca fiecare să-și dea obștescul sfîrșit pentru sine, așa cum fiecare trăiește pentru sine. Eu aș putea muri, oare, în locul altuia ? Sărmanii părinți ! «Nu mai avem nimic pe lume. Pentru cine să mai trăim ?» A spus că el e Tudor din Vladimiri ! Nu cumva a spus chiar adevărul ? Mă cuprind fiorii. Îngheață straiele pe mine. Atunci... ce a mai rămas din mine ? Nu cumva, în locul meu, o nălucă se plimbă prin lume ? O umbră palidă se mișcă pe drumuri, plutește pe ape, se-nalță spre stelele ce au geruri în ele, aleargă

prin tîrguri, bate la porți, se lasă pe ierburi... Cică a făcut-o cu bucurie. Oare se poate muri cu zîmbetul pe față ? Ce sînt eu pe lîngă flăcăul acela necunoscut ? Un fricos și un om de nimica... Mă uit împrejur. De ce nu scoate nimeni nici o vorbă ? Oameni buni, oare nu pricepeți că eu sînt un om mort ? Ce suflet să fi avut flăcăul acela de la Cerneți ? Ce fel de om a fost el ? Un viteaz, un fricos, un nesocotit, un prost ?... Ah, simt cum mă înăbușă rușinea ! Mi-e frig, mi-a înghețat măduva din oase. El a fost un om viu, ca tine, ca mine, ca noi. Și a venit spre moarte ca un copil cu o floare în mînă. Iar eu, eu trebue să port cămașa lui de nuntă ! O nuntă care s-a amînat pentru totdeauna... S-o îmbrac ? Oare nu i se lipește țesătura de mine ? Am eu vreun drept s-o îmbrac ? Și ce fel de om voi fi eu după aceea ?..."

În liniștea odăii, Tudor își auzea gîndul răsunînd ca o veste venită de pe alte tărîmuri.

„Cine mai muncește cinstit în țara asta ? Cine sînt proștii care trudesc cu capul în pămînt, ca vitele ? Pretutindenea corupția a făcut cuibar, ca pasărea cea cu viermi în ureche. S-au înmulțit precupeții. Ce vînd ? Truda cui o spoliază ? Au sporit venitùrile, s-au cuibărit aici, la început cu umilință, apoi au pus șaua pe român ! S-au umplut drumurile de lingușitori care asmut pe român în contra românului. Biată nație, ce răsufli greu între roiurile Răsăritului și ale Apusului ! Pînă cînd să se adape iepele altora în apele noastre, ca să le sece ălbiile ? Nici păsările din crînguri nu mai cîntă cum cîntau, nici copacii nu mai cresc cum creșteau, nici roua de pe iarbă nu mai strălucește...

Norodul, cel care a dus totdeauna greul și care e păstrător de înțelepciune, așteaptă doar un semn. Răul trebuie întîmpinat cu rău, iar binele cu bine. Năpîrca trebuie lovită atunci cînd scoate capul din gaură ! Și dacă ne va fi dat să facem pornire tomnai din aceste locuri, atunci le vom spune noroadelor ce e de făcut. Căci dreptatea trebuie să fie a acelora ce frămîntă pămîntul și scot din

el boaba mai galbină ca soarele... Omul de jos, care a suportat toate împilările și care a isvodit ce e bun în cîmpuri și în grai, va ști să-i urmeze pe cei cu minte și inimă, pe cei dispreţuitori de moarte și iubitori de izbăvire. Dreptate înlăuntru și liniște la graniți — iată ce-i trebuie celui ce apasă cormanul în brazdă și se veselește la zi de sărbătoare. Se va sgudui tirania, vor fi scuturate jilțurile, va fi risipită bezna nopții și va apărea lumina de dimineață. Se vor usca lacrămile, se va ivi soarele și sufletele vor intra în marea tremurare a bucuriei. Cît or să mai suporte mulțimile lucrătoare jugul umilirii și al blestemelor ? Cîtă vreme va mai trece pînă cînd plînsetul mulțimilor va fi auzit de cine trebuie ? Și parcă văd de pe acuma cum stîlpii castelelor celor mari intră în vibrare, cum se dărîmă casele cu temelie de năsip, cum se chircește minciuna în sufletele celor răi...

Nu ești departe, clipă a răzbunării ! Clipă a nădejdii și a împărțirii celei drepte. Clipă a sufletului învăpăiat și a brațului apărat de armă. Numai cei nesimțitori nu știu că mustul fierbe și că mulțimile s-au săturat de apăsare. I se cuvine acestui năpăstuit norod o dreaptă ocîrmuire și o viață în bucurie și nu în restriște. O, vreme care va să vii ! Se îndreaptă noroadele către tine ca albinele spre știubeiele cele dulci și frumos mirositoare. Te văd, clipă a descătușerii... Îți simt strălucirea și boarea răcoritoare. Se duc către tine mulțimile cele prea mult năpăstuite. Îți aud șoaptele cele binecuvîntătoare, îți simt căldura arzătoare și scrîșnetul mut. Vom merge spre tine ca pruncul cel înfometat spre sînul mamei, așteaptă-ne !...

Nu-i e dat să piară nației acesteia. Românul nu-și va pierde fala de a se fi născut român. Seminția noastră trebuie să rămînă sfîntă !

De-acum știu ce am de făcut. Căci a fost mult și a rămas puțin."

Egumenul de Tismana își trecea degetele albe prin barba stufoasă ca de proroc ce i se așternea pe piept. Serdarul făcuse ochii mici și rămăsese cu privirile aţin-

tite spre ușa cu două canaturi și clanță argintie pe care ieșiseră cei doi săteni veniți de la Cerneți. Corlan și Mihuță ședeau mai într-o parte, în dreptul icoanei sub care pîlpăia ca o șoaptă candela aurie ; aveau chipurile împietrite și se uitau la sluger cu atîta curiozitate, de parcă atunci l-ar fi văzut pentru prima oară. Iar Safta, cu mîinile împreunate și cu chipul ei culorat de o văpaie, părea a fi întruchiparea deplină a smereniei.

Tăcerea, care fusese de-o clipă și care păruse a fi de-o veșnicie, fu ruptă de Dionisie, omul în sutană, care se răsuci spre a-l avea în față pe Tudor din Vladimiri.

— De ce nu spui nimic, slugere ?

Tudor nu vorbi, ca și cînd nu l-ar fi auzit pe călugăr. Ochii i se opriseră pe fața hotărîtă a lui Mihuță : fălcile puternice și încruntarea pandurului îi aduseră aminte slugerului de o întîmplare petrecută în satul lui de baștină, Vladimiri, tot în luna lui iunie, spre sfîrșit, cînd se coc cireșele. Dunga dintre sprîncenele lui Mihuță și chipul întreg aduceau cu căutătura unui sătean, pe nume Codiță, care omorîse un copil... Era început de vară, verdele năvălise în cîmpuri și pe dealuri ca o fiară flămîndă și însetată, iar aerul era greu de mireasmă. În ograda largă a lui Codiță crescuse, cu anii, cel mai mare cireș din sat, un arbore cu crengi puternice și cu fructul dulce. Cireșele, mari cît oul de gaie, străluceau printre frunzele late și parcă te chemau să le culegi și să le strivești cu dinții. Un pîlc de copii, mai mari și mai mici, a sărit gardul de stacheți, care nu era tocmai scund. Au urcat în cireș. Tudor își aminti cum se cățărase întîi pe tulpina cu coajă groasă, încercînd să ferească șirurile de furnici, roșii, apoi din creangă în creangă pînă sus, unde cireșele erau mai mari și mai coapte. De acolo, din vîrful cireșului, se vedea tot satul, cu casele lucind în bătaia soarelui, se vedea malul Gilortului, cu gîștele și rațele ce se dichiseau pe pietriș. Copiii mîncau și aruncau în sîn. Jos nu rămăsese decît un copilaș plăpînd, de vreo șapte ani, pe care îl porecliseră Ghimpe din pricina nasului ascuțit și poate că a trupului său firav. „Vine Codiță !... Fugiți" a strigat unul din flăcăii urcați în cireș. Într-adevăr, la

poarta dinspre drum apăruse stăpînul ogrăzii care înjura și amenința de mama focului. Alerga spre cireș răsucind în aer un retevei lung cam de-un cot. „Hoților, vă arăt io vouă !...“ Copiii au sărit care cum a putut din cireș și au zbughit-o spre gardul de stacheți. Au sărit toți, în afară de Ghimpe, care, neajutat de nimeni, a rămas în ogradă. Tudor își aduse bine aminte cum trecuse în fugă pe lîngă copilaș, se gîndise o clipă să-l ajute, dar nu o făcuse. Codiță venise din urmă și aruncase tecărăul spre gard. Îl lovise pe micuțul Ghimpe în tîmplă. Copilul murise pe loc. Mai tîrziu, Codiță pretindea că nu din cauza reteveiului murise Ghimpe. „S-a lovit cu tîmpla de un colț de piatră, n-am nici o vină...“ De întîmplarea aceea auzise tot satul. Un bătrîn, pe care-l chema Berdiță, îl întîlnise pe Tudor, care avea pe atunci șaisprezece ani. „Ai fost și tu acolo ?“ Tudor recunoscuse : „Am fost, neică Berdiță...“ Și bătrînul, după ce îl măsurase cu privirile, îi spusese : „Nu-i nimic de capu tău, bă puță !“ A fost ultima vară pe care a petrecut-o în Vladimiri. S-a dus apoi la curți boierești, la Craiova și Glogova, a călătorit, a cunoscut oameni. Dar își aducea adesea aminte de întîmplarea cu cireșele și cuvintele bătrînului îi răsunau de fiecare dată în auz : „Nu-i nimic de capu tău...“ Îi răsunară și acum, cînd privea chipul pietros al lui Mihuță, chip ce semăna atît de bine cu al lui Codiță, săteanul care omorîse un copil. Și parcă auzea și altă voce, a pustnicului orb, sau a egumenului Dionisie, care-l mustra nu pentru fapta altuia, ci pentru fapta sa...

— De ce tac, mă întrebi, părinte ? Mă gîndeam la Cartea Sfîntă în care zice că lumina e totuna cu bezna...

— Nu te înțeleg, rosti egumenul împingîndu-și barba bogată înainte.

— ...Și că se vor vărsa paharele mîniei lui Dumnezeu pe pămînt... Prea sfinte părinte, ce putem noi face pentru semnul nostru, pentru omul lăsat de Dumnezeu ?

— Care Dumnezeu, slugere ?

— Acela de care sfinția ta știe mai multe decît mine...

— Și nu crezi că Cel de Sus e în stare să facă dreptate ?

Tudor păru a zîmbi, dar fu numai o licărire de senin care-i lumină o clipă fața. Apoi chipul i se cufundă iar în umbra de dinainte care nu era a tristeții, ci a melancoliei.

— Nu mă-ntreba așa, sfinția ta... Că ai să ai în față un păcătos. Pe cel mai mare dintre păcătoși... Eu mă gîndeam la cele de pe pămînt. Or, pe aici, pe la noi, Dumnezeu cel din ceruri a uitat să mai treacă. Ce să facem ? Să ne uităm la stele ? Sau să lovim cu spada ? Sfinția ta, care ești un înțelept, ce spui ? Parcă te-am mai întrebat de asta înainte de venirea nenorociților acelora de la Cerneți.

— Ce să spun ? ! Ce ți-am mai spus... Sau ce nu ți-am spus încă. Anume că ocîrmuitorii și sfetnicii lor de taină nu cunosc bine nevoile celor obidiți de soartă.

— Ba eu cred, din contră, că le cunosc prea bine ! Și că se prefac a nu le cunoaște... Nu ?

Prelatul își clătină capul a nedumerire.

— Știu eu ! ? E multă zădărnicie pe lumea asta. Cine nu e în contra bunului-plac ? Dar mai totdeauna un abuz e înlocuit de alt abuz. Tu asta voiești să faci ? Să-ți impui puterea ta ? Vei putea fi, în modul acesta, mai drept ?

— Atunci... cine ar putea face dreptate ?

— Nu știu, slugere...

— Nici Dumnezeu, sfinția ta ?

— Eh, dar... Dumnezeu face dreptate în altă lume. La judecata cea de pe urmă. Lumea aceasta, în care ne-a fost dat să viețuim, nu are nici un Dumnezeu, dar are mai mulți diavoli...

— Gura sfinției tale grăiește așa ? Înseamnă că nu eu sînt cel mai mare păcătos...

Tudor, înveselit, își roti privirea prin odaie. Voia să vadă cum primiseră ceilalți cuvintele din urmă, ale egumenului și ale lui. Serdarul își mîngîia barba rotundă privind în podele. Safta căzuse într-o mirare din care nu mai voia să iasă. Corlan se uita cînd la egumen, cînd la sluger, așteptînd să audă pînă unde vor ajunge cu discuția lor. Numai Mihuță rămăsese încruntat, cu fălcile îm-

pietrite şi cu sprîncenele despărţite de două dungulițe, toate acestea semne ale încrîncenării.

— Dreptatea, Tudore, e în legi. Pe Cel de Sus să-l lăsăm pe tronul său cel poleit în aur, de unde ne păstoreşte cu răbdare şi înţelegere.

— Legi spui, părinte ? Care legi. Eu nu cunosc decît legile firii omeneşti. Şi nici o lege a firii nu spune ca unii să huzurească, iar alţii să trudească şi să neaivă !

— Tu ai ce ai cu grecii, după cîte ştiu eu, interveni Moangă.

— N-am nimic cu grecii, coane Vasile. Ei au lupta lor, vot slobozenie. Şi pentru asta îi respect. Apoi... ce a fost vechea Grecie ? N-oi fi citit eu cît domniile-voastre, dar de Socrat, Platone şi Aristot parcă am auzit şi eu. Am cunoscut greci, armeni, sîrbi, bulgari, ţigani... Dacă omul e om, nu mă interesează naţia. Dar pe spoliator îl urăsc, de orice neam ar fi...'

Dumitra intră în încăpere împingînd uşa cu cotul. Aducea, pe o tavă argintie, mai multe chesele cu dulceaţă. Puse tava pe masa cea mare, ce era împinsă la perete şi înşirui cu repeziciune pe pînza înflorată mai multe talere şi linguriţe. Ieşi în vîrful picioarelor, aşa cum intrase. Serdăreasa îi îndemnă spre masă, aruncînd către sluger privirile ei blînde şi dulci, priviri de fecioară care a cunoscut păcatul...

— Ce fel de om o fi fost flăcăul acela ? schimbă serdarul vorba, adăugînd : Nici nu-ţi vine să crezi... Ionuţ, parcă aşa îl chema ?... Ce zici, părinte Dionisie ?

Egumenul răspunse, privindu-l cu coada ochiului pe Tudor, care se posomorîse.

— Ciudăţeniile lumii, boier serdare. Sufletul lui s-a înălţat la cer... Nu se nasc mulţi în zodia asta ! De obicei, fiecare se stinge pentru sine.

— Au rămas ca vai de lume, cuvioase părinte, vorbi Safta clipind des. Bieţii oameni ! N-au avut decît un copil...

— Turcu face ce vrea cînd vine în ţară, spuse Mihuţă, a cărui frunte parcă se mai descreţise. Taie şi spînzură...

— Paharu se împle ! mormăi Corlan învîrtind căciula în mîini.

Moangă gustă din dulceață și parcă vocea i se făcu mai plină și mai apăsată.

— Hm !... Cică se credea Tudor din Vladimiri... Nu mai pricep nimic. Nu credeam că sînt oameni care să n-aivă frică de moarte. Cică a ieșit vesel în fața turcului...

În timp ce vorbea, serdarul privea spre Tudor. Ochii slugerului păreau a fi făcuți din cremenea care abia așteaptă atingerea amnarului.

— ...Iar beii din Fanar, oploșiți prin părțile noastre, vorbesc de slobozenie, spuse Tudor cu voce stinsă, privind către egumen și așteptîndu-i cuvintele. Sfinția ta ce părere are ?

Egumenul avea chipul limpede. Părea a se fi împăcat cu tot binele și cu tot răul.

— Ce părere am ? Că orbul vorbește mai tot timpul de lumină...

Slugerului, cuvintele egumenului îi merseră la inimă. Spuse la rîndu-i :

— ...Iar surdul vorbește numai de tunete !

13

Jumătatea lui cireșar, anul una mie opt sute doisprezece. Dimineața strălucea de lumină, înflorea odată cu florile și se limpezea în cîntec de pasăre mică. Tîrgu-Jiului, pitit sub scutul soarelui ce se ridica de pe orizont, se trezise din somn și, ca un copil, își frecase ochii obosiți, năzuind spre căldură și pacea faptului de ziuă. Albia Jiului picotea sub apăsarea moale a aburului ieșit din apă. O adiere de vînt mișca frunzele în sălcii.

Era ziua plecării.

Tudor se trezise devreme şi trecuse în fugă pe la casa de dincolo de Jiu a unuia Rovinaru, căruia lumea-i spunea Albu. Se luptase dincolo de Dunăre într-una din cetele puse sub comanda lui Tudor. Cu vreo doi ani în urmă, vara, cînd se aşepta semnalul pentru asaltul Fetislanului, ceata lui Rovinaru, care se umpluse de păduchi, lucra de zor la despăduchere. Pandurii îşi scoseseră hainele cele groase şi îşi purecau cămăşile pe la guler şi cusături. Sunetul pornirii la luptă venise în grabă. Ortacii lui Rovinaru nu mai avuseseră timp să se îmbrace şi plecaseră la atac numai în cămăşile care fluturau ca steagurile. Era o alergare ca de fantome albe, pe care oştenii moscăleşti o văzuseră ; şi ei fuseseră primii care îl numiseră pe bravul Rovinaru, comandantul cetei, *Belîi* : aşa i-a rămas porecla, Albu, şi aşa era cunoscut în sătucul de dincolo de Jiu.

Îl găsise în bătătură, unde săteanul îşi pregătea uneltele. Urma să plece ca să taie o plută în dealul numit La Ţapă, undeva prin apropiere.

— Cum stăm cu puştile, Albule ?

— M-ar bate Dumnezeu să spun că stăm rău, slugere. Am astrucat şi tunul acela de la Arcani... la biserică, aşa cum ne-a fost vorba. Ştie şi părintele Andrei. Cred că ai încredere în el...

— Am. Dar la Stolojani ? Ce se întîmplă acolo ?

— Nu ştiu, slugere. Nu mi-au venit încă veştile. Despre fraţii Opriţoiu cred că ai aflat...

— E vorba de actele de hotărnicie, nu ?

— Chiar aşa. S-au făcut încă din februarie...

— Bine. Şi la Stroieşti ?... La Runc ?

— La Stroieşti cică s-ar fi făcut zapis de vînzare. La Runc, cei doi popi au pretins o crivină... Om vedea ce-o mai fi.

Ajunseseră în dreptul beciului. Cîteva trepte mărunte coborau în pămînt, sub temelia casei, unde se zărea partea de sus a uşilor groase, de lemn.

— Hai să intrăm un pic, slugere !

— Unde ?

— În beci... Mai e ceva pe doaga butoiului de țuică. Poate-ți cade bine un ciocan...

— Mulțămesc, Albule. Nu beau de dimineață.

— Știu că-ți plăcea să tragi cu tîlvu...

— Îmi plăcea... Și-mi place. Dar nu după răsăritul soarelui. Ziua e lăsată pentru treburi. Mă duc. Spor la lucru ! Și nu uita să treci prin Cîmpu-Fomii !

— Daravela cu popa Ilie ? !

— Întocmai. Bisericile și mînăstirile se cade să fie întărite...

— Ne punem bine cu Cel de Sus ! spuse Albu zîmbind.

— Vorba nu e rea... Să ai sănătate !

Slugerul încălecă și porni spre pod. Calul pășea agale lovind cîte o piatră cu potcoavele. Cînd ajunse la pod, Tudor privi dincolo, unde tîrgul începuse să trăiască o nouă zi. Case micuțe, chichinețe întunecoase în care n-aveau loc prea multe suflete, ulițe înguste și, din loc în loc, cule arătoase ridicate pe temelii groase făcute din pietre de rîu și bîlvani puternici, încheiați în cruce pe la colțuri. Abia trecuse de pe podul cel vechi, ce tremura sub copita calului, cînd mintea slugerului fu pătrunsă de o licărire. Fusese de-atîtea ori prin Tîrgu-Jiului, dar niciodată nu i se-nfățișa ca acum, cînd soarele îi lovea pieziș casele și grădinile. „S-ar putea face cîte ceva pe aici... S-ar putea începe vreun lucru. Aici, încă nu s-a stricat totul ! Se poate vorbi în voie, turcul vine rar, iar moscalul nu se simte bine decît prin părțile Iașului și Bucureștilor." Slugerului parcă îi părea rău că pleacă tocmai în ziua aceea din tîrg. Privea spre Dobrița, muntele nu era prea departe. Spre miazăzi, cîmpia dormea sub miresmele verii. Tîrgul părea a se fi ascuns ca într-o palmă uriașă care-l adăpostea și de văpaia soarelui, și de vuietul furtunii. „Multe s-au prefăcut și pe aici, multe nu mai sînt curate cum au fost. Și totuși... Omida n-a ros ca-n alte părți. Satele din împrejurime, sărace și lovite de lăcomia stăpînirii, încă n-au fost pustiite ca de ciumă.

Piua încă bate dimia ca s-o-ngroaşe, iar pietrele de moară mai macină porumbul şi grîul adunate de pe cîmpuri şi dealuri. Mai sînt boieri de-ai locului, care se gîndesc la binele celor umiliţi. Tîrgoveţii n-au fost loviţi toţi de damblaua înavuţirii prin înşelătorie. Iar sătenii, pe care-i cunosc bine căci dintre ei m-am săltat şi am luptat cot la cot cu ei, sătenii ştiu să rabde şi lucrează cu patimă pămîntul, aruncă unde trebuie boaba de grîu şi de porumb, apoi strîng recoltele, coc turta şi pîinea în ţesturi. Şi, aşa cum îi ştiu..., aşteaptă numai un semn. Nu s-a ticăloşit totul prin părţile Gorjului ! Pe-aici se mai poate pune la cale ceva..."

Ajunsese la curtea lui Moangă. Cula serdarului i se păru mică, mai mică decît în alte dăţi, scufundată în umbra teilor şi a nucilor ce-şi întindeau crengile pînă pe acoperişul de şindrilă. Iar ferestile luceau în bătaia soarelui şi, lovite de snopii razelor, făceau ca lumina să se-ntoarcă înapoi, în aer, mai slabă şi parcă împuţinată. Îl întîmpină un slujbaş negricios, cu ţoalele în neorînduială. Descălecă şi-i spuse slujbaşului :

— Nu-l mai duce la grajduri. Plecăm îndată.

— Să trăieşti, conaşule. Aşa fac...

Negriciosul luă dîrlogii calului şi dispăru în spatele culei.

Tudor urcă scara ce da în privor, cînd auzi dinspre o fereastră, ce trebuia să fie deschisă, un cîntec picurat parcă din degete ce nu puteau fi decît subţiri şi albe. Deschise uşa încet şi rămase cîteva clipe în prag. Aşezată pe scăunel în faţa pianului, Lucsiţa cînta aplecată spre clape, legănîndu-şi părul cînd pe un umăr, cînd pe celălalt. Slugerului i se păru că fata cîntă şi din gură. Ascultă mai atent : aşa era, Lucsiţa însoţea melodia pianului cu vocea sa, o voce blîndă şi subţire, abia auzită, glas de copilă ce încă nu a deschis ochii spre lume. În cameră era aer proaspăt, fereastra dinspre tindă era deschisă, iar pe masa din apropierea sobei nemţeşti se odihnea un vas de pămînt încărcat cu flori şi ierburi de pădure. Pe sofaua lăturalnică era întins un covor îm-

podobit cu desene de vînătoare : călăreți ridicați din șei, ogari amușinînd pe lîngă tufișuri și depărtări tăiate de tulpinile drepte ale unor arbori. Draperiile de pluș fuseseră trase și prin geam se vedea turla nu prea înaltă a bisericii din apropiere. Deasupra pianului, pe un suport, se afla o făclie mare, de culoare roșietică, stinsă, iar în apropierea ei, într-un ghiveci smălțuit, o plantă își cobora lujerul subțire pînă la pardoseală. Pe alt perete ședea înclinată, ținută de un șnur verde, o oglindă venețiană cu rame late și ape verzui, strînsă pe la colțuri în montură argintie cu motive florale.

— Domnia-ta... aici ?

Vorbise fata care, întrerupînd cîntecul, se răsucise pe scăunel și-l privea curioasă pe sluger. Era o curiozitate împreunată cu uimirea copilului care e prins că face ceea ce nu e voie. Îl văzuse în oglindă încă de cînd Tudor apăruse în ușa întredeschisă, dar nu-i vorbise un timp, pîndindu-l, așteptînd să-l vadă intrînd. Acum intrase, iar Lucsița se afla pe scăunel, cu mîinile lăsate pe genunchi și cu ochii rotunzi mirați, deschiși larg, ca în așteptarea unei vești bune. Era îmbrăcată într-o rochie de tafta *edelweis*, cu dantele, și părea toată scufundată în lumină. Părul i se revărsa pe umeri, ședea puțin înclinată ca și cum ar fi vrut să cînte la un pian care lipsea din fața ei.

— De ce ai intrat ?

— Ca să te văd înainte de plecare...

— Unde ai să pleci ?

— Departe. Nici eu nu știu prea bine unde.

Fata se ridicase de pe scăunel, alergase în vîrful picioarelor pînă în fața oglinzii și își aranja părul împingîndu-l de pe umeri spre spate. Se duse apoi la ușă, îl luă pe Tudor de braț și-l aduse lîngă un jilț.

— Știi ceva ? !, spuse Lucsița.

Bărbatul rămăsese în picioare și era mirat nu de întrebarea ce-i fusese pusă, ci de zbenguiala fetișcanei care alerga cînd spre fereastră cînd la pian, cînd în fața oglinzii.

— Ce să știu, domniță ?

— Că am să mă mărit...!

Tudor fu, pe moment, atît de uluit încît ar fi crezut-o mai curînd dacă i-ar fi spus că a descoperit o comoară, că a salvat un înecat sau că ar fi scăpat dintre labele unui urs... Dar jocul ochilor fetei, pe care începuse să-l cunoască, îl liniști.

— Cu cine, cu...?

— Nu, nu e cu cine crezi...! Mă mărit cu un conte austriac, un bătrînel care e și general... Șaizeci de ani!

Slugerul se ținu să nu zîmbească. Ascultă.

— ...I-am văzut castelul.

— Cînd ?

— Cînd eram în pension la Viena. Voi intra prin treisprezece uși care vor fi deschise de treisprezece valeți cu peruci pudrate și cu fluturași la gulerul cămășii. Eu voi înainta printre oglinzi înalte, printre coloane de marmură rece, ca sufletul celor ce nu se îndrăgostesc niciodată... Am să am cameriere cu frizete și cu rochii de catifea *coucher de soleil*, voi avea evantaie din pene de struț, lorniete prin care voi vedea cu ce toalete vin cucoanele vieneze la concertele domnului Beethoven. Voi avea rubine la gît, toarte de aur la urechi și brățări cu matostat mai roșu ca sîngele la mîini. Îmi voi da cu parfumuri scumpe, voi avea flacoane cu săruri înviorătoare, voi cînta dintr-un piano vienez. Mă voi plimba, împreună cu generalul meu, prin grădini cu arbori scunzi, garduri și statui. Va fi minunat...!

— Da'... de ce-l iei așa în vîrstă ? întrebă Tudor cu o seriozitate deplină.

— Fiindcă știe să mă ocrotească. Vrei să-ți arăt scrisoarea în care mă cheamă ?

— Nu, te cred pe cuvînt.

— Nici nu ți-aș fi arătat-o...! Scrisorile astea nu se arată, se țin ascunse...

Lucsița ajunsese din nou în fața oglinzii. Își privea chipul răsfrînt în apele care acum păreau albastre și vorbea încîntată.

— Ce știe domnia-ta, domnule Theodor ? ! Vom pleca, eu și contele meu cu favoriții cărunți, în Italia, în călătorie de nuntă. Ne vom duce la Florența și la Pisa unde e un turn aplecat, la Roma și la Tivoli unde țîșnesc în aer o mie de fîntîni... Voi umbla, voi deschide ochii. Apoi vom reveni la Viena unde-l vom saluta, din faetonul nostru, pe împăratul Franciei, Napoleon Bonaparte, cînd va trece... Ei, ce spui... slugere ? Îți place ?

— Totul e bine cumpănit, domniță. Ca-ntr-o poveste...

— Dar nu e poveste !

Lucsița înaintă spre fereastră cu mîinile tremurate în aer. Tudor îi întîlni privirile. I se păru că ochii fetei sînt triști. Ea rămase cîteva momente la geam privind spre biserica din apropiere. Apoi se răsuci pe călcîie cu grație, fîlfîindu-și poala rochiei. Se apropie de Tudor și-l prinse de braț.

— Îți plac poveștile ?

— Mult. Una mi-ai și spus-o...

— Nu, aceea nu e poveste... Ascultă-mă !

Se duse în mijlocul încăperii și începu să vorbească gesticulînd. Tudor ținea capul întors într-o parte și urmărea mișcările imaginii din oglindă ce păreau atît de departe de realitate.

— ...Știi ce-i aceea o pajură ?

— Cred că știu, domniță. Un vulture... despre care se zice că ar putea înghiți un bou...

— Așa !... Cică, la bătrînețe, pajura sau... vulturul... zboară sus, aproape de soare, și își arde aripile. Iar ca să întinerească din nou trebuie să se scalde în apa unui rîu nu prea mare... Și își hrănește puii numai dacă aceștia pot suporta lumina orbitoare a soarelui. Altfel, pot muri de foame. Îi lasă... Ce spui ?

— Ce-o să zic ?... Că e o pasăre nemiloasă...

— Cum și unii oameni sînt nemiloși... Dar povestea cu leul o știi ?

— Am știut și eu povești cu animale.

— Pe-asta n-o știi. Ascultă ! Cum își trezește leoaica puii, cînd au împlinit trei zile... Urlă la ei cît poate, iar care nu s-a deșteptat atunci e lăsat să moară de foame...

— Asta-i toată povestea cu leul ?

— Nu. Cică leul își acoperă urmele cu țărînă... asta ca să nu știe dușmanii pe unde-a apucat-o. Hm... Pe asta trebuia s-o știi...

— De ce ?

— Fiindcă li se potrivește oștenilor... căpeteniilor mai ales care trebuie să-și țină planurile ascunse. Vrei să-ți mai povestesc ? Îți place ?

— Spune. Îmi place...

— Una cu tigrul cel fioros. Vînătorii, de frică, vor s-o păcălească pe tigresă. Iau puii din văgăuni și pun în locul lor niște oglinzi. Tigresa, cînd se întoarce la ascunzătoare, se privește în oglinzi și, văzîndu-se acolo, crede că sînt puii ei. Dar, scormonind pămîntul, vede înșelăciunea. Și atunci pleacă după vînători, le ia urma și își capătă puii înapoi...

Mîinile fetei se lăsaseră pe lîngă corp, mîngîind rochia strînsă pe mijloc. Se vedea limpede că fata așteaptă un cuvînt de la cel ce ascultase acele snoave.

— Asta cu tigresa n-o știam... Ce povești sînt acestea ? De unde le știi ?

— Dintr-o carte italienească pe care mi-a dăruit-o dascălul Mavros. Și...

Nu mai spuse ce-ar fi voit să spună. Alergă spre sluger, îi privi chipul, apoi își coborî ochii pe cămașa cu șebace și rîuri, minunîndu-se.

— Ce cămașă frumoasă !... Cînd te-ai îmbrăcat cu ea ?

— Nu tocmai demult...

— Cine ți-a cusut-o, voinicule ?

Se îndepărtase din nou, ajungînd lîngă pian. Nu-l privea în ochi pe sluger, ci îi admira straiul. Părea a se feri de uitătura bărbatului.

— A cusut-o o fată cu părul de aur și cu degetele albe, ca ale domniei-tale.

— Știu și eu să cos cu arnici și mătasă.

Veni și atinse cu vîrful degetelor mîneca largă a cămășii ce era împodobită peste tot cu înfloriturâ, linii colorate și alte ornamente.

— Parcă-i de ginere ! spuse fata.

— Poate că este...

Lucsița se depărtase agale de sluger și se așezase pe scăunel, cu spatele la pian. Pe chipul ei se-mpreunau, egale, încîntarea și tristețea. Ochii și-i ținea mai mult plecați în pardoseală. Mîinile i se odihneau pe genunchi.

— Ai să te-nsori, voinicule ? Cine-i aleasa inimii dumitale ?

— Se vede treaba că ea m-a ales pe mine... E o fată frumoasă cu ochi neasemuit de negri.

— Și unde are palatul ? întrebă fata ridicîndu-se și luînd atitudinea pe care o avusese cînd spusese povestioare cu vulturi, lei și tigri.

— Într-o pădure întunecoasă, adîncă, adîncă... Cine a intrat în pădurea aceea nu s-a mai întors...

— Minunat trebuie să mai fie pe-acolo ! Să știi că îți stă mai bine înveșmîntat așa. Nu-mi plac straiele de războinic...

Fata ridică brusc bărbia din piept și-și îndreptă privirile crunte spre Tudor. În clipa aceea părea că-l dușmănește. Frumusețea ei nu se împăca deloc cu încrîncenarea pe care voia s-o arate. Vorbi și-l săgetă pe sluger cu ochii ei reci.

— De ce te-nsori cu ea ? Ți-a făcut farmece ?

— Nu, domniță. Ea nu e o fată ca tine. E altfel. Nu seamănă cu nici o fată de pe lumea aceasta. Se spune că mi-a fost ursită.

— Și o să faceți nuntă mare ?

— N-ar fi nici o grabă...

— Vreau să joc și eu la nunta aceea, spuse fata atingînd o clapă a pianului cu degetul.

— Nu-i pentru domnia-ta nunta aceea...

Slugerul privi spre ușă. Își aranjă hainele.

— Ai să pleci ? rosti fata cu voce joasă.

— A venit și timpul plecării, domniță.

— Mai stai !...

— S-a trecut floarea liliacului De-aia plec. Înseamnă că vara a venit... Și toamna nu e departe.

— De unde știi că s-a trecut liliacul ?

— Vino să ți-l arăt !

O prinse de mînă. Îi simți degetele reci adunate în palma lui care ardea. Ajunseră lîngă fereastră. Tudor împinse perdeaua pe vergea ca să facă loc fetei. Soarele se ridicase spre zenit și își trimitea razele blînde printre ramurile unuia din tei.

— Uite ! rosti el. Flori împrăștiate pe lîngă curte. E vremea să plec, domniță.

— Și eu ?...

— Domnia ta rămîi.

— Mi-ai spus că mă răpești. Îți aduci aminte ? Cînd ai sosit într-o seară...

— Mi-aduc aminte. Dar de-atunci a trecut o vreme. Rămîi cu bine, domniță ! Ai să faci cel mai frumos lucru pe care-l poate face o fată ca domnia-ta, care are sufletul mai mare decît soarele...

Fata ajunsese din nou lîngă pian. Pe chipul ei se așternuse umbra resemnării. Și se părea, dacă-i urmăreai atent ochii, că vremea jocului și al glumei trecuse.

— Și eu... Eu ce trebuie să fac ? vorbi Lucsița melancolică.

— Ai să faci cel mai ales lucru ce poate fi făcut pe lumea aceasta. Fără de care viața n-ar avea nici un înțeles. Gîndește-te, domniță și vei afla. Privește, de la geam, cum se trece liliacul ! Și dacă, privindu-l, n-ai să afli, atunci pune tîmpla în perini. Și-ai să visezi ce trebuie să faci pe lumea aceasta. Ce-au făcut toate mamele și toate fiicele de pe pămînt. Rămîi cu bine, domniță !...

Ieși.

Iar în după-amiaza aceea Tudor, însoțit de Mihuță și Corlan, porni spre Lainici. Cînd plecară de la cula serdarului, Tudor văzu o batistă albă fluturată în dreptul

fereştii. Trecu pe la casa lui Dinu Pătrașcu, pe care slugerul ţinuse să-l îmbrăţişeze.

Mergeau în susul Jiului.

Dinspre munţi se simţea cum vine o undă de răcoare. Iar în aer se auzi, ca un pocnet de bici, cîntecul unei păsări necunoscute. Şi Tudor ştiu că în noaptea aceea va vedea, aşa cum văzuse de atîtea ori în copilărie, lucerna lucind sub lună.

Redactor : ELENA MARINESCU
Tehnoredactor : GH. CUCOȘ

★

Bun de tipar 20.06.1985. Apărut 1985.
Coli de tipar 17. B19185.

★

Comanda nr. 50 177
Combinatul poligrafic „Casa Scînteii",
Piața Scînteii nr. 1, București,
Republica Socialistă România